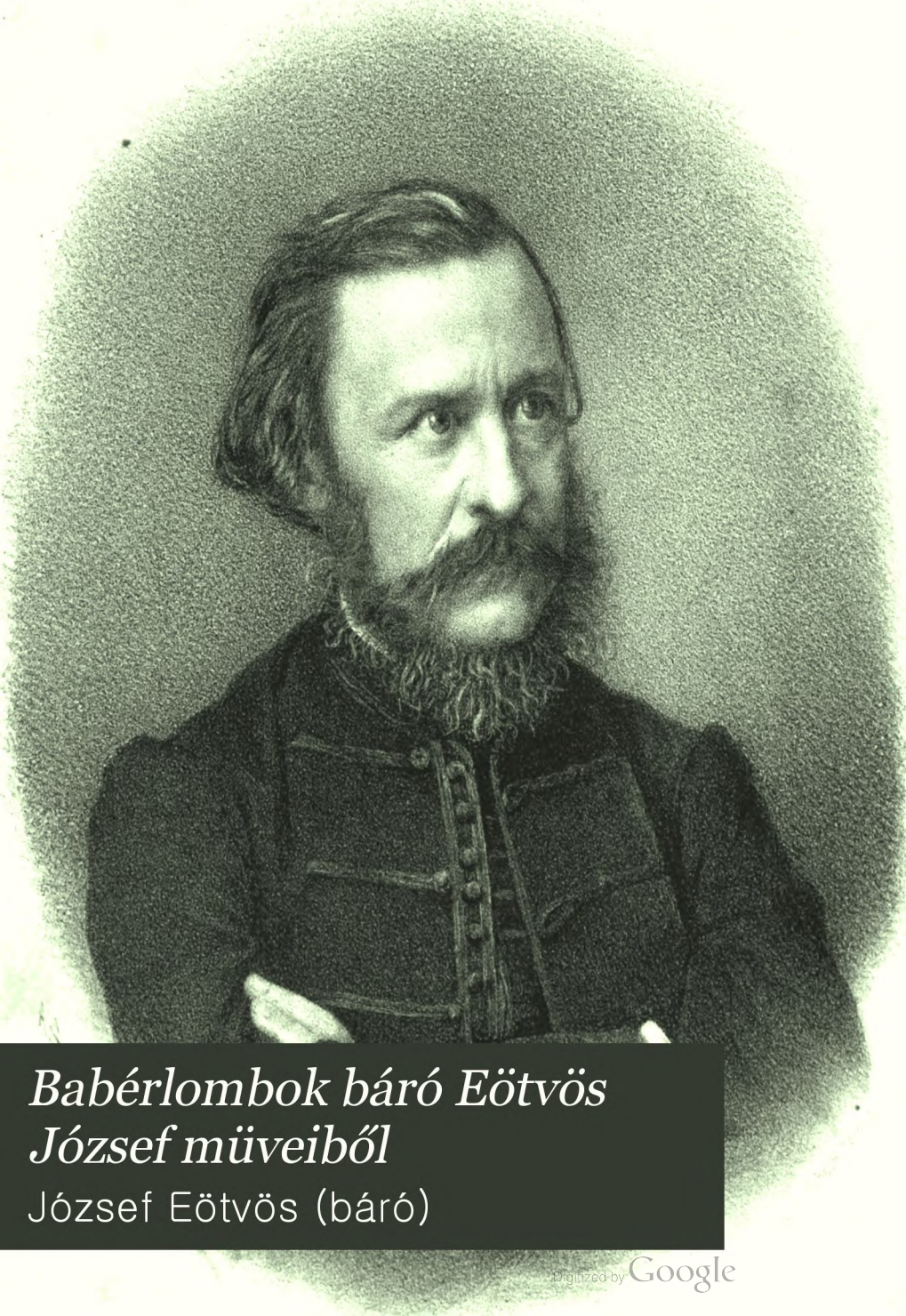
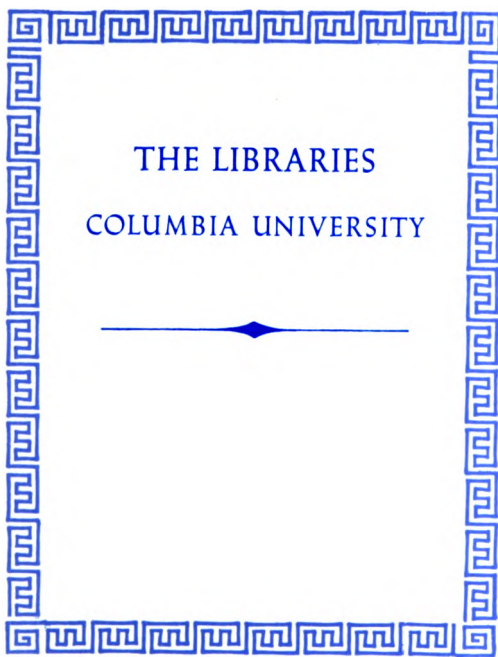

*Babérlombok báró Eötvös
József műveiből*

József Eötvös (báró)

THE LIBRARIES
COLUMBIA UNIVERSITY

BABÉRLOMBOK.

**Megjelent pedig a mi megváltó Jézus Krisztusunk
által, ki eltörlé a halált, és az életet és a halhatatlan-
ságot világra hozta.**

**Az igaz beszédeknek példáját megtartsad, melye-
ket tőlem hallottál hitben és szeretetben.**

BIBLIA.

Blotvís Torsey

Pentec. Heckenast Gusztáv

BARCELONA

BARCELONA 1950

1950

1950

1950

1950

1950

1950

BABÉRLOMBOK

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF MŰVEIBŐL.

FÜZTE

MÉLY HÁLÁJA S HÓDOLATA EMLÉKEÜL:

VACHOTT SÁNDORNÉ.

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

MDCCCLXXI.

895.2E.781
05

24579H

Pest, 1871. Nyomatott Heckenast Gusztávndi.

Erzem, hogy e kötet elé néhány bevezető szót írni kötelességem.

Nehéz föladat e pillanatban.

Még annyira új a fájdalom azon férfiúnak elköltözése felett, kinek vesztét a haza s mindnyájunkra nézve, megszokni talán soha nem lehet, hogy azt kimondani is alig van erőm, hogy hálám épen oly mély a dicsőültnek emléke iránt, mint fájdalomam nem viasztható a felett: hogy báró Eötvös József halálát is meg kellett érnem.

Szavakkal nehéz volna kifejezni, mennyivel tartoztam én és gyermekeim báró Eötvös Józsefnek; ő valóságos Gondviselés volt felettünk.

Évek előtt, mint nehéz csapásoktól sújtott fiatal asszony költöztem vissza Pestre, születésem helyére, körülvéve három akkor még egészen piczi, s már apátlan gyermekeimtől.

A kegyetlen végzet igen korán fosztott meg engem a leggyöngédebb férjtől, s gyermekeimet a legszeretőbb apától.

Báró Eötvös József volt az, ki úgy szólván első

percztől kezdve szerencsétlenségemnek, pártfogásával gyámolított.

Talán, mert a családi boldogságot senki nála szentebbnek nem tarthatta, azért érté úgy meg nagy veszteségemet, azért lön ő az, kinek szent keze a szenvedések sötét napjain, fölépíté számomra ég és föld között a hitnek szilárd hídját, melyen, mint kedves, de komoly anyai kötelességeim kívánák, biztosan haladhattam; — azért jelölte ki előttem az ő keze az utat, melyen azontúl működnöm kelle: az irodalmi s nevelési tért.

És kimeríthetlen volt jósága, nemesszivüisége.

Mintha a földnek minden gyarlóságán felül állna, mintha Isten példáját követné, kinek világokat alkotó keze az utolsó fűszálról sem feledkezik meg, legnagyobb fáradaimai között is oly természetesen, oly egyszerűen igyekezett szemei előtt tartani egy bajokkal küzdő családnak sorsát, úgy sietett szellemileg gyámolítani minden irodalmi s egyéb vállalatomnál, oly szent örömet érzett minden sikernél, oly nemes készséggel nyujtá kezét, hol segítségre volt szükségünk, mintha mindez csak kötelessége lett volna egy oly író társa hátrahagyott családja iránt, ki gyász végzetét nem érdemlé.

Hiszen ez egész kötet tanúsítja, hogy fáradt, s dolgozott is értünk, mert akart segíteni, s akarta azt is talán, hogy e gyűjtemény, hogy e halhatatlan szellemi ajándoka legyen a szegény, a sokat szenvedett

költőnek, férjemnek gyermekei számára egy szent hagyomány, oly örökség, mely arra intse őket, hogy mert oly szomorú volt sorsa a legjobb apának, báró Eötvös József részvétét, pártfogását, kárpótlásul adta az ég nagy veszteségükért.

A „Gondolatokat“, melyekkel e kötet kezdődik, azon célból ajándékozta nekem, hogy ha valamely vállalatához, irodalmi téren, szükségelnék tőle valamit, használjam ezeket föl belátásom szerint.

A nagybecsű „Novellát“ egy almanachomhoz írta.

A remek szép regénynyel, melyet hősnője nevében, levelekben intézett hozzám, s mely halála által, fájdalom, örökre töredékben maradt, a szerkesztésem mellett kiadott „Magyar gazdasszonyok hetilapját“ kívánta érdekemben, emelni.

A gyönyörű cikkeket, melyek a regényt követik, ugyan e laphoz írta, ugyan azon célból.

Az általam szerkesztett „Anyák hetilapja“ kiadójához írott szép levele, ismét csak nemes pártfogásának emléke, míg a könyvet befejező „Gyöngy sorok“ összes szépirodalmi műveiből füzve, hasonlólag arról tanuskodnak: hogy jósága, mint maga az ég, határtalan volt.

Bár nem kétlem, hogy e haza határai között minden irányban részvét és kegyelet fog lenni párnája e gyűjteménynek, ez örökzöld koszorúnak, mégis olárt szeretnék építeni, melyen pihenhessen, melyen átnyújtsam azt az olvasó közönségnek.

Hiszen babérlombokból kötöttem koszorúm, kö-
nyeimmal öntöztem minden levelét, hogy még a har-
mat is, mely reá hull, szívből, egy mélyen megindúlt
anyának szívéből eredjen.

Pest, martius 19-én 1871.

YACHOTT SÁNDORNÉ.

BÁRÓ FÖTVÖS JÓZSEF.

„Nincs időszak, a melyben a kitünő embert kevésbé szokták becsülni, s a melyben annyira elfelejtik, mint azon pár éven keresztül, a mely halálára közvetlenül következik. Nem hangoztatva többé mások felett párthiveinek fáradozó buzgalma s még inkább ellenzőinek lármás erélyessége által, neve rögtön eltűnik az emberek szájából. Nevezetessége megszűnt kortársai előtt, — állásának leghitványabb követelője többet nyom mint ő, — míg az utókor nem virrad számára mindaddig, míg a halottak élesen el nincsenek különítve az élöktől, míg az idő, a melyben élt, s a jelenetek, a melyekben részt vett, nem váltak mintegy messzelátóvá, honnét a szem egyszerre kiszemelheti a közönséges tárgyak halmazába közül azokat, a kik korszakuknak emlékei lettek, arra rendeltetve, hogy a következő embernyomok ösvényét mint őrtüzek világítsák.“

Babérlovhok.

B

Ezen szavakkal vezeti be Sir Henry Bulwer Canningről írt tanulmányát; s igaz voltukat érzi mindenki, a ki nagy férfaink haláláról megemlékezik. Igaz ugyan, hogy általános népszerűsége Magyarországon nincs biztosabb út mint a halál, a ravatal előtt elnémúl a pártdüh; de a feledség csakhamar felváltja ezen rövid népszerűséget. Csak kevés hónapja, hogy báró Eötvös József hulláját az összes haza részvéte mellett tettük le az ercsi sírboltba, de vesztésünk egész súlyát alig érezzük még, hiszen a politikai harcz, a melyben neki oly kitünő része volt, még távolról sincs befejezve, s azokat, a kik mezején elhullnak, csak a meghitt barátok siratják; a sereg zöme csupán a győzelem vagy vereség után érzi a hézagot, melyet betölteni vajmi nehéz. Legyen bár azon harcz oly „homousios“ és „homoiusios“ feletti bizanci vita, mint a minők most közöttünk folynak, nem látva a vést hozó felleget, mely felettünk tornyosúl, — a sebek, melyeket ezen harcz ver, még sem kevésbé fájdalmasak, mintha a tusa célja magasztosabb volna.

Hazánk azonban nem hálátlan azon férfiak iránt, a kik neki szentelték lángeszök tevékenységét, s nem egyszer követte már az egyiptomiak szokását, kik Herodotus szerint királyaik hullája felett összehívták a törvényszéket a nyílt piacon, hogy tetteiket vizsgálja s ítéletet mondjon felettök, mielőtt őket a szik-

lasírba temetik. A nemzet itélni fog elhunyt barátunk felett is, s bizonyosan emléket fog állítani neki, ki érte élt, vele szenvedett, s utolsó lehelletéig a magáénál nagyobbra becsülte a haza dicsőségét. Egy kitűnő hivataltársa el fogja mondani érdemeit a közélet pályáján; legjelesebb ítélszünk meg fogja bírálni munkáit; legyen nekem is szabad némely régi emlékeket föleleveníteni s kifejlődésének legfőbb pontjait megérinteni. Együtt töltöttük ifjúságunk virágkorának legszebb éveit, a túlélőnek kötelességévé vált most, megörzeni egy pár levelet, mely az elhunynak szintén dicskoszorújához tartozik.

Báró Eötvös József 1813-ban született, gyermek-sége s első nevelése összeesik tehát egy nevezetes korszak kezdetével Európa történeteiben. A francia forradalom óriási harcza, folytatva s természetéből nagyobbára kivetköztetve a francia császárság által, végét érte a waterlooi mezőn, a huszonöt évi szünetlen háború után megjött a béke, a nemzetek elejték a kardot fáradt kezeikből, de a fejedelmek, kik a háborút a forradalom eszméi ellen indították meg, észre nem vették, hogy a harcz kiterjedése által ezen esz-

B*

mék is elterjedtek népeik között. Ők abszolút hatalmukat gondolták visszaállíthatni a legitimitás színe s a szent szövetség czége alatt, de nehézségekre akadtak a középkori feudális autonomia maradványaiban. Metternich veszedelmeseknek tartotta az alkotmányos eszméket s bennök csak a forradalom melegágyát látta; a világ élvezte azon nyugalmat, a melyért oly soká hasztalanul sovárgott, s nem volt sem kész, sem hajlandó új harcokba belekeveredni, az idő alkalmasnak látszott tehát, hol a patriarchális, hol a felvilágosodott absolutismus keresztülvitelére. Hazánkban is meg akarták szüntetni a megyék választási jogát, s az országgyűlés két legnevezetesebb biztosítékát, hogy beléegyezése nélkül sem adót ne szabadjon fölemelni, sem ujonczot szedni. A kancellár gyöngye ellentállását nem volt nehéz legyőzni, de a megyék ellenszegülését csak úgy lehetett megtörni, ha főuraink arra segédkezet nyújtanak; főuraink pedig nem szabadkoztak a királyi commissarius ez egyszer a haza iránti hűtlenséggel járó tisztét elfogadni. Köztük volt Eötvös nagyapja is, s a pohárnok nevének átkos hangzata volt az egész országban, mert fiával együtt a bécsi alkotmánygyűlölő kormányt szolgálta feltétlenül, s a fejedelem iránti loyalitás mellett megfélemezett a haza törvényei iránt tartozó hűségről.

Ily körben, ily eszmék közt nevedek az ifjú báró; családja Mária Terézia óta tartozott a főnemes-

séghez, s így elég idő múlt el már arra, hogy vére megkékülhessen s lankadtabban verjen az ereken, hogy hangja élesedhessék s megszokja a parancsolgatást, hogy elmetehetsége megpuhulhasson, s elszokva a rendszeres tanulás fáradságától, inkább fényes ötletekben nyilatkozzék, mint szigorú logikai gondolkodásban; elég idő, hogy a mágnás magatartása, az elzárkozó társadalmi élet, s az alantabb álló őszinte vagy színlett hizelgése következtében megnyerhesse azon biztosságot, mely neki elsőbbséget ad a társaságban s őt a köztanácskozási termekben rendszerint elhagyja. De báró Eötvös József ereiben nem kéült meg a vér, ő soha sem zárkózott el a néptől s csinál találta a szükséges élenyt, mely a kék vért is pirosra festi s keringését előmozdítja. Hőn szeretett német anyjától örökölte a szorgalmat s kitartást is, a munka neki mindig paradicsomi áldásnak tetszett, nem pedig Jehova büntető átkának.

Apja, a későbbi tárnok, gyanította fiának ezen irányát, s hogy megutáltassa vele a szabadelvűséget, egy szigorú vén republikánust fogadott mellé nevelőül. Pruzsinszky volt ez, a kivégzett Martinovics egyik halálra ítélt társa, kinek nézetein sem a kufsteini börtön, sem a szövetségesek győzelme nem változtatott semmit, csak kedélyét keserítette el végképen, a mely szeretett nejének kora halála óta ugyanis elkomorodott volt.

A magába zárkózott kevés beszédű embergyűlölő azonban megszerette a vidor, gyorsfelfogású növendéket, a ki tőle épen nem ijedt el, ámbár sokszor nem tudta megérteni szavait, mert az öreg úr néha oly rejtélyes észrevételeket tett, a melyek a gyermek akkori felfogását meghaladták, de emlékezetébe mégis oly mélyen bevésték magukat, hogy róluk egész életében nem feledkezett meg.

Eötvösnek anyja szerette, ha kedves fia szobájában sürgött-forgott, s megkívánta, hogy azon estélyeken jelen legyen, a midőn az aristocratiát s magas burocratiát fogadta, hogy a társaság formáihoz kis korától fogva hozzá szokjék; — de a nevelő vonakodott növendékét a fogadó terembe kísérni, s a mikor ez aztán álmosan visszajött, ki szokta még röviden kérdezzgetni, miről volt szó ezen nagyúri társaságban, s figyelmeztette ürességére, felületességére. Egyszer azt felelte a kis fiú, hogy nagyon sajnálták egy magas állású magyar államférfi akkor történt halálát. „Pedig nagy gazember volt“, — ez vala Pruzsinszky megyijegyzése. Egypár hét múlva megkérdezte növendékét, beszélnek-e még az elhalt nagy férfiuról. „Senki sem említette nevét“ — ez volt a felelet. — „Pedig okos egy gazember volt“ — szólt az öreg — „te soha sem leszesz sem oly okos, sem oly befolyásos; s ime, három rövid héttel halála után még társai s hivatalnokai is elfeledték.“ — A vérmezőre szeretett ő leg-

inkább lesétálni, a Krisztinavárosba, gondolkozva, szótlanúl, oda, hol közepén két gyalogút szegi egymást. Egyszer azonban kitört belőle az érzelem: „Őt becsületes hazafit végeztek ki e helyen; senki nem állított nekik emléket, de a járókelők lábai akaratlanúl is keresztet tapostak ide. Majd eljő az idő, a mikor ők is kapnak emléket, de akasztófa lesz az, s rajta olyanok fognak lógni, minő te leszesz.“ — A fiú mind ezen nagyon csodálkozott, de nem sokára sejteni kezdte ezen és hasonló szavak értelmét. Iskolába küldték; a tanító a nagy úr fiát az első padba ültette, de a többi fiú mind kiment a padból, csak egy zsidógyerek maradt meg mellette; s midőn megkérdezte iskolatársait, miért tették ezt, azt mondták, hogy hazaárulónak unokájával nem akarnak egy padban ülni. A fiú ezen nagyon megindult; boszankodva beszélt el a jelenetet nevelőjének, s megkérdezte, igaz-e hogy a kedves öreg nagypapa hazaáruló. „Az bizony“ — felelt Pruzsinszky — „apád is az, s te is annak készülsz; hiszen magyarul sem beszélsz becsületesen.“ Eötvös elpirult, neki feküdt a magyar szótannak, s kizárólag magyarul beszélt mindenkivel, kivéve anyját, ki soha e nyelvet meg nem tanulta. Egy pár hónappal később, a tanító megjelenése előtt, máskor az iskola gyerekei már nagyobbára helyükön voltak, felállt a padra s megkérte őket, maradnának a lecke után egypár pillanatra a classisban, mert valami mondanivalója volna. Midőn a tanító a lecke bevégezté-

vel távozott, s a fiuk kíváncsian ott maradtak. Eötvös fölment a katedrába, melyből csak feje látszott ki, s felindúlva elmondta, hogy nagyapja s apja a császárnak szolgálai ugyan, de hogy ő maga, esküszik az élő Istenre, rabszolgája lesz hazájának, s hűsége által elfelejteti nevének jelenlegi népszerűtlenségét. — Szavai gyújtottak, társai lelkesedve éljenekben törték ki, vállaikra emelék s újjongva vitték ki a folyosóra, hol a pedellus eléjük jött, a lárma okát megtudta s följelentette; s másnap az egész classis, élén a kis Eötvös, carcerbe került. Mit a gyermek oly ünnepélyesen fogadott, azt a férfi fényesen megtartotta.

Ezen jelenet forduló pontot képezett életében. A nélkül, hogy a német, francia s angol literatúra elhanyagolta volna, vas szorgalommal neki feküdt a magyar irodalomnak, s különös kegyelettel közeledett Kazinczyhoz, kit Pruzsinszky s gróf Dessewffy József társalgásából, — mert ez is megfordult néha apja házánál, — szeretni megtanúlt. Oskolatársainak legkitünőbbjei lettek barátai; a komoly mély gondolkodású Szalay László; a szorgalmas Pauler Tivadar, a nemes érzelmű Lukács Móricz; de kiváltkép a könnyelmű, gondatlan, lángeszű báró Palocsay Tivadar, ki csak azért is szeretett bajba keveredni, hogy abból magát elmésen kivághassa. Így mult el több év tanulmány és tréfa között, s megjött 1831-ben a cho-

lera, akkor ismeretlen vendég, melynek elfogadására az akkori kormánynál hiányzott minden praecedens, praecedens nélkül pedig az akkori kormány nem tudott kormányozni. Volt is egymásba ütköző rendelet akárhány, a vármegyék egymás ellen cordont húztak, s ugyanaz nap, midőn a pesti egyetem tanulói a kormány rendeletéből szétbocsáttattak, a helytartótanács katonáért állíttatott a hajóhidra, hogy a közlekedést a gyanus Pesttel megszakítsa, s a hivatalnokok becses egészségét a ragály ellen biztosítsa. A dunántúli deákok sem Pesten, hol a cholérát mindennap várták, maradni, sem Soroksárig kerülni nem akartak, mert ott szabad volt még a közlekedés; összegyűltek tehát az egyetemben, Palocsay lóra ült s élökre állott, a dékántól elkérte az egyetem zászlóját, s a lelkesült csoportot a hidhoz vezette, hol ez a városi s katonai őrt lefegyverzé s ujjongva Budára és haza oszlott.

Nagy volt az ijedség erre a vár bureauiban, mely még növekedett, midőn másnap egy népcsoport ismét keresztül akart törni a hidon, a katonaságnak is el-lentállt, s végre általa puskalövésekkel szétkergettetett.

Eötvös már több nap óta Ercsiben volt, de mindenki neki tulajdonította az első nap eseményeit; kérdőre is vették hivatalosan s nem akarták elhinni, hogy távol lett volna; hiszen kék folt volt az arczán,

ő hiába magyarázta, hogy egy számár rugta meg ott, a gyanu mégis megmaradt rajta, s a kormánykörökben azóta mint forradalmárt figyelemmel kísérték mindig.

Az akkori vasutnélküli korszak követelései szerint, mint előkelő család tagja Eötvös bejárta a Svájcot, Olasz-, Német-, Francia- s Angolországot, hol sokat tanult, sokat mulatott,*) s visszatérte után apja parancsából, ki akkor alkanczellár volt, — akarata ellen Bécsben a cancelláriához, mint tiszteletbeli fogalmazó gyakornok állott be. Gróf Reviczky Ádám volt a főkancellár, s bureaucraticus leereszkedéssel tegezte a fiatal gyakornokot, midőn neki először bemutatattott, de nagyon orrolta, midőn ez, apja nagy ijedségére, vissza tegezte. Egy évvel később a kancellár, ki, miután a grófi címet nem örökölte, csak kiérdemelte, mindig azt hitte, hogy az aristocratia őt titkon lenézi, a császári kamarától egy átíratot vett, mely a fogalmazó hibájából, azon minta szerint volt szerkesztve, melyet a császári kamara a magyar ka-

*) Számos kalandjai közül csak ez egyet emlitem. Londonból a szárazföldre visszatérve nem tudta elegendően magasztalni az angol földet s az angol jellemet, „C'est sublime“ ezzel végezte megjegyzéseit a table d'hôte-nál, mire egy francia, ki átellenében ült, azt felelte: „Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas“; — „Oui, le pas de Calais“ volt a válasz, s következése egy kihívás. —

mara iránt szokott használni. Reviczky ebben szándékos sértést látott a gögjéről ismeretes gróf Taaffe részéről; debreczeni vére felforrt; előhivatja Remekházyt, a titkárt s meghagyja neki, hogy irjon ezen átiratra goromba feleletet. A szegény titkár! bárhogy izzadott a munkába, oly nagy úrnak, mint a császári kamara elnöke, nem tudott gorombán irni. A kancellár nem volt meglegedvé, kitörölte a fogalmazványt mely rossz kedvét idézte fel s élesen kérdezte, van-e még a kancelláriánál egy goromba fogalmazó vagy gyakornok? — „Nem ismerek ilyet“ — szolt Remekházy. — „De én ismerek, küldje hozzám az alkancellár fiát.“

Eötvös megjött, Reviczky megszólítja:

— „Öcsém, akarsz-e concipista lenni?“

— „Hogyne akarnék. Atyám megigérte, akkor megengedi, hogy a kancelláriát elhagyhassam.“

— „Irj hát ezen tiszteletlen átiratra oly goromba feleletet, minő töled kitelik, s kinevezlek.“

Félóra alatt meg volt a felelet, oly csipösen gúnyos, hogy olvasásánál Reviczkynek meglegedésében, Taaffenak dühében ragyogott a szeme, a fejedelemnek magának kellett ezen vitát két főtanácsosa közt elintézni; de Eötvös megkapta tiszteletbeli kinevezését s apjától az engedelmet, hogy Pesten s Borsodban tölthesse idejét.

Kedves vendég volt ő minden körben, alig lehet képzelni kellemesebb társalgást, mint az övé volt; a nők szerették, a férfiak tisztelték; az ifjuság, mely mindig gyanakvó, megbocsátá neki, hogy ő is kormány-hivatalnok. Az irodalomban neve fel kezdett merülni; irt egy vigjátékot, melynek jó alapvonalait a kivitel gyarlósága rontotta el; egy szomorújátékot, mely csakugyan szomorú volt; egy értekezést a zsidó emancipációról oly időben, midőn a zsidó Magyarországon még pária volt, s egypár lyrai költeményt, mely most is irodalmunk gyöngyei közé tartozik. — Az akademia megválasztotta tagjának. 1838-ban jött a pesti árvíz, melynél Eötvös bátorságának s fáradhatlan kitűrésének oly jeleit adta, hogy Pest vármegye ismeretes határozatában névszerint kiemelte őt azok sorában, kiknek a főváros hálával tartozik. A károsultak között volt Heckenast Gusztáv fiatal könyvkereskedő is, ki a magyar irodalmat akkor is melegen pártolta; az ő számára készült a pesti árvízkönyv, s ebben megjelent Eötvös Karthausi-ja, az első magyar regény, mely az európai irodalom színvonalán állva, kedvencz olvasmánya maradt minden magyar nőnek; hetedik kiadását hirdetik most; a leányok ugyanazon lelkesedéssel olvassák, melylyel anyáik abban gyönyörködtek; pedig sok regényt irtak s olvastak azóta Magyarországon, de Eötvös kristálytisztá szelleme, mely abban leng, felejthetetlené teszi ezen művet, bármit mondjon felette az ítészet.

Bekövetkezett az 1839-ki országgyűlés, mely évkönyveinkben az által is lett nevezetessé, hogy akkor keletkezett először a főrendeknél egy magyarnyelvű, tündöklő elmetehetiséggel rendelkező conservatív töredék, gróf Dessewffy Aurél, s egy alkotmányhű nemzeti szabadelvű ellenzék, gróf Batthyány Lajos vezérlete alatt. Eötvös a nevezetesebb tárgyalásoknál jelen volt a főrendi táblánál, ámbár érezte, hogy lángesze nem fejtheti ki soha hatalmas szárnyait a mágnesi terem szűk körében, igazi rokonszenvre soha sem talált ő ottan, a főurak közt élt ugyan, de nem velők; költői szelleme az összes nemzetet hatotta meg, míg aristocraticus körökben „misericordiánus frater” politikáját gúnyolták, ha oly kérdésekkel foglalkozott, melyek nem a közvetlen jelent s nem kizárólag a hazát, de az összes civilisatiót érdekelték.

Az országgyűlés berekesztését csakhamar követte az 1840-ki pénzválság, s ennek áldozatává lön Magyarország tárnoka is, báró Eötvös Ignác. Az öreg úr minden áron nagy földbirtokot akart szerezni családjának, drága kölcsön pénzen vett jószágot jószág után; a hitel rögtön visszavonatot, a jószágok ára leszállt, s ő nem volt képes kötelezettségeinek megfelelni. Előhivatta tehát fiát, s jelenlétében tanácskozott egy tapasztalt pénzemberrel, hogy mit lehetne megmenteni vagyona hajótöréséből. A financier előadta furfangos tervét s a szerepet, melyet ebben az ifjú

bárónak szánt; ekkor ránézett s félbe szakítá magát. „Az ifjú báró elpirúlt? Az ifjú báró szégyenli magát! Az ifjú báróból soha nem lesz gazdag ember!” Ezen jóslat be is teljesedett, nem lett belőle gazdag ember, hanem lett nagy férfiú, ki hirnevét szeplőtlenül hagyta gyermekeire. Még ugyan az nap elhagyta apja lakását, s barátjához Trefort Ágostonhoz költözött, kivel ezentúl a legszorosabb baráti viszonyban élt.

Egy évvel később összejött az országos küldöttség a büntető törvénykönyv kidolgozására, a munka leginkább azon alválasztmányra nehezedett, mely Deák Ferenczből, Klauzál Gáborból, Bezerédy Istvánból, báró Eötvös Józsefből s e sorok írójából állt.

Eötvös nemcsak azért jutott ebbe, mert a főrendi küldöttségi tagoknak már akkor is legjelesbjei közé tartozott, de azért is, mivel ezen tárggyal régebben foglalkozott, mert Borsod vármegye megbízásából jeles munkát irt a börtönrendszerről, s a büntető törvénykönyv vezér eszméjéről. Reggel 9 órakor gyűltünk mindig össze Deáknál, a Horváth házban, s dolgoztunk öt óra hosszat szakadatlanul két egész éven keresztül; vendégünk sokszor akadt, gróf Batthyány Lajos, Andrássy József, gróf Dessewffy Aurél, báró Wenkheim Béla, gróf Széchenyi István és számos pártesbeli főfőtáblabíró; mert Deák szerette megbeszélni a nehezebb kérdéseket bármi színezetűi

államférfival, ha nem is volt kiválólag jogász. Kossuth legritkábban jött, nemcsak azért, mert a „Pesti Hirlap“ szerkesztése idejét igénybe vette, mint inkább mivel nem szerette az oly társalgást, melyben nem ő vitte a fő szerepet. Ezen ülésekben azonban nemcsak a törvénykönyv készült el, hanem azon élczek is, melyek a hirharang rovatát képezték a Pesti Hirlapban, s melyeknek nagy része Eötvöstől eredt. Azon időben a hirlapirodalom fénypontját érte hazánkban, a legkitünőbb államférfiak, Kossuth, Széchenyi, gr. Dessewffy Aurél és Emil, báró Eötvös József s számtalan mások, nyílt sisakkal támadták meg hol egymást, hol institutioink hibáit, hol a kor szellemét; a lapok pártokat képviseltek, nem egyes szerkesztőket, és mulatságosabbak voltak magánál az országgyűlésnél, mert az anyag gazdagságánál fogva alig maradt helye a közepszerűség unalmasságának. Midőn Széchenyi dühösen neki rontott Kossuth izgató modorának s vezérczikke ellenében vastag könyvvel küzdött, akkor Eötvös Kossuth védelmére kelt ki, egy fényes irányú röpiratban, mert mindig kész volt elfogadni a vitát, ha azt hitte, hogy valaki igazságtalanul támadtatik meg; pedig Széchenyi iránt több rokonszenvvel viseltetett, mint Kossuth iránt, mert a központosítás és nyugoti parlamentarismus eszméi, melyeket ő kevés elvtársaival az ország számára tervezett, Kossuthban s mindnyájunkban, kik az akkori formák közt a megye autonómiájában láttunk üdvöt a szabadság részére, elvi el-

lenzésre talált. Ebben is mintezután oly sokszor úttörő volt Eötvös, de lángeszének kezdeményezése nyilatkozott más mezőn is. Megírta a „Falu jegyzőjét“, az első eddig jóformán egyetlen politikai irányú regényt, nyelvünkön, melyben angol humorral írta le a megyerendszer árnyoldalait, s olvasóit hol nevetésre, hol könyekre fakasztá. A regény nemcsak könyv volt, hanem egyszerűsrimind egy hatalmas politikai tény. Nem kevés bátorság kellett, és nagy hit a jövőbe, megtámadni minden barátai ellenében azon institutiót, mely akkor a szabadság utolsó bástyájának látszott.

A büntető codex küldöttség munkáját kevéssel a 43-ki országgyűlés megnyitása előtt fejezte be, de Eötvös a végső stadiumban elhagyott bennünket, kora ősszel megházasodott, s egy ideig egészen visszavonult. A házasság boldogságának élvezete nem ártott azonban sem politikai, sem szépirodalmi productivitásának. Midőn Kossuth az országgyűlés alatt a „Pesti Hirlap“ tulajdonos társaival egy pénzügyi magán kérdés fölött összeveszett, s azon meggyőződésben, hogy semmi államférfi nem fogadhatja el a „Pesti Hirlap“ szerkesztését, lemondott összeköttetéséről a lappal, mely azon időben legbefolyásosabb volt a hazában, Eötvös bátran lépett elő, s Szalay és Csengeri barátaival elvállalta szerkesztését, hogy centralizáló parlamentáris elveinek tért nyisson, s eszközt nyerjen ezen eszmék terjesztésére. Sokan voltak, kik ezen lépését rosszalták, miután

Kossuth lap nélkül maradt, s a politikai térről csaknem egészen leszorítottatott; mert ő, ki ezelőtt mindennap szórhatta gyújtó szavait a nemzet közé, most évenként ezt csak négyszer tehetette a pesti közgyűléseken s a részvét, melyet eddiga Pesti Hirlap minden új száma költött, erősen csökkent az új, némileg doctrinaire kezelés alatt. Eötvös nem csüggedett el, s lapja folyvást prédikálta a parlamentarismus új s meglehetősen népszerűtlen tanát a hitetlen közönségnek. A Hirlap-szerkesztésre azonban Eötvös nem volt való, a mindennapi munka routinszerű egyhangúsága elfárasztá szellemét. A lapot Csengeri vezette tovább, és ő írta historiai regényét, „Magyarország 1514-ben“, mely mindeddig történelmi regényeink közt legmagasabban áll; szerezte az adatokat azon politikai munkájához, melytől nevének megörökítését várta, s részt vett azon izgalmas politikai mozgásban, mely az egész országot foglalkoztatta. Mintha mindnyájan éreztük volna, hogy egy új korszak előcsarnokába lépünk.

A politikai kérdés mellett fölmerült a nemzeti-ségi; herczeg Czartorisky Ádám, a számüzött lengyelek köztiszteletű vezére, a nemzetiségek számára egyéni jogokat követelt, s a párisi írók tetsző alakot s logikai összefüggést adtak lengyel eszméinek; a horvátok Jugo-Szláviáról álmadoztak; a szerbek nyugtalanul mozogtak; s mi mindezeket kicsinyeltük, s haragudtunk Széchenyire, midőn az Akadémia gyűlésén,

megnyitó beszédében, ezen veszedelemre figyelmeztetett.

Mindenki közgazdászati kérdéssel foglalkozott. Smith Adám egészséges theoriája mellett burjánként nőtt fel a francia irodalomban a socialisticus theoriák sokasága, s mi Louis Blanc, Proudhon, Fourier, Considerant, Leroux absurd eszméit csillogó alakjuk miatt érdekekkel olvastuk. Az európai társadalom sebeit éreztük, de nem hittük, hogy Magyarország viszonyai a szociális kérdés által érintethetnének, mindamellett, hogy itt is a társadalmi kérdések fel-fel kezdtek tünedezni s a közgazdászatiak előtérbe léptek. Gr. Széchenyi Istvánt az épülő lánczhid, a főváros szépítése, a vaskapu megnyitása, s ujjabb időben a Tisza szabályozása foglalkoztatá, mely számítása szerint 200 □ mérőföld legtermékenyebb talajú földdel gazdagítandá vala hazánkat. Kossuth a kisebb iparra s a kereskedelemre fordította figyelmét; megalapította az iparegyesületet s a kereskedelmi társaságot, mindennapi összeköttetésbe lépett az iparosztálylyal, gyárakat akart emelni a védegyelet alapján, mely az idegen gyártmányt a hazából kizárta; a legujabb találmányokat ki akarta zsákmányolni számunkra, s Pestet a világkereskedés egyik piaczává emelni; de tevékenysége s hiányos emberismerete következtében, nem egyszer lett ügyes kalandorok s iparlovagok áldozatává. Nem volt gondolkozó fő, mely ne sejtette

volna, hogy a régi formák egész Európában ingadoznak, s hogy az alap, melyen institutióink épültek, alá van aknázva; kormányunk pedig ily időkben holmi administratori kérdésekkel gondolta gyógyíthatni a nemzet bajait. Metternich észrevette, de nem értette az új eszme növekedett hatalmát, s burocratiája a lengyel támadást paraszt lázadással hitte elfojthatónak, az olasz mozgalmat rozsdás szuronyaival, s a németek egységi törekvését politikai felvigyázattal s a Bundestag határozataival.

Mint villám csapott közbe a francia februári forradalom hire. Kossuth felhasználta a kedvező alkalmat, az általános lelkesedést, s a kormány tehetetlenségét; mindnyájan követtük zászlaját, még ellensége, gr. Széchenyi István is; mi reményekkel telve, ő fejcsóválva, mert sejdítette, hogy vér s pénzáldozat nélkül semmi nemzet nem nyerte szabadságát, mi pedig eszményeinknek valóítását, mint egy karácsonesti ajándékot, egyszerre ölünkbe találtuk; a csuda megtörtént, sült galamb szállt asztalunkra. De Eötvöst a költő jósló tehetsége pillanatokra megszállta, s midőn Batthyány a haza boldogságát érelmében vélte lenni, ő félig komolyan, félig tréfálva reactióról szólt és vérpadról. És megalakult az első magyar független miniszterium az ország legjobbjából; a miniszterek és államtitkárok a haza legnemesebbjei közé tartoztak; ott volt Batthyány, ott Kossuth és

C*

Dussek, gróf Széchenyi és gróf Zichy Ferencz, Deák és Ghyczy Kálmán, Eötvös és Szász Károly az apa, Klauzál és Trefort, herczeg Eszterházy és Pulszky; a tanácsnokok, titkárok és fogalmazók soraiban pedig találkozunk Perczel Mórral, Szalay Lászlóval, Jászay Pállal, Lukács Mórliczsal, Henszlmann Imrével, Irányi Dániellel, Szontágh Pállal. Fényesebb tehetségű kormány nem alakulhata, az ország élvezte mámorát; az aristocratia, a papság, önkényt feladták jövedelmek egy tetemes részét; a nemesség lemondott minden előjogairól, s megosztotta azokat a néppel. Mindenki bizott a jövőben, nem is gyanítva, mily közel áll a veszély.

Eötvös reformálni akarta az összes iskolai rendszert, s a nemzet nevelését a kormány kezébe tenni; vallásszabadságot hirdetni, s az egyházak autonómiáját megalapítani; de kése belétört a nagy vállalatba, a protestáns egyház ragaszkodott tanodáinak függetlenségéhez, a szerbek egyházuk autonómiájának alapján politikai elszakadást tervezve fellázadtak, még a zsidók emancipációja sem volt kereszül vihető, a kisebb városok polgárságának szűkkeblű ellenzése miatt. A reform részleteivel bibelődő kormány felett mindinkább tornyosult a nagy politika, a haza védelme. A határőrvidék szövetkezett a szerbekkel, s Jelasics alakja fenyegetőleg emelkedett ki az aldunai zavarokból, mint a reactio designált vezéréé.

Bécsben hivataloskodtam ez időben; gyakran láttam a magyar államférfiakat, ha az udvarhoz mentek, láttam az aggódó Eötvöst innsbrucki útjában, hol Batthyányval ki kellett eszközölnie, hogy a feltség Jelasicsot árulónak bélyegezze; láttam, midőn örömteljesen vissza jött, s ismét izgatottan, midőn János főherczeg elébe mentünk, ki Batthyány Lajosnak kijelentette, hogy Jelasicssal találkoznia kell. A kormány gondjai, a felelősség terhe a folytonos ingadozás, remény s kétség közt, s a végveszély közeledtének sejtelme, erősebben hatott Eötvös ideges költői természetére, mint hidegebb véralkatu társaira; mi csoda tehát, ha azon csapást, mely alatt gróf Széchenyi aczél szervezete összeroskadt, Eötvös finomabb alkotású idegzete sem birta elviselni? Az eszmék terén senki sem kételkedett bátorságán, a pesti árvíznél megmutatta, hogy egészségét, életét nem félti; de a felizgatott néptömeg indulatoskodása, mely a vezért többé szóhoz nem juttatja, ijesztőleg hatott költői phantasiájára; s midőn a fölfegyverzett népet látta, melylyel Ivánka Imre az újépületet elfoglalta, vesztettnek hitte a jó ügyet, vesztettnek a józan haladást és szabadságot, s kétségbe esve a haza jövője iránt, mely felett, nézete szerint, már csak a vakeset uralodik, Bécsbe ment, s útlevelet kért álnév alatt a Svájcza, hogy hazája vesztének tanuja ne legyen. Harmadnapra idegzete lecsillapult, s azon küldöttséggel, mely Schönbrunnba még az utolsó sikeretlen ki-

sérletet a kiegyezkedésre megtette, visszatért Pestre bureaujába. Nyugodtabban jött fel még egyszer, midőn egy új küldöttség nem többé a fejedelemez, hanem a bécsi országgyűléshez fordult; Rieger és Stadion ármánykodása következtében ismét sikeretlenül. A rémkép, mely Eötvöst éjjel nappal háborgatta, végre azonban csakugyan alakot öltött; Lamberg meggyilkoltatása a pesti hidon bizonyította, hogy kormány s országgyűlés többé nem képesek a tömeg vadságát fékezni. Eötvös rémulten elhagyta Pestet, Bécsben maradt néhány napig a legizgatottabb állapotban, melyet a pákozdi győzelem híre sem tudott csillapítani; s midőn október 6-án az első ágyudörgés érte fülét, lélekszakadva, tört kedélylyel távozott el Bécsből. — A 49-es év dicsőségét és szerencsétlenségét csak hírlapokból tudta meg.

Évek multak el, külföldön a számüzöttek és menekültek szüntelenül conspirálgattak; kik benn voltak a hazában, s a várbörtönkben nem voltak befogva, tétlenül szenvedtek, s passiv ellentállásukkal eltompíták a hatalom kardját. Eötvös kedélyének állapotáról tanuságot ad „A nővérek“ czimű regénye, melynek morálja abban pontosul össze, hogy a művelődés boldogtalanságot szül, s a parasztnak józan tudatlansága fölér civilizációnk legmagasztosabb gyümölcseivel. Ezen kétségbeejtő rousseau-i világnézet azonban csak rövid ideig vett erőt rajta kényszerült nyugal-

mában, s ő végre megírta nagy munkáját, a „XIX. század uralkodó eszméit“; mely külföldön is legnagyobb figyelmet gerjesztett.

A mint az idők zordonsága lágyult, Eötvös visszatért a politikához, melytől a magyar ember megválni nem tud; ő is tervezett egy utópiát, mint sokan társai közül, s erősen hitte, hogy ez a kiegyezkedés egyetlen módja; de mikor a Reichsrathba meghívták, nem engedett a bécsi syrénhangoknak, tevékenységét inkább az akademiának, mint azakkori osztrák birodalomnak megmentésére használván fel. Az 1861-k-i országgyűlésen azután s azóta visszafoglalta régi helyét a közügyek terén, s egyik főtényezője lett a lassan-lássan alakuló Deákpártnak, mely tisztába jött magával az iránt, mit lehessen jogosan követelni, mennyit méltányosan engedni, s hön ragaszkodott elfoglalt állásához akkor is, midőn sokan ezen követeléseket nagyon magasaknak találták, csak úgy mint akkor, midőn még többen elégteleneknek tartották. Eötvös meg volt győződve, hogy a párt becsületessége, mérésékeltsége és szívóssága győzelmet fog aratni, s ezen meggyőződés visszaadta lelkének ifjonti ruganyosságát. Az academiában, társas körökben, s egy heti hirlapban, melyet szerkesztett, fáradhatlanul működött; megküzdött a hatalmas ó-conservativekkel s azon párttal, mely olcsó dicsőséget arat az által, hogy mindig valamivel többet követel, mint a mi elérhető.

Igy következett be végre a 67-diki kiegyezkedés, és alakult egy második magyar miniszterium, mely habár most szintén letűnt a politikai szinpadról, mert a miniszterelnökön kívül egy tagja sem ül többé régi veres bársony székén, mégis közelébb áll hozzánk, mintsem hogy érdemeit megtudnók becsülni. A 48-as miniszterek közül egyedül Eötvös foglalt a második Miniszteriumban helyet, s higgadtabb fővel, a viziontagságok által érlelt tapasztalással, ismét elvállalta a vallás és közoktatási tárczát.

Rendes időkben a lángész épen nem népszerű törvényhozó testületeknél; új eszmék s mindaz a mi nagyobbyszerű kezdeményezést foglal magában, nem tetszenek a sokaságnak, melynél leginkább a szorgalmas, szörszálhasogató közepszerűség talál elismerésre. A ki pártot akar vezérelni, annak nem szabad sokkal magasabb álláspontot elfoglalnia, mint a melyen a párt áll; kell, hogy ugyanazon észjárása legyen, s hogy eszének felsőbbségét csak ritkább esetekben éreztesse. Mély gondolatok, philosophiai indokolás, elvont okoskodás, szokatlan fordulatok és doctrinaire előadás, untatják a törvényhozótestületeket, ők oly beszédnek örülnek legjobban, mely egyszerű okoskodással, világos logikai rendben, csinos alakban adja elő, miről mindnyájan megvannak győződve; szeretik, ha a beszéd olyan, hogy mindenki, még a leggyengébb is higgye, mikép szerencsés pillanatban mindezt maga

is el tudta volna mondani. A czikornyás frázisokkal eltakart ürességnek, s a szörszálhasogató dialectikának is vannak sok barátai, de a magasabb s nemesebb szónoklat, mely rögtön feltűnő sugárral új világot vet az egész tárgyra, nagyobbyszerű eszmék, éles élcz s bölcsészeti generalisatio, tetszhetnek ugyan pillanatokra, de csak rendkívüli időkben ragadják magukkal a tanácskozó gyűlést. Az 1867-diki idők pedig nem voltak egészen rendkívüliek; a kiegyezkedés nem lepte meg az országot; mindenki látta a mint lassan készült, s bővebben megvitatva hosszú vajúadás után megszületett. Nem volt abban semmi, a mi képes lett volna enthusiasmust költeni, mi az ifjúságot feltűzelje, s az egész nemzetre villanyosan hasson; mert a legprózaibb számítással csak azt határozta meg, miként lehessen nem igen rokonszenves szomszédainkkal, kikkel a sors negyedfélszáz év óta összefűzött, békességben megélni. Az egész egyezkedési törvényben semmi phrázis, nem volt semmi szini hatásra számított meglepetés, az egyetlen új eszmének pedig, mely benne találtatik, a delegaciónak, meg van a magyar közönség előtt az a hibája, hogy egészen új combinatio, mely soha sehol elő nem fordult, s ugyanazért bármi amerikai közönség előtt népszerűségre számithatott volna, míg nálunk, hol mindig csak utánozni szeretünk, és chablon szerint vágyunk nagyra, sok helyütt gyanut gerjesztett. De éppen azért, mert egész átalakulásunk prózai módon történt, megbecsülhetlen

volt Eötvös tevékenysége a miniszteriumban. Az ellenzék nem bizott ugyan terveiben, a lapok minden áron rá akarták fogni az ultramontanizmus színét, s impracticus phantastának hitték; de valahányszor felkelt székéről, s beszédében lassan-lassan felmelegedett, meglepő fordulatokban adta philosophiai okát előterjesztésének, s költői szavakkal fejezte ki nemes érzelmeit, melyek mindig a szabadság szeretetében gyökereztek, míg szép szemeinek csillogása, s kedves hangjának rezgése bizonyította meggyőződését, mindig magával ragadta az egész közönséget, s a kis férfi, bal hüvelyét mellényébe akasztva, s kiterjesztett jobb-ját határozott mozdulattal felemelve, heroszi alakká szépült. Éljenekkel üdvözölték még ellenei is, pillanatokra az egész ház érzelmei csak őt uralták. Ő volt a költői elem a kormányban, tőle ömlött reá minden melegség, melyre oly nagy szüksége volt; — tagadhatatlan, hogy Andrássy volt a miniszterium feje, de dobogó szíve: Eötvös maradt.

Nem ismerem a miniszteri tanács titkait, meg lehet hogy társainak alkalmatlan vala, kik nem vitseltettek nagy rokonszenvvel új eszméi iránt; azt látjuk legalább, hogy, mióta meghalt, tervei lassan lassan elhagyatnak s feledésbe mennek; de ha bureauja, ha minisztertársai, ha az országgyűlés elfelejti, és elejti azon nagyszerű eszméket, melyek a vallásügyi mezőn, az egyházak autonomiája, s különösen a ka-

tholicus autonomia által alakot kezdtek nyerni, nem fogja ezeket elfeledni a világ, s könnyen meglehet, hogy a mag, melyet ő a magyar földön hintett el, más országokban fog felvirulni. Mert az emberiség solidaritása nem engedi többé, hogy bármely nagy s termékeny eszme egészen elhaljon; ha nagy férfiak saját hazájukban nem aratnak sikert, azért mert nemzetök művelődésének közép arányát jóval meghaladják, más nemzetek karolják fel a hazájában árván maradt eszmét, s nálok nő fel, de végre mégis vissza kerül oda, honnét származott.

A mint miniszterré lett Eötvös, egész idejét s tetterejét tárcájának szentelte; megküzdött a főpapok conservatív passivitásával, az orthodox rabbinusok dialecticai furfangosságával, a bureaucratia előítéleteivel s az ellenzék türelmetlenségével, mely a tegnap ültetett fától is, már ma megköveteli az árnyékot és gyümölcsöt. Először is meg kellett ismerkednie a népnevelés minden hiányaival, s ámbár a nevelés és oktatás minden fokára kiterjesztette intézkedéseit, mégis leginkább a népnevelés emelésére pontositá össze törekvését; azután tanítókat kellett képeztetnie és azokat, kik a tanítókat képezzék; taneszközökről gondoskodnia s módokról, hogy a népiskolák ezeket megszerezzhessék. Eötvös nem volt barátja a reclamnak, nem kísértette minden léptét a hirlapirodalom trombita szavaival, s bár szerette, nem kereste az el-

ismerést. Működése a népnevelés terén a hazai nagy közönség előtt csaknem ismeretlen marad, de a német hiresebb egyetemeken, hol mindenütt jeles magyar tanulók jelentek meg, kik a kormány költségén képezték magokat, lassan lassan meggyökerezett a meggyőződés, hogy Magyarországnak oly minisztere van, ki hazája szellemi kifejlését szilárd alapra fekteti. A londoni kiállításon a magyar taueszközök olcsósága, szabatos kiállítása, s tudományos értéke, feltűnést gerjesztett, s hazánk hírnevének megalapítására többet tett, mint egy embernyommal előbb az ismeretes nagykövet fejedelmi fényűzése. És a népnevelés mellett nem került ki Eötvös figyelmét, sem a magasabb tudományosság, sem a művészet; célja az volt, hogy nemzetét a művelt nemzetek színvonalára emelje, mert legmélyebb meggyőződése szerint a nemzetiségi kérdés nálunk semmi egyéb, mint a kultúra kérdése. Azon volt tehát hogy a magyar szellemi erőket, melyek a szerencsétlen korszakban külföldre szakadtak, vissza terelje a hazába, s ösztöndíjak s pályázatok által a művészetet emelje. Erdélynek egyetemet tervezett, magasabb főiskolát Pécsnek tekintettel nemzetiségi viszonyainkra; — figyelme kiterjedt mindenhová. Tárczájának vallási szakában pedig az autonomia merész eszméjét karolta föl, hogy ennek révén a köteléket a z állam s a catholicus egyház közt megszakítsa. De az ellenzék vezérei s a főpapság egyforma hidegséggel fogadták az új eszmét,

az egyik el nem fogadta a küzdőtér, a melyen a másik arra törekedett, hogy püspöki korlátlan hatalmát ezentúl is érvényesíthesse. Eötvös két oldalról támadtatott meg, hírlapokban azoktól, fogadó termében ezektől; de azért mégsem csüggedett el, s még szívósabban ragaszkodott azon eszméjéhez, melyben Montalemberttel együtt, a catholikus egyház reformatiójának csiráját látta. —

A parlamentáris harcokban nyerte Eötvös legsebbe babérkoszorúját, ezekben kapta legmélyebb sebeit. Az országgyűlés tapssal kísérte minden beszédét, de a vallás s közoktatási miniszterium költségvetése kiméretlenül támadtaték meg mindig. Midőn az 1870-diki előirányzat napi rendre került, két héten túl faggatta őt az ellenzék, s alig találkozott a jobb oldalon ki őt védelmezze. Minden egyes pontnál támadták meg, s neki minden nap újra, meg újra, meg kellett védnie politikáját; míg az ellenzék végre kimutatta, hogy szándoka nem volt komoly midőn egyes tagjai éles szavakban hangoztattak bizalmatlanságot, mert a hosszú vita végén jó kedvében, a miniszter előirányzatán felül, még egy milliómot vokolt meg a népnevelésre, s hováfordítását a megtámadt miniszterre bizta! Hisz az egész vita csak sport volt, a középszerűség ujjongott hogy ez egyszer ritka nemes vad került hajtásába; s csakugyan volt oka örülnie, mert nemesebb vadat soha nem haj-

tott, se nem fog hajtani, mint ekkor. Azok, kik oly mérgesen megtámadták, nem is gyaníták, mi mélyen sérték meg Eötvös nemes érzelmeit, s mily nehezen heged be seb, ha a hazafi legtisztább szándéka, elismerés helyett gyanura ád okot.

Eötvös gyöngé testalkata nem tudta kibírni a szünetlen munkát a miniszteriumban, s a folytonos harczot az országgyűlésen; izgatottsága nőttön nőtt, a tulfeszített húr végre elpattant. Megerőltetése következtében Eötvös elgyengült; a carlsbadi fürdő, melyet minden évben látogatni szokott, nem állithatta helyre roncsolt egészségét, új parlamenti viták fölemészték életerejét; megbetegedett, s többé föl nem gyógyult. Úgy hunyt el a mint élt, mint bátor bölcsész; tudta hogy halála közeledik, s bátran nézett szemébe; családjának gyöngéden eltitkolta előérzetét, s kikerülte halálos ágyán papjainak áldását, meg volt győződve, hogy előbb utóbb az egész nemzet áldása követni fogja emlékét.

Nem irok életírást, nem irok emlékbeszédet, annak nem jött még meg az ideje, erre nem érzek magamban elégséges erőt; s ezért hallgatok Eötvös páratlan emlékbeszédeiről, melyeknek búskomoly hangja még most is füleinkben cseng, hallgatok academiai tevékenységéről, mely fényt vett hazánk azon kedvencz intézetére, hallgatok lyrai költeményeiről, me-

lyeken oly sok ifju sziv folyvást felmelegszi. Csak a nemzet figyelmét akartam e sorokkal még egyszer a dicső elhunyttra fordítani; adja az ég hogy a legközelebbi időkben midőn talán szabadságunkért sőt életünkért kell küzdenünk, legnemesebb előharczosunk híja keserűbben ne emlékeztessen roppant veszteségünkre.

Pest, szeptember 19-én 1871.

PULSZKY FERENCZ.

GONDOLATGYÖNGYÖK.

V Á G Y A M.

A sima utak, melyeken kevés fáradsággal messze juthatunk, s azon javak, melyek után az emberek többsége leginkább vágyódik, legyenek másoké. Nekem, ó Mindenható! adj rögs ösvényt, de szép kilátással, mely mindig föl-felé vezet, s melyen azon meggyőződéssel haladhatok, hogy eltévedni nem fogok.

J U T A L M U N K.

Vallásunk szerint a hit remény és szeretet, melyek által boldogokká válunk s mik egyszersmind a legfőbb erényeknek neveztetnek. Szép eszme ez, mely az erény s boldogságnak ugyanazonosságát mondja ki, s a mily szép oly való is, mert ha egyes rossz indulat s bűnös cselekedetnek büntetése elmarad, bizonyosan nem tett, sőt nem gondolt senki jót, minek jutalmát nem élvezte. Csak öntudatunkban, érzéseinkben fekszik az; de nem érzéseinktől függ-e minden boldogságunk?

A L K O N Y U N K.

Annyira el vagyunk foglalva minden pillanatban önmagunkkal, hogy még azon érzésekbe s helyzetekbe sem tudjuk

belé gondolni magunkat, melyeken egykor magunk is keresztül mentünk. Mi kevés férfiú érti az ifju lelkesedését, a gyermek boldogító játékait. Csak később, midőn életünk köre szűkebbé válik, midőn keveset számolva a jövőre, ismét a multhoz fordulunk, s mert saját erőnk fogyni kezd, mások számára alkotunk terveket, akkor vonul el a fátyol, melyet önzésünk szemeink elé vont, s vénebb korunkban ismét értjük a gyermek s ifju érzéseit.

É L E T Ű N K.

I.

Ifjabb korunkban többnyire a tapasztalás, később az erő hiányzik, hogy valóban nagyot s az emberiségre nézve hasznost viuessünk véghez, s így múlik el életünk, melynek első felében nem tudjuk mit kezdjünk erőnkkel, a másodikban, mit kezdjünk tapasztalásinkkal.

II.

Ha visszagondolunk multunkra, s eszünkbe jut mostanig már mennyit veszítettünk el, alig foghatjuk meg, hogy valaha oly gazdagok voltunk.

V I G A S Z.

I.

Ha nagy fájdalmak érnek, csak az élet gondjaiban s hivatásunk visszautasíthatlan kötelességeiben találhatjuk vizsgasztalásunkat. A szenvedésnek ellentéte, s azért legjobb óvszere a tevés, s az anya, kinek gyermeke sirhantja felett eszébe jut, hogy többi gyermekei számára még főznie kell,

jobban kiragadtatik fájdmából, mint ha a világ minden philosophjainak vigasztalásait hallaná. Ez egyike az okoknak, melyekért oly vagyón, mely minden anyagi gondoktól fölment, tulajdonkép nem irigyelhető.

II.

Ha a tengeren távolból hajót látunk, mely duzzadó vitorlákkal egy irányban tovább halad, szívünket vágy tölti el. A magas árboczokon színes zászlók lobognak, vitorláí hófejérek, s oly nyugodtnak látszik, mintha csak állna, s mégis tudjuk, hogy kedvező szelekkel kitüzött czélja felé halad. De ha ugyan ezen hajó fedezetén lennénk, nem ítelnék-e másképp? A nagy gálya, mely a távolban oly nyugodtnak látszik, nem halad-e éppen úgy ingadozva, mint az, melyen magad ülsz, nem szántja-e föl a karcsú habokat, melyek tajtékozva csapnak föl elején, míg a szorongatott oldalak a küzdelem között recsegnak s nyikorognak, mintha a roppant teher alatt, mely rájuk nehezül, szét akarnának törni? S nem járunk-e éppen így azon nagy férfiak s események emlékeivel, melyek az idő távolában előttünk feltűnnek? A történet keserű tengerén nem evezett keresztül senki nagy küzdelmek nélkül.

ÉLETÜNK NEHÉZSÉGEI.

Valamint a zátony, melyet nagyobb folyók torkolatánál találunk, azon iszap- s porongyból támad, melyet a folyó, midőn futása még sebesebb vala, magával ragad, s később, miután lecsendesedett, lerak, úgy mint azon nehézségek s akadályok, melyekkel éltünk végső szakában találkozunk, többnyire csak azon szebb napok maradványai, midőn éltünk még gyorsabban folyt.

ELŐÍTÉLETEK.

Ha érdekeinket, sőt legszebb érzelmeinket saját előítéleteinknek feláldozzuk, az szomorú, hanem megfogható; de hányszor nem áldozzuk föl mind azt oly előítéleteknek, melyekben nem is osztozunk, saját meggyőződésünk ellen. Alig képzelhető mennyire terjed gyöngeségünk. Ezerek között alig találkozunk egy, ki ha a tömegnél józanabbul gondolkodik, cselekedeteiben is józanabb merne lenni.

ÉRZÉKETLENSÉG.

Vannak emberek, kik azt hiszik, hogy mivel nagy államférfiak s bölcsök a világ nagy eseményeit látszó egykedvűséggel szokták tekinteni, nekik is ahhoz, hogy hasonló magasságra emelkedjenek, csak az kívántatik, hogy hasonló érzéketlenséget mutassanak. Ha éjszak felé megyünk, hasonló tüneteket találunk, mintha magasabb tetőre mennénk. A sarkvidékeken a legkisebb dombon ugyanazon állatokat, növényzetet s hőmérsékletet találjuk, mint midőn a Montblanc csúcsához közeledünk, csak a magasság s a messze látkör hiányzanak.

BÖLDÖGSÉG.

Jó anya után Istennek legnagyobb áldása az, ha jó emberek körében nevedünk föl, mert bizodalmunk az emberek iránt, mely földi boldogságunknak első föltétele, egészen ettől függ.

LEMONDÁS.

Csak azt birjuk, miről, ha kell, le tudunk mondani. Oly kincsnek, melyet nélkülözhetlennek tartunk, nem urai, hanem szolgálai vagyunk.

JAVAK.

Kinek a sors mindent adott, mi után a tömeg vágyódik, szintúgy mint az, ki homloka izzadságával keresi mindennapi kenyerét, a szerencsét csak saját keblében találhatja. A szikla, melyet a nap sugárai megaranyoztak, azért nem termékenyebb.

HIÚSÁG.

Az emberek nagy része annyira vágyódik kitüntetés után, hogy ha arra más okot nem talál, legalább azzal dicsekszik, hogy nála szerencsétlenebb vagy bűnösebb ember többé nincs a világon. Ez azon tulajdon, mely a legdicsebb tettekre erőt ad, s melyben fő gyöngeségünk fekszik; s míg ezt megtartjuk, sem a Leonidasok sem a Herostratusok nem fognak hiányzani, s a szabadság s a kényuralom megtalálja bajnokait.

HIÚSÁG.

I.

Azok, kik a közönség tapsait megszokták, többnyire úgy viselik magukat a közvélemény irányában, mint magukat sokan nőjeik iránt viselik. Közönyösek, míg hozzájuk hű marad, a dühösségig szerencsétlenek, ha őket elhagyva, mást karol föl.

II.

Nagy szerencse, hogy csaknem minden embernél találunk egy tárgyat, melyről beszélgetésünket érdekesnek tartja: azt, ha vele magáról beszélünk.

SZERELLEM.

I.

Az egyik bőkezűleg szerelmének egész tőkéjét egyszerre veti oda kedvesének, másik csak e tőkének kamatjait fizetgeti. Bámulhatjuk-e ha annak később nincs mit adnia, s ha ennek szerelme mindig csekélynek látszik?

II.

Egészen önzéstelen szeretet, olyan, mely csalódások által gyöngébbé nem válik, s többeket hasonló melegséggel fogva körül, egyiránt kész áldozatokra, melyekről tudja, hogy viszonztatni nem fognak, ily szeretet csak egy van: a szülői. Nincs érzés, mely által az ember az eszményt, melyet Istenről alkotánk, inkább megközelíthetné. S ebben fekszik a családélet emelő hatása.

SZÍV ÉS ÉSZ.

A szív, mint a mágnes, csak akkor találja nyugalomát, ha oly helyzetbe jutott, mely természetes hajlamának megfelel. Az ember szerencsés lehet oly helyzetben, mely meggyőződésével, de soha nem olyanban, mely érzelmeivel ellentétben áll.

T Ü R E L E M.

Miután a teher, mely alatt csaknem leroskadunk, idővel vagy ismét levétetik vállainkról, vagy megszokás által könnyebbnek látszik, az élet bajainak elviselésére csak egy szükséges: türelem.

Ö N I S M E R E T.

Ha valaki naponként tükröt tart is maga elébe, abból még nem következik, hogy önmagát ismeri. Mosolygóbb vagy komolyabb, de mindenesetre más arcot mutat mindenki, midőn maga, mint midőn a világ előtt jelenik meg.

S Z É P S É G.

Nincs a természetnek veszélyesebb adománya, mint a szépség; nem, mert mulékony, mit végre minden adománya-inkról mondhatunk, de mert tudva mulékonyosságát, szólva róla, azt észre sem vesszük.

Leghívebb barátunk nevezzük tükrünket, s ő megteszi kötelességét, s valahányszor hozzá fordulunk, igazat mond, csak hogy mivel ezt többnyire naponként tesszük, igazságai elvesztik hatásukat. Hajunk egyenként őszül, redőink lassankint támadnak, s a különbség ma s tegnap között oly csekély, hogy azt észre sem vesszük, s végre oda jutunk, hogy ősz hajakkal, redőzött homlokkal, ifjabb korunk modorát tartjuk meg s nevetségessé válunk, miről nemcsak nők, de férfiak között is elég példát hozhatnék föl.

Keleti közmondás, hogy Zuleika szépségét csak az ismeri, ki őt Jussuf szemeivel nézi; s miért bámuljuk hát ha sok tisztes matrona, vagy uri ember, ki mint szép legény

vénült meg, magában bájakat talál, melyeket más halandó nem is sejdít. Soha Jussuf nem szerette Zuleikáját annyira, mint ezen urak s asszonyságok magukat.

ÉLET NYOMORUSÁGA.

Saját életére nézve, minden ember oly helyzetben van, mint az, ki valamely színi előadásnál a színpalak mögött áll, s míg a közönség a szép jeleneteket megtapsolja, azon apró nyomorúságokat látja, mikkel e pompa jár; bámulhatjuk-e ha a legjelesebb s legirigyeltebb férfiak között, alig található olyan, ki akár magával, akár sorsával, megelégednék?

TAPASZTALÁSOK.

I.

Oh, ha tapasztalásaimmal még egyszer ifjú lehetnék! — így sóhajtanak sokan — de vajjon lehetnél-e ifjú tapasztalásaiddal? Nem az évek, hanem mit bennök tapasztaltunk, vénít el; nem a nyári napok hosszú sora, hanem az egy reggeli dér, melylyel az ősz beköszönt, foszttja meg a fát lombjától.

II.

Tapasztalásaink nagy részben azon módtól függenek, melylyel az emberekhez közelitünk; s ha a férfi vágygyal tekint vissza életének azon korszakára, melyben bizodalmát az emberek iránt még semmi nem ingatta meg; az ifju bizodalma talán nem csalódáson, hanem azon alapszik, hogy az emberek az ifju irányában csakugyan jobbak voltak, s pedig azért, mert ő maga is más volt irányukban, s mert mint a növény virága, úgy az emberi szív legszebb tulajdonai, csak

meleg érintésnél nyílnak meg. A mily arányban magunk megváltozunk, úgy változnak meg az emberek irányunkban, s kit az ég gyermeki kedélylyel áldott meg, az többnyire vég napjáig megtartja gyermeki bizodalmát is.

T Á R S A S Á G.

Ha hosszabb ideig visszavonulva, később ismét a társaságba lépünk, körülbelöl azon érzés lepi meg szívünket, melylyel férfi korunkban gyermekek játékait nézzük. De balgatatag az, ki azért a társasági örömökröl megvetéssel szól. Ha abban, miben egykor gyönyörködénk, s mi másoknak a legnagyobb élvezetet szerzi, többé részt nem vehetünk, ez csak saját tehetetlenségünk jele, mely felett joggal szomorodunk, de melyen büszkélkedni nevetséges.

Ö N Z É S.

Ki minden személyes érdek, minden önző gondolat nélkül, tehetségeit egy nemes czélnak szenteli, boldognak érzi magát; s azt tapasztaltam, hogy olyanok is, kik kizárólag maguknak élve, önző céljaiknak mindent alárendeltek, a szív s léleknek legfőbb élvezeteit nélkülözték ugyan, de megelégedve éltek napjaikat. A baj csak az, hogy valamint az egészen önzéstelen, úgy az egészen önző emberek a kivételek közé tartoznak, s hogy az emberek nagy többsége sem az egyikre, sem a másikra elég erővel nem bir, s a két szélsőség között áll, vagy inkább, ingadozik. S ha Aristoteles szerint az arány a szélsőségek kellő közepében fekszik, a szerencsét ne keressük ott, az, mindig csak a szélsőségekben található.

ÖNZÉS BÜNTETÉSE.

A mely arányban valakit szeretünk, azon arányban aggodunk érte, ezért az önzés mindig magával hordja büntetését. Az egoista, ki egész életén át csak saját boldogsága után fárad, minden iparkodásaival csak hypochondricussá tette magát.

SZEGÉNYség.

Az, hogy valakit szegénynek nevezünk, nem nélkülözéseinek számától s nagyságától, — melyekre nézve legszegényebb napszámosunk az afrikai királynál még mindig jobban áll — hanem azon aránytól függ, melyben saját vagyonunk hasonlóink vagyonával áll.

Minden osztályban vannak szegények, s a szegény herceg, szegény báró, vagy szegény kereskedő, nem érzi magát kevésbbé gyötörve s megalázva azon nélkülözések által, melyeket vagyontalansága szükségessé tesz, habár helyzete igen sok másokéhoz mérve irigylésre méltó, s habár arra, hogy maga s mások által gazdagnak tartassék, csak az lenne szükséges, hogy egy fokkal alább szálljon. A szegény herceg mint egyszerű nemes, a nagykereskedő mint boltos, a szegény mesterember a napszámosok között, a nélkül hogy vagyona egy fillérrel szaporodott volna, egyszerre gazdaggá válnék.

S mért nem él tehát senki ezen egyszerű móddal, mely által többnyire mind azon gondoktól egyszerre megmenekülhetne, melyek vagyonából erednek?

Mert ha nehéz emelkedni, még nehezebb leszállni, s mert végre minden emberi hibák s gyöngeségek között legnyagobb s legellenállhatlanabb: hiúságunk.

FIATALSÁG.

Ha a fiatalság a dolgoknak hasznos oldala helyett csak a költőit fogja föl, s inkább ábrándjainak mint praktikus feladásoknak él, ne rontsátok örömét mogorva intéseitekkel. Magot s gyümölcsöt csak ott várhatunk, hol előbb virágokat láttunk.

GYERMEKEK.

Olyan természetünk, hogy minden tárgy kedvesebbé válik, ha az némi sanyarúsággal jár; így ragaszkodik a hegyek lakója szülőföldéhez, így tapasztaljuk, hogy épen azon szülők, kik szüntelen gyermekeik örömeiről gondoskodva, tőlök minden fájdalmat s nehézséget elhárítani iparkodnak, többnyire legkevesebb hálára s szeretetre számolhatnak.

NEVELÉS.

I.

Előbb azon panasz emeltetett a létező nevelési rendszer ellen, hogy a gyermekek nem tanulnak eleget, jelenleg éppen az ellenkezőt mondhatjuk s gyermekeink többet tanulnak, mint mit felfogni képesek. Az eredmény ugyanaz marad, s az, ki húsz mázsa aranyat ad valakinek, de azon föltétel alatt, hogy azt maga vigye el vállain, valóban nem érdemel több köszönetet, mint ha neki semmit nem adott volna.

II.

Mint a fa, mely életre való, mindenfelé terjeszti ágait, s éppen ezáltal válik szebbé s terebélyesebbé: így az ember. Az eltérő, néha ellentétes irányok, melyeket kifejlődésében

követ, egyiránt szükségeseek, hogy szellemének s érzelmeinek minden része kifejlődvén, egész nagyságát érje el, s kik erről megfeledkezve, a gyermeket azért, hogy egy bizonyos irányban kitünővé váljék, kizárólag erre akarják szorítani, többnyire nem érnek el mást, minthogy azon bizonyos tehetség, melynek minden figyelmöket szentelték, csakugyan kitünőnek látszik, de csak azért, mert minden többiek, s az egész ember eltörpült.

III.

Semmi nem gyakorol nagyobb befolyást kedélyünkre, mint ismereteink; amint ezek terjednek, változnak kedélyi tulajdonaink, egész népeknél szintűgy, mint egyeseknél, úgy, hogy a mivelt s barbár népek általános jelleme között sokkal több hasonlatosságot találunk, mint különbségeket a legkülönbözőbb fajú népek között, melyek a civilisationak hasonló fokán állnak.

IV.

Senkiben nem menthetőbb a hizelgés, mint nevelőben. Gyermeeknél s ifjakknál a nem érdemlett dicséret többnyire jobb hatást tesz az érdemlett dorgálásnál, mely ezen korban a szilárdabb egyéniségeket csak elkeseríti, s a gyöngébbeket önbizalmuktól fosztja meg.

V.

Ha a gyermeekben egyes hajlamokat veszünk észre, melyek a többiek felett túlnyomósággal birnak, s azért veszélyessé válhatnak, a nevelésnek feladása nem az, hogy e hajlamokat gyöngítsük, hanem hogy azokat helyesen irányozzuk; mert hisz éppen e hajlamok képezik jellemének alapját; mi jövőjére nézve veszélyessé válhat, az egyszersmint erejének föltétele, s ki növendékénél az ily hajlamok

megsemmisítésén dolgozik, úgy jár el, mint ha valaki azért, hogy magát a gőzhajó katlanának szétrepedése ellen biztosítsa, a tüzet oltaná el.

KITÜNŐ EMBEREK.

I.

Vannak emberek, kiknek élete, mint az Alpok legmagasabb csúcsain az év, csak két szakból áll, s kiknél a legszebb virágzás után közvetlenül tél következik. Tekintsünk föl bámúlva magasságukhoz, magasztaljuk fenségüket, de ne irigyeljük helyzetüket, s ne azokét, kik közelükben éltek. Tavaszuk talán szebb s virágdúsabb vala, de a rövid időszak gazdagabb napjai nem kármentesítene a végetlen télért, mely rájuk következett.

II.

Ki a világon kitünő helyzetet foglal el, vagy ilyen után vágyódik, mindenek előtt egyet tartson szeme előtt, s ez az: hogy azok között, kik minden állásra nézve hozzá legközelebb állnak, soha népszerű nem lesz, s hogy nagyobb balgatagságot nem is követhet el, mint midőn saját osztálya véleményét különösen tekintetbe veszi.

III.

Mint a vas, úgy erős jellemek a sors csapásai alatt csak keményebbé s ruganyosabbá válnak, s igaz, hogy valóban kitünő egyediségeknak legjobb iskolája a viszontagságos élet. De hány van, kinek szelidebb mesterre volna szüksége, s kivel az élet azért nem bánik szelidebben.

IV.

Kitünő egyéniségek kortársaiknál soha nem találunk annyi méltánylást, mint az utókor előtt; ennek oka abban fekszik, mert az utódok csak a műveket, de a kortársak az embert ismerék, ki azokat véghez vitte.

V.

Csak a ki tökély után fárad, az érhet el magasabb állást; de ki bármiben tökély után nem vágyódik, soha kielégítve nem érezheti magát, s ebből természetesen következik, hogy azok, kik valamely irányban a legmagasabb állásra vergődtek föl, helyzetökkel soha nem elégesznek meg,

VI.

Nézd a hatalmas csert! eljő az idő, midőn törzse, mely századok fergetegeivel daczolt, a lombos korona, melynek árnyékában pihenünk, s minden, mit rajta szépnek s nagyszerűnek tartunk nyom nélkül tűnik el, s ha ott, hol egykor magas sudara emelkedett, a kisebb fák százai, ha körében egész erdő támad, mely emlékét fenntartja, ezt a fa elhullatott magjainak fogja köszönni, melyekről szép napjaiban senki nem szólt. Nem sok kitünő férfiú életének képe-e ez, melyből az, mi dicsősége korszakában bámúztatott, nyom nélkül tűnik el, s épen az tartja föl magát, s éppen az hat a jövőre, mi akkor senki által számba nem vétetett?

VII.

Nagy népszerűséggel bíró emberek közelebből ismerve, ritkán szeretetreméltók. Az ok ugyan az, melyért a legszebb frescokép közről nézve nem tetszik. Az egyes

vonások nagyon is durvák és erősek. Arra, hogy a tömeg jó tulajdonainkat észre vegye, szükség, hogy azok túlságig kifejezve legyenek, s a közönséges életben nincs elviselhetőbb oly embernél, kinek jó tulajdonai a harmadik potenciára emeltettek. Vannak emberek — s magam is ismertem többeket — kiknek erényei körülbelül azon hatást teszik reánk, mintha valaki a legszebb dallamot trombitán fújná. Künn, az utcán, nagy élvezettel hallgatják a bájló zenét, de jaj annak, kit a sors a trombitás közelébe állított.

NAGYSÁG.

I.

Minden nagyság az emberre csak akkor hat, midőn azt korlátolt körben látja. A hatásokkal elvész azon mérték is, mely szerint az egyes tárgyak nagyszerűségéről ítélnünk. Innen van, hogy rónánk, sőt a tenger is olyanokra, kik azt nem képzelő tehetségekkel nézik, mihelyst az első meglepetés megszűnt, kevesebb benyomást tesz, sőt idővel unalmassá válik, míg hegyvidékek mindig nagyszerűeknek látszanak.

II.

Nagy különbség, saját nagyságunk, vagy csak azért emelkedünk-e ki a tömegből, mert az előttünk meghajolt. Ha az egész világ térdre borúl előttünk, mi magunk nem állunk egy hajszállal magasabban, s mind azon tisztelet, mely által magunkat körülvéve látjuk, nem öntudatunkat, hanem csak azon megvetést nevelheti, melylyel a tömegre tekintünk.

NÉPSZERŰSÉG.

Mikor az iskolában Aristides történetét először hallottam, s az athenei polgár szavait: hogy a nagy férfiút azért akarja számkivetésbe küldeni, mert az egész világ által a legerényesebbnek tartatik; az egész csaknem éppen oly hihetetlennek látszott, mint az ezeregy éj meséi; s mégis hányszor történt ugyan ez, hány hasonló adomát beszélhetnénk, melyből kitűnik, hogy az athenei nép hálátlansága inkább szabály mint kivétel. Mint más kitűnő tulajdonok, úgy az erény vagy kitűnő észbeli tehetségek s tudomány imponálhatnak, hódolatra kényszerithetnek, de szeretni a nép — mint egyesek — csak azt tudja, kit hasonlójának tart, s ha egyes nagy férfiakat látunk, kik bizonyos időre életökben is népszerűek voltak, ez csak annak tulajdonítható, mert bizonyos hibák által a néppel közösen bírtak, vagy egy közös szenvedélytől vezetve, a néppel egy sorba jutottak, s a nép e hibákért s gyöngeségekért nagy erényeiket elnézé.

SZABÁLYOK.

I.

Nem kell magunkat elragadtatni érzelmeink által, sőt éppen midőn szívünk leginkább vonzódik valamihez, akkor leginkább szükséges, hogy eszünkhöz folyamodjunk. A tanács jó, csak hogy mit szívünkre nézve mond, eszünkre nézve is áll, s hogy ha szívünket csak úgy követhetjük biztosan, ha azt, mire az vonz, előbb eszünkkel fontoljuk meg, úgy eszünk is csak akkor biztos kalauz, ha mielőtt tanácsait követjük, előbb szívünket kérdezzük meg.

II.

Csak a nemes, a tiszta ércz nem szenved az idő rozsdájától.

III.

Azt, mire támaszkodni akar, ha terhes is, senki nem taszíthatja el magától.

IV.

Nincs senki, ki a közjólétet nem segíthetné elő legalább azáltal, hogy saját, bár mi szerény körét, helyesen tölti be; egyes embert boldogítani nem áll senkinek hatalmában, s kik ezt megkísérték, azt tapasztalták mindig, hogy egész életök feláldozásával, egyes kedves lénynek még pusztá meglegedését sem vásárolhatjuk meg. Mentül szűkebb körnek szenteljük törekvéseinket, annál kevesebb jutalomra számíthatunk, s míg az, ki hazájának élt, csaknem mindig azon meggyőződéssel szállhat sirjába, hogy nem egészen hasztalan fáradozott, azok közül, kik csak családjuknak éltek, kevés, s azok közül, kik csak saját boldogságukat keresték, senki nem mondhatja ezt.

V.

Ismertem embereket kik éveken át azon fáradtak, hogy elkészítve a tért, maguknak kedvező állást szerezzenek, de az eredmény, legalább a mennyire tapasztalásaim terjednek, mindig megghiúsítá fáradozásaikat. Éppen midőn a cselekvés pillanata elérkezett, a dolgok mozgásba jöttek, a tér megváltozott, s a rég előkészített állás a legkellemetlenebbé változott. Nem a tért, hanem magunkat kell előkészitenünk. Nehéz időkben bár mily helyen csak az állhat meg, kinek ereje van.

VI.

Oly akadály, melyről tudjuk, hogy legyőzhetetlen, nem akadály többé, hanem adott helyzet, melyből számításainknál kiindulhatunk.

ÉSZREVÉTELEK.

I.

A gyümölcsöt, mely a tikkasztó melegben enyhet adna, a nyár forró napjai érlelik meg, s így fejtik ki ifjuságunk tapasztalásai elménk s jellemünk szilárdságát, melyre az élet vészei között szükségünk van. Kár, hogy a legjobb gyümölcs csak őszkor s bölcsességünk akkor érik meg, mikor a forró korszakon túl vagyunk, s reá tulajdonkép többé nincs szükségünk.

II.

Jót néha olyanok is tesznek velünk, kik mindenben csak a hideg ész tanácsait követik; de a nyájas kiméletet, s az apró szivességeket, melyekre a mindennapi életben annyi szükségünk van, mindig csak a kedélyes emberektől várhatjuk, s így tulajdonkép igazunk van, ha az utóbbiak által inkább vonzódva s lekötelezve érezzük magunkat, mint a legnagyobb jótétemények által.

III.

Utazásaink között s életünkben sok élvezettől fosztjuk meg magunkat azon csalódás által, hogy minden tárgy közelről a legnagyobb szerűbb, hol ellenkezőleg csaknem mindenről bizonyos termélységre van szükségünk, hogy nagyszerűségét felfoghassuk.

IV.

A befolyás, melyet egyes tulajdonaink megelégedésünkre gyakorolnak, nem azoknak nagyságától, hanem azon aránytól függ, melyben e tulajdonok szükségünkkel állnak. Ez áll az észről is, s nem kinek legtöbb, hanem kinek éppen annyi esze van, mennyi helyzetének betöltésére kívántatik, az méltó hogy irigyeltessék.

V.

A gyermek kis szívében éppen annyi, sőt több öröm fér meg, mint a férfiúéban. Kár, hogy szívünk csak azért nő, hogy üresebbé váljék.

VI.

Mentül magasabban állunk, annál nagyobb kört látunk magunk körül, s minél nagyobb kört látunk magunk körül, annál kisebbnek érezzük önmagunkat; s így minden fáradságunk, melylyel a mindennapiság színvonalán felebbre emelkedni törekszünk, csak oda vezet, hogy szerényebbé váljunk.

VII.

Mi a tenger felszínén úszik, az szigetképzésnek alapja nem lehet, s így azon tulajdonok, melyek által pillanatnyi sikerhez, s azok, melyek által állandó hatáshoz juthatunk, nem csak különbözők, de sok tekintetben valósággal ellenkezők.

VIII.

Sok dolog csak azért látszik nagynak, mert távolabbnak gondoljuk.

IX.

Több nagyhírű emberrel úgy jártam, mint a gasteini vizeséssel. Eleinte bámultam s el voltam ragadtatva, később, a mindig egyforma zaj terhemre vált, s végre megszoktam s közönyössé lettem.

X.

A tengeren vagy rónaságokon látkörünk éppen oly kevésbé határtalan, mint bárhol e világon, csakhogy a határokat észre nem vesszük.

XI.

Mint a víz, csövekbe szorítva előbbi színvonalára emelkedik, úgy az ember, a ki süllyedett, elérheti előbbi magasságát, de csak megszorítás, s nyomás által

XII.

Ha csak legalább azok, kik az utat, melyen járniok kell, ismerik, ne térnének attól el; de az emberek nagy része tudva téved el.

XIII.

Nincs nagyobb 'zsarnokság, mint midőn valaki saját érzelmeit másokra akarja kényszeríteni, s mégis éppen az a legközöséesebb. A tolerantia, melylyel mások ellenkező nézetei iránt viseltetünk, ritkán terjed ki érzéseinkre, s még a legjobb emberek között is keveset fogunk találni, ki midőn maga rossz kedvű, körének jó kedvét bosszúság nélkül látná.

XIV.

Miután az ember természetében fekszik, hogy valami előtt meghajoljon, s mint a zsidó nép Sámuel korában, ha Istentől elfordúl, egy Saulnak hajol: az, ki nekik méltó tárgyat jelöl ki, mely előtt e természeti szükségnek eleget tehetnek, megérdemli, hogy az emberiség jóltevőjének nevezessék.

XV.

Isten képe mására teremtetten az embert, de sárból. Mi benne isteni: egy lehellet, — a többi e föld porának része.

XVI.

Arra, hogy a legmagasabb eszmék- s érzésekhez emelkedhessünk, nem szükséges, hogy a legmagasabb álláspontra küzdjük föl magunkat. Ki fölfelé néz, minden helyről a mindenséget s annak alkotóját látja maga előtt.

NOVELLA.

I.

Sokat vándoroltam fiatalabb koromban, s bármi megelégedve érzem magamat a szűk, de szerető körben, hol napjaim folynak, vannak időszakok, midőn a vándorlási vágy rajtam most is erőt vesz. Nem mintha kíváncsiságom ösztönözne, s új helyek s emberek ismeretsége után vágyódnám, hanem csak azon élvezetért, melyet sok ideig egy helyen tartózkodva, helyzetünk változtatásában s az utazás egyszerű, de érdekes eseményeiben találunk. Sőt ha tőlem függ, én inkább oly helyeket, melyeket már bejártam, mint egészen ismeretlen vidékeket keresek fel; legjobban érezve magamat akkor, ha vándorlásaim közt rég múlt napok emlékeivel találkozom, s egyes pontokon azon érzelmek s gondolatok viszhangjai ébrednek lelkemben, melyeket ugyanazon vidék, midőn azt évek előtt először láttam, bennem gerjesztett.

Ez az mi nekem az Alpesekeket mindenek felett kedvesekké teszi. Vannak talán szebb vidékek a világon, vannak bizonyosan nyájasabbak, s olyanok, hol az, ki a múlt emlékeit keresi, vagy újabb korunk hatalmas kifejlődésén gyönyörködik, több érdekes dolgokat találhat, de engem vágyaim mindig e bércekhez vezetnek vissza, melyek között több mint húsz év előtt első utazásomat tetém, s most is mintegy megifjodva érzem magamat, oly eleven a benyomás, melyet e nagyszerű vidék első látása bennem visszahagyott.

Itt tölték néhány év előtt több hónapot. Csak az Alpeselek azon részét akarám bejárni, mely a birodalom északnyugati oldalát védi, s kevésbé ismert, de nem kevésbé szép, mert az utazó csoportnak, mely a Sveicz legszebb pontjait csaknem élvezhetlenné teszi, országúttul nem szolgál. Nem tartozom azok közé, kik a természet csodái mellett a városi élet kényelmeit keresik, s örülnek, ha nyomtatott útikalendokban az érzéseket s gondolatokat előre kiolvashatják, melyek az egyes helyeknél a nézőben támadnak. A természetnek nincs szüksége ily magyarázatokra, s nem emlékszem élvezetesebb napokra, mint melyeket az osztrák s bajor Alpeselek ritkán látogatott részeiben tölték, hol a kényelem helyett, melyet jártaabb útakon az utazó talál, csak azon jóllétet látjuk, melyet itt a nép élvez.

Főképe az említett évről mondhatom ezt. Az idő rendkívül kedvező vala, s bár a hetek, melyeket utazásomra szántam, elteltek, s a vidéket, melyet ez izben meglátogatni akartam, rég bejártam, nem határozhattam el magamat arra, hogy visszatérjek. A tetőről, melyre azért menék fel, hogy mielőtt a hegyeket elhagyom, az egésznek képét utószor élvezhessem, más még terjedtebb kilátást ígérő tetővontá magára figyelmemet, egy völgy a másikba vezetett, s ha este fáradtan szállásomra érvén, arról kezdék gondolkozni, hogy holnap hazafelé indulok, gazdám beszélgetései, ki egy magas vizeséről vagy más természeti szépségről szolt, mely házá-tól csak néhány órányira fekszik, ismét elhalasztatá föl-tételemet.

Igy értem a birodalom határáig, s így határain túl egy nagy faluhoz, mely az Alpeselek egyik legszebb és virágzóbb völgyében fekszik.

Egyes veszélyesebb helyek kivételével egész útam vezetö nélkül tevém, jó szerencsémre bizva magamat s azon

ügyességre, melyet a róna lakója is, miután a hegyek között sokat gyalogolt, sajátjává tesz, s mely őt ösztönszerűleg többnyire a helyes ösvényre vezet. Igaz, néha tévedések után, de oly nagy szerencsétlenség-e tévednünk, ha minden lépéssel új bájló kilátás nyílik előttünk, melyhez másképp nem jutottunk volna? Ki ettől fél, maradjon az országúton, számolja megelégedéssel a mértföld-oszlopokat, melyek mellett már átment, s ha útja unalmas és fárasztó, vigasztalja magát azon meggyőződéssel, hogy a legegyszerűbb út ha nem is legszebb, legalább mindig a legrövidebb. Én nem bámulom és nem irigylem annak sorsát, ki soha életében nem tévedett el; talán messzebb jutott, de bizonyosan kevesebbet élvezett s kevesebbet ismert meg, másoknál, s előbbmenetele sok örömmek árán vásároltatott meg.

Akár helyesek azonban ezen nézeteim, akár hibásak, elég az ahhoz, hogy valamint e falut, melynek nevére nem emlékszem többé, vezető nélkül találtam meg, úgy azt másnap reggel vezető nélkül hagytam el. Gazdám utasításai oly világosaknak látszottak, az ösvény a mennyire azt a faluból kiérve szemem követhető, oly járotnak, hogy midőn fél órai menés után egy emberrel találkoztam, ki a hegygerinczen, honnan mai vándorlásom célja meglátszik, átvezetni ajánlkozott, első pillanatban boszankodám tolakodása miatt, de később eszembe jutott, hogy azon emberek faja, kik vezető-kül ajánlkoznak oly úton, melyeket magunk is megtalálhatnánk, s ezért fizetést kívánnak, nemcsak a Sveiczban találhatók, s jókedvűen mentem tovább.

Ösvényem azon zöld hegyrónak egyikén vezetett keresztül, melyek az Alpések főszépségét képezik. E sziklapusztának oasissai ezek; s a virághimzett pászit, a rajta legelő csordák kolompolása s a pásztorkunyhók s pajták, honnan a dolgozó majorosnék víg éneke hangzik a terméket-

len bércek közepette, még kellemesebben hat reánk. Oly nyájas egész körünk, az ösvény, melyen haladunk, oly sima, hogy talán elfelejtenők hol vagyunk', ha a mezőn szétszórt szikladarabok, a távol vizesének zugása, s a rendkívüli sebesség, melylyel a kis patak a völgy felé siet, nem intenének reá, s a havas nem állana előttünk csaknem a zöld mezőig lenyúló jegeseivel, melynek tövénél minden termékenység megszűnik.

Nem lévén sietésre okom, leültem, hogy mielőtt tovább megyek, még egyszer megnézzem a völgyet, melyet tegnap oly bájlónak találtam; bámulásomra a falu helyett, hol az éjszakát töltöttem, most csak egy messze ködtő terjedt el alattam. Midőn napkeltével elindultam, az ég fellegtelen volt, csak a völgy végén, hol a hegyről leszivárgó nedvesség posványokat képez, feküdt egy nehéz ködgomó; most csak a falu hegyes tornya állt ki a sűrű ködfátyolból, mely az egész völgy alját elborította, s mégis mi szép vala ez is.

A nap a magas hegyeken át most veté a völgybe első sugárait, s a sima ködtő, mely azt eltölté, emelkedni kezdte. Eleinte lassan, csaknem észrevétlenül. Itt egyes kisebb darabok szakadtak el a tömegtől, a nagy fátyolnak apró rongyai, ott a köd a hegyen levonuló kis völgyeket és vízszakadásokat tölté el majd szélesebb majd keskenyebb folyókat képezve, melyekben fölfelé vonult. Később a nap növekedő hatalma az egész tömeget mozgásba hozá. A ködtő, mely eddig a völgy alján pihent, mint tenger, ha azt a vész karjai megragadják, erősen hullámsani kezd; felszine elébb szélesebbre terjed, később darabokra szakad, melyek mindig tisztábban válnak el egymástól. A völgyből felszálló melegebb lég szárnyain minden magasabbra törekszik, minden fölfelé száll; míg a gőzár, mely a völgyet szemeim elől eltakarta, itt mint könnyű felleg pihen a hegycsúcson, ott

fehér foszlányokban száll körül az égen s csak még árnyékait veti a napsugároktól átvilágított tájra.

Nem irhatom le a hatást, melyet e tünemény reám tett. Mintha a homály és világosság, mely ezredek óta e világ uradalmáért küzd, e völgyben újra megkezdték volna a régi tusát, s én azért lennék itt, hogy a nehéz küzdelemnek végeredményét lássam s megszilárduljak hitemben, miként az aljas pára a tiszta fényt, mely a magasból jó, nem fogja legyőzni soha.

Talán egy órát töltöttem itt; még hosszú út vala előttem, s hogy a mulasztást jóvátegyem, sebesebb léptekkel indultam meg. Fél órai vándorlás után a hegy róna végéhez s azon völgyhöz, vagy helyesebben mondvá, hegynyíláshoz értem, mely gazdám állítása szerint, kevés fáradsággal a hegygerinczen átvezet.

E völgy kezdetben szűk vala. A falként felnyuló sötét sziklák, melyek bemenetét képezik, itt alig váltak el annyira egymástól, hogy a pataknak utat engedjenek, melynek medrében a hegyről összegyűlt víz lefolyt. Később tágasabbá vált, a hegyek távolabb léptek egymástól, s a frissebb zöld, mely a völgynek alját takarta, a hegyoldalon felnyuló erdők épebb növése, a patak csöndesebb folyása s a napsugárok, melyek a nyiltabb tért átvilágíták, az egész képnek nyájasabb jellemet adának, de pár száz lépéssel tovább, a táj viszszyanyerte előbbi vadságát.

A hegyek ismét közelébb lépve egymáshoz, falakká egyesültek, az erdők helyett csak egyes fenyők maradtak, mintha a meredek sziklához, melyben gyökeret vertek, csak támasztva lennének, s a tajtékzó patak zúgva keresé utját a sziklák között.

A gondolkodó figyelmét, ha az Alpesek között körüljár, semmi sem vonja inkább magára azon fokenkénti romlásnál

s enyészetnél, melylyel e rendithetlenségnek mondott bércek körében találkozik. A jeges halkan előre nyomulva egész halom sziklatöredékeket tol a völgybe, az olvadt hótól megáradt patak számtalan kődarabokat hengerit, míg máshol a nedvesség s fagy által a meredek faltól elválva, roppant sziklák zuhannak a mélységbe, vagy hasonló okokból a hegy csúcsának egész darabja szakad le, s a virágzó völgyet lakóival együtt több száz lábnyi magasságu sziklaomlادékkal takarja el. Minden év megteszi pusztítási munkáját, sőt nem mulik egy nap, melyen e hegyek körében valami, mi előbb fenn a magasban állt, ne süllyedne le. Az Alpéseknek bármily részét járjuk be, hasonló változások nyomait találjuk mindenütt, annyit mint itt azonban még egy helyen sem láttam.

Az egész völgy úgy szólván sziklatöredékekből áll. Itt egész bércek fekszenek, melyekről alig hihetnők, hogy valaha máshol álltak; ott nagyobb s kisebb szikladarabokat s közöttük földdel vegyült omladékokat találunk, a sziklák egy részén már százados fák állnak, másokat még fű, vagy csak a növényi életnek első kísérleteként, száraz mohok lepik el, soknak új törésén meglátszik, hogy csak néhány év vagy hónap előtt omlottak le a tetőről, s ha felnézünk, még a helyét is megtaláljuk, honnan azok leszakadoztak. Az egész egy nagy csatamező, melyen a növény és köörszág ezredek óta a felsőbbbségért küzdenek egymással. Néha úgy látszik, mintha az előbbi győzne. A völgyben szétszórt kőveket zöld borítja el, a növényzet tömött sorokban vonul fel a hegyoldalon, egyes osztályai a legmagasabb fokig értek, s fenn a bérc ormán egy magános fenyő ingatja ágait, mintha a győző termékenység ellenének várfokán már feltüzte volna zöld diadalmi lobogóját. A sziklabérc megdördül, s a kölavina több száz lábnyi görgeteg alá temette mindazt, mit a

növényzet lassu, de szakadatlan működése századok alatt teremtett; s a küzdelem ujra kezdődik, hogy egy ezred mulva talán ugyanezen eredményhez vezessen.

De bármi nagyszerű e táj, s bármily érdekesek részletei, vad jelleme végre fárasztó, s megvallom, örültem, midőn két órai járás után a havashoz közeledék, mely mint gazdám-tól hallám, e völgyet bezárja. A völgy itt jóval tágasabbá válik, az ösvény simább s többnyire fenyvesen vezet keresztül. Ne képzelje azonban olvasóm azon szép erdők egyikét magának, hol az oszlopokként felnyuló fatövek között, az egymást érő setét ágak menyezete alatt mint egy templomban járunk, s a földön elszórt fenyőtűk illata tömjénként száll fel az éghez. Szegény e kőnek növényzete; a keskeny földréteg csak kevés táplálékot ad, s a fa elszárad mielőtt szokott magasságát elérné. A vékony törzsöket mohok takarják, az ágakon hosszú füzérekben fakó színű zuzmó függ le, s a száraz sudarakat sok helyen a szél törte el. Mintha nem élő erdőt, hanem annak hulláját látnók, mely csak a télre vár, hogy hava alatt el temetessék. Leirhatlanul szomorú s elhagyott az egész. Annál nagyobb a hatás midőn az erdőtől, mely minden kilátást elzár, kilépve, egyszerre a legnagyobb képek egyike előtt találjuk magunkat.

Egy roppant szikla-amphiteatrum előtt álltam, mely lépcsőkben emelkedve, a völgyet félkörben bezárá. Két oldalon, hol a sziklák kevésbé meredek, dús növényzet virul; egyes helyeken az alpesi rózsza egész cserjéket képez, másutt kisebb s nagyobb csomókban találjuk virágozó bokrait s közöttük csaknem a hó határáig felnyuló zöld szalagokat, mintegy ösvényekül, melyek a hegy gerinczét aljával összekötik, s melyeken a könnyű zerge legelve a völgybe jó. A félkör közepén már a meredek fal tövénél megszűnik minden élet, s felette csak a szürke mozena, a jeges, mely rajta pihen,

s a képnek háttérét képező hócsúcsok láthatók. A patak, melynek ágya mellett eddig haladtam, sebes kanyarulattal tünt el. Zúgását a dörgés váltja fel, melylyel vizei itt egy vastag oszlopban, roppant szökéssel a sziklafalról lerohannak.

A kilátás felülmulta várakozásomat, s kedvező helyet keresve, honnan az egész nagyszerű képet egy tekintetre beláthassam, sokáig álltam ott. Végre eszembe jutott, hogy mennem kell.

Eddigi utam is hosszabb volt, mint azt gazdám leírása szerint gondolám, s a szakadozott romokba felnyúló magas hegygerincz, melyen túl mai vándorlásom célja feküdt, sietésre intett.

Hogy eddig nem tévedtem el, arról nem leheté kétségem. A sziklafal, a jeges, a vizesés, minden megfelelt gazdám leírásának, s alig száz öltre állt a kunyhó is, hol állítása szerint vagy vezetőt, ki velem a hegygerinczen átjő, vagy legalább tökéletes utasítást kaphatok. Szerencsétlenségemre vasárnap volt, s igen kellemetlenül lepettem meg, midőn a pásztor s majorosné helyett csak egy, körülbelől tíz éves leányt találtam s tőle hallám, hogy szülői templomba mentek s este előtt nem is jönnek vissza.

Tudakoltam útam s a kis leány hosszasan megmagyarázta azt, de nem igen okultam magyarázatán, főkép miután a hegygerinczen, mint most először hallám, több ösvény vezetett keresztül. Sajnálni kezdém, hogy kalauz nélkül indultam el, de nem tehetém jóvá hibámat, és végre nem nagy baj, ha azon falu helyett, melyet mai vándorlásom céljául kitűztem, ama két vagy három helység egyikéhez jutok is, melyek a leányka állítása szerint a hegygerincz tulsó oldalán fekszenek. Búcsút véve tehát kis tanácsadóm-tól, ismét útnak indultam.

Kezdetén kissé meredek vala az ösvény, de járt. Ugy látszott, mintha csaknem lehetetlen volna eltévedni. — Ismét azon akadályok egyikét gondolám magamban, melyekkel az életben s utazásaink közben annyiszor találkozunk, s melyeknek legyőzésére nem szükséges egyéb, mint hogy magunkat elijesztetni ne engedjük. De ezen biztosító, melylyel eleinte haladtam, nem tartott sokáig. A fűves helyek, melyeken az ösvény meglátszott, mindig ritkábbakká s kisebbekké változtak, végre a növényzet egészen megszűnt, s csak sziklákat találtam, melyeken előttem talán százan s ezersen mehetek keresztül, de semmi nyom nem látszott. Az út minden lépéssel nehezebbé és járatlanabbá vált, míg végre egy tiz öl magas szikla előtt álltam.

El valék tévedve s a kellemetlen érzéshez, melylyel ezen meggyőződés az embert a legsimább úton is eltölti, most még az idő iránt támadó aggodalmaim járultak. A könnyű fellegek, melyeknek a hegyoldalon átszaladó árnyékaikat előbb oly szépeknek találtam, mindig tömöttebbekké váltak, s egyes hegycsúcsok ködbe borultak. Hosszabb tünődés után már visszatérésre határozám el magamat, midőn kevésbé meredek utat keresvén a sziklafal közelében, egy a hegyoldalon fölfelé vonuló keskeny völgyhez vagy inkább vizszakadáshoz értem, mely egyenesen a hegygerinczre vezetett. Az út, melyet váratlanul magam előtt láttam, nem volt kecsegtető, de legalább járhatónak látszott. Egyes mohás s fűves helyeken, melyek a sziklák között itt-ott feltűntek, számos s még friss nyomokat vevék észre, s miután az út, melyen jelen álláspontomról a völgybe vissza kellett volna mennem, sem kevésbé nehéz, sem kevésbé veszélyes nem volt annál, mely fölfelé vezetett, irányom folytatására határozám magamat, mi valahányszor előbbi helyzetünkhez nagy nehezségek nélkül nem juthatunk vissza, a

legbiztosabb. Helyzetem mindamellett nem volt kellemetes. Utam minden lépéssel nehezebbé s meredekebbé vált. A keskeny darab eget, melyet magam felett láték, mindig sűrűbb fátyol borítá, mi által úgy is elég komoly körözetem még vadabb színt vett föl. A sziklafalak, melyek között fölfelé törekedtem, mindig sötétebbnek látszottak, s a jéghideg szél, mely szakadozott rohamokban a sziklákon át süvültött, közelgő viharra intett. Csaknem meg valék győződve, hogy az kitör, még mielőtt a tetőt elérhetem; s kettőzött léptekkel sieték fölfelé.

Végre a hegygerinczen valék. De ha bár csaknem két óráig ösvény nélkül majd hengerdő görgetegen, majd rop-pant szikladarabokon keresztül, inkább mászva mint járva, egészen kimerülve érzém magamat, az előttem nyíló kilátás egyszerre elfeledteté velem fáradt voltomat.

Hegyvidékeken az utazásnak egyik főkelleme meglepetésekből áll. Mig a rónaság egy roppant ujságlapként fekszik előttünk, melynek egész tartalmát, le a gabnaárákig egy tekintetre átfutjuk: a hegyek között néhány lépés egészen új kört nyit meg előttünk. A mint a dombot megkerültük vagy a hegygerinczen átjutánk, a völgy, hol eddig haladtunk, a falu, a hegyek, melyek azt környezik, a patak, melyet órákig követénk s melynek zúgását megszoktuk, egyszerre minden eltűnt előlünk. Új, néha egészen különböző jellemű vidéken találjuk magunkat; s előbbi kilátásunkból legfelebb az egyes havas vagy sziklabércz marad meg, mely az egész képnek háttérét képezi. Az Alpesek között utazva naponkint tapasztaljuk a kilátás ily rögtöni változásait; de nem emlékszem, hogy magamat valaha annyira meglepve, annyira elragadtatva éreztem volna, mint ez izben.

A hegygerincz, melyre annyi fáradsággal feljuték, nyugatról keletfelé vonulva, a hegy északi lejtéséről, melyen

eddig haladtam, a délire vezetett. Ennek tulajdonítható hogy a kopár sziklákat, melyek ott kétezer lábnyira nyultak le a völgybe, itt csaknem a hegygerinczig terjedő alpesi legelők váltották fel. Egyszerre, mintegy varázs által, a hegyi Flóra színes virágaival himezett mezőn találtam magamat, melyen a lepkéknek egész serege játszott körültem. sem változékonyság-, sem színi pompára nézve rónaságunk lepkéivel nem vetélkedhető, de mely itt a növényzeti élet háttárain ép oly kellemesen lepi meg szemünket, mint a virágzó gentianák s kakukkfű tömött csomói. Nem messze tőlem kolompoló csorda legelt, távolabb alattam a legszebb völgyek egyike nyult el. Az egész hegyoldal, melyen rövid pihenés után most lefelé menék, nagy kertnek látszott. Fentebb festői rendetlenségben szétszórt pásztor-kunyhók s fenyves csoportok álltak, alantabb szép paraszt-házak körülvéve szántóföldekkel, melyeknek sárguló kalászhajai a rétek eleven zöldjét kellemesen váltak fel. Mindenütt élet s virulás, mindenütt az emberi szorgalom nyomai, s mintha kegyes végzetem úgy akarná, hogy e pillanat élvezetéhez semmi ne hiányozzék, mind ez a legszebb nyári nap meleg világításában. A borulat, melyet elébb közelgő vésznek gondolék, csak néhány felhő vala, a hegy tulsó oldalán éppen a keskeny völgy felett álló, melyen feljöttem. A hegynek azon oldalain, hol most valék, az ég tisztán boltozott felettem. El valék bájolván, elragadtatva. Ki a sarkvidékekből a legszebb nyári napoknak egyikén egyszerre mérsékelt éghajlatunkba tétetnék át, nem érezhetné magát boldogabbnak. Mintha csak most indultam volna el, megújult erővel sieték a völgy felé; s minden lépéssel új egyes szépségeket találva, egy ideig nem is gondoltam a pihenésre.

De bármily nagyszerű képek s gondolatok támadjanak lelkünkben az Alpesek között, a költői élvezet, melyet hegyi

vándorlásnál találunk, az egyben, s pedig kedvezőleg, különbözik másoktól, hogy étvágyunkat neveli, s így minden elragadtatásom mellett eszembe jutott, hogy dél rég elmúlt. Érezni kezdem, hogy fáradt vagyok, s mert a falutól, melynek tornyát a völgyben látám, még távol valék, elhatároztam, hogy a hegyoldalon szét szórt paraszt-házak egyikénél tejet s kenyeret kérek s kissé megpihenek. Itt, mint az Alpések között, csaknem mindenütt a gazdák, mennyire lehet, birtokuk közelében építik házaikat, s innen van, hogy míg a falu a templomon, iskolán, paplakon s néhány korcsmán kívül csak kevés lakházból áll, a hegyoldalon csaknem az alpesi természet határáig, szétszórva a legszebb parasztházakat találjuk. Ezeknek egyikéhez irányoztam lépteimet. De ha valaha vándor kellemetlenül meglepetve érezé magát, az én valék, midőn az egész házat s melléképületeit körüljárván, minden ajtót zárva találtam és koczogásomra senki nem felelt. Eszembe jutott hogy vasárnap van s a ház lakói valószínűleg a templomba mentek, s nem maradt hátra egyéb, mint hogy őket oda kövessem.

De vannak napok, melyeken jókedvünket semmi nem ronthatja meg, s ámbár a gondolat nem volt vigasztaló, hogy ebédemet még legalább másfél órai gyaloglással kell megérdemelnem, panasz nélkül nyugodtam meg sorsomban. Hisz azon élvezeteknek, melyeket e háznál vártam, egyikét legalább megszerezhettem magamnak, megpihenhettem, s mint kö önségesen, ha hosszabb gyaloglás után megállunk, csak most érzém, mennyi szükségem van rá.

Közel a házhoz néhány százados juhar állt. Egyes ágak a fedelig nyultak, s az egymásba nőtt koronák sűrű árnyékot képeztek, mely alatt a vastag törzsök egyikéhez támaszkodva, egyszerű padot s előtte deszkaasztalt találtam. Itt telepedtem le.

A kilátás, szebbítve még a parasztház körözte által, mely az egész képnek nyájas előterét képezé, bájló vala. Eleinte csak az egész vonta magára figyelmemet, főkép a völgy tulsó oldala, mely északnak fekvé a zord vidékhez hasonlított, min csak ímént keresztüljöttem. A sötét sziklafalak, a felettök emelkedő havas s a jeges, mely annak kettős csúcsától csaknem le a völgy talpáig nyult, az egész táj nyájas jellemével mintegy ellentétet képeztek, de csak hogy annak szépségét kiegészítsék, valamint a komoly vonás a férfi homlokán a nyájas mosolyt, mely ajkain lebeg, még kedvesebbé teszi. Később inkább közelébb köröm által érzém érdekelvé magamat. A csinosan tartott barna csűr és istállók, a fris forrás, mely közel hozzájuk csörgedez, s az előtte álló favályut csordultig betöltve a völgy felé siet, főkép a setét ház köterhelt födelével, fényes ablakaival s mesterségesen kifaragott folyosóival, — mi egyszerű s mégis mi szép mindez.

A földél alatti gerendán a ház első gazdájának neve, s az építésnek évszáma olvasható. Több mint egy század mult, mióta e ház áll, s lakói a homlokzatra faragott szentírási mondatokban vigasztalásukat keresték. Mennyi erősebbnek látszó épület omlott össze azóta, hány hangzatosabb név felejtetett el, míg e fából rakott igénytelen falak s annak neve, ki azt építé, megmaradtak, mert azokat czélszerűségök, ezt egyesek hálája tartotta fenn. Az egyedüli hála, melyre a sorstól különösen kedvezett emberek is e világon számolhatnak. S ha e falak szólhatnának, mi különös szívreható történetet mondhatnának el, mely azon száz év alatt, mióta állnak, körükben lefolyt. Távol a városok mesterkélt lététől e becsületes földmivelő család, az élet legsötétebb s lealázóbb oldalait nem ismeré. Közelébb áll Istenéhez, ki a természettel, mint az, ki az emberekkel jó mindennapi érintke-

zésbe, s kik e házat lakják, valószínűleg azon boldogok közé tartoznak, kiknek létét rendkívüli események nem zavarják; mégis mennyi keserv tölté e házat időnkint, ha más nem, mennyi temetés ment keresztül küszöbén; a csecsemő apró koporsója, melyben az anya egész életének minden reményei megfértek, s utána a család patriarchaé, kivel egy egész ivadéknak utolsó élő emléke sírbaszállt. Az emberi lét bármily körét tekintsük, mint az égnek harmatát a téren, úgy könyeket találunk mindenütt, a különbség csak az, hogy a tiszta cseppek majd sötét sziklán, majd színes virágok kelyhei felett ragyognak.

Gondolataimba mélyedve ültem sokáig. Az otthonosságnak képénél, melyet magam körül láték, szívemben kedves emlékek támadtak. A ház, melynek tornáczáról szemem a határtalan rónaságot látja, a kedves arcok, mik küszöbénél fogadnak, minden mi most oly távol, s mégis oly közel feküdt szívemhez, csaknem elfeledém hol vagyok, midőn ábrándjaimból a távolról hallatszó ének ébreszte fel.

Ugy látszott, mintha a dallam magyar lenne, s első pillanatban azt hívé, hogy csalódom; de midőn az énekes mindinkább közeledve, első énekét elvégezte s máshoz fogott, nem kételkedhetém többé.

„Tisza partján halász legény

Vagyok én“

hangzott felém oly tiszta kiejtéssel, minővel e szavak az alföldön elénekeltetnek, s meglepetésem annál nagyobb vala, mivel az énekes, ki a hegyen fölfelé egyenesen a háznak tartott, öltözetében másoktól, kikkel e napokban találkoztam, épen nem különbözött; csak egyenes tartása, a ruganyosság, melylyel járt, s hegyesre pödört bajsza nem illettek könnyűséghez; s ki ezeket látta, egy perczig sem kételkedett kivel van dolga.

Az érzést, melylyel fölkelve elébe mentem, s őt megszólítám, csak magyar ember értheti. Mint sok egyéb, úgy honszeretetünk más, mint a mit Európa többi népei e szó alatt értenek. Az érzés, mely őket hazájukhoz köti, csakugyan születésök földjéhez való ragaszkodás. Az apai ház, a völgy, melyben fölnevelkedtek, a bércek, melyek látkörüket beszegék, ez az, minek emlékét nem felejthetik el, mi őket ellenállhatlan erővel visszavonja. A magas Alpések gyermeke a Sveicz valamely kevésbé hegyes cantonjában, a német, azaz oly német, ki a honvágy gyöngeségén még túl nem emelkedett, ha a szomszéd tartományban telepedett le, ép oly kevésbé érzik magukat otthonosaknak, mint ha száz mérföldre lennének hazájuktól. Náluk a honszeretet oly valami, mi a földdel összefügg, s az egyest bizonyos helyiséghez köti, — nálunk az más. Nem a rónaság látköre, nem a hegyek ismert körrajzai, nem a folyó vagy csöndes falu, mely partjain áll, s melynek minden háza régi jó barátként néz reánk, nem ez tölti vágygyal lelkünket, nem ez az, miért szívünk szeretve feldobog. A róna lakója az erdős Mátrán, az erdélyi hegyek fia rónaságunkon, ki a széles Duna partjain növelkedett, a csöndes Tisza füzesei alatt, vagy a Balaton bájló vidékén, egyiránt otthon érzi magát. A magyar nem földjéhez, ő nemzetéhez ragaszkodik, s ez oka, hogy nálunk a helyi, az ugynevezett falutornyának patriotismusa, alig található, s mégis azon érzelem, mely az egész népet egy nagy egészszé összefűzi, erősebb, mint bármily más európai nemzetnél. Hisz az érzéketlen bércezt s rónaságot ki szerethetné úgy, mint azt, ki érzelmeit viszonyozhatja. Az-e oka ennek, mert keletről jövének, s miként őseink, más vándor népek módjára, nem egyes helyiségekhez, hanem fajokhoz való ragaszkodásuk által váltak nemzetté, úgy mi megtartottuk jellemöket s érzéseiket ebben is; vagy

talán az, mert a magyar másfél századig török járom alatt görnyedett, s hazájában, melynek felét nemzete s ellenségei birták, magát otthonosnak nem érezheté? nem tudom, de annyi bizonyos, hogy ezen érzés a mai napig sem változtatta meg természetét, s hogy az egységnek érzete, mely népünk minden osztályait áthatja, s annyi viszály és csapás után a hazát fentartá, éppen ennek köszönhető.

Isten hozta a teins urat, — mondá a megszólított bámulva, — Isten hozta, — ismétlé, s becsületes arcza, mintha rajta napsugár lejtne át, ragyogott örömében, — mindent elébb vártam volna mint azt, hogy ma még magyar emberrel találkozzam.

Röviden elmondám neki honnan jövök, s miként jutottam ide.

Inkább jobbra kellett volna tartani. A falu, hová menni akart, amott a hegy megett fekszik jó négy órányira innen, — válaszolt ő jókedvűen. — Nem is csoda e görbe országban, hol az ember sohasem látja hová megy. De annál jobb. Ha nem téved el, nem jött volna hozzánk, s mióta itt lakom, a teins ur az első magyar ember, kivel találkoztam. De gyerünk a házba, s mivel szolgálhatok? És hogy feleségem éppen ma nincs itthon! — tévé hozzá midőn az ajtót felzárá, — de sebj! a kamarakulcs nálam van, s csak találunk valamit, mivel addig, míg haza jó, elmulathatunk.

Mondám, hogy csak tejet s egy darab kenyeret kérek, mert a faluban akarok ebédelni.

Azt a szégyent a teins ur csak nem teszi rajtam, — szolt ő s becsületes arczán neheztelés vala kifejezve. — És minek menne a faluba, mit keres ott a németek között? Igaz, korcsmát eleget találhat, itt minden második ház az, de csárdá azért még sincs az egész országban. Azt se mondom, hogy jól nem tartanak, vannak a korcsmárosok között jóra való emberek, főkép feleségem nagybátyja, ki mindjárt a templom

mellett balra lakik, de a mit ott talál, azt itt is megkapja, s majd ha Erzsím visszajő, én csak úgy nevezem, mások a német névén szólítják, jobb pörkölt húst még otthon sem evett. És ugyan mért is menne el, — folytatá kérő hangon, — mikor szemiből is látom, hogy fáradt.

Ha megpihentem, könnyen elmegyek a faluig, s minek csináljak alkalmatlanságot.

A gazda résztvevő tekintetet vetett reám, — a teins ur is régen járhat már külföldön, — mondá felsohajtva, — másképp ilyesmi nem jutna eszébe. Vagy talán nálunk is megváltozott volna a régi jó szokás. Dehogyan változott, dehogy változott, — mondá rövid szünet után, s arcza ismét visszanyerte előbbi vidorságát. — S ha ott új világot élnek is, én a réginél maradok, s ne legyen Szűcs István nevem, ha ma házamtól eleresztem. — S ezzel új ismerősöm kivevé kezemből úti tarisznyámat, a szobába sietett s miután azt, mint túszt, az asztalra tette, fiókjából a kulcsokat kivevé, s csak azt kérdezé még, itt a szobában vagy a ház előtt falatozunk-e?

Az utóbbit választám s mig ő kulcsaival elsietett, ismét előbbi helyemre, a juharok árnyékába ültem.

Meg valék indulva. E váratlan találkozás, anyai nyelvem rég nem hallott hangjai, a szivesség, melylyel ez idegen, kihez csak egy közös haza emlékei kötöttek, fogadott, mélyen hatottak reám. Oh, szóljanak megvetéssel századunk bölcssei azon érzelmekről, melyeket megmagyarázni, sőt talán megérteni sem képesek; mondják el, hogy miután a népeket közös érdekek s meggyőződések kötik össze, honszeretetre szükségünk nincs, s hogy az, mi elődeinket tenni s tűrni tanítá, csak előítélet, egy legyőzött álláspont, mely rég megettünk fekszik: mig az emberi természet meg nem változik mig a mindennapi kenyéren és anyagi élvezeten kívül, magasabb célok s élvezetek után küzdünk, s vágyainknak épen

legfenségesebb tárgyait nem okoskodások, hanem csak érzéseink által közelíthetjük meg: addig azon érzés is, mely az embert honához s nemzetéhez köti, nem fogja elveszteni hatalmát. Erő az, melynek okait megengedem, ép úgy nem ismerjük, melyet ép úgy nem magyarázhatunk meg magunknak, mint nem az égitestek kölcsönös vonzerejét, de melynek létezését józan ember azért ép úgy nem vonhatja kétségbe, s melynek működését minden kétkedés és gúny vagy erőlködés ép úgy nem akadályoztatja meg. Van lényünknek egy része, mely legyőzhetetlen, s ez az, mely felett min magunk sem birunk hatalommal, azon érzemények, melyeket Isten teremte keblünkbe, hogy azokon se túl ne emelkedjünk, se mélyebbre ne süllyedhessünk soha.

Gondolatim fonalát gazdám szakítá félbe, ki egyik kezében nagy tállal, másikkban hatalmas korsóval közelített. Alig rakta le előttem terhét, midőn elsietve, kevés percz után csaknem egy egész kerék sajttal és egy nagy czipóval jött vissza, erre poharak, kések és villák következtek, méz, pár köcsög édes és aludt tej, vaj annyi, a mennyit egy tálon még talán soha együtt nem láttam, friss és száraz gyümölcs, szóval egész vendégség, melyet hús arató nem emészthetett volna fel. Eleget kértem, hogy ne fáradjon többé, eleget mondtam, hogy annak, mit eléembe állított, feléből sem eszem, hasztalan, Szűcs István mindenre csak azt válaszolá, hogy akkor izlik az étel, ha van miből választani, s nem nyugodott meg előbb, miglen egész asztalunk megrakva, a sok eleség alatt görnyedett, s ő egy szép darab húsos szalonnát állított eléembe, melyet mint az egésznek fénypontját, utóljára hozott ki.

A jókedv s szivesség, melylyel átellenemben helyet fogva, mindenét kínálá, leirhatlanok. Ugy látszott, mintha azon élvezetet, melyet a magyar ember abban talál, ha va-

lakit jól tarthat, évekig nélkülözve, vendégszeretetének felhalmozott kincseit, egyszerre reám akarná árasztani.

A hosszú sétálás jócskára nevelte étvágyamat, ettem, a mint csak ehettem, már csak azért is, hogy kedvét ne rontsam, s nemcsak magamat multam felül, hanem evés dolgában valóságos csodákat tettem; de gazdám mindig keveslé s újra készített, míg végre határozott kijelentésem, hogy ha még egy falattal többet eszem, beteg leszek, jó szívü kinálásainak véget vetett.

A baj csak az, — mondá kiüritve s újra töltve poharát, — hogy az idevaló bor nem ér semmit, eléggé ízlik, de'elrontja a gyomrot. Hej ez sem olyan mint nálunk. Van a háznál más is, mikor kis fiam született, apósom egy hordócska magyar bort hozatott Salzburgból, de ezt feleségem elzárta. Hiába, az asszony itt is csak olyan mint nálunk, mindig van valami a háznál, mit külön kulcsa alatt tart. Édes anyám is azt tette. Ha apám a nagyváradí vagy aradi vásárról hegyi bort hozott, mindjárt a kis pinczébe zárta, hogy a cselédek ne férjenek hozzá, csak hogy oda édes apám s mi gyerekek sem férünk egykönnyen. Szegény édes anyám, ha az egyszer eljöhetne s Erzsime't látná, és éléskamránkat, a sok sajtot, vaját és mézet, a tejes pinczét, nagy tehéncsordánkat az almon és a kis Pistikát, az volna ám még a világ. De, — folytatá rövid szünet után s arcza elborult, — jobb hogy nem jöhet el, itt, hol az ember Isten egéből is mindig csak egy darabot lát, és vasárnaponkint nem mehetne ki szőlőjébe, nem tartaná ki egy félesztendeig sem. Eltemetnék; mint mióta hazulról elmentem, édes apámat temették el, s annak legalább idegen föld nem nyomja áldott porát. A teins ur nem ismerte apámat.

Mondám, hogy nem emlékszem.

Volt-e valaha L.-ben? Ha ott volt, — folytatá, midőn e

kérdésre igennel feleltem, — s lovakat váltott vagy más dologban a falu házánál megfordult, bizonyosan látta. Biróviselt ember volt, kétszer választották meg egymás után, harmadszor is megteszik, ha a tisztartó nem lett volna ellensége. Később is a tanácsban maradt s ha a faluháznál valami kellett, notárius uraimék mindjárt érte küldöttek, úgy is csak a harmadik házban lakott. Az egész járásban nem volt olyan tekintélyes ember. Azt mondták, hogy hasonlítok hozzá, azaz egypár vén ember azt beszélte, hogy mikor édes apám gyerek volt, úgy nézett ki; csak hogy akkor más idők lehetek. Egy fél fejjel is nagyobb volt nálamnál s még egyszer olyan széles, s mikor hazulról elmentem, bajsza s haja galamb-fehér volt. Ő győzte nem csak erővel, mi talán bennem is megvan, de észszel is. Nem volt párja a vármegyében. S most meghalt, s még azt sem tudom a temetőnek melyik oldalán fekszik, s nem mondhatok egy áldást fejfája felett. Ez is fáj ám nekem.

A szomorú hangulat, mely mint dalainkban, úgy kebleinkben soha nem hiányzik, s mely a zajos öröm s pajzán jókedv közepette egyszerre felszólal, s annyira jellemünkben fekszik, miszerint közmondássá vált, hogy a magyar sírva vigad, erőt vett gazdámon, s egy ideig hallgatva ültünk egymással szemközt. Ő fejét kezére támasztva s elmélyedve gondolataiba, én részvételt azon fájdalom iránt, melylyel multjának szent emlékei szívét tölték.

Végre, hogy őt fájdalmas hangulatából kiragadjam, a hazáról kezdék szólni. Nem rég mentem keresztül születése helyén, a vidéket, melyben növekedett, előbbi időkből ismerém. Erről beszéltem neki. Az utolsó termésről, a nagy áradásról, mely harmadéve az alföldet elönté, a töltésekről, melyek készülnek s tervezett vasutjainkról. Mondhatlan érdekekkel hallgatott mindent, s ha sok egyes kérdéseire nem

felelhettem is, minden mozdulatából látszott a megelégedés, hogy egyszer ismét hazájáról szólhat.

Hej, — mondá végre felsohajtva, — azért nekik mégis könnyü. Bánnám is én, csak honn lehetnék, vagy csak egyszer még láthatnám anyámat s öcsémet.

Biztatni akarám.

Arról kár szólni is, — vágott szavamba, — jól tudom s a teins ur is tudja, hogy az nem lehet. De talán, ha hazamegy s megint egyszer L.-ben megfordul, fölkeresi öcsémet, Szűcs Pétert, s elmondja neki és anyámnak, hogy látott s jól birom magamat, s egyébiránt is nincs bajom, csakhogy messze földön, e görbe országban kell élnem. Tudom sokat kérdeznek, de, tevé hozzá szünet után, azt, hogy bugyogóban járok, akár ne is mondja nekik. Elég nehezemre esik, s mikor idejöttem soká huszárosan jártam, de végre rávettem magamat, hogy én is úgy öltözködjem, mint a többiek.

Ismét különböző tárgyakról szoltunk. Ő megtöltötte makrapipáját, mely urával együtt messze földről jött és sok szolgálatot látott, én szivaromra gyujték. Mintha évekig ismernők egymást, oly bizodalmasan folyt társalgásunk. Talán észrevevé kíváncsiságomat, vagy talán neki is jól esett, hogy történetét egyszer egy földijének elmondhatja, s ő maga kezde beszélni multjáról.

Ha tudná, miként kerültem ide, a teins ur elcsodálkoznék, — mondá felsohajtva, — az egy egész historia. Ha időnk lenne, el is mondanám.

De talán lesz időnk, — jegyzém meg én. — A nap még soká tart, s ha szállást ad — —

Most még úgy sem eresztem el, — vágott szavamba ő, — miután tudom, hogy L.-n többször megfordult. Feleségem az öreg gazdával nagynénjéhez ment s ki tudja mikor jó haza. Mért ne mondanám el az egész dolgot, elbeszélheti

édes anyámnak s a többieknek, azok úgy is csak annyit tudnak, a mennyit nekik levélben megírhattam s ez mindösze sem sok.

Hát hogy a dolgot előlről kezdjem, — szólt, nagy füstöt eresztve pipájából, — a mint már mondtam, L.-ban születtem. Apám Szűcs János volt, kiről már elébb szóltam, telkes gazda, volt bíró s oly ember, a milyen a faluban elébb sem volt, utóbb sem lesz; beillett volna vicispánynak. Édes anyámat, Isten áldja meg szegényt! Farkas Borbálának hívják. Házunk, azt is elmondtam már, a nagy utcán áll, a harmadik a falu házához, nem messze a templomtól. Itt laktunk mi gyermekek is, azaz én és Péter öcsém, kivéven a munka idejét, mikor apámmal a tanyára mentünk, és sokszor egész hetekig nem jöttünk a faluba.

Szerencsésebb két fiu nem volt a világon. Igaz, téli hónapokban iskolába küldtek, s a vén mesteren nem múlt, hogy többet nem tanultunk, eleget megvert főleg engem, mert a számolás teljességgel nem ért fejembe. Apánk is, ha szót nem fogadtunk vagy ellenünk más panasz volt, néha ránk riasztott. De azért nem volt bajunk. Édes anyánk, ha nem fogta is pártunkat, mert ezt ő sem merte, mindig talált valamit, a mivel megvigasztalt, majd fehér cipót, majd aszalt szilvát, majd más valamit, s ha a téli hónapokban a sok iskolázást resteltük, annál szebb volt a nyár. A fecskék, ha fészkeikhez visszatértek, nem repülnek körül vigabban, mint mi, ha apánkkal kikeletkor ki a tanyára mehettünk. Tudtuk, hogy a vén mestert mindszentig nem látjuk, és szebb tanya, mint a miénk, nincs az egész Alföldön. Édes apám két telkes gazda volt, s már a tanyaföld is elég nagy, hozzá pedig még feles és árendás földet birtunk, s őszkor oly asztagok álltak istálónk megett, hogy akármily földesur szürüskertjében beillettek volna.

Gyermek nem igen becsüli a vagyont; de az, hogy soha idegen munkára nem megyünk, és édes apám a robotra is béresét küldi, hogy vásárrkor új csizmát és kalapot kapunk, és annyit ehetünk, a mennyi csak belénk fér, bizony nekünk is jól esett, és még most is emlékszem, hogy mikor a mester egyszer jól megvert, s azután azt mondta, hogy, ha nem tanulok, soha bíró nem lesz belőlem, akkor eszembe jutott, hogy csakugyan még bíró is lehetek. Két nap egymásután jól viseltem magamat az iskolában, s fűzfabotot vágva, úgy jártam körül a faluban, mintha már is én mondanám a törvényt. De végre nem sokat törődtem vele, lesz-e bíró belőlem, mikor úgy sem cseréltem volna senkivel a világon.

Itt az emberek nem is tudják mi egy tanya. Eleget magyaráztam nekik, de nem értik. Rendes szántóföldeinken kívül, melyek a ház körül fekszenek, van nekik is birtokuk. Almoknak nevezik, és azok majd az egész községé, majd egyes gazdáké. Ipámnak is van ily földje, hol marháinkat tartjuk. De mi ez a mi pusztáinkhoz képest. Még a marha sem olyan. Ha a teins ur most felmegy, almunk ott fekszik a hegyoldalon jó három fertály órányira innen, ha felmegyünk, fogadok, a bika mindjárt ott terem. Hogy felbökjön? de hogy, hogy magvakartassa fejét. Pedig a mi bikánk hatalmas darab, ritkitom párját; csak hogy itt még a marha is szelid. A tehenek maguk jönnek, hogy megfejjék, s ha csak a ménkö nem csap le közéjük, a világért nem szaladnának szét. Ha az idevaló embereknek magyar gulyát mutathatnék, csak egy jóra való bikát, mikor idegen ember jó a marha közé vagy farkast érez, s nagy tüzes szemével körül néz, a földet kaparja, dühében fújni kezd, s azután felvetve farkát neki rohan, és az egész gulya utána iramlik, hogy a föld csak úgy reng alatta, s a gulyások lóháton alig érhetik el; ha ezt lát-

nák az ide való emberek, kik egész életökben marhával bántak, azt sem tudnák Istennek mily szarvas teremtését látják maguk előtt. Az egész falu megfutamodnék.

Hiába, ezt mind a föld teszi. Valamint az emberek, mert gyermekségüktől mindig e hegyeken mászkálnak, meggömbülnek, s tiz faluban nem találni egy nyalka legényt, ki, mint nálunk mindenik, fejét egyenesen hordaná; ugy a marha hogy kapjon bátorságot? mikor oly mezőn legel, hol ha egyszer bátran neki indul, kitöri nyakát. Nyár kezdetén még hagyján, de ha a teins ur azt a helyet látná, hová a marhát kisasszonynap táján felhajtjuk, megesnék szive. Mászkálnok kell szegényeknek, mint kecskéeknek, csupa nyomorúság, az egész ország csupa nyomorúság.

Nekem nem ugylátszik, — mondám, midőn gazdám előadásában megállva, ugy nézett reám, mintha helyeslésemet várná. — Sőt alig láttam virulóbb tájat. Emlékezzék csak földi, talált-e nálunk aratás után valaha ily zöld mezőt, minőt itt látunk.

Zöld, — mondá ő, midőnpipáját kiverve maga mellé tévé, s arczán azon megvetés vala kifejezve, melylyel alföldi ember a Krajna valamely határát nézné, — zöld, de mikor az egész év hosszán mindig csak zöld marad. Nálunk, azaz nálunk odahaza, rég nem tudnak semmit az aratásról; itt most fognak hozzá, s nem csoda, ha ott minden tarlóban áll, s a mező fakónak látszik, his meghozta termését; míg itt csak most készülünk hozzá, s mégis maholnap már az őszi-vetéshez kell fognunk. Soha búzát búza után vetni nem lehet, nemcsak azért mert a föld nem bírná el, de azért sem, mert nem érnénk rá, s néha mindjárt Szent-Mihály után havazni kezd. Köszönöm én az ilyen földet, ha még oly szép zöld lenne is. Az egész ország csak olyan, mint a nép, nem épen itt, mert az idevaló parasztok jól birják magukat

mindamellet, de a határon túli hegyek között, hol mint huszár egy ideig kvártélyon voltam. A magyar ember szegényesen néz ki; a német, ha az alföldre vetődik s a legtehetősebb gazdát látja gyolcs ingben, gatyában, zsiros bundával, talán megszánja szegényt, s mégis az biz hat ökörrrel szánt, s oly négy lóval megy a vásárra, hogy alig győzi tartani. A németek, kik között laktam, fekete bőrnadrágban, posztókabátban, magas tetejű kalapokban elég tisztességesen néznek ki, biz Isten még esernyővel is járnak, mint a teins urak, de azért szántáskor kettőnek kell összefogni, még akkor is többnyire egy lóval s egy tehénnel szántanak, s az egész faluban nincs annyi hús és zsiradék, mennyi nálunk egy becsületes lakodalomnál elfogy. Nincs is több oly ország a világon, mint Magyarország! Azt a hét vezér ugyan jól keresé ki, Isten áldja meg érte, és oltalmazza meg a magyart török s tatár és minden ellenségeitől, kiknek foga rég fáj szép Magyarországra. — S ezzel Szűcs István felkelve az enyémhez kocczantá poharát, s végső cseppig kiitta. Meg valánk indulva mind ketten.

De hol is hagytam el, — kezdé meg ismét gazdám, midőn lelkesülésének kitörése után elébbi nyugalmát visszanyerte. Igaz arról szóltam, mikor még gyerekkoromban atyámmal és Péter öcsémmel a tanyán laktam. Hosszu volna mindent elmondani, de a gyerek utoljára is mind egyforma. Pajkos, ha jó dolga van. Csak Péter öcsém volt kivétel. Ha lóra kaphattunk, ő se maradt hátrább. Ő az egyik négyesen, én a másikon, s haj rá előre, a ki mint tud, hogy hosszú porfelleg vonult utánunk az egész pusztán, s mikor a kúthoz értünk, fél óráig se mertük megitatni lovainkat. Akkor is, ha a félig rakott kazal egyik oldalán felmászva, a másikon leeresztettük magunkat (bizonyosan a teins ur is megpróbálta e mulatságot, és mi inkább ezért, mint a termésért örültünk

az aratásnak) mondom, az ily játéknál is Peti csak úgy lár-
mázott, mint a többiek. Egyszer ki is ficzomitotta a lábát,
mikor aztán engem vertek meg. De ő ezt is mind csak paj-
táságból tette, természeténél fogva soha sem láttam szeli-
debb gyermeket, s míg én a góréban a verebeket hajigáltam
vagy a kuvaszokat uszitottam egymás ellen, vagy más csin-
talanságon törtem fejemet: ő sokszor órákig elült a halom
tetején, mely alatt tanyánk épült, vagy az árok széléről nézte
a világot. S ha kérdeztem, mit mészlik? azt felelte: hogy a
délbábot nézi, vagy a ballangokat számolja, melyeket a szél
a pusztán végig kerget; honnan jöhetnek, hová mennek, s mi
lesz belőlük? Mi lesz belőlük? ki tudja? elég, hogy soha a
határra, honnan elszakadtak, vissza nem mehetnek többé!
Hej ki hitte volna, hogy egyszer belőlem is ily ballang
lesz! Akkor csak azt gondoltam, hogy mind ez ostobaság, s
hogy kár, ha Petit Debreczenbe nem küldik, úgy is csak
papnak való. Édes apám pedig azt mondta, hogy jó gyerek,
és őt küldte ki birkanyájunkkal. Én eluntam volna száz-
szor, de ő ismerte minden virágnak nevét, s tudta hol fek-
szik a nyúl, a legtöbb fürj kinek vetésében jár, és sokszor
mondta, hogy neki nem kell más mulatság.

Ilyen maradt ő később is. Mikor felnőttünk és én azt
kezdtém kérdezni: ki a legény a csárdában? ő alig hallatta
szavát; s már azt kezdték mondani róla, hogy pulya gyerek,
mikor egyszer vasárnap a korcsmában védelmemre kelt, és a
falu kanásza kezéből kikapva füttykösét, avval oly munkát
vitt véghez, mintha egész életében nem is tett volna egye-
bet. Ha bántották, vagy ha valakinek védelmére kelt, nem
volt derekabb legény a faluban, és botja úgy suhogott kezé-
ben, mint a forgósél; de ő maga nem bántott senkit, és az
öregék azt mondták, hogy éppen olyan lesz, mint édes anyánk
nagy apja volt, ki, mikor katonának vitték, szinte a legszeli-

debb fiunak tartatott, és azután még is egy arany és két ezüst érdempénzzel jött haza a háborúból, és akkor megint oly jámbor lett, mint a harapáskenyér, és burkus s törökön kívül nem is bántott soha senkit a világon. De a leányok nem törődtek e jövődöléssel. A fehér nép a pántlikából a pirost, a legényből a pajkost keresi ki magának, és Péter, ha derekabb legény volt is nálamnál, félig sem állt oly kedves-ségben előttük, mint én. Ő pedig fel sem vette, mintha neki egy sem kellene. Elült táncz között néha egy óráig és nem is szólt hozzájuk. Csak a kis Eszter iránt viselte magát máskép, azt is, a mint valamennyien gondoltuk, csak azért, mert úgy szólván együtt nevededtünk.

Hej az az Eszter, — folytatá rövid szünet után, — füresa egy kis leány volt. Első tekintetre nem látszott benne semmi különös. Kovács Erzsi, meg a rektor leánya és a felső molnáré, az mind szebbnek tartotta magát. Jóformán az is volt. Erzsiből két olyan is kitelt volna, mint Eszterke, termete mint a nádszál, s nádszál nem hajlékonyabb és nem bólintgat fejével szebben, mint ő táncz között. A rektor leánya piros volt mint a pünkösdi rózsa, és a molnár Zsuzsija derekabb mindkettejénél. A faluban azt mondták, hogy jobb lenne a legénynek, ha a malom kereke alá kerül, mintha Zsuzsi fordítja reá szemét, és mégis Eszternek nem volt párja egyik sem. Közelében különös érzés fogta el az ember szívét. Mintha tavaszkor illatot érez, s nem tudja honnan jó, míg a fű között a kék ibolyákat veszi észre. Így járt vele mindenki. Első tekintetre nem foghatta meg senki, mért oly kedves e leány, csak ha kék szemébe nézett, akkor vette észre, hogy minden onnan jó.

Vad fiu voltam egész életemben, és mi tagadás benne, eleget veszekedtem, de ha még úgy haragudtam is, s ha velem senki nem birt, nem kellett más, mint hogy Eszterrel

találkozzam, s rosz kedvem elmúlt, nem tudtam volna én ilyenkor senkire haragudni a világon. Oly tiszta, oly nyugodt, oly gyönyörűen kék volt szeme, mint a meleg nyári ég, az ember megfeledkezik magáról, ha belé néz.

Édes anyám sokszor beszélt velem Eszterről. A faluban azt mondták, hogy belőlünk pár lesz, s én csak azt feleltem, hogy addig még sok víz foly le a Tiszán, de azt gondoltam, hogy bizony nem bánnám, ha pár lenne belőlünk. Csak egy ember nem beszélt velem soha e dologról, és az Péter volt, sőt ha én kezdtem, ő másra fordította a beszédet, vagy el ment, mint ha észre sem venné vagy semmi gondja nem lenne reá. Egyszer szemrehányásokat is tettem neki. Mintha tegnap lett volna, úgy emlékszem reá.

A tanyára mentünk. Roszul esett, hogy arról, mi leginkább szívenem fekszik, éppen öcsémmel nem szólhatok, s Eszterről kezdettem beszélni. Másra akarta fordítani, de miután mindig újra kezdtem, s az út közepén ott nem hagyhatott, hallgatva ballagott oldalam mellett. Legfelebb egyes szavakat csikarhattam ki belőle. Hogy Eszter bizony jó leány; hogy apja talpig becsületes ember, s hogy belőle jó gazdasszony lesz. De ezt is csak úgy mondta, mintha restellené, s én soha nem boszankodtam úgy reá életemben, mint ekkor.

Hallod-e Péter, mondtam végre mikor a tanyához értünk, úgy látszik nem igen bánod, jó vagy rosz szerencse fordul-e reám. Ha te akarnál megházasodni, én dolgozat nem oly könnyen venném. Örülnék vagy boszankodnám, dicsérném vagy szidnám kedvesedet, de azt nem hányhatnád szememre, hogy sorsodat még annyira sem veszem fel, mint akármelyik szomazédunk vagy ismerősünk.

Az én házasságomra nem sok gondod lesz, válaszolt Péter. Új esztendőre beállok katonának.

Már minek állnál be katonának, mondtam én, édes apámnak két telke van, elég az neked is, nekem is.

Nem kell nekem édes apám telke, mondja ismét ő. Édes anyánk nagy apja is katona volt, én is az leszek

Ismertem Pétert és tudtam, ha az egyszer valamit fel tesz magában, négy ökör sem birná elhuzni helyéből, s azért csak azt mondtam neki, hogy ha kedve van, hát adjon Isten neki szerencsét hozzá, de hogy édes anyám nagy apja, mikor arany és ezüst érdempénzzel vissza jött, szintén megházasodott, s hogy ő is Isten segedelmével ezt teszi talán, s majd én keresek fiatal takaros feleséget számára.

Nem jövök én soha vissza a faluba, monda ő szomoruan, talán ad az Isten jó török háborút, a hol őket megtanithatjuk, mire való a huszár, s akkor majd hallani fogjátok híreimet; vagy talán nem is, — és csak úgy pusztulok el; de azt tudom, hogy ha egyszer katonának álltam, vissza nem jövök többé. És ez jobb is nekem.

Péter nem volt víg természetű. Sokszor a szomorúság erőt vett rajta, és se ő, se más nem mondhatta volna, min búsul. De ily leverve őt eddig még sem láttam, s bámulva kérdeztem mi baja?

Nincs nekem semmi bajom, mondotta ő, csak hogy kedvemet vesztettem el, s nincs többé maradásom a faluban. Legjobb nekem, ha katonának állok.

Egyideig hallgatva álltunk egymás mellett, sem én nem szóltam, sem ő. Szeme a távolban járt, mintha a falut nézné, melynek fehér házai hosszú sorban a láthatáron látszottak.

Ne gondold bátyám, monda végre, hogy ha nem sokat szólok is, szerencsédben részt nem veszek. Csakhogy, ha az embernek magával gondja van, nem tépelődik mással, s nem kis dolog, míg az ember elhatározza magát, hogy szülőhelyét elhagyja. Három hónapja, hogy fejemet töröm rajta. Te

szerencsés ember vagy, Eszternél jobb feleséget a föld ke-
rekségén nem találhattál volna. Tedd őt boldoggá bátyám,
s az Isten is megáld érte.

Ő elment, s én bámészkodva néztem utána. Nem tud-
tam mit gondoljak. Hogy Esztert szerencsésé tegyem? hisz
az meg lesz! de mi baja lehet Péternek.

Épen sok dolgunk volt a tanyán. Később édes apám is
eljött, s nem beszéltünk többé az nap a dologról. Utóbb sem.
Péter ismét vidámabbnak látszott, s egész beszélgetésünkől
csak az maradt fejében, hogy katonának akar állni, és
hogy őt talán még is valami módon más gondolatokra
hozhatom.

Kevés nappal később apám tudtomra adta, hogy Esz-
tert számomra megkéri. Ha soha sem láttam, vagy soha
eszembe sem jutott volna, hogy elveszem, akkor is csak azt
mondom, hogy köszönöm irántam való jó szándékát. Édes
apámnak ellent mondani nem mert senki a házban. De mint-
hogy ha rám bizzák, sem választottam volna mást, nem tud-
tam mit csináljak örömemben. Néha kétszer annyi takar-
mányt tettem a jászolba, s ha apám megszidott a pocsék
miatt, azt gondoltam, hadd érezze a marha is, hogy lakoda-
lom lesz a háznál. Széles jókedvemben teli marokkal szór-
tam a magot, s ha egy zsákkal több fogyott el, s anyám
elszörnyűködött, azt feleltem neki, hogy annál jobb, mert
tudom áldott esztendő lesz, s minden szem megterem tizsze-
resen. Lakadalmunk farsangra volt határozva, s eszem min-
dig a körül járt. Nem volt nálamnál boldogabb legény
három vármegyében. Nem is resteltem egyebet, mint azt,
hogy Péter még új esztendő előtt akar beállni katonának, s
hogy Eszter, mióta mátkám lett csak úgy viselte magát irá-
nyomban, mint annak előtte, sőt ha volt változás, ez csak
annyiban állt, hogy nem szívesen maradt velem maga, és

ritkábban emelte rám kék szemét. Öcsémről édes apám azt mondta, hogy egészen nagy apjára ütött, s hogy ha már katonának készül, annál jobb, minél előbb kezd, legalább annál előbb jő ismét haza. Eszterről édes anyám mondta, hogy jól teszi, s hogy tisztességes leány létére nem is cselekedhetik másképp, s hogy mentül kevesebb szeretetet mutat most, annál többet fogok nála találni, ha majd elveszem.

Hogy mindennek más oka lehet, az nem is jutott eszembe, s ha Eszter karácsony táján véletlenül meg nem betegszik, elveszem, s talán mostanig sem jutott volna eszembe, hogy mással talán szerencsésebb lehetett volna.

Eleinte csak egy kis változásnak gondoltuk az egészet Eszter az utolsó időben roszul nézett ki; halaványabb volt, mint máskor, és anyja is panaszkodott, hogy alig eszik, de nagy fontosságot nem tulajdonított senki bajának. Csak mikor végre ágyba került, s a doktor mondta, hogy nehéz beteg, akkor ijedtünk meg.

És volt is miért! nem múlt egy pár nap, és a szegény leányra alig lehetett reá ismerni. Órákig nem nyitotta fel szemét úgy feküdt ott, mintha már meghalt volna, s ha végre mozdult s körültekintett, vagy szólt, még inkább megijedtünk. Nem ismert senkire. Ha ágyánál álltam, úgy beszélt hozzám, mintha anyja lennék; s anyját apja helyett szólította meg. És ez így tartott csaknem három hétig. Néha úgy látszott, mintha jobban volna és már örülni kezdettem, de akkor vagy a doktor jött, s a fejét rázva mondta, hogy a betegségen semmi változást nem lát, vagy ha kimentem az utcára, s a szomszédoknak elmondtam, hogy Eszter jobban van, csak azt hallám vigasztalásul, hogy halála előtt minden beteg javul, s hogy Eszter még sem marad meg. Ők mindig mondták, hogy ez lesz a vége; ily szelid józan gyermek, minő ő volt, nem életre való. Maga a mező úgy nézett

ki, mintha az embert csak szomorítani akarná. A fehér hó-takaróból itt-ott csak egyes száraz kóró állt ki, minden oly elhagyottnak látszott, az ember szinte természetesnek találta, hogy ily időben beteg nem épülhet ki. Ha édes apám a tanyára küldött, hogy a marha után nézzek, szegény azt is csak azért tette, hogy bajomról egy pár óráig megfeledek-zem, még szomorubban jöttem haza. A hova néztem, csak a halál jutott eszembe, s vigasztalásul legfelebb a gondolat, hogy nem sokat vesz, ki e puszta hideg világról elköltözik. Soha nem éltem szomorubb időket.

Végre túl estünk rajta hála Istennek. Eszter magához jött, lassankint fellábadott, s csak gyengesége maradt vissza. Természetesen, lakodalomról szó sem lehetett. Eszter far-sang közepe táján még alig birt felkelni ágyából, s ugy határoztuk, hogy csak husvét után kelünk össze. De én azt sem bántam. Csak hogy megmaradt.

Öcsém elébb új esztendőre akart katonának állni, de Eszter betegsége miatt ez sem történhetett. Majd a doktorért kellett menni, majd orvosságért, apámnak is, miután nem sok hasznomat vehette, több szüksége volt reá. Maga ajánlkozott mindenre, s ha a betegnél mások virrasztottak, ő az éjszakát néha velem, néha a maga pitvarán töltötte, hogy ha valami kell, kéznél legyen. Mikor Eszter jobban lett, többször hozta fel ugyan ismét a katonaságot, de nem sok kérésre volt szükség, hogy őt visszatartóztassuk, s megígérte, hogy husvétig velünk marad, csak arra, hogy lakodal-mamat bevárja, nem akart reá állni semmi módon.

Mind ebben nem láttunk semmi különöst. Hiába, Péter jó fiu, mondta anyám, észreveszi, hogy szükségünk van reá és azért marad itt, ha még oly nehezére esik is. Szakitott képmása apámnak. Meglássátok, Péter is arany érdempénz-zel jó haza. Hogy Péter öcsémnek nemcsak a katonáskodás

és nagy apánk aranypénze jár eszében, az eszünkbe se jutott. Még azt is természetesnek találtam, hogy míg Eszter a szobából ki nem mehetett, Péter fel napokat töltött ott. Hisz gyermekkorukban is inkább tartottak össze, Péter nemsokára elmegy, s ki tudja látják-e egymást e világon. Én bolond fejemmel még örültem neki, s ha Péternek a tanyán dolga volt, helyette mentem ki. Édes anyám restelte is, s megszidott, mért nem töltök több időt mátkámnál, de én biz azért még is kimentem. Nagyon szerettem Esztert, s jól esett, ha naponkint benézve láttam, hogy megint jobban néz ki, szívesen beszélgettem is vele és még azt sem bántam, ha édes anyja vagy egy fél óráig jövődöbéli háztartásunkról okoskodott, de idő hosszára nem tartottam ki. A kis ablaku setét szoba, a fonó kerekek pergése, s az egyhangu beszéd úgy elálmosítottak, hogy sokszor csak jövődöbéli anyósom szidása költött fel.

Végre kitavaszkodott; a hó elfogyott és szántani kezdtünk. Eszter is kiépült és szokott munkáit végzé a ház körül; mi fiuk pedig édes apánkkal egész napokat töltöttünk kin a tanyán. Minden régi kerékvágásába jött, csak egy nem tetszett az egésznél, az, hogy öcsém és Eszter egyre csak szomorúak maradtak. Pétert megfoghattam. Husvétra akart beállni, s az mindig közelebb jött, nem csoda, ha szíve megesezt, de mi baja lehet Eszternek? Mentül többet gondolkoztam, annál kevesebbet foghattam meg; és én soha nem is jöttem volna talán reá, ha a Tisza nem árad ki.

A teins ur nem foghatja meg, mi köze a Tisza árjának Eszter szomorúságához, — folytatá rövid hallgatás után, látszólag gyönyörködve a meglepetésen, melyet beszédének váratlan fordulataival előidézett. — Hát az egész csak úgy függ össze. Előbbi időkben, a mint hallottam, annak már 20 esztendeje lehetett, határunkat töltéssel foglalták körül Ak-

kor időben sok czivódás volt miatta és mint apántól sokszor hallám, néha tavaszkor az egész falu kiment, s kapával, fosokkal védte töltését a szomszédok ellen, kik azt mondták, hogy náluk a Tisza csak azért árad oly magasra, mert határunkon nem mehet keresztül. De utoljára ők is megszokták, mi is, s ha az egész vidék víz alatt állt, az hogy határunk szárazon marad, ép oly természetesnek látszott, mint az, hogy máshol csak a fűzfák, vagy hátaik állnak ki az árból. Még töltésünk is alig jutott eszükbe máskor, mint mikor az indzsellér, kire a töltés feltartása bizva volt, a falu házá-nál fizetését szedte be. Ha a bíró szóba hozta, hogy jó lenne azt helyenkint megigazitani, legfeljebb egy pár vén ember ment ki kapájával, az is ha este visszajött, azt mondta többnyire: hogy bíró uramnak nincs helyén esze, mert a töltésnek semmi baja. Kitart az száz esztendeig is, csak ne bolygassák. S nem is igen bolygatták azt, több esztendeig nem történt egy kapa vágás, s nem is lett volna baj, csak a Tisza ne áradt volna ki épen ez esztendőben oly kegyetlenül.

Csak ugyan a szomszéd falu emberei rontották-e meg töltésünket, hogy magukon segítsenek, mint azt sokan mondták, vagy pedig a víz maga tört rést magának. A baj éjszaka történt, s így nem tudhatni okát, de annyi bizonyos, hogy mikor szürkületkor észrevették, s a harangot félre kezdték verni, többé segíteni nem lehetett. Az egész falu kiment. Még az asszonyok s gyermekek is kapával s kosarakkal szaladtak a többiek után, de a víznek most még a vármegye sem parancsolhatott volna többé. A rés hat öles volt mikor oda értünk, és szemlátomást nagyobbá lett. A zavaros folyó egész darabokat rántott magával. Rövid idő múlva a legbátrabb is átlátta, hogy segíteni nem lehet, és mindenki, mint a vert had, nagy zavarban és lármával futott az ár előtt.

Több mint húsz év óta határunkat viz nem öntötte el. A lapost, hol elébb a közlegelő volt, régen felszántották, s most ott a legszebb repce s őszi vetés állt, elképzelhetni a jajgatást, midőn a viz lassankint mindent elborított. Eleinte sokan még azzal vigasztalták magukat, hogy földjeik hátsabb helyen fekszenek, s külön töltéssel akarták megmenteni vetéseiket. Nappal s éjszaka dolgoztunk. Mind hiába. Még mielőtt a töltés félig elkészült, egyszerre csak azt vetők észre, hogy 'a viz hátunk megé került, s végre átlátta mindenki, hogy fáradsága haszontalan, s összetett kezekkel nézte a pusztitást.

Szerencsére, a falu maga hátsabb helyen állt, s a tanyák is, melyek még akkor mérettek ki, mikor határunknak töltése nem volt; de a többi mind egy nagy tó. Csak a fák látszottak ki a vízből, itt-ott egy akol fedele, az is, a mint a vert földből készült falak elmállottak, mindig mélyebbre szállt, s pár nap múlva egészen összedőlt. Bizony szomorú volt ezt látni, csakhogy nem sok időnk maradt a szomorzkodásra.

Sok azt sem tudta, hogy tartsa el az istállóba marháját, más, kinek mint nekünk, tanyája szárazon maradt, nem juthatott oda. A viz a falu s a tanyák között oly mély volt, hogy keresztülgázolásról szó sem lehetett. Jó két órányira laktunk a Tiszától, s így csónaknak a faluban hire sem volt. Az egyik istálló ajtókat szegezett össze, s azokon toltta magát át, más leszedte a pallás gerendáit, s ezekből készített talpat magának, míg néhányan a harmadik faluból pár ócska halász ladikot szereztek. Mindenki úgy segített magán, a mint tudott, s mert a marha nagyrészt a tanyákon volt, sok gazda maga ment ki, más legalább gyermekeit küldte, hogy a jószágra felvigyázzon. Apámra e napokban szükség volt a faluban. Tízser is elhívták napjában a falu házához, hogy

tőle tanácsot kérjenek, s így ő is minket küldött ki, vagy inkább Pétert, mert a tavaszi szántást nagy részben már elvégeztük, és a szükséges munkát a cselédekkel ő maga is elvégezhetette, míg én Eszter szülőinél segítettem.

Péter ugy látszott ezt is jó szívvvel teszi, csak hogy, mikor husvét közeledett, nyugtalanabbnak látszott. Az utolsó időben keveset láttuk. Csak ha épen eleségre volt szüksége, akkor jött a faluba, s akkor látogatta meg Esztert is. Apám nem szerette, ha a jószágot magára hagyja; s az átjövétel sem volt könnyű. Egy rossz ladikot vettünk ugyan, és az csendes időben csak megjárta, de ha a víz habokat vetett, az ember azt sem tudta, a vizet lapátolja-e ki, mely belé csapott, vagy evezzen, főképp, ha mint nálunk a faluban, az embernek soha előbb evező nem volt kezében.

Igy jött a szent hét. A víz még mindig áradt. Már a tanyákért is aggódtunk, s öcsém, mikor utolszor benn volt, azt mondta, hogy a boglyák körül töltést csináltat. Ez szerdán volt. Mondta, hogy ha a víz nem apad, husvétig nem is jó be. Nagycsütörtök ez esztendőben épen Eszter születés napjára esett, s mikor reggel hozzá mentem, elmondtuk egymásnak, mily baj, hogy Péter nem jöhet el, épen ma, mikor ugy is nemsokára elmegy, s nem tudni mikor jó haza.

Eszter csak oly szomorú volt, mint máskor, de ezt már megszoktam, s dolgom után mentem.

Nem tudom miért, egész nap különösen nyugtalan voltam, s mihelyt munkámat elvégeztem, ismét Eszterhez siettem. Délután mintegy öt óra tájban lehetett. Nem találtam a házban. Anyja mondta, hogy egy szomszéd asszonyhoz ment, s egy ideig vártam is rá; de nem volt maradásom. Fel kellett öt keresnem, s a mint a házból kimegyek, egyszerre csak a kertben látom.

Eszter apja féltelmes gazda volt, de nem igen jól birta

magát. Háza is nem a templom táján, hanem kin a falu szélén állt, hol többnyire csak a fertályosok és zsellérek laktak. Kertjüket a libapásttól csak egy árok választotta el, s ha nyári időben a tanyáról vissza jöttünk, sokszor egyenesen erre jártunk a faluba. Most az egész tér el volt öntve; a víz csaknem a kertig jött, s ott az árok mellett állt Eszter.

Már mi a menykőt keres az itt, gondoltam magamban, főképp ily időben, mikor csak alig lábadott fel, s most is néha oly halavány, hogy az ember szinte megszánja. Elfelejtettem mondani, hogy az egész nap szeles volt, s főképp délután oly erősen kezdett fújni, hogy fergetegnek beilllett volna. Az ember alig győzte összefogni bundáját, pedig szüksége volt rá, oly hidegen süvöltött a szél a vizen át, mintha husvét helyett karácson jőne, és Eszter, mintha észre se venné, ott áll könnyű kendőben, csak néz, csak néz, s az ember azt sem foghatta meg, mit? mert előtte csak a nagy áradás terült el zavarosan, kétszer oly magas habokat vetve, mint a Tisza. Ugy el volt merülve, hogy nem is vett észre, s mikor megszólítottam, össze rezzent.

Mit állsz itt Eszter, mondtam én, meglátod újra megbetegszel.

Azt válaszolta, hogy csak az áradást nézi, és milyen zavaros a víz, és mily erős habokat vet.

Könnyű neki zavarosnak lenni, mondtam én, mikor alatta csupa repeze és búza föld fekszik, de jer haza Eszter. Megfázol. Olyan hideg a kezed, mint a jégcsap.

Eszter, mintha nem is hallaná, csak mindig a vízre néz. Mit gondolsz, kérdezett végre, ha valaki most a tanyákról át akarna jöni, nem lenne-e baja?

Csak nem evett senki bolond gombát, hogy ily időben át jöjjön, mondtam én, Molnár Gazsi is csak mult héten fúlt bele, s egy ideig nem egy könnyen legénykedik valaki a vizen.

Kezemben tartottam Eszter kezét. Mikor Molnár Gazsit neveztem, egész teste összerezsent. Jer be a szobába, kértem ismét, nem jó neked itt lenni, bizony megint megbetegszel.

Eszter nem szólt semmit. Bevezettette magát a szobába, s csendesen leült a kályha mellé. Oly halovány volt szegény, mint mikor betegsége után felkelt. Egész teste reszketett.

Azt gondoltam csak a hidegtől, s rá adtam kis bundáját. Mindenféléről kezdettem beszélni, a miről csak gondolhattam, hogy szívesen szólt. Ő alig felelt. Meglátszott, hogy esze máshol jár.

De mi bajod Eszter? mondtam utóljára, egészen megváltoztál, ki bántott?

Nincs semmi bajom, mondá ő, csak hogy mikor a viznél álltunk, szegény Gazsi jutott eszembe, és mily borzasztó lehet az szülőinek, meg azoknak, kik szerencsétlenségét okozták. Azt beszélük mások biztatták fel.

Azt bizony nem biztatta senki, mondám én. Magam ott voltam a korcsmában. Olyan szél fűjt, mint ma, talán még valamivel nagyobb. Ő azt mondta, hogy át megy a tanyára, mi csak neveltük. Erre tűzbe jött, s újra mondta, hogy át megy, s a ki legény az jöjjön vele; mi meg méginkább neveltünk, s azt a tanácsot adtuk neki, menjen a tiszai halászokhoz és ott keressen pajtást magának. Erre ő felugrott, s azt kiáltotta, hogy hát maga megy át, mert a mit a halász megtehet, attól ő sem fél. És ezzel elment. Vasárnap történt, és az egész korcsma teli volt emberekkel. Gazsi nagybátyja is ott ült és testvéröccse, de hogy ily bolondot tehesen, az nem jutott senkinek eszébe. Ismertük; jó kedvében ő úgy elhányta a sulykot, mint akárki, s azért eddig soha baja nem történt senkinek. Pikós is volt szegény, s nagybátyja nevetve

mondta, ha a vízhez jó, a hideg szél eszére hozza, s hogy egy fél óra mulva nagy csendesen majd vissza ül elébbi helyére, s ezzel másra fordult a beszélgetés. Mintegy óra mulva jutott eszébe testvéröcscsének, hogy majd utána néz, de akkor már késő volt. Esteledett, mikor Gazsi a korcsmából elment, s mikorra öcsce visszajött, s azt mondta, hogy Gazsit sehol sem találja, s mind kimentünk, hogy őt felkeressük, hírét sem leltük. Eleget szaladgáltunk a víz partján, eleget kiabáltunk; de még csólnakra sem akadtunk. A bírót Gazsi vitte el, a többiek mind a tanyákon voltak, s össze szegezett lápon még nappal és csendes időben is alig juthat az ember át. Várni kellett viradtig és akkor csak a felfordult ladik úszott a vizen, szegény Gazsi pedig ott vészett. Beszélték a faluban, hogy azért akart átmenni a tanyára, mert Kovács Erzsi apjával volt ott, s neki megígérte, hogy még vasárnap eljő. De ki tudja igaz-e, és ugyan Erzsi mit' tehet róla, ha más bolond.

Mig én szóltam, Eszter mindig nyugtalanabb lett, s mikor Kovács Erzsit említettem, felugrott, s mondta, hogy kimegy.

— De mi jut eszedbe az Istenért! — kérdeztem.

— S hát ha megint valaki megkísértené, hogy átjőjön? — kérdé.

— De ki jőne most át, hisz nagycsütörtökön csak nem pikós senki, — mondtam én.

— Da ő csak azt mondta, hogy bizonyosan ma is valami szerencsétlenség történik, s csak úgy tarthattam vissza a szobában, hogy én mentem ki, s megígértem, hogy mihelyt valamit látok, bejövök, s megmondom.

— Be furcsa az a leány ma, — gondoltam magamban, — bizonyosan megint megbetegszik. De ámbár nem vagyok félénk természetű, és akkor azt hittem, hogy Eszter félelme

csupa képzelődés, mégis mikor a vízhez értem és a piszkos habokát láttam, nekem is szegény Gazsi jutott eszembe. Szinte belé gondoltam magamat helyzetébe. Nem láttam soha tengert életemben, de eleget meséltek róla, s azt hiszem, az sem igen nézhet ki máskép. Csúnya volt azt nézni, s mégis az ember elállt egy fél óráig, s nézte mindig, s alig mehetett el. Az a temérdek víz, a mint fenekéig felzavarva, roppant habokkal csapdosta a partot. Setét színén az egyes fák, melyek a szélben hajlongtak és a habok között majd fel, majd lemerültek. Távolról alig kiállva a vízből tanyáink, s maga a falu, a melyet most három oldalról víz környezett, mintha szigeten állna. Az ember alig igazodhatott el. Ismert volt minden, mégis minden egészen idegennek látszott. Sokáig álltam ott. Majd a felbőszült vizet néztem, majd az eget, hol a szél az egész borulatot egy sötét felhővé seperte össze. A nap épen e mögé szállt le, s az egész ég vörös volt, mintha hús falu égne alatta. Nem hallatszott sem marha, sem ember szava köröskörül, csak a szél, mely az ákáczfákon át süvöltött és a szomszédnak nyitott kertajtáját majd felrántá, majd becsapta. A vizen csak a habok mozogtak, s már be akartam menni, hogy Esztert megnyugtassam; mikor épen a mi tanyánk irányában ugylátszott, mintha csolnakot vennék észre. Az alkonyodó nappal szemközt álltam, a setét felhőzet csak még félig takarta el, minden hab csillogott ságáraiban, s nem vehettem ki semmit tisztán. Talán a csolnak eloldozva, csak magában hányatik körül; vagy a mit látok, nem is csolnak, hanem szálfá vagy törzs, melyet a Tisza áradása ide hozott. Szívesen elhitettem volna magammal is, de miután a felhő a napot egészen eltakarta és tisztán láthattam, nem maradt semmi kétség. A csolnakban ember ült, és az öcsém volt. Eleget mondtam magamnak, hogy Péter ily bolondot nem tehet, meg hogy ily távolság-

ban senkit megismerni nem lehet, de mentől tovább néztem, annál inkább meg voltam győződve, hogy mégis csak ő. Erővel is elakartam hitetni magammal, hogy nem ő, de a mint oda néztem, ismét ráismertem, s mintha szavát hallanám, mely segítségre hí. Soha ily kínokon nem mentem keresztül életemben, sírhattam s káromkodhattam volna egyszerre.

Jó, hogy legalább Eszter nem látja — ezt gondoltam magamban, s a mint visszafordulok, egyszerre csak ott látom, a kerítés mellett állt. Látszott, hogy ő is a küzködő csolnakot nézi. Soha nem felejttem el arcát. Rémülés, fájdalom, kétségbeesés, mintha a világnak minden kinjait együtt látnám. Közelíték hozzá.

— Látod a csolnakot, — mondá, és hangja tompa volt, mint betegségében, — az Péter.

E pillanatban a szegény leányt inkább sajnáltam öcsémnél. Aztán nem tudom miért, de mióta Esztert láttam, magam nyugodtabb lettem. A csolnak közelébb jött, s ha eddig nem vészett el, mért ne érhetné el a partot is? s hát ha nem is öcsém! Eszter megnyugtatóására is ezt mondtam.

— Tudom hogy ő, — válaszolt, — én magam hívtam, ő megígérte, hogy születésem napjára eljő, s most én vagyok gyilkosa.

— Már hogy beszélhetsz ilyeket, — mondtam én, — tudtad-e te, hogy ily szélvész lesz, és meglátod nem is lesz baja.

De ő, mintha nem is hallaná. — Tudom, el kell vésnie, — mondá többször, — és ennek is én vagyok oka, hiába, csak átkaul születtem a világra.

Egy ideig hallgattunk mindketten. A csolnak körülbelől az áradás közepéig ért. Tudtam hogy a víz itt legmélyebb. A habok a kis ladikot, mint egy dióhéjat úgy hán-

ták körül. Minden pillanatban azt hittük, el kell merülnie. Péter majd az evezővel dolgozott, majd a vizet lapátolta. Szerencsére, a szél a tanyák felől fújt, és a csolnakot felénk hajtotta, a nélkül ha hárman eveznek sem sokra mentek volna. Végre keresztül jutott a legroszabb helyen. Tudtam, hogy a hol most jár, ott a víz legfelebb válláig érhet, s minden aggodalmam elmúlt. Nem is bántam volna, ha a csolnak felbillen, mit ijeszti az embereket. Meg mondtam Eszternek is, de ő csak mindig arra nézett, mintha most is még vesztét várná. Idegen embernek is megindult volna szive. Akár hogy örültem, hogy Péter szerencsésen megmenekült, még is megverhettem volna, úgy haragudtam reá; hogy e szegény leányt ily halálos félelembe ejti. Haragudtam reá, de később más gondolatok is támadtak bennem. Ha valahogy én lennék a ladikban, így gondolkoztam magamban, vajjon Eszter akkor is úgy aggódnék-e? Rá néztem. Eddig ő is tudta, hogy Péter minden veszélyen túl van, s egész arcza ragyogott örömében, de rólam megfeledkezett, azt sem tudta, hogy mellette állok. Nem esett jól, de gondoltam tovább, ily időben csak azért, hogy Esztert meglásam, én sem jöttem volna át a vizen; és én egyikre sem birtam neheztelni.

Mikor végre a sajka a partot érte, s öcsém kiszállt, Eszter zokogva borult nyakába.

Péter nagy zavarban állt ott. Majd Eszterre nézett, majd reám, azt sem tudta, mit mondjon.

— Hogy is tehetsz ily bolondot, — mondtam utoljára én, — ha bajod történt volna, Eszter talán a vízbe ugrik.

Péter csak azt hebegte: hogy megigérte, hogy eljő. Szegény piros volt, mint a rák, rám sem mert nézni.

— Ugy hiszem Eszter megbocsátott volna, ha holnap

reggel jöttél volna is, — mondtam én, — kár ha saját oktalanságodat másra fogod.

— Igazságod van, — mondta erre ő, — ígéret nélkül is eljöttem volna. Jövő kedden elmegyek, ki tudja látom-e Esztert még valaha életemben.

— Holnap után kis kedden, bornyu nyúzó pénteken, — mondtam én, — azt a bolondot csak nem teszed, hogy most állsz be katonának.

— És mért nem, — kérdezte ő?

— Hát csak azért, mert, — azt akartam felelni, mert Esztert veszi el, de csak azt mondtam, — mert édes apám nem fogja engedni.

— Édes apám megengedte, — felelt Péter, — le is vagyok kötelezve.

— Az nem baj, — mondtam én, — találkozik helyetted más legény, ha már felcsaptál volna is, van hála Istennek édes apámnak annyija, hogy kiváltson.

— Édes apám ezt soha nem teszi, — mondá ismét ő, — te ide haza maradsz, rám nincs szükség a háznál.

Tudtam, hogy ebben igazsága van, de elvoltam határozva, hogy ha törik, szakad, nem eresztsem el, és csak azt mondtam neki, hogy majd elválík, kinek lesz igazsága, s ezzel ott hagytam.

Menés közben eszembe jutott, nem legjobb-e, ha az egész dolgot édes apámnak elmondom; de hamar felhagytam a gondolattal. Engem jól összeszidna, s Pétert talán megverné, s azzal vége. Anyámnak beszélni szint oly haszontalan. Tudtam, hogy a jámbor lélek szívére veszi és sirva fakad, de utóljára is csak azt mondja, hogy azon, a mit édes apám egyszer parancsolt, változtatni nem lehet, és hogy Eszter Pétert elfogja felejtetni, és most is engem szintugy szeret, mint őt. Biz én szívesen elhitettem volna ezt ma-

gammal is, s egy ideig fejemben járt, nem lenne-e legjobb, ha mindent úgy hagyok, a mint volt. Ugy is, ha Esztert az nap este nem látogattam volna meg, nem tudnék semmit, pár hét múlva elveszem, s ki tudja nem lett volna-e boldog velem is. Eszter kedves leány volt, annyira bele gondoltam magamat a házas életbe, hogy alig tudtam meg válni e gondolattól. És nem szerettem-e őt régtől fogva, nem fog-e ő is inkább megszeretni, ha majd mindig együtt leszünk? Meg öcsémnek is talán jobb, ha katonának megy, hisz az egész falu azt mondja, hogy egészen olyan, mint nagy apánk.

De akár mit csináltam, végre mindig csak az jutott eszembe, hogy ha Péter helyett én lettem volna a ladikban, Eszter félig sem aggódott volna annyira; és hogy én is csak azért, hogy őt lássam, bizony soha életemet nem veszélyeztettem volna; és hogy mikor egyszer tudom, hogy öcsém és Eszter egymást szeretik, gazság lenne tőlem, ha útjukba állok.

Egész éjjel nem aludtam, fejem füstölt a sok gondolkozásban. Végre elhatároztam magamat. Mihelyt szürkülni kezdett vállamra vettem bundámat; lóra s egyenesen a szomszéd városba a toborzó káplárhoz.

Nagy pénteken történt, nem volt ott sem cigány, sem táncz, csak a káplár ült a csapszékbén, az is csak ócska dolmányban és forgó nélkül. De én azt sem bántam, csak hogy mentül előbb keresztül essem rajta, mert ha Eszter jutott eszembe, meg édes anyám, csak úgy éreztem magamat, mintha valaki fojtogatna.

Mikor a káplárnak elmondtam miért jövök, szemét, száját tátotta fel, úgy nézett rám, mintha azt gondolná, rézség vagyok. Mondta, hogy még az sem történt vele, hogy valaki nagypénteken csapott volna fel katonának. De én erre csak azt feleltem, hogy öcsém már régen felcsapott nála, s hogy mivel az nem mehet el, én állok helyébe, és hogy

Pétert fel kell mentenie ígérésétől, mert mindketten apánkat, s a gazdaságot nem hagyhatjuk el. Erre a káplár azt mondta, hogy szívesen elfogadja a cserét, mert Péter ugy is inkább gránátosnak való, s belőlem nyalkább huszár lesz. Fejemre tette csákóját, bort hozattam s borozás közben kicsináltuk a káplárral, hogy jövő kedden visszajövök. Azután ismét lovamra ültem, és mikorra delet harangoztak, már otthon voltam.

A pár nap, mit még odahaza töltöttem, rövid is volt, hosszú is. Néha azt sajnáltam, hogy legalább egypár hétig nem maradhatok még a faluban, néha meg alig vártam, hogy kedd legyen. Soha sem hittem volna, hogy annyian vannak, kiktől megválni nehezemre esik, és mégis éreztem, hogy tulajdonkép nem függök többé össze senkivel.

Apám eleinte erősen haragudott, anyám szegény sírt, Péter meg azt mondta, hogy ötet szavától senki nem mentheti fel, de mikor látták, hogy nem engedek, és megesküdttem reá, hogy ha Péter katonának áll is, én azért szintén elmegyek, megnyugodtak, s apámon kívül talán valamenynyien átlátták, hogy jól teszem.

Búcsut vettem mindenkítől, utóljára Esztertől is. Öcsém el akart kísélni, s együtt lovagoltunk el. Szegény Péter ugy meg volt indulva, hogy alig tudott szólni; s bizony én sem voltam jó kedvemben, de erőt vettem magamon, s a mi tréfás dolog csak eszembe jutott, mind el mondtam; Péter hallgatott, s később én is kifogytam a sok szóból. Mikor a határhoz értünk, s tanyánkra visszanéztem, nem sokba mult, hogy sírva nem fakadtam, de le győztem ezt is. Eljöttél velem a határig öcsém, mondtam, most fordul haza felé és Isten áldjon meg. Ő mondta, hogy eljő velem a városig. Jobb, ha nem teszed, — mondtam én, — ugy is csak elszomorítjuk egymást, és ha már szabad jó szántomból áll-

tam katonának, nem akarok úgy megjelenni a káplár előtt, mintha erővel fogtak volna. Mond édes apámnak és édes anyámnak, hogy köszöntetem, és hogy Isten áldja meg irántam mutatott sok jó hajlandóságukért. Köszöntsd Esztert is, és legyetek boldogok valamennyien. És ezzel sarkantyuba fogtam lovamat, s vágatva el, mintha török kergetne. Vissza sem néztem. Tudtam ott áll öcsém, s csak még inkább fájna szívem, hogy vissza nem mehetek. Nem is láttam szegényt azóta, nem is fogom látni soha életemben.

Gazdám látszólag meg volt indulva; keblét nehéz fohász emelé.

Igy lettem katonává, — folytatá végre leküzdve megindulását. — Eleinte kissé nehezemre esett, később megszoktam, s nem bántam meg soha, hogy beálltam. Svadronos kapitányunk szigorú ember volt, de talpig becsületes, olyan mint a harapás kenyér, ha az ember megtette kötelességét; a legénység mind magyar. Nagy része azon vidékről, hol én születtem, s ha nem lettem volna távol hazámtól, soha jobb életet nem kívántam volna magamnak. Néha mikor a parasztokat szántani láttam, vagy mikor a gazda, kinél quártélyban voltam, a munkából hazatért és a sok gyerek ruhájához csimbászkodott, az előbbi idők jutottak eszembe, s az, a mi lehetett volna. Ilyenkor elmentem pajtásomhoz, ki falunkból valami hat hónappal később állt be ezredünkhöz, és Péter lakodalmán jelen volt. Újra elmondattam magamnak mindent. Kik voltak az esküvőnél, Eszter hogy nézett ki, hány poharat köszöntöttek az én egészségemre is, és hogy Péternek könyekbe lábadt szeme valahányszor rólam szólt, de hogy mind a mellett ő is, Eszter is oly jókedvűek, hogy az ember alig ismer rájuk. És ha ezt hallottam, akkor magam is jó kedvű lettem ismét. Eldanoltunk egymással.

„Huszár élet a gyöngy élet,“

és átláttam, hogy minden legjobb úgy, a mint történt. — Később kitört a háboru, s akkor úgy sem sok időm maradt a gondolkozásra. Majd ide, majd oda, egyszer forposzton, máskor ütközetben. Fáradságos élet, de az ember mindamellet nem unja és nem is fárad belé, mert hisz úgy sem tudja meddig tart, s nem lesz-e már holnap bősége a pihezésben, mint szegény pajtásomnak és emberséges kapitányunknak, kik előttem estek el s nem is mozdulnak többé, míg a feltámadás trombitája nem hangzik, s ők ismét az elsők lesznek, mint mindig, ha a támadásra fűvtak.

Fel vittem a káplárságig, s nem is resteltem mást, mint hogy ezredünk soha vidékünkön meg nem fordult. Szegényeknek jól esett, hogy a háboru másfelé fordult, de én nem adtam volna sokért, ha mint káplár, legényeimmel az L-i nagyutczán végig lovagolhattam volna. Szintugy híztam belé, ha apám jutott eszembe, ki azalatt ismét bíró lett, s ha majd a faluházánál quártélyt kérek, talán nem is ismer reám. Azzal vigasztaltam magamat, hogy a háborunak egyszer csak vége lesz, s hogy addig talán mint őrmester jövök haza.

Vége is lett a háborunak, csakhogy bizony nem kerültem haza akkor sem. Besoroztak ugyanazon ezredhez, melynél előbb voltam, de közlegénynek, és így minden kedvem elmúlt. Szalzburg táján feküdtünk, és ily görbe ország nem huszárnak való. Resteltem, ha a raporthoz vagy az exercirozáshoz lovagoltam és egy fertály óra alatt tizszer is le kellett szállani lovamról, hogy kaput nyissak, mert ott is minden gazda kerítéssel fogja körül földjét. Az is roszul esett, hogy káplárból ismét közlegénynyé lettem. Pajtásaim között is sok volt elégedetlen. Közel feküdtünk a határszélhez. Egy más svadronból többen szöktek át Schveiczba, s azt hallottuk, hogy azoknak most nagyon jó dolguk van, s így végre harmad magammal én is rá adtam fejemet.

Mig attól féltem, hogy utólérnek, nem igen vettem fel. Hadd puczolja egyszer lovamat más is, gondoltam magamban, én bizony nem bánom, ha sem hadnagy uramat, sem a reitschult soha nem látom többé. De mikor végre biztosságban voltunk, s a határra vissza néztem, csak akkor jutott eszembe, mit tettem.

Talán, mint kapitányom ígérte, utoljára mégis káplár lehettem volna megint, vagy ezredünk Magyarországra rendeltetik, mint szinte többször beszélték, vagy szabadsággal eresztenek haza, vagy legalább vénkoromban, mint obsitos kerülök vissza. Most mind ennek örökre vége volt. Földönfutóvá lettem, hazámat nem láthatom soha többé az életben. Ugy elkeseredtem, hogy ha magam vagyok, talán vissza mentem volna. De pájtásaim tartóztattak. Az ezredben az utolsó hetek alatt többen desertáltak, s az ezredes mondta, hogy a ki ezentul elmegy, azt főbe löveti; és így magam is átláttam, hogy okosabb, ha itt maradok.

Egyébiránt nem volt fogvatkozásunk semmiben, az első paraszt, a kihez jöttünk, jól tartott, s munka sem hiányzott. Épen kaszáláskor jöttünk, s mikor a gazdák látták, hogy becsületes emberek módjára akarjuk megkeresni kenyerünket, felfogadtak majd együtt, majd egyenkint, mi pedig kitettünk magunkért, csak azért is, hogy a sógorok lássák, magyar ember hogy győzi a munkát. Oly rendeket, mint a hol mi kaszáltunk, soha Schweiczországban nem láttak még.

Igy jöttem e házhoz is. Ipam, akkor persze nem jutott eszembe, hogy valaha még ipam legyen, kaszásnak fogadott fel. Mikor a kaszálást elvégeztük, kérdezett, nem maradnék-e nála aratásra is, később nem akart elereszteni, míg a szántást nem végeztük el; s mikor látta, hogy ahhoz is értek, s marha körül nevededtem, megfogadott cselédjének. Igaz a csépléshez nem igen értettem, de ipam azt mondta, majd

megtanulom, én pedig meggondoltam, hogy itt mindenütt csépelnek, s hogy a télen át én is csak így kereshetem kenyereimet, s iparkodtam, a mint csak lehetett, noha e tót mesterség megtanulása nehezemre esett.

Ipamnál jobb gazdát a föld kerektségén nem találhattam volna. Meg kívánta a munkát, de a ki elvégezte, annak jobb dolga nem lehetett sehol. Ha néha rá néztem, édes apám jutott eszembe. Még tartása is olyan; ha másképp öltözködik, beillenék birónak akár hol az alföldön.

Sokat szomorkodtam, főképp eleinte. A teins ur dicséri a vidéket. Nyári időben csak megjárja, de mikor mindjárt Sz.-Mihály után havazni kezd, s az ember hat hónapig mást se lát, és néha kétszer napjában lapátolni kell, hogy csak a háztól az istállóig juthasson, a ki meg nem szokta, elszomorodik. Az is bántott, hogy végre csak cseléd vagyok, és az fogok maradni teljes életemen át; és ha haza gondoltam, s eszembe jutott, mi jó dolgom lehetne ott szintén, sajnáltam néha, hogy mikor desertáltam, nem fogtak el, akkor legalább főbelöttek volna, s most vége lenne mindennek. De később megszoktam a vidéket és az embereket is.

A teins ur nem is hinné, mennyit kérdezősködtek Magyarországról; apámról és egész ház népéről? mennyi földünk van és hogy miveljük? Hány gyerek jár az iskolába és miként teleltetjük a marhát? Órákig nem untak hallgatni, és nekem oly jól esett, hogy ezekről szólhattam, gyermekségemtől elbeszéltem egész életemet, és az egész háznép úgy ismeri L. határát, mintha eszendőig ott lakott volna. Ipam inkább csak a gazdaságról és a falu dolgairól kérdezősködött. Az, hogy nálunk egyszeri szántásba és sokszor csak karácsonykor vetnek, teljességgel nem fért fejébe, és az, hogy a ganajt tüzelőnek használjuk, még kevesebbé, valahányszor erről szóltam, nevetni kezdett. De Erzsi akkor még nem hit-

tem, hogy Szűcs Istvánné lesz belőle, Erzsi mindig a háborúra fordította a beszélgetést. Ha este apja a kályha mellett néha elaludt, órákig elbeszéltetett velem; hatszor is elmondatta ugyanazt. Tudni akart mindent minden csatáról, azon percztől, mikor a forposztokon az első lövés történt, addig, míg a halottakat és sebesülteket a mezőn összeszedjük, és katona embernek nem kell más, mint hogy hallgassák, főképp úgy, mint Erzsi engem hallgatott. Ha kapitányomról szoltam vagy pajtásaim egyikéről, ki mellettem elhult, szemei könyekbe lábadtak; ha elbeszélésem között elő fordult, hogy veszélyben forogtam, még lélekezete is elállt; s mikor oda jöttem: hogy vágtuk magunkat ki a bajból, s hogy törtünk keresztül az ellenség sorain, egészen tűzbe jött; pedig Erzsi takaros egy leány volt ám!

Itt kemény telek járnak, és az első, melyet itt töltöttem, rendkívül hosszú volt, de nem untam el Ennyi marha mellett egész nap elég dolgunk volt. Este jól esett a pihenés.

Nem hinné az ember, mily jól érzi magát az emeletes faházakban; főképp téli időben. Nálunk nem is tudják, mi a tél Vannak zord napok, tudok térdig érő havat, és néha színon is alig mehettünk tanyánkra; de ez mindössze is legfelebb egy hétig tartott, s a kinek éppen kedve van, megbirkózhatik a fergeteggel is. De itt! Ha a szél azon oldalról fú, honnan a teins ur jött; legény legyen, a ki csak az istállóig elmegy, bundával magam sem bírnám. Az ember azt hiszi, hogy a házat is elviszi mindenestől, csak úgy reszketnek falai és a nagy zsindelyek akár mennyi kövel terheljék, mind mozognak. Mint ha az egész ház dideregne. És hozzá mily hideg, mily rémséges hó! És ez így néha egész hétig is eltart. Nem látni tiz lépésre az ablakból. De éppen ilyenkor még inkább jól esik a meleg szoba. Mentül erősebben süvölt és füttyül a szél, mentül jobban rezegnek az ablakok, és ko-

pognak az ajtók, annál jobb kedvű lesz az ember; körülbelől úgy érzi magát, mint várban, ha az ellenség lődözi, s azok, kik ben vannak tudják, hogy nem veheti be.

Ez így tartott husvétig, s már aggódni kezdtünk, mert a takarmány erősen fogyott, de végre eljött a talián szél, itt fönnek nevezik, s vele eljött a tavasz. Alig kezdett fújni, s a hó szemlátomást fogyott, az ember azt sem foghatta meg, hová lett.

— Itt van a tavasz, — mondta Erzsi, mikor vele a házban találkoztam, ugyan ezt mondta gazdánk egy szomszédnak, ki mikor a szél kezdődött, épen nálunk volt, s a gazda a cselédeknek, s ezek nekem. Mindenki örült, még a marha is nyugtalanzkodni és bögni kezdett az istállóban.

És a tavasz csakugyan itt is volt, csak hogy nem volt köszönet benne.

Nálunk otthon, a tavasz csupa gyönyörűség. A hó lassankint olvad el. Minden szép csendesen történik, az ember alig veszi észre. Csak a marha vidám bölgése és a magasban a pacsirtasereg, hirdeti a kikeletet. Az egész olyan, mintha a természet kipihente volna magát, és most hosszú álma után a nap meleg sugárainál csendesen felnyitná szemét és mozogni kezdene. Felébredt, de nem szökik fel egyszerre, minek is siessen, van elég ideje, hogy dolgát őszig bevégezze. De itt, a ki ily tavaszt nem látott, annak fogalma sem lehet róla. Ma még tél. A meredek sziklákon kívül, hol a hó meg nem áll, egy talpalatnyi folt sem látszik a fehér takaróból, s holnap az egész hegyoldal setéten áll. Minden oly rögtön történik, mintha a természet érzezé, hogy elkésett, és most sietnie kell, hogy a buzát, s gyümölcsöt meg érlelhesse, még mielőtt a tél ismét visszajő. Nálunk a hólevet fel szívja a föld, legrosszabb esetben betölti a laposokat, és a vetés ázik ki, de itt száz patakban omlik le a hegyoldalon. Meg

sem fogható, a sok víz honnan jó, s merre megy. Most csak egy kis eret látni, mely a havon át szivárog, nem vastagabb karomnál, egy fél óra mulva helyette ott már patak folyik, mely egy malmot elhajtana. Az ember azt sem tudja mihez fogjon. Ha hamarjában töltést hányt, hogy a vizet egy oldalon elfogja, egyszerre a másíkról még több jó, s nemcsak a vetést, hanem még földjét is elviszi magával. Minden hegyen száz forrás ered, minden szikláról vizesések omlanak le, és az mind tarthatatlanul szalad, s rohan a völgy felé, hogy a folyó, akár mily magasra csinálják töltését, pár óra alatt kiárad, s mindent elönt. És hozzá mily láрма minden felől. A szél, a víz, s közbe-közbe a lavinák dörgése, mintha ágyúznának. Nem is lehet azt kikeletnek nevezni. Valóságos háboru, melyben a tavasz a telet legyőzi, és ez midőn visszavonul, mindent elpusztít.

Nagyobb baj itt közelében, Istennek hála, nem történt. Házunk jól fekszik. A lavinák ellen ama domb védi, s a víz is inkább két szomszédunk földének veszi futását; de annál nagyobb volt a nyomoruság lent. A falu egész lakossága és a ki a távolabb fekvő házaktól segítségre mehetett, mind a töltéseken dolgozott, s még is alig birták a vizet árkában tartani. Évek óta nem volt nagyobb hó és ily rögtöni olvadás.

Néhány nap mulva itt is azonban már azt hitték, hogy a veszedelmen túl vannak. A víz apadni kezdett és már a munkához készültek, mikor csak egyszerre vasárnap délután, egy és két óra között, szörnyű dörgést hallunk, és kevéssel később harangozni kezdenek. Épen a faluba akartunk menni ipam nénjéhez, ki ott lakik, a gazda, Erzsi, meg én. Az öreg ur úgy megszeretett, hogy vasárnapokon többnyire magával vitt. Csak úgy néztek, mintha a családhoz tartoznám.

— Félre verik a harangot, — mondotta ipam, én is

hallottam, de sehol nem láttam füstöt, és el sem képzelhettem magamnak miért? Bizonyosan a lavina esett le, melyről a szomszéddal minap szóltam. Ha ez történt, akkor jaj a falunak. Siessünk.

S a mint ipam mondta, úgy volt. Látja a teins ur, — folytatá gazdám, ujjával az alattunk fekvő völgy vége felé mutatva. — Ott, hol a völgy megszűkül; ugyanezen oldalon, melyen házunk áll, azért innen nem is látszik meg, egy mellékvölgy ereszkedik le. Tulajdonképp nem is lehet azt völgynek nevezni, nem szélesebb egy jókora vizszakadásnál, csak hogy, mielőtt a szerencsétlenség történt, ott a legszebb fű termett. Beszélték a faluban, hogy hajdanában, a legöregebb emberek is csak más öreg emberektől hallották gyermekkorukban, hogy mondom, sok esztendő előtt, e völgyecskén egy nagy lavina szakadt le, mely a fővölgynek egész szélességét fogta el, úgy hogy a patak elzárva a jégfal megett, tovább nőtt, s mikor ezen gátat később keresztülszakította, az egész völgyet elárasztotta. Sokan nem is hitték, és senki nem félt, hogy a szerencsétlenség még egyszer történhetnék, mert e keskeny völgy alján most jókora fenyeserdő állt, és ha a hó súlya tavaszkor egyes fákat kitört, az, hogy lavina az egész erdőn keresztül mehessen, hihetetlennek látszott. Csak ipam rázta fejét, és mikor e tél derekán a hótömeg egyszer megmozdult, s egy egész sor fenyűt tört ki: azt mondta többször, hogy nincs oly erő, mely ily tehernek, ha az egyszer megindult, ellent állhatna.

Jövendölése beteljesedett. Mihelyt a faluba jöttünk, meghallottuk. Soha oly zavart, minő ott volt, nem láttam. Egy ide, amaz oda futott, egyik kapát s ásót fogott, s azt kiabálta a többieknek, hogy jőjjenek vele, mások azt mondták, hogy előbb a szomszéd faluba kell küldeni segítségért, vagy hogy úgy is mindennek vége van, mert ha a víz a lavi-

nán keresztül tör, a faluban kő nem marad kövön; s legjobb, ha mindenki legalább marháját, s a mit vagyonából elvihet, biztosságba hozza. A templom előtt a felső molnár állt, mellette felesége, s gyermekei. A lavina malma közelében szakadt le, ő mondta el az egészset.

Épen a templomba készültek. Az asszony a gyermekekkel már a ház küszöbén állt; a molnár még csak imádságos könyvét kereste. Akkor egyszerre borzasztó dörgést hall. Setét lett, a ház falai megrendültek, s első pillanatban azt hitte, hogy a ház dőlt össze, de mikor kiszaladt, látta az egészset. A háznak nem volt baja, a lavina mintegy húsz lépésnyire esett le tőle, és csak a szénapajtákat zúzta szét. Földjeinek egy része el volt borítva, rétje, melyet a völgy végén birt, viz alatt állt; mondá, hogy örökre koldus; és míg e szomorú történetet újra s újra elbeszélte, mert egyre kérdezték, addig gyermekei sírva simultak anyjukhoz; az embernek megesett szíve, ha rájuk nézett.

Nem is volt senki a faluban, ki a sok sírás és jajgatás között tudta mit tegyen. Csak ipam, a tiszteletes, és egy öreg paraszt, ki egy évvel ezelőtt a szomszéd kantonban hasonló szerencsétlenséget látott, és akkor csaknem ott veszett.

Az ily szerencsétlenségek itt is ritkák. Igaz, tavaszkor sokszor nem múlik egy óra a nélkül, hogy lavina dörgéseket ne hallanánk; és azok néha oly helyen szakadnak le, hol senki nem gondolta volna, s akkor a hőtömeg egész házakat és istállókat visz el marhástól, s emberestől együtt, de többnyire ismerjük utjokat, és mint nálunk a helységeket hátsabb helyeken építették, úgy itt a háznak oly helyeket keresnek ki, hol a lavináknak utjokban ne álljanak. De az, a mi falunkat veszélybe hozta, nem is volt közönséges lavina; itt az egész roppant hőtömeg, mely a keskeny völgyben összegyűlt, egy darabban csuszott le, szétzúz

és maga előtt elseperve mindent, mi utjában állt, felszakgatva még a földet is.

Miután a tiszteletes ipammal egy ideig tanácskozott, azt határozták, hogy ő majd a szomszéd faluk lelkészeinek segítségért ír, és a leveleket egy pár suhancz által, kiknek más hasznát úgy sem vehetnénk, elküldi, minden ép ember pedig fogjon csákányt s kapát, s lásson azonnal munkához, s így kimentünk. Én ipam mellett elől, a többiek utánunk.

— Ilyet a teins ur nem látott. A hegyoldal egy részét még hó takarta, csak ott, honnan a lavina jött, látszott ki a pusztá föld; feltúrva, össze vissza szakgatva. Hol elébb a legszebb legelőt ismertem, most roppant sziklák s jégdarabok hevertek. Az erdőből csak egy pár letört törzs maradt meg, a többit a lavina részint eltakarta, részint magával vitte. Mindjárt a malom mellett egy roppant töltés, mely a völgy egyik oldalától a másikig nyult, magasabb e ház nál. Hó és föld, jégtáblák és roppant szikladarabok, közöttük nagy fenyők, egész szálakban és széttörve, a molnár szénapajtájának fél fedele, minden, mintha össze gyurták volna. A csákány is alig fogott rajta. Az ember elvesztette reménységét, ezen valaha keresztül törni; s mégis keresztül kellett törnünk, s pedig mentül elébb. A lavina a patakot úgy zárta el, mint ha kötöttséssel gátolták volna. Egy csepp nem folyt keresztül. Alig mult két óra, mióta a szerencsétlenség történt, s a völgy azon részét, mely e jéggát megett feküdt, már is víz takarta, holnap tó lenne belőle, mely ha a jégfalon áttör, a falut, sőt talán az egész völgyet tönkre teszi.

Dolgoztunk is Isten igazában. A sok hó és jég között csak úgy csurgott az izzadság homlokunkról. Estig a szomszédból is sokan gyültek össze. Csak mintegy két öl széles rést akartunk törni, s így mindig csak egy rész dol-

gozhatott. A többi addig a malomba ment, hová a faluból eleséget hoztak. Így mult az első éjszaka, s a másik, és az utána való éjszaka is. Szerencsére holdtölte volt, s folyvást dolgozhattunk, de a munka lassan haladt. A lavina széles helyet fogott el, s mentül mélyebbre jöttünk, annál keményebb lett. A víz is mindig nőtt, s vele természetesen a veszedelem. De munka között az ember mindent könnyebben vesz. Egyik a másikat buzdította. Ha egy elsikamlott, s leesett, a többiek nevettek, s oly jó kedvűen dolgoztunk, mint ha csak mindennapi munkánkat végeztük volna.

Harmadnap déltájban a csatorna, melyet épen a patak közönséges árka felett, a jégben vágtunk, legalább három öl mélységű lehetett; a víz is megnőtt, mindenki azt hitte, hogy estig a csatornával egy arányban lesz, s csak induljon meg egyszer, majd utat tör az magának.

A tiszteletes és ipam eleget mondták, hogy azt az oldalt, honnan a víz jó, senki ne bántsa többé, s csak a másikat vágjuk mélyebbre, hogy árunk mentül lejtősebb legyen, s a víz annál nagyobb erővel rohanjon keresztül. De azoknak haszontalanul beszélt az ember. Az egyik azt mondta, még talán holnapig sem leszünk a víz irányában; a másik, hogy jobb lenne, ha mentül elébb jó, a többiek nem is hallgattak reánk. Dolgoztak mind, de mindenike a mint tetszett. Iпам maga lement az ásók közé, hogy rendet csináljon. De lehetett is a toknak parancsolni. Mig az ember az egyiket más helyre állította, addig a másik ott fogott hozzá a csákányozáshoz, honnan amaszt elparancsolták s egyszerre csak áttört a víz, szerencsére csak az egyik oldalon, másképp nem tudom hány menekült volna meg közölünk, Alig kapaszkodtak fel, ki létrán, ki kötelen, mikor a víz a másik oldalon is berontott és nyilsebességgel keresztül rohanva csatornánkon, mint vizesés szűkött le egyenesen a

patak száraz árkanak közepébe. Azt hittük, tul vagyunk minden veszélyen, túl is lettünk volna rajta, csak hogy épen a nyílás előtt egy egész fenyű feküdt. Ipam régen észrevette és eleget mondta, hogy széjjelvágják, de akkorra halasztották, mikor majd jobban férnek hozzá, s épen mikor hozzá készültek, jött a víz. Ez egy fa nem sokat ártott volna, de az egész tó, mely a jégtorlasz megett képződött, telve volt mindenfélével. Nagy jégdarabok, széttört fatörzsök, sőt egész fák úsztak benne. Már is egy más fenyű akadt az elsőbe. A víz mindent e nyílás felé vitt és félni lehetett, hogy csatornánk ismét bedugul Nagy ügygyel bajjal köteleket akasztottunk a fába, a ki hozzá fért bele kapaszkodott, hogy azt a csatornanyílástól elhuzzuk, de alig fogtunk hozzá, mikor egyszerre csak kiáltani hallok, s a mint visszafordulok, azt látom, hogy gazdám a vízbe esett.

Hogy történt, azt mostanig sem tudom. Meglőkték-e, vagy elcsuszott, vagy a jég szakadt le alatta, mint többen mondták, de elég az ahhoz, hogy a vízben volt. Nem is sokat gondoltam meg magamat, hanem utána mondurostól. Mikor még Lincz táján feküdtünk, úszni tanultam, többször át úsztam a Dunát, s most vettem hasznát.

Szegény ipam mindjárt elmerült. Mikor ismét felbukant, ott voltam, gallérjánál fogtam. A víz is a nyílás felé huzott, nincs ember, ki annak ellent állhatott volna s csak akkor láttuk, mi jó volt, hogy torkolatját a fa zárta el. Ebbe kapaszkodtam, s ha ez nincs ott, átrontott volna gazdámmal együtt, és senki nem hallotta volna hirünket. Segítség nem hiányzott. Köteleket hánytak. Egyiket ipam fogta, a másikat én, és ismét a többieknél voltunk. Az egész nem sokkal tovább tartott, mint a meddig elbeszéltem.

No és most meg volt az öröm. Körülfogtak, megöleltek. Az egyik levetette kabátját és nyakamba akasztotta, a

másik kalapot nyomott fejembe. Ha hagytam volna, talán karjaikon visznek a malomhoz. S mikor oda értünk, újra kezdődött a hálálkodás. Ipam didergett egész testén, alig szólhatott szegény, csak nyakamba borult, s mondta, hogy soha nem fogja elfelejteni, a mit vele tettem; és a tiszteletes ur megszorította kezemet; és a többiek is mindenik kezét akart fogni velem, mindenik újra magasztalt. Eleget mondtam nekik, hogy nincs miért, mert uszni akárki megtanulhat, s ha úszni nem tudnék, mégis csak ott vesztünk volna mindketten; de végre a dicséret az embernek mégis jól esik. Látam, hogy szívből jó.

A lavina, s az, hogy a fa még mindig a nyílás előtt fekszik, és csatornánk, melyen a víz befoly, bedugulhat, egy ideig nem jutott senkinek eszébe. Mikor pedig egy félóra után a molnár néhányad magával utána nézett, azon hirrel jött vissza, hogy azalatt a víz maga segített magán. Hogy mozdult meg a fenyűszál, nem tudom, de elég, hogy nem feküdt többé rossz helyen, s hogy a veszedelmen szerencsésen átestünk. Nem is volt már semmi baj, csakhogy huszármondurom az nap tette utolsó szolgálatát. Ócska volt az igaz, de tódással csak megjárta. De mikor most a levetkezésnél segíteni akartak, s az egyik jobbik, a másik bal ujját húzta, a vizes dolmány ketté szakadt. A nadrág már ócska volt, mikor az ezredet elhagytam, az most egy rongy lett. A szabó becsületes ruhát, minőt a parasztok nálunk viselnek, itt nem tudott csinálni, s így végre nem maradt hátra egyéb, minthogy én is ily fertelmes köntösbe bújjam. Tudom, ha otthon látnának, az egész falu gyereke ujjal mutatna reám.

Első napokban resteltem, e bugyogóban járni, melyet az emberek vállára akasztanak, s mozogni sem tudtam és szégyenlettem is, de oly jó dolgom volt, hogy ezt is csakhamar megszoktam.

Mikor este haza jöttünk és gazdám elbeszélte, mi történt, Erzsi sirva fakadt. Aztán nyakamba borult. Apja mondta, hogy teheti, mert nálam nélkül árván maradt volna, és az öreg csak úgy nevetett, mikor látta, hogy én is nyakon fogom leányát, s összevissza csókolom, mintha ez már nem is lehetne máskép. Azóta úgy éltünk egymással, mintha testvérek lennénk, azaz: én bizony más szemmel néztem reá. Munka idején kívül mindig együtt voltunk, s az öreg nem bánta, sőt úgy látszott, mintha öröme telnék benne.

— Hej, — így gondolkoztam sokszor magamban, — ha még odahaza lennék, vagy L. itt volna a szomszédban, tudom én mit csinálnék. Erzsi egészen nekem való. Soha nem éreztem azt még Eszter mellett sem, mit most, ha a piros, pozsgás leány arczába néztem. Vele nem is fogytam ki a beszédből, és szeméből kilátszott, hogy ha őt kérdeznék, neki sem kellene más. De mi haszna, mikor csak fogadott cselédje vagyok, csak nem kérhetem meg gazdám leányát. Sokszor gondolkoztam, nem lenne-e legjobb, ha elmegyek; de akkor eszembe jutott, hogy míg Erzsit el nem viszik, addig én sem mehetek el; s ha majd valaki elvette, akkor mért ne maradnék inkább gazdámnál, mint máshol, ha már úgy is szolgálnom kell. Nem tudtam elhagyni a házat; még talán akkor sem, ha azt mondta volna is valaki, hogy egyenesen haza mehetek, pedig egy idő óta többet voltam szomorú, mint vig. Erzsi kérdezte, mért búsulok? gazdám is észrevette, de az nem szólt semmit.

Igy jött pünkösd. Szombaton egész nap fen voltam az almon, hogy a marha után nézzek. Este felé, körülbelül ily tájban, csak talán valamivel később, haza jöttem. Az idő még szebb volt, mint ma. Az egész égen nem lehetett egy felleget látni. Még a fa levele sem mozdult és a nagy csendességben csak Erzsi éneke hallatszott, ki a szolgálókkal a

nagy ünnepre a házat tisztogatta. Gazdám itt ült a padon, épen a tekintetes ur helyén. Mikor haza jöttem, s elmondtam, hogy fenn az almon minden rendben van; ő Erzsit kiáltá.

— Hozz egy korsó sert, s valamit enni, — mondá leányához — István fáradt.

Alig mult néhány percz, már Erzsi egy nagy tállal és korsóval jött ki a házból.

— Mennykő leány, — szól az öreg nevetve, — már itt is van. Nem is késik az el, ha neked szolgálhat.

— Erzsi te, — szólította meg a leányt, mikor az a korsót az asztalra tette, — ugy-e a sert nem a pinczéből hoztad fel; hanem kikészítetted, mihelyt Istvánt jőni láttad; pedig előbb láttad, mint bárki más a háznál.

Erzsi elpirult, az öreg majd rá, majd rám nézett, és mosolygott. — No most csak menj be és végezd dolgodat, — szól jókedvűen, — azután te is kijöhetsz hozzánk.

Erzsi elsietett. — Derék becsületes leány, — mondá az öreg utána nézve, — akárki veszi el, jól jár vele, nem gondolod-e te is István?

Most én is zavarba jöttem, s csak azt mondtam, hogy biz én is azt hiszem!

— Ha neked volnék el is venném, — mondá ő.

Azt gondoltam, hogy az öreg csak tréfál, de azért mégis megmondtam neki, hogy bizony rajtam nem mulnék, s hogy ha még otthon lennék, s apám házába vihetném, már régen megkértem volna; de hogy szegény cseléd létemre ily valamire nem gondolok.

— Azért én gondolkoztam róla, — szól gazdám, — igaz, cselédnek fogadtalak, de nem úgy viselted magadat és nem is úgy tartottalak. Alig voltál két hónapig a háznál, már is észrevettem, hogy Erzsi szeretni kezd. Azt hiszed,

az öregnek nincs szeme? vagy ha az egész dolog ellenemre van, nem küldöttetek volna el? De láttam, hogy derék le-
gény vagy, érted a gazdaságot, s nekem ily vő kell. Azt,
hogy Erzsit saját házába nem viheted el, még szeretem.
Ugy is csak ez egy gyermekem van, legalább ez nálam ma-
rad halálomig. Így gondolkoztam én már a múlt télen is. S
fogadok veled, hogy Erzsi észrevette, hol jár eszem. Azóta
éltemet mentetted meg. Saját életed veszedelmével tetted,
ugy viselted magadat, mintha gyermekem lennél, és én nem
hálálhatom meg jobban, mint ha Erzsit neked adom. Jó
becsületes leány, s én nyugodtan bízom reád; mert az, a ki
apja után a vízbe ugrott, tudom őt sem fogja elhagyni bajá-
ban. Ha akarod, Erzsi a tied, itt a kezem.

És az öreg oda nyujtotta kezét és én megragadtam,
felelt em is valamit, de mit, azt akkor sem tudtam; hanem
siettem a mint lehetett a házba, hogy Erzsit megkérdezzem,
mit mond hozzá. Ő sem sokat kérette magát; s nem mult
el egy fél óra, s itt ültünk a fa alatt mind a hárman. Én
Erzsi mellett, ki kezemnél tartott, ipam szemközt velünk.
Boldogult feleségéről szólt, az első időről, melyet vele e ház-
ban töltött. Miként rendezték el az egész háztartást és mi
boldogok voltak, mikor Erzsi született. Az öregnek, főkép
mikor felesége haláláról szólt, könnyekbe lábadtak szemei, de
mindjárt utána ismét jó kedvűen a keresztelőről kezdett be-
szélni, melyet majd a házban tartani fogunk. E fák vénnek
lehetnek, de boldogabb emberek, mint az este mi hárman
voltunk, még nem ültek alatta.

Másnap, mint mondtam éppen pünkösöd napja volt, az
egész falu megtudta. Aratás után pedig megtartottuk a la-
kodalmat, s hála Istennek, sohasem bántuk meg. De itt jó
Erzsi ipámmal. A teins ur maga megkérdezheti, ugy hiszem
ő sem panaszkodik, hogy magyarhoz ment.

S ezzel gazdám fölkelve a közelgők elébe sietett, én helyemről nézém találkozásukat. Rövid idő múlva Szűcs István kis fiával, kit karjára fogott, ipa s feleségével visszajött, s nem irhatom le a szivességet, melylyel az öreg svájci és leánya fogadtak. Mindketten olyanok voltak, minőknek őket gazdám elbeszélése után magamnak képzeltem, s az este, melyet a becsületes háznép körében töltöttem, mély benyomást tett reám.

Az asszony, mihelyt hazajött, a konyhába sietett, hogy a vacsora készítéséhez lásson. Mi férfiak ismét a nagy juharok alá ültünk. Oly bizalmasan beszélünk egymással, mint ha régi ismerősök lennénk. Az átellenben levő hegyoldal azalatt elhomályosodott, a sötét fenyvesek, melyek majd nagyobb tömegekben, majd keskenyebb szalagokban a vidám zöld rétek s legelők között fölfelé vonultak, lassankint eltűntek, csak fenn a hegygerinczen látszottak a magas sudarak, élesen elválva a világos légtől. Az elszórt házak és szénapajták helyett, melyek a hegyoldalon s lenn a völgyben elszórva álltak, most csak itt-ott egyes világok voltak észrevehetők. Minden nyugodt vala, mintha az egész természet álomba szenderülne; s csak az estharang, melynek gyenge hangjait a szellő felhozá, szakítá félbe a csendet.

— Most otthon is harangoznak, — szakítá félbe Szűcs István a csendet, mely egy ideig közöttünk uralkodott. — Hej, vajjon gondolnak-e ott most reám.

Erzsi vacsorához hítt, s késő éjszakáig együtt maradtunk. Az öreg felhozatta magyar borát, s újra elbeszélte megmentésének történetét. — Ha az urnak hazájában ily bor terem, mint ez, és több ily legény van, mint István, akkor csakugyan magam is el szeretnék egyszer oda menni, -- mondá jókedvűen újra megtöltve poharainkat.

— Van ott bor jobb ennél, — válaszolt Szűcs István,

— és legény különb is minden faluban. Nincs is több olyan ország széles e világon; csak az mégis igaz, hogy becsülete-sebb ember, mint kend, ott sincs, és jobb feleséget ott sem találhattam volna. S ezzel István fölkel, s úgy megszorítá ipa kezét, hogy mindkettőnek szeme könnyekbe lábadt.

Másnap jókor reggel elindultam. Az egész család a ház küszöbéig kísért, Szűcs István csaknem a faluig jött velem.

— Ha L.-re jó, hisz a teins ur megígérte, hogy elmegy, — mondá midőn elváltunk, — mondja meg édes anyámnak és Péternek, hogy jó dolgom van. Engem az Isten megáldott mindenképen; de egy mégis csak fáj nekem, s fájni fog halálomig, hogy nem lehetek hazámban. Akár mennyit vesztessen az ember, mindent visszakaphat, még ha valakit szeretett és azt elhagyta, mint én szegény Esztert, később mást találhat helyébe, ki jobban illik hozzá, de a ki hazáját vesz-tette el, azt sehol a világon nem találhatja fel többé.

Kezet szoritánk s elváltunk. Én a falunak vettem uta-mat; ő a hegynek fölfelé indult.

Néhány percz mulva szavát hallám :

„Szülőföldem szép határa!
Meglátlak-e valahára?
A hol állok, a hol megyek,
Mindenkor csak feléd nézek.“

Megálltam, s visszanéztem. Szűcs István már messze volt tőlem, de férfias hangja még sokáig hallatszott, mintha távol hazámból egy köszöntés szállna felém.

EGY GAZDASSZONY LEVELEI.

REGÉNYTÖREDÉK.

ELSŐ LEVÉL.

A magyar gazdasszonyok lapja túlélte első évét, s ez, mint hallám, lapoknál s gyermekeknél legnehezebb. Mielőtt összekötném, rendbeszedtem, s még egyszer átnéztem számaim, közöttük egy tűnt föl, nem mondom, hogy hiba, de hiány mindenesetre. A gazdasszonyok lapjában irt mindenki, nagynevű írók s asszonyok, grófok, bárók, olyanok, kik mint az időszaki sajtó munkatársai, a közönséggel naponként beszélgetnek, s olyanok, kik a gazdasszonyok lapjában léptek föl először, s csak a cél szentsége által bírattak arra, hogy gondolataikat kinyomassák, csak egy neme az íróknak nem jelent meg a lapok hasábjain eddig, — gazdasszony.

Nem olyat értek, ki csak magát tartja annak, s kit udvariasságból néha úgy neveznek, ily értelemben valamint a férfinem csupa politikusból, s pedig nagyból, úgy az asszonyi csupa gazdasszonyból, s pedig jóból áll, s tulajdonképen nem is a szép, hanem gazdaságos nemnek kellene azt nevezni, de értek oly gazdasszonyt, ki ne legyen semmi más, kitől e címet ellenségei sem tagadhatják meg, s kinek legjobb barátai sem adhatnak más titulust, mint hogy ő bizony szegény gazdasszony itt vagy ott; szóval gazdasszony, minő én vagyok, kit a cselédek ifjasszonynak neveznek, hogy az ő életében is legyen poesis. — Eszembe jutott, hogy a gazdasszo-

nyok lapjának mégis ily dolgozótársra is szüksége lehetne, s nem pótolhatnám-e én e fogatkozást?

Két dolog által keveredünk a legtöbb bajba, az első az, hogy mikor kell, semmi nem jut eszünkbe, a másik — s ez még veszedelmesebb, — ha mindent, a mi eszünkbe jut, azonnal megteszünk, s én őrizkedni szoktam ettől, s egy egész hétig gondolkoztam ezen ötletem felett is, s végre csak most határoztam el magamat. Elmondom okaimat. Hisz ha ön leveleimet kiadja, egy egész könyvet akarok írni lapjában, tapasztalásaimat, talán életem történetét, azon rövid regénnyel, mely még egy vén gazdasszony életében is előfordul, s a bölcseséget, mit minden ember életéből kivonhatni, s ehez előszó is kell, ünnepélyes nyilatkozat, mely a könyvhöz körülbelől úgy áll, mint az esküvő a házasélethez, melynél mindent fölteszünk magunkban, s mely, ha az ígéretek nem teljesülnek, azért szép magában is.

Minden előszó, mint több könyvben láttam, mert télen sokat olvastam, két részből áll. Az elsőben az író elmondja, miért határozta el magát az írásra, a másodikban, mit akar írni, s miért tartotta különös kötelességének, hogy munkájához fogjon, ámbár nagy küzdelmébe került, míg vele született szerénységét legyőzve, csöndes magányából a közönség elébe lépett. E rendet követem.

Tehát mindenekelőtt: miért határoztam magamat az írásra?

A grófi család Pestre utazott, s a nagy ház üresen áll. Tízszor végig mentem a szobákon. Leporoztam mindent, s a gróf és a grófné képét háromszor is, — remek művek, mintha magukat látnám, a grófné csakhogy meg nem szólal, s a gróf, ámbár a nagyságos asszonynyal áll szemben, mégis oly bátran néz ki keretéből, mintha az országgyűlésen tartana beszédet, de remek művek mindamellet, s háromszor

poroztam le; mióta azonban az őszi esőzések beálltak, s a család elutazott, még por sem jó a házba. Margit kisasszony zongorája hallgat, Klárikám reám bizta kis kanári madarát, s a szegény állatka, mely a kedves kisasszonynyal versenyt énekelt, sötét szobám falai közt szomorúságában csak néha csiripel. Mind elmentek — s hála Istennek, a francia gouvernante is — s nincs semmi dolgom. Nem tudom, szemeim gyöngültek-e, de nekem úgy tetszik, hogy a köd az idén vastagabb mint máskor, s nincs kedvem az olvasáshoz sem. A hírlapok most is járnak, de ha az „Üstökös“ nem volna, s Tallérosy Zebulon, kinél kedvesebb s mulatságosabb uri embert nem ismerek, kinek teremtőjét az Isten áldja meg, talán nem is nyitnám föl a postacsomagot. Mai nap az ujságokban az ember nem is talál mást, mint csupa kérdéseket. Olasz kérdés, német kérdés, lengyel kérdés, keleti kérdés, nem tudom mikor érjük el a feleleteket, s azok mulatságosabbak lesznek-e? de annyit tudok, hogy e kérdéseket rég meguntam, s a lapok olvasásában nem találok élvezetet, — kísértünk meg az írást. — Ha igaz, mit a tisztelendő ur a minap az ebéd felett mondott, hogy minden író szépnek találja saját művét, és ön kinyomatja leveleimet, egy cikket legalább találok hetenkint a lapokban, melyet örömmel végig olvasok, sőt talán kétszer is, — s ime az ok, mely írásra serkent, és senki nem tagadhatja, hogy az reám nézve nagy fontossággal bír. A hosszú esték, az üres ház, a csöndesség köröskörül, ha ön csak egy hétig megpróbálná, természetesnek fogná találni határozatot. — Nehezebb talán megmutatni, hogy írásom, mely nekem kellemetes időtöltést ígér, egyszersmind a közönségnek is hasznára lesz, hogy ezáltal hazafiui kötelességet teljesítek, s irodalmunkat gazdagítom, s mégis — — föltéve mindig, hogy ön kiadja leveleimet, — husvétig a világ azt is át fogja látni.

Könyvem — mert előre mondom, ha én egyszer hozzá fogok, könyv lesz belőle — könyvem tanulságos lesz. Írók, kik mindig szórakozáson törik fejüket, ezt talán nem fogják találni, de gazdasszonyaink, kik néha egy kis helyesírási hibát is meg tudnak bocsátani, bizonyosan átlátják. Egész életem tapasztalásait fogom közleni velök, és minthogy életem első része oly házakban folyt le, melyek szűkebbek voltak, mint kívántuk, s az utolsó 20 évet olyanban töltöttem, mely sokkal tágabb, mint hogy azok, kik benn laknak, benne igazán jól éreznék magukat, én sok mindenfélét tapasztaltam, miből mások tanulhatnak. — És könyvem mulatságos is lesz, mert ha történetemet elmondom, — s pedig hogy saját firkálásomat láthassam, mindenre képes vagyok — jót állok, nem fogja senki megunni. Nem mintha történetem rendkívüli s hallatlan lenne. — Nem vagyok kicserélt királyleány, s nem jártam soha az ugynevezett nagyvilágba. De Paprika Jancsit többször megnéztem, s talán ön is látta, gyermekkorában legalább. És vajjon látott-e valaha szindarabot, melyet a közönség oly változatlan jó kedvvel nézne? A történet, melyet ott előadnak, igen egyszerű, tulajdonkép mindig ugyanaz, de egy megvan benne mindig, — az, hogy valakit megvernek, s minél több a verés a kis szinpadon, annál nagyobb a közönség jó kedve, annál több a megelégedés. A közönség mulatsága a verés mennyiségétől függ, s tapsolása arányban áll a döngetéssel, melyet Paprika Jancsi oszt vagy kap. A közönségnek izlése különböző, de egyben, higgye el ön, a legműveltebb közönség is hasonló ahoz, mely a kis fabódé előtt összegyűl; soha nem mulat jobban, mintha valakit jól megvernek — természetesen nem bottal, — hanem mint a költők mondják, a sors csapásaival; s e részben életem története a legmulatságosabbak egyike közé tartozik, s bizonyosan ki fogja elégiteni olvasóit.

De talán eleget is irtam bevezetésnek, talán sokat is, s hogy e levélért minden haszon nélkül ne fizesse a postapénzt, egy receptet is küldök.

U. i. Ha e levelet a gazdasszonyi lapok jövő számában találom, folytatni fogom levelezésemet. Ha csak receptemet adja ki, a jövő postával ismét küldök néhányat, mert ha elmékedéseimet nem tartaná is a gazdasszonyok figyelmére érdemesnek, receptjeim mindenesetre méltók, hogy ön messze elterjedt lapjában közöltessenek. E részben grófomra hivatkozhatnám, sőt még német szakácsunkra is, ki a befőzöttéket mindig az én utasításom szerint készíti, ámbár, irigységében azt állítja, hogy Párisban tanulta.

M Á S O D I K L E V É L.

Mi furcsa teremtés az ember, vagy legalább mi furcsa teremtések vagyunk mi asszonyok. Mikor utolsó levelemet elküldtem, azt hívé, semminek nem örülhetnék inkább, mintha ön azt kinyomatná. Az egész héten vártam a gazdasszonyok heti lapját, oly nyugtalanul, mintha üdvöm függne tőle, s miután az végre kezembe jött, s azt, a mit irtam, nyomtatva láttam, megijedtem, s eszembe jutott, mennyivel jobb lett volna, ha ön közölve a fánkokra nézve küldött receptemet, a többi félreteszi, s így fölment ígéretem alól. — Igaz, hosszú megfontolás után adtam azt, egy egész hétig gondolkoztam fölötte, de nem gondolkoznak-e mások s néha hónapokig, mielőtt ígéretet tesznek, s nem bánják-e meg azután szintugy, s átalánvéve nem épen az-e a legcsodálatosabb az életben, hogy kívánataink, ha teljesülnek, sokszor több keserűséget okoznak, mintha azokat sorsunk megtagadta volna? — Mennyit fáradunk sokszor, míg egy bizonyos célhoz érünk. Homlokunk izzadságával mászunk a hegytetőre föl-

felé, s alig álltunk ott, újra sietünk, hogy ismét s még több fáradsággal visszajuthassunk oda, honnan kiindulánk, s a mi legkülönösebb: a hegy, melyet oly kopárnak találtunk, ha tőlünk ismét távol fekszik, ép oly szépnek látszik, mint mielőtt rajta voltunk. Tapasztalásainkat, reményeink- vagy emlékeinket nem ronthatja meg, a mi volt, s mi lesz, mindig szép marad. S azért mondom, bizony furcsa teremtés az ember, s furcsa életünk a világon, melynek felét sokszor azzal töltjük el, hogy azt elrontsuk, mit a másokban nagy fáradsággal kivittünk.

Hogy csak egy példát hozzak föl, mely legközelebb fekszik. Itt vannak Cochinchina-tyukjaink, — nem tudom, mondtam-e már, hogy grófném szenvedélyes gazdasszony. A gróf is nagy gazda, annyi könyvet olvas, melynek czimlapján eke vagy hizott tehén van lenyomva, hogy szemét is megrontá, s én csak azt kívánom, hogy ne rontson el még mást is, mert fájdalom! többször tapasztaltam, hegy az ily uraságok vagyona a költést sokáig elbirja, de ha gazdálkodni kezdenek, nagy veszélyben forog. Elképzelheti ön, hogy az új találmányoknak nagy bőségében vagyunk. Van svájczerei, hol tehenek márvány-jászolból esznek, s a tejet porcellán-edényben tartjuk, van egy egész erdő szederfa, s tavaszkor selyembogár-mulatság, roppant zöldséges kert, melylyel három konyhát is el lehetne látni, ha a kertész évenként nem hozatna új magvakat Erfurtból, s más külföldi városokból, melyek majd későn érkeznek, majd nem kelnek ki, de legfőbb büszkeségünk a tyúkászat, s ennek messze földön nincsen párja. — A ketreczek mind drótból fonva, s egészen chinai ízlésűek. Valamivel nagyobb talán, de egészen úgy képelem magamnak a chinai császár nyári palotáját. Most hat esztendeje készültek, mikor az uraság Angliából visszatért, s ugyanakkor jöttek a cochinchinai tyukok.

A gróf egyszerre egy egész sereget hozatott, kakast, tyukot, jérczét, tojást, hogy az új kakas-palota, méltó lakókkal népesíttessék meg. — Nem láttam soha szebb tyukokat, mint a mieink előbb voltak. Hófehértől koromfeketéig minden szín, sima fejű mint a fogoly, s bóbitás, mintha süvege volna, nagy s apró, mindenféle faj, s mindenikből a legszebb. Tudtam, hogy grófnémnak kedve telik benne, s a hol valami különös tyukról hallottam, megvettem számunkra. Öröm volt rá nézni, — de ennek mind most pusztulni kellett. Grófunk mondta, hogy most, midőn más művelt országban a tyukok naponként kétszer tojnak, nekünk sem szabad hátra maradni, s hogy valóságos szégyen egész Magyarországra nézve, ha valaki látja, hogy tyukjaink most is úgy néznek ki, mint századok előtt, s nem tettünk semmit, hogy aprómarháink nagyok legyenek, és mihelyt az idegen gyarmat megszorodott, a bennszülötteknek tovább kellett állni. — Sőt nem csak udvarunkban, az egész országban történt ezen változás. Az inspector, a tisztek, a pap, a jegyző s később a falusi gazdák, ki hizelgésből a grófné iránt, ki, mert csakugyan hitte, hogy a cochinchinaiak a mieinknél többet érnek, mindenki csirkét vagy tojást kért, uraságom szokott nagy-lelkűséggel bőven osztogatta a csodaállatokat, míg a tyukok dolgában egész vidékünk valóságos Chinává vált, s minden szeméten jövevények kapartak. — Csak a szegényebb parasztoknál s künn a tanyákon maradt néhány tyúk a régiékből, kik, mint tyukjainknak szokása volt, minden alkalommal kíváncsian összegyűltek, kotyogva mondták el egymásnak, mi történt a szomszédban, együtt ettek, és néha veszekedtek; de mindezt a legnagyobb barátságban, és közöttük itt-ott egy elvénült magyar kakas, jobb időkben tanult méltósággal járva körül tanyáján, s elkukorikolva régi dalát; csakhogy ez is szomorubban hangzott, s hogy ha

szomszédjaival találkozott, nem is veszekedett többé. Ugy látszott szegények maguk is érzik pusztulásukat, s csakugyan minden arra mutatott.

A cochinchinaiak hosszú lábaikkal büszkén jártak körül, mintha az ország már az övék lenne, s korán reggel fölébresztették az embert idegen kukorikolásukkal, mert még szavuk sem olyan, minőhöz szokva voltunk, s mely a jó kereszttyént szent Péterre és az Üdvözítőre emlékezteti, hanem rekedt, szakadozott, goromba hang, minőt boszuság nélkül hallani nem lehet.

Igy ment sok ideig. A grófné ugyan észrevette, hogy nagy költséggel hozott vendégeink nem igen szépek, azt is mondta többször, hogy majorságunk előbb jobban nézett ki mint most, midőn egy egész huszárezred szállásolhatna a faluban, a nélkül, hogy kakasainkon meglátszanék, mert valamennyinek együttvéve nincs egy tolla, melyet forgóra használni lehetne, — de mindamellett eleinte nem volt hossza, vége a dicséretnek. Nagyobbak, izletesebbek, szaporábbak, többet tojnak, mit tudom én. Mindenesetre úgy néztek ki, mint a legműveltebb országok tyúkjai, és ha néha a régiéről szóltam, a grófné csak azt válaszolta, hogy ő is sajnálja, de hiába, nekünk is haladnunk kell. Végre azonban kisült az igazság. Két esztendő után meggyőződünk, miként a híres fajnak egész érdeme az, hogy ocsu és rostaalj helyett tiszta buzával tartják, hogy lába hosszabb s körmei nagyobbak, de husa keményebb, úgy hogy ha csirke korukban nem kerülnek a tálra, haszonvehetetlenek, s hogy tojásuk is kevesebb volt mint előbb, igaz, valamivel nagyobb, de fakó színű, úgy hogy annak, ki fehér tojásainkhoz szokott, nem is esik jóízűen. És ekkor mennyi fáradságba került, míg majorságunkat régi állapotába visszahozhattuk, s az egész ismét tisztességesen néz ki. — Csak a drótból font tyukpaloták

maradtak, de benne magyar kakasaink uralkodnak, s az idegenekből csak néhány bramaputra maradt (ezeket ajánlom gazdasszonyaink figyelmébe, mert a cochinchinaiaknál csakugyan többet érnek) s egy új faj, melyet a grófné tavaly hozatott, s melynek érdeme az, hogy szintannyit eszik, mint mások, de nem nagyobb a galambnál.

De hová tértem? — El akartam mondani önnek, hogy jobb lett volna, ha kívánságomat nem teljesíti, s leveletem nem adja ki, mert megbántam ígéreteimet, — majorságunk történetét beszéltem el. Baj! de ha ön leveleimet elfogadja, ehhez szoknia kell. — Ilyen volt egész életem is. Egy hosszú kerület. Ki mondhatta volna előre, hogy ily kastélyban fogom végezni napjaimat.

Kinézek ablakomon, a kertet, mely előtte elterül, hó takarja. Ki az egészet most látja, nem sejdíti, mi szép volt nyári napokban, mi szép virágok tölték a hóból ki magasló ágyakat, hol most csak töredezett kórók látszanak, s a hatytyúk s színes kacsák mi vigan uszkáltak körül tavukon, melynek helyét most sima hótér mutatja, melyen fa s bokor nem áll. — Költő talán elképzelhetné magának: a fák lombját, a zöld mezőt, a virágcsoportokat, de vajjon a kép, melyet alkotott, oly szép lenne-e mint az, melyet én ismerék, ki soha költő nem voltam, (mi gazdasszonyhoz nem is illik) és mégis oly elevenen látom mindezt magam előtt, mintha a szép napok nem multak volna el, és a hólepel nem borítaná a virányokat, csakhogy messzebb látok, és sok, mit akkor a lomb eltakart, most előttem áll. A templom, a paplak, a parasztházak, mindannyi emlék, mely fiatal napjaimra int, és szerény és egyszerű, s mégis szebb e kertnél egész pompájában.

Szóljunk hát a multról. Beszéljünk a tavasról e téli napokban. Ön olvasói a vén gazdasszonytól tanácsokat vár-

nak. Ha az emberek nagy része egyszerűen s igazán elmondaná történetét, mint én azt tenni fogom, az olvasó mindegyikben legalább egy tanácsot fel fogna találhatni: azt, mit ne tegyen. — És minthogy a szépirodalmi tárczába tette leveletem (mit, megvallo' eleinte rösteltem, mert komoly gazdasszony létemre, más helyre gondoltam magamat érdeemesnek) a költészet sem fog hiányzani. Saját multját szebb színben látja mindenikünk, s hogy ezt úgy adja elé, nem kívántatik más, minthogy sok gondolkodás nélkül azt írja le a mit érez. Költő minden ember, s ha a fáradság, melyet sokan a költészetre fordítanak, nem sikerül; az ok épen fáradságukban fekszik. Fa terem mindenütt, s felnő magától, de ki erejét megfeszíti, hogy azt felhuzva, magasabbra nyujtsa, csak gyökereit tépi szét.

De elég mára. Szomorúsággal látom, hogy akaratom ellen egy második előszót irtam. Legyen azonban türelemmel, jövő alkalommal megkezdjük a történetet.

HARMADIK LEVÉL.

Mondják: vannak emberek, kik a haza szeretetét nem ismerik. Meglehet. — Vannak vakok s bénák is, s a természet sokaktól megtagadta a látszólag legszükségesebb érzékeket, miért ne higyjem, hogy másokkal ép oly mostohán bánt, midőn őket azon érzéstől fosztotta meg, mely lelkiőrök s boldogságunk föltétele. Hogy a messze kört, melyet hazának nevezünk, felfogni s szeretni képesek legyünk, emelkednünk kell, s egyesektől a sors talán megtagadta a képességet. De oly ember, ki születése helyéhez ne ragaszkodnék, s azon vidékre, hol gyermekéveit töltötte, vágygyal nem emlékeznék vissza, talán nincs a világon, s minél tovább estünk.

a körtől, mely első örömeinek s bánatának tanyája: annál inkább nő a vágy a mult után. — Hallottam valakitől, hogy a viszhang minél inkább távozunk a sziklától, melyben hangunk megütődik, annál több szótagot ismétel. Ilyenek emlékeink, éveinkkel csak elevenebbé válnak, én legalább magam azt tapasztaltam. Naponkint uj, rég feledett részletek jutnak eszembe, s mióta nem bírok olvasni pápaszem nélkül, emlékezetem is csak a közelébb fekvő tárgyakra nézve gyöngült, de távolabbakra erősebbé vált.

Több mint harmincz éve, mióta a falut, melyben felnöttem, elhagytam, s minden oly tisztán áll előttem, mintha tegnap jöttem volna el. Lefesthetném, vagy leírhatnám, legkisebb részletében, ha festeni vagy írni tudnék, — így csak magam előtt látom s felsohajtok.

De olvasóim nem is sokat vesztenek leírásom hiányával Kintornya oly hely, hol, mint tapasztalásból tudom, az ember igen boldognak érezheti magát, de kevés leírásra méltó tárgyat talál.

A falu a Tisza közelében fekszik, még a nagy lapályon, de a hegyek közelében. Mindjárt a falu mellett kezdődnek a dombok, melyek mindig magasabbra emelkedve, havasokban végződnek. — Minthogy rajta országut keresztül nem vezet, s a megye székhelye s minden város távol fekszik, e helység valószínűleg most is elég csöndes lehet. Negyvenöt évvel ezelőtt lakóinak nyugalma semmi nem zavarta. Legfelebb minden három évben fordult meg egyszer valamely tisztviselő a határon, hogy a kevés nemesnek szavazatát, ki ott lakott, megszerezze, hivat parasztszekereken a vármegye házához fuvaroztassa; minek azonban a mennyire én tudom, közönségünk semmi kárát nem vallotta. — A közbátorság úgy látszik, maga magát tartotta fel, és a nép elég jól érezte magát, ámbár senki nem vallotta hivatalos kötelességének,

hogy javáról gondoskodják. — Igaz, hogy akkor hátrább álltunk műveltségben. Ott, hol kő nem volt, az utat nem csinálták, s őszkor mindenki csak annyi sárt talált, mennyi magától támadt, míg most utainkra annyi sárt hánynak föl, mennyi a mellettök készített két mély árokból kikerül, hogy az utas, ha elakad, magasabb szempontból nézhesse nyomorúságát; s a falu melletti táblák is hiányoztak, melyeken a helység, járás és megye nevét a külföldi fuvarosók számára két nyelven látjuk fölírva; de a mint mondtam, megvoltunk mindamellet, sőt egyes helységek, mint például Kintornya, elég csinosan vették ki magukat, ámbár házaik még nem voltak számozva. — Egyenkint véve e házak nem mutattak sokat. Vert földből készülve, egy, legfőlebb két ablakkal az utca felé, alig képzelhetni szerényebb hajlékokat, de mint-hogy a mész, melyet a hegyekből hoztunk, kevésbe került, a módnak bőségében voltunk, s minden gazda régi szokásból házát évenként husvét előtt kifehérité, s tetejét megigazgatá, az egész mégis kellemes benyomást tett, főkép, mert minden ház előtt az utca felé néhány magasb ákácza, s hátulso oldalán szilvasok voltak ültetve, s így a kis fehér házak mintegy kertben álltak. — Mindez igen egyszerű volt, igen közönséges, igen kevésbé civilisált, — de igen kellemetes, s nekem úgy látszik, hogy akkor több megelégedett embert ismertem, mint most.

Szinte látom fiatal olvasóim mosolygását! Igaz, az én koromban mindenki dicséri a multat, melynek azon jó oldala legalább megvolt, hogy harmincz — negyven évvel fiatalabbnak éreztük magunkat, s ha más is nehezen ismeri el a haladást, ha magán csak azt tapasztalja, hogy hátrább ment, ez gazdasszonynál még természetesebb, ki oly körben forog, hol talán nem is haladtunk, sőt a háziasságban, a családélet bensőségében talán inkább hátrább állunk, — — de megen-

gedve, hogy csalódom, nekem úgy látszik, hogy akkor csak-ugyan több megelégedett embert ismertem, mint most; — s miután nem Magyarország, hanem saját életem történetét írom, a földolog nem az, minők voltak a dolgok valósággal, hanem milyeneknek látszottak nekem; e szempontból tekintve a dolgot, bátran állithatom, hogy Kintornyánál szebb helyet nem is képzelhettem magamnak.

Ha elébb mondtam, hogy falunkban semmi nem volt, mi különös leírást érdemelne, tévedtem. Helységünknek több nevezetességei voltak. Mindenekelőtt öt vagy hat nemesi kuriát említhetek, melyekben valaha megannyi kintornyai lakott, és melyek közül egyet a zsidó most pálinkaháznak alakított át, a másokban az öreg Demeter tartotta boltját, a többiek ledüledeztek. Ezeken kívül mindjárt a falu végén állt a nagy tölgy, melyre százötven esztendő előtt a törökök, mert a faluban adószedőjüket agyonütötték, a papot, a bírakat, s nem tudom hány gazdát akasztottak föl; a legérdekesebb azonban mindenesetre régi templomunk volt, s a kintornyai vár, melynek romjai azon kuria telkén álltak, hol nagynénémmel laktam.

A templomról nem sokat mondhatok. Tizenhétéves koromig nem voltam másban, s most úgy érzem, mintha ájtatosabban nem tudtam volna imádkozni, és soha szívrehatóbb beszédek nem hallottam volna, mint itt, őszhaju tiszteletesünktől; de megvallom a templomot magát még akkor nem tartottam igen szépnek vagy nagyszerűnek. — De a tiszteletes, a doktor, s János bátyánk, ki Pesten lakott, s nagynénémet egyszer évenként meglátogatta, százszor mondták, hogy ha tudósok e templomot ismernék, egész könyveket írnának róla, s én elhitttem akkor, s még inkább elhiszem most, mióta látom, mi mindenről írnak könyveket az emberek. Kedves kis templomunk bizonyosan inkább megérdemli,

mert ha tornya nincs is, két hársfa áll előtte, melynél szebbet életemben nem láttam. Annyit tudok, hogy a főajtó boltívén csodálatos kőfaragványok voltak, melyekben főképp mint gyermek, sokszor gyönyörködtem; — hogy az ablakok keskenyek s csúcsivben végződtek, s hogy az egyik falon, hol a meszelés lehullott, régi festvények látszottak, melyek felett a tiszteletes s az ekklezsia között nagy vitatkozás támadt. Mert amaz, le akarta szedetni az egész meszelést, hogy a régi művészetnek ezen emléke teljes szépségében legyen látható és az egyházgondnokok újra be akarták meszeltetni e darabot is, hogy templomunk régi tisztességes egyszerűségét visszanyerje. De mikor épült a templom, s miért volt oly rendkívüli érdekes, azt maig sem tudom.

Nagynéném mindig a márvány sirkövekre tett figyelmessé, melyek közül kettő a szószék mellett, egy a templom külső oldalán volt befalazva. E sirkövek családi czimerünket viselték. Közepében torony, felette holdvilág, s a mezőn, melyen a torony állt, széles szalag, mely a mint mondják, a Tiszát jelenté, mindez épen azon minta szerint kifaragva, mint azt nagynénémnek atyámtól örökölt pecsétgyűrűjén láttam, mi, mint néném valahányszor a köveket mutatta, megjegyzé, nem csak családunk régiségét, de annak egykori hatalmát is bizonyítá, mert miután az egész környékben vörös márvány nem található, ily sirkőre csak olyanok tehetek szert, kik azt jobbágyaik által messze földről hozathaták.

Sokkal több érdeklél birt előttem a várrom, mely saját telkünkön állt, s talán tulzás nélkül mondhatom, hogy azok, kik e várat egykor lakták, mind együttvéve sem töltöttek talán annyi boldog órát falai között, mint én. Gyermeekjátékaim tanyája volt, legkedvesebb helyem, hol mint ifju leány ábrándoztam. Még lecckémet is szívesen tanultam, ha a falomladékon felmászva könyvemmel, az elhagyott szobák va-

lamelyikébe vonulhattam vissza, melyeknek menyezetét a tiszta ég képezé, míg a félig bedőlt kandallóból zöld bokor nyújtotta ki ágait. Sehol jobban, sehol oly otthonosnak nem éreztem magamat. Mintegy búbajos körben jártam. Mit mesékben hallottam, mit nagynéném családunk egykori fényéről elregélt, az a falak között mind valószínűnek, sőt bizonyosnak látszott, alig szorultam képzelőtehetségemre. Hisz itt a vastag falak álltak még. A nagy ajtó fölött kőből faragva, ott diszlett a Kintornyaiak czimere, s hányszor mentem föl e széles lépcsőzeten az első emeletig, a roppant terembe.

Fantáziámnak csak a házfödelet kellett újból fölépíteni, a termeket kibutorozni, s a dicső palota készen állt, s ily kicsiségekkel egy fiatal leány képzelőtehetsége hamar elkészült.

A visegrádi romok, melyeket később láttam, reám sokkal kisebb benyomást tettek, mint gyermekkoromban a mi várunk; de ebben is csalódtam. A mennyire visszaemlékezem, hosszában nem volt több hat ablaknál, s így nem lehetett oly fölötte nagy. De a két torony az épület végén, melyek közül az egyik négyszögü lehetett, míg egész magasságban fennállt, a másik gömbölyü, mely a lépcsőt foglalta magában, félig bedőlt, a sötét falak, a mély árok, mely az épületet körülvevé, s mely tavaszkor most is félig vízzel telt meg; úgy hiszem másokra is megtenné hatását, főkép itt, hol messze földön hasonló rom nem található, s e falakon kívül semmi nincs, mi a multról bizonyosságot tenne. Reám, ki e romokat folyvást szemem előtt láttam, s ki első gyermekségemtől e vár történeti emlékei között növelkedtem föl: e hatás annál mélyebb vala, s mégis volt valaki, nálam sokkal józanabb, sokkal idősebb, ki e falakhoz még költőibb érzettel ragaszkodott — nagynéném.

NEGYEDIK LEVÉL.

Megigérttem utolsó levelemben, hogy nénémet fogom bemutatni olvasóimnak. Könnyelmű ígéret volt, s félek, legjobb szándokkal sem fogom teljesíthetni. — Maga a gondolat, hogy róla nyomtatásban szóljak, ki per informatiókon kívül minden nyomtatást megvetett, már zavarba hoz. — Mintha látnám magas alakját magam előtt, reám szögezve feddő tekintetét, melynek életemben csak egyszer birtam ellentállni. — És ha ezen túl teszem is magamat, nagynéném más leírást kíván, gyakorlatlan tollam elégtelen e tárgyra. Többször megpróbáltam a napokban, de valahányszor az első lapot megírva végig olvasám, eldobtam. — Minden kísérlet csak feladatomban kivihetlenségéről győzött meg.

Ha külső alakját írom le, magas, szikár termetét, éles vonásait, sötét szemeit, s koromfekete haját, melyet halálaig megtartott, s ha a méltóságról szoltam, melylyel közönségesen föllépett; olvasóim miként értsék a határtalan jóságot, mely jellemének alapját képezé, az önmegtagadást, melylyel az oly hideg s önösnek látszó asszony egész életét másoknak áldozta fel, miként lehetne fogalmuk, mindazon kedves, gyöngéd dolgokról, melyeket éles s mindig parancsoló hangon annyiszor mondott, s melyek épen oly jól estek — s ha ismét ezekre emlékezve, tisztelt rokonomnak csak szeretetreméltó tulajdonait mondom el, anyai szeretetét, melylyel hozzám, a hűséget, melylyel barátaihoz ragaszkodott, kinek lesz fogalma akarataról, s azon kiméletlenségről, melylyel saját nézeteit kimondá, saját céljait követé, s mely miatt az öreg Kintornyai Mária az egész megyében inkább félt, mint szeretett személynek tartatott, olyannak, ki mindig perleke-

dik, s ki ellen senki perét nem nyerheti meg, mert mit a viczispánnál nem vihet ki, azt kiviszi a királyi-táblánál, vagy legfelsőbb helyen; nem nyugodva meg soha, nem fogadva el semmi elutasítást, nem ijedve vissza semmi nehézségtől, mig czélját elérte.

Mint öreg tiszteletesünk, ki nagynénémet negyven évig ismeré, többször monda, ő valóságos rejtély volt még azok előtt is, kik legközelebb körében éltek. Érzéseiben mélyebb, sőt gyöngédebb, mint bármely asszony, s akaratában szilárdabb bármely férfinál, a legbiztosabb barát, a legengesztelhetlenebb ellenség, ki szeretni s gyűlölni egyiránt tudott, s kihez azok, kik őt szerették, bizonyos félelemmel, s kik őt gyűlölték, tisztelettel közelítették mindig, mert egész valójában volt valami, mi által mindenki vonzódva, s mégis bizonyos távolságban tartva, érzé magát.

Vannak emberek, kiknek sikerült arczképét nem mutathatjuk föl, nem csak saját meggyőződésünk szerint — mert mellékesen megjegyzem, hogy főkép szép asszonyok, s oly férfiak, kik magukat kitünőknök tartják, sohasem elégszenek meg arczképeikkel — hanem valóban nem. És mi az ecsetnek nem sikerül, azt szavakkal még kevésbé érhetjük el, legjobb ha a feladást nem is kísértem meg, s úgy szólok nénémről, mintha olvasóim már ismernék. Ha midőn saját emlékeimet leirom, vele többször találkozunk, talán ép oly tiszta fogalmuk lesz egyéniségéről, mint azoknak, kik vele az életben találkoztak, s ámbár jellemét s egész személyiségét ép úgy mint én, leírni képesek nem lettek volna, azért igen jól tudták, ki és mi volt Kintornay Mária.

A Kintornay család, melytől származunk, megyénkben a legrégiebbek s leghatalmasabbak közé tartozott. — Ne gondolják olvasóim, hogy ezt csak hiuságból hozom fel. Hatvan éves gazdasszony tul van ily gyöngeségeken. Nincs

okom, hogy magamat ifjabbnak, vagy családomat régibbnek mondjam. De éppen családunk egykori fényes állása vala az, mi nagynéném egész életének irányát elhatározá, s így mindenekelőtt erről kell szólnom. — Családunk régi volt és hatalmas, de olyan, mely régen túlélte fénykorát, s mely régi dicsőségének az újabb időben legfőlebb azon hasznát tapasztalta, hogy nemessége senki által kétségbe nem vonatott, és tagjai minden tisztujításnál, kitünő szerepet vittek, legalább számuk által, mely nemzedékről nemzedékre azon arányban emelkedett, melyben az ősi vagyon fogyott. Csak a nagy vasas ládák maradtak meg, melyekben a család okmányai tartattak, de a jószágok, melyekről régi irományaink szóltak, rég más kezekbe mentek át; s a Kintornyayak, mint várunk falai, melyeket a labanczok háromszor siker nélkül ostromoltak, végre lesülyedtek egykori magasságukból, nem egy nagy csapás által, hanem az idő hosszú viszontagságainak következtében.

A jószágoknak egy részét a Kintornyayak mint Bocskay s Bethlen hivei veszítették el, a többit a sok lakodalom s vendégség annyira megkisebbiték, hogy mi megmaradt, egy háznépnek becsületes eltartására talán elég lett volna, de ily számos családot nem óvhatott meg a szegénységtől, főkép miután a Kintornyayak birtoka mindkét ágra szállt, s így annak fele a leányok által még más családok kezébe jutott.

A Kintornyayak már a mult század második felében mind a nemességnek azon részéhez tartoztak, melyet korteseknek neveztünk, s e szintvonalon felül csak egy tartotta föl magát, az öreg Kintornyay Ferencz, nagynéném apja. — Dynasta ő sem volt. A váromon kívül, melynek közelében magának vályogból curiáját építteté, mert inkább sátorban élt volna, minthogy az ősilak romjaiból csak egy követ

hordasson el, — összes birtoka körülbelül négyszáz holdat tehetett; de az is elég volt, hogy uri ruhában járjon, s az egész család által dúsgazdag embernek, s a Kintornyayak természetes fejének tartassék, főkép miután megyei hivatalt viselt. — Szerényebbet, mint ősei, kik viczispányok voltak, de annál biztosabbat. — Az öreg Ferencz ur soha nem vihette többre az esküdtségnél, de élete végső napjáig vetélytárs nélkül tartotta meg hivatalát. Az esküdt, ki csak családjá tagjait s a rokonokat számítva, 200 voksról rendelkezett, oly egyéniség volt, kinek minden párt kedvét kereste, s ki bármennyire emelkedett a viszály, csaknem mindig egyhangulag választatott. — Mindennek következtése az vala, hogy Ferencz ur vagyoniilag szerény állása mellett, nagy aristokrata volt, s valamint családjában minden kétségen kívül az első helyet foglalá el, úgy családjának régiségére, s egykori hatalmára büszkébb volt, mint bárki az országban. Idegenek előtt ritkán szölte tárgyról, s belső érzéseit legfőlebb a méltóság árulta el, melylyel magát viselé; de azon öntudatot, hogy ősei régi alispánok voltak, mikor mindezen embereknek nevét, kik a vármegyében most uralkodnak, még senki sem ismerte, hogy maga a főispán, habár gróf és excellentiás ur, mi családjának régiségét illeti, vele nem mérközhetik, ezen öntudatot az esküdt nem adta volna a legszebb pusztáért, ha oly kastélyt építhetne is rajta, mint szomszédja, a német árendás fia; s természetes, ha ezen érzéseket szabadon s sokszor fejezte ki családjá körében, — s egyetlen gyermeket ezekben nevelte föl.

Az ősi várnak romjai mellett, apjának társaságában, ki ha vele volt, szüntelen családjának egykori nagyságáról beszélt, csak rokonait látva maga körül, kik apja előtt hajlongtak, s a tiszteletet, ki miután a faluban csak parasztok s kortesek laktak, az egy urféle birtokos iránt, ki az eklézsiában

is befolyást gyakorolt, csaknem hasonló tisztelettel viseltetett; itt növelkedett nagynéném, s nem bámulhatja senki, ha ezen viszonyok hatása a családi büszkeséget még inkább kifejté, mely mint sokszor hallám, a Kintornyayak ősi hibája vagy tulajdona vala, mely csak még erősebbé vált, mióta minden egyéb, mit őseinktől öröklöttek, elveszett.

Soha királyné palotájában több büszkeséggel nem járt körül, mint az öreg esküdtnék leánya kis telkén, melyet, míg csak a szomszédokat ismeré, nagy uradalomnak képzelt, s melyben mindenesetre korlátlanul uralkodott, miután anyja jókor elhalván, már 14 éves korában a kis háznak vezetése reá vala bízva.

Nagynéném sokszor beszélt ezen időről, s elmondta, mily boldognak érezte magát — — csupa csalódások által, mert megelégedésének forrása, családjának hatalma, nevének fénye, az állás volt, mely őt mint Kintornyay Ferencz leányát megillette, de hisz minden, mit maga körül látott s hallott, csak még inkább megerősíté őt csalódásaiban: — s hány embernek boldogsága, sokkal idősebb s tapasztaltabb embereké, nem épül hasonló alapokon. — De épen azért e boldogság nem tarthatott sokáig, s néném nem érte el 16-ik évét, midőn az ellentétet észreuvé, mely igényei s helyzete között létezett.

Mióta e családban élek, sokat hallottam a pénzaristocratia ellen. Egy elmondja, hogy e vagy ama tőzsér oly lovakon jár, melyeknek nemzetség fája jobb mint gazdájoké, más egy bankárt ismer, ki minden grófnak kölcsönt ad, csak-hogy vele per te s tu legyen, a harmadik a gazdag báróné felett elméskedik, ki termeinek butorzására ezreket költött, s estélyeket és tánczvigalmakat ad, melyeken a háziasszonyon kívül az egész világ otthonosnak érzi magát, mindenki tud egy-egy adomát a felfuvalkodásról, melylyel e nevetség-

ges emberek a jobb körökbe tolakodnak, mintha pénzök születéseket pótolhatná. — Nem éltem e körökben, s azért nem tudom mennyiben helyesek ezen állítások. Kevés tapasztalásaim után nekem úgy látszik, hogy az az előítélet, mely az első szerzők ellen létezik, legfőlebb a második nemzedékig tart, s hogy később az arany nem vesz semmit fontosságából még a legjobb társaság szemében sem, bármely sötét bányából, vagy iszapos folyóból került, de ha igaz is, hogy a pénz a születést nem pótolhatja, a születés épen úgy nem pótolhatja a pénzt, még a legjobb társaság körében sem, s ki gyalog jár s néha elviselt kabátban jelenik meg, fényesebb körökben bizonyosan nem mint hasonlójuk fog elfogadtatni, ha ezek csupa kamarásokból s máltai vitézekből állának, s ő maga száz okmányokkal bizonyíthatná be, hogy elődei mind aranyos páncélban jártak, s egész lovas seregeket vezettek a csatába. — Legalább nagynéném fiatalságában így volt s nem hiszem, hogy a világ azóta e tekintetben sokat változott.

Az öreg Ferencz ur mindezt nem vette szívére. Négy-száz hold esküdtnek szép birtok. Az öreg urnak nem voltak fiai, s neki úgy látszott, hogy Mariskája, kinél a megyében — mint mindenki tudja — szebb leány nincs, s kire nevét, a régi várat és az egész birtokot per és adósság nélkül hagyhatja, fényes szerencse bárkinek is; de nagynéném maga, mióta a vármegye székhelyén megfordult, az új főispán installatióján, nem nyugodhatott meg a gondolatban, hogy apja s az egész Kintornyay család a mai világban oly alacsony helyzetet foglal el, míg olyanok, kik valaha a nagy családnak követői voltak, most még apjával is leereszkedéssel szólnak.

— Föl se vedd — mondá az öreg ur, ki mióta leánya felnőtt, kedvenczének jövőjére gondolva, mindenről meg-

feledkezett, még a Kintornyayak multjáról is — föl se vedd. Ha férjhez mentél, te is kastélyban lakol, s négy lovas hinton jársz körül. Ismerem a világot! ily szép leányt, s hozzá egy Kintornyayt, s birtokoddal, nem soká hagynak pártában. Belőled is nagyságos asszony lesz s úgy fogsz élni, mint azok, kik ott a nagy házat lakták. Mi, fájdalom, nem építhetjük föl. De nagynénémet mindez nem nyugtatta meg, s ő mind a mellett nem látta át a nagy házat mért ne építhetnék föl végre a Kintornyayak is. Hisz mind azon új családok nem szereztek e birtokukat, mialatt az egykor hatalmas nemzetiség mindig mélyebbre süllyedett, s mi nekik sikerült, miért ne sikerülhetne a Kintornyayaknak is, ész, szorgalom, takarékoság által. — Csak akarni kellene. — S nagynéném akarni kezdett 16 éves korában. Nem oly hatalmasan, mint mi őt később akarni láttuk; mert kétségtelen, hogy semmi nem erősödik annyira gyakorlat által, mint épen akaratum; de akarni lelkének egész erejével, hogy a vár ismét fölépüljön, a Kintornyay család azon állást foglalja el, mely őt multjánál fogva megilleti.

Tizenhat éves korunkban legnagyobb föltételeink állmok, melyek nem fárasztanak el. Képzeletünkben életünk óriási feladatával foglalkozunk, s édesen pihenünk azalatt. Hisz oly hosszú az élet, miért sietnénk. De nagynéném fényes ábrándjait már akkor is komolyabban vevé. Neki úgy látszott, hogy e jószágnak jövedelmeivel sokat lehetne tenni, s míg egy részről azon iparkodott, hogy a butorok jobb elhelyezése, s a családi képek felakasztása által, melyek eddig a padláson heverték, a szerény ház uriasabb kinézést nyerjen, egyszersmind a háztartásban a legnagyobb takarékoságot hozta be.

Nagynéném ebben felülmulta mindazokat, kiket életemben ismertem; — s kétlem, hogy e könyv olvasói közt

egy legyen, ki a nagy mesterségben: kevésből sokat csinálni — mi minden gazdasszonykodásnak főtitkát képezi, vele mérkőzhetnék, s mégis sokszor hallám tőle — hogy a gond, melylyel végnapjáig a legkisebbet, minek még hasznát veheté, félre tett, s a legapróbb kiadásra is hosszú megfontolás után határozta el magát, neki pazarlásnak látszik, ha fiatal korára gondol vissza. — Akkor fiatal eszem találékonyabb volt, — beszélé többször — mind a szerzésben, mind a megtakarításban. Minden nap új jövedelmi forrásokat fedeztem fel. Becseréltem gyümölcsöt buzával, elviselt ruhámat tojásokért, s a vajjal s tejföllel egész kereskedést üztem. Kinek a szomszédban valamire szüksége volt, csak hozzám jött, s ha édes apám néha dörmögött is, házunk tisztességesebben nézett ki, s én boldognak éreztem magamat, midőn nagy gondal összekapart kis összegemet számolgatám. Ugy látszott, mintha minden tojással, melyet eladok, a kintornyai várnak falai magasabbra épülnének! — A takarékoság bennem valóságos szenvedélylyé vált.

Meddig tartott volna e szenvedély, nem tudom. Annyi bizonyos, hogy — mit számtalanszor észrevettem — a fös-vénység nem tartozott nagynéném természetes tulajdonaihoz. Lelke emeltebb, szíve nagyobb vala, semhogy a pénzszomj azt eltölthetné, s ha mégis ez adott irányt életének, s Kintornyay Mária emléke a vidékben, hol élt, mint a legfukarabb teremtesé tartatott föl, ennek okát különös körülményekben kereshetjük, melyekről jövő levelemben fogok szólni.

U. i. Történetem igaz, de talán nem is szükséges mondanom, hogy a személyek s helyek neveit megváltoztattam, s tulajdonkép csak ebben áll költészetem, s ez is elég nehezemre esik, mert egész életemben az volt szokásom, hogy a dolgokat saját nevökön nevezem meg. — Ön regény-

nek nevezte leveleimet — hagyján, így legalább jogszerűnek találom eljárásomat, s ha írásom által nem csinálók is nevet magamnak, abban kereshetem vigasztalásomat, hogy mindazok, kik elbeszélésemben előfordulnak, nevöket nekem köszönik.

Ö T Ö D I K L E V É L.

Azt irtam utolsó levelem végén, hogy a takarékoság, melyben nagynéném mindazokat felülmulta, kiket ismertem, nála nem természetes hajlamának, hanem különös körülményeknek volt következése. S egy asszony életének különös körülményei mindig szerelmének történetéből folynak. Így volt s így lesz az mindig, s ha főképp fiatal korunkban, midőn a nagynéni szigorú arczára néziünk, s bölcs oktatásait végig hallgatjuk, alig képzelhetjük magunknak, hogy a vonások kifejezése egykor nyájásabb lehetett, s ez ajkak valaha kevésbé bölcs dolgokat mondtak el, mégis úgy van, s eljő az idő, mikor a legfiatalabb, ki e följegyzéseimet olvassa, s kételkedve nagynénjére néz, át fogja látni, hogy igazat mondok. — Mind e fák, melyek ablakom előtt száraznak látszanak, s csak a hó terhe alatt hajlanak meg, egykor virágoztak, s e gondolat szomorító, de vigasztaló is. — Életünk csupa töredék, egyes lapok, melyekre különböző dolgok jegyeztetnek föl; de végre is mindezt egy eszme vagy érzés köté egybe, s ez, mi jobb férfiaknál is többnyire a dicsvágy, nálunk a szerelem. Szép fényes kötés, néha azonban elég kemény mindamellett. — De térjünk vissza nagynénémhez.

Minden takarékoság mellett, melyet a fö esküdt fiatal leánya a háztartásban behozott, a kintornyai curia azért igen szerény falusi lakás maradt, s a legtalálékonyabb ész sem

eszközölheté azt, hogy az alacsony szobák uri termeknek látszassanak. Az ősök képeinek arany keretei, melyek úgy, mint az egész kör, hol egykor mozogtak, rég nem fénylettek többé. Nagynéném érezte ezt s néha elbusult, de csak hogy új tevékenységre serkentve, még több hévvel folytassa gazdálkodását, s ő mindamellett szerencsésnek érezte magát. Hisz a gazdaság haladott, a szomszédban nem volt uriasabban tartott curia, s azok között, kikkel Kintornyán találkozott, mégis apja volt az első, a főember. A megye székhelyén csak ritkán fordult meg, s itt szépsége miatt az esküdt leányát is hódolók vették körül, úgy hogy a különbséget, mely közte s a megye kisasszonyai között létezett, észre sem vevé.

De mindez megváltozott, midőn a viczispán fia a kintornyai járásban főbírnak választatott, s mint szomszéd, s nagynéném atyjának tisztvársa, a csöndes curiában mindenapossá vált.

Régi dolgokról írok, olyanokról, melyek születésem előtt csaknem negyven évvel történtek, s így olvasóim nem várnak részleteket. Leirhatnám Várkövy István szépségét s egyéb tulajdonait, s leírásom valószínűleg ép oly hasonló lenne a valóhoz, mint másoké; de föltettem magamban, hogy e valóságos történetben szigoruan a tényekhez tartom magamat, s azért csak annyit mondok, hogy nagynéném ifju szívének egész hevével szerette őt, hiven s szenvedélyesen, mint jelleméhez illett, s hogy életében nem szeretett soha más férfit. — Ez magában véve még nem bizonyít semmit. Meglehet, hogy ha nagynéném helyette mással találkozik, ki kevésbbé szép, eszes és bátor, ugyanazon érzéssel ragaszkodott volna ehhez is, hisz a tűznek nagysága nem a szikrától, hanem annak nagyságától függ, mi általa felgyújtatott, de azok után ítélve, miket tisztelt rokonomtól hallék s a hirről, mely a megyében halála után felmaradt, magam is azt

hiszem, hogy Várkövy István kitünő és szolgabíró korában szeretetre méltó férfi lehetett, mint később, miután már viczispánná választatott, s hogy nagynéném hajlama izlés tekintetében is tökéletesen igazoltnak mondható.

Mindenesetre ha a viszonyokat tekintjük, ezen hajlamban nem vala semmi meglepő. — Nagynéném eddig egészen elkülönözve élt. Atyján s néhány ismerősein kívül az öreg tiszteletes volt az egyedüli férfitársaság, melyet ismert, s ezen urak jó tulajdonaik mellett, s talán épen azokért, nem voltak igen mulatságosak. — Most, miután az alispán azon jószágát, melyet Kintornyán birt, fiának átadta, ez a curiát, mely egykor szintén a Kintornyaiak valamely ágának tulajdona volt, de hosszú ideig tisztí lakul használtatott, helyre igazittatván, itt telepedett le, s mint buzgó szolgabíróhoz illik, mindig esküdtjével együtt volt található, s pedig többször ennek házánál, mint a járásban. Bámulhatjuk-e, ha nagynéném, ki Várkövynél soha szeretetreméltóbb fiatal embert nem látott, s ki atyjától is csak a fiatal főbírónak dicséretét hallá, végre mindinkább feléje vonzódva, szerelmében naponkint boldogabbnak érezte magát?

Várkövy az esküdt leánya iránt, kivel naponkint találkozott, s kinek hajlamát észrevevé, szintén nem maradhatott közömbös, s az öreg főesküdt, ki főbíráját már vejének tekinté, meglelégedéssel tekintett a jövőbe, már csak azért is, mert a házasság által a kintornyai birtok, melynek tetemes része e Várkövynek kezében volt, ismét összejő. — Mindez érthető és természetes, de ép oly természetes vagy legalább ép oly érthető az is, hogy az alispán fiának választását helyben nem hagyá, s miután ez házasságról beszélt, s szülőinek megegyezését kérte, a reménydús ifjat jól megszidta, s Bécsbe küldötte, hol számára a kancelláriánál hivatalt szerzett.

Valamint nagynéném boldog szeretetének történetét nem irtam le, úgy megkimélem olvasóimat a fájdalmak leírásától is, melyeken a szeretők keresztül mentek. — Mindez körülbelül nyolczvan esztendő előtt történt, de úgy hiszem, úgy folyt le, mint mikor én fiatal voltam, s mint jelenleg történni szokott, s mint ezentul nyolczvan esztendővel történni fog. Szerencsétlenek voltak mindketten, mondák, hogy e kinokat nem bírják el, s végre elbirták mindketten, csak azon különbséggel, hogy Várkövy, talán hogy fájdalmának terhét, melyet nagyon is nehéznek talált, megoszsa, később megházasodott, s hogy nagynéném hajadon maradt, s azon gyűlöletben kereste vigasztalását, melyel egykori kedvese s ennek egész családja iránt viseltetett. Csak az öreg főesküdt nem üdült fel bajából.

A gondolat, hogy van valaki a világon, ki Mariskáját menyének nem óhajtja, hogy van egy állás, melyre az ő leányát érdemetlennek tartják, azt, ki a legtisztább Kintornyay vérből származik, ha az ősi várat örökölni fogja, s kinek elődei saját zászlaik alatt harczoltak, míg mások, kik reá most lenéznek, talán parasztok voltak, e gondolat a becsületes öreget megölte. Egy év mulva a megye legrégibb esküdtje helyett Kintornyán csak a vörös márvány kőtábla vala található, melyet nagynéném a templom ajtaja mellé befalaztatott, s melyen a Kintornyayak czimere alatt — egy szétterjesztett sasszárny s fölötte három csillag — az elhunytak neve s egy pár vers vala olvasható, talán a mi a versmértéket illeti, nem tökéletes, de melyben a dicséret s fájdalom, melyről szól, az utolsó betűig mind igaz.

Nagynéném agg korában is szeretettel emlékezett apjáról, s mindig mélyen meghatva beszélt haláláról, de e kinos emlékeken s a vörös táblán kívül, melyet a templom ajtaja mellé befalaztatott, még valami maradt Kintornyay

Máriának, mit tőle az idő el nem vehetett, azon elkeseredés, melyet tapasztalásai szívében hagytak.

Tulajdonképp csudálatos, hogy vannak emberek, kik azt, mit a bibliában Ádám s Évának kiűzetéséről a paradicsomból, olvastak, el nem hiszik. Hisz csaknem mindenünk hasonló kinokon ment keresztül, s az érzés, melylyel az ember anyja boldogságának tanyájára visszagondol, körülbelül ugyanaz lehetett, melylyel minden leány, midőn a világgal jó komoly érintkezésbe, csöndes házi köréről emlékezik. Mindig fájdalmas érzés ez. Maga az, hogy oly körbe lépünk, mely nem egészen a miénk, hol a nagyobb rész közönbösen néz reánk, s állatok vannak, melyektől őrizkedni kell, kinzó nyugtalansággal tölti lelkünket. Azon pillanatban, melyben gyermekségünk csöndes hajnala után, napunk első sugarai terjednek el, feltűnnek az első árnyékok, és szívünk megszorul.

Senki e fájdalmas érzést egészen nem kerülheti ki, s kit a világ legnyájásabban fogad, egyideig legalább idegennek érzi magát, s nehezen barátkozik meg a gondolattal, hogy olyanokkal él, kikkel nem kell, kikkel nem szabad barátkoznia. De szegény nénémet első pillanatban durva kezekkel ragadta meg az élet, széttépve boldogságát, minden reményét, minden érzését, ő mit szenvedhetett?!

Nagy csapásokat, olyanokat, melyeknek hallására a világ eliszonyodik, melyek által ezerek előtt sajnálat, tisztelet tárgyaivá válunk, eltűrhetünk. A szerencsétlenség, mely oly nagy, hogy el nem viselhetjük, minket tart fel, nagyságával emelkedünk mi is, és ritka, ki alatta leroskad. De azon bajok, melyekért nem sajnál senki, mert általánosak, melyeket nem panaszolhatunk el senkinek, mert százezren ugyanazokon mentek keresztül, melyekre gondolva arcunkat pírulni érezzük, ezek fájnak.

Abban, mi nagynénémmel történt, tulajdonkép nem volt semmi rendkívüli. Hogy egy gazdag alispán nem engedé, hogy fia egy szegény esküdt leányát vegye el, azt az egész világ természetesnek fogja találni. Ő maga előre láthatta volna, s megfoghatlan, hogy az öreg Kintornay csak egy perczig is mást gondolhatott; de kisebb volt-e azért a kín, melyet nagynéném érzett, s a keserűség, mely szívét tölté. — Szerette Várkövyt, s a gondolat, hogy tőle el kellett válnia, mindig fájdalmas lett volna. Ha jegyese meghal, sőt ha őt könnyelműségből elhagyja, ő sirt volna, — de most, midőn eszébe jutott, hogy az akadály, mely boldogságának útjában áll, szegénységében, alacsony állásában fekszik, melylyel mások, mert gazdagabbak, reá lenéztek, s hogy az egész világ ezt természetesnek találja, s a jobbak is nem sajnálnak mást, mint balgatagságát, melylyel saját állásáról megfélemedezett, — nem kellett-e gyűlölnie nem csak azt, ki őt ily szerencsétlenné tevő, de az egész világot, mely érzéketlen egykedvűséggel nézi keserveit.

Nagynéném főjellemvonása a büszkeség vala, s épen ebben érzé halálig sértve magát. Más ily viszonyok alatt elkeseredve visszavonul az élettől, s lemond, őt a szenvedés csak küzdeni tanítá. — Nem voltam 18 esztendő, mikor az embereknek s a pénznek becsét ismerni tanultam — ezt mondá többször — e két ismerethez mások is egyszerre jutnak. — Láttam, hogy családunk koldus, s hogy még a Kintornayak azok lesznek, mindenki lábbal taposhatja, föltettem magamban, hogy nyomorúságos helyzetünknek véget vetek. — Magam nem veszem hasznát, de legalább a nevet, melyet viselek, ezentul senki megvetéssel ne mondja ki. — S e gondolatnak volt szentelve élete.

Mindjárt apja halála után egy távoli rokonát fogadta házához, kit gondnokának választott, s kit tulajdonkép

ispánjának használt. Egyedüli törekvése az vala, hogy vagyont szaporítsa. Minden fáradság, minden nélkülözés könnyűnek látszott, ha e célhoz vezethetett, s nem mult tiz év, midőn Kintornyay Mária a határban fekvő ősi birtoknak egy részét visszaváltva, már a vagyonosabb hajadonok közé számíttatott.

A kérők nem hiányoztak, és sok uri ember, ki a boldogult esküdttel félvállról beszélt, most nagy tisztelettel koczogott háza ajtaján, de a büszke hajadon kérlelhetlen maradt.

Magánosan akart élni, hogy egészen céljának élhesen, s férj helyett a Kintornyayak közül egy fiut választott magának, kit arra neveltetett, hogy segéde legyen.

Ne gondolja senki, hogy a választásnál szívét követte. Szegény Márton bácsiban, — kit jól ismertem, — nem volt semmi szeretetreméltó. A kis vézna ember kissé pupos hátával s kancsal szemével, gyermek korában sem lehetett oly személyiség, kihez vonzódva érezzük magunkat. De a Kintornyayak között ő volt az egyetlen gyermek, kit apja iskoláztatott; — a fiú, a pataki collegiumban, — mint a tiszteletes mondá — nagy tehetségnek adta jelét, s nagynéném felfogadta 17 éves korában, hogy belőle segédet nevelhessen. — A három vasláda, melyben a család okmányai tartattak, mint édes apjától, s később az ügyvédtől hallá, kivel tanácskozott, kincseket foglalnak magukban. — De ember kell, ki azokkal élni tud. — A Kintornyayaknak ügyvédre vala szüksége, s ez az, mire Mártont választá, s ámbár takarékosága naponta növekedett, e fogadott gyermekének nevelésére nem kimélt semmi költséget, míg végre célját elérte, Kintornyay Márton már fiatal korában a legkitünőbb ügyvédek egyike lőn, eltelve az eszmével, melyre neveltetett, ugyanazon lelkesedéssel dolgozva a feladáson, melyet nagy-

néném életének kitűzött: hogy a Kintornyay család régi fénye helyreálltassék.

Egyéb rokonaiért nagynéném nem tett semmit. Segítetté inségükben, mint más szegényeket, többre nem számolhattak. Ő a családnak élt, s nem törődött az egyesekkel. — Majd megtalálja valaki halálom után, s az ur lesz, Kintornyay mindenesetre, de melyik? az attól függ, ki arra való, hogy nevünket becsülettel képviselje.

Hogy nagynénémnek nem sok barátja volt, hogy az egész család egyre panaszkodott ellene, s a környék a legcsodálatosabb adomákat beszélte fukarságáról, igen természetes. Ő jól tudta, de nem bánta mindezt. — Ki az élet minden örömeit egy célnak áldozza fel, annak azon tudat, hogy céljához közeledik, helyrepótól minden egyebet, s kevés ember van a világon, ki ezen elégtételt oly mértékben élvezte, mint ő.

Évről évre növekedett birtoka, s évről évre nagyobb arányban. — Mily eszközök által, nem tartozik ide. Vagyonának alapját a takarékoság vetette meg, s ő nem mulasztott el semmit, hegy azt nevelje. Árendált zálogba s örök áron vett, pénzt kölcsönzött, marhával kereskedett, pálinkát égetett, s ezalatt Kintornyay Márton egyre kezdé s folytatta a jószágkiváltási pereket, tractált, egyességeket kötött, s nagynéném minden dolgaira felügyelt; mint ügyvéd, sok pénzt szerezve magának, melyet hasonlólag jószágok vételére vagy kiváltására fordított. Ugy látszott, hogy a sors, mely őt más örömeiktől megfosztotta, ebben kárpótlást akart nyújtani, s minden vállalatai sikerültek. Maga mondá többször, hogy e részben rendkívüli szerencséje volt. — Minden, a mihez fogott, sikerült, s így történt, hogy mire ötvenedik évét elérte, több vagyont gyűjtött, mint mivel két század óta bármily Kintornyay birt, s hogy gazdaságáról a vidékben

mesés dolgokat beszéltek. — Nagynéném ezalatt, a régi kuriában maradt, a régi képekkel s bútorokkal. Magánosan, csak a tiszteletest, a megyei orvost, ügyvédet, s a tiszteket fogadva házába, kik által számos jószágait kezelte. Kizárólag vagyona nevelésének élt, s e szenvedélye a siker által csak még erősebbé vált.

Voltak pillanatok, midőn a gondolat villant meg eszében, hogy végre azt, mit annyi fáradsággal szerzett, maga is élvezhetné, fölépítve az őslakot s házat tartva, minő a Kintornyayakhoz illik. — Egy félóráig elmerengett ábrándain, s átnézett a romokra, melyek udvarában álltak; de ekkor ismét tervei jutottak eszébe, a jószág, melyet vételre ajánlottak, a per, melyet a Kintornyayak egy századig folytattak s melyben most végítéletet vár, — ha ez kedvezőleg dől el, pénzre lesz szüksége, mivel az uradalmat, melyet ősei birtak, kiváltsa, és nagynéném fényes ábrándait elűzte magától. — Még nem jött el ideje, — így szólt magában. A kintornyai várat más építse föl, ki elég gazdag lesz, hogy azt tisztességesen feltartsa. S az öreg hajadon ismét leveleibe vagy számadásaiba mélyedett, melyekben életének feladását s egyedüli örömét találta.

Ilyen vala nagynéném, midőn négy éves koromban házához fogadtattam.

HATODIK LEVÉL.

Épen leültem, hogy utolsó levelemben félbenszakasztott történetemet folytassam, mikor a postát hozták, s vele hirlapokon kívül egy levelet kedves Klárikámtól, s mióta ezt elolvastam, nem tudok gondolni másra. — Leirom ön számára, — nem arra való, hogy kinyomassam, — de legalább

megmutatom, hogy nem tunyaságból halasztottam történetem folytatását továbbra, s ön megismerkedik a kedves teremtéssel.

— Kedves Mari néni!

Husz esztendő óta vagyok a házban, s az egész család így nevez. A grófné is, ha rólam szól. De Klárikámnál ez nem pusztá megszokás, nála szívből jó. S tudom, ha rokona volnék, nem szeretethetne inkább.

— Kedves Mari néni!

Ha haragszik rám, azt nem veszem rossz néven. Oly régen vagyunk itt, s én mindössze csak kétszer irtam, s akkor is oly röviden, hogy pirulva küldtem el leveleimet, mert ígéreteimre emlékeztettek, hogy sokszor, s hosszasan fogok írni. Föl is tettem magamban, de nem volt időm. — Reményilem, ma szerencsésebb leszek. Anyám s Margit látogatásokat tesznek, s míg visszajőnek, sokat írhatok, legalább annyit, hogy Ön tudni fogja, hogy töltjük napjainkat, mióta a városba jöttünk. — Ne gondolja, hogy a gazdasággal van sok dolgom. Ezt itt a szakács és komornyik vezeti, de azért még sem marad időm az írásra. Reggel mesterek jönnek. Délben reggelizünk. Azután látogatásokat teszünk s fogadunk. Erre színház s színház után estély, úgy, hogy alig marad idő az öltözködésre, s ez nem oly könnyű dolog, főképp ha a francia fodrász néha elkésik, mit még rossz néven sem vehetünk, miután az egész várost szolgálja. — Mindez könnyűnek látszik, s talán az lehet, de néha mégis nehezemre esik s vannak órák, mikor azt hiszem, hogy otthon jobban érezném magamat, még akkor is, ha gouvernanteunk — ki most elment — ismét visszajőne, s hosszú leczkéit kellene hallgatnom. — Ott legalább ablakunk előtt áll a nagy almafa s fölneézve könyveimről, a virágos ágakat látnám, s néha a fülmilék éneke hangzanék a leczke közé. De ne gondolja

azért, hogy rosszul érzem magamat, sőt igen jól mulatunk, és mindent sokkal szebbnek találtam mint gondolám. Csak a sok öltözködés ne volna s a látogatások, miknél rosszabb tállmány nem lehet a világon. — Mert az egész világ egy órában teszi látogatásait, s így sokszor történik, hogy órákig kocsizunk körül, s alig találunk három embert odahaza. Mialatt mi náluk jártunk, ők hagytak nálunk látogatójegyeket, úgy hogy az egész sétakocsizássá válik, mely az utcákban nem jó, s igen hideg mulatság. — De az emberek igen kedvesek. Eleinte furcsának látszik, hogy tulajdonkép mind egyformán szeretik az embert, de később azt is megszokjuk, s az érdek, melyet mindannyian mutatnak, jólesik, habár nem foghatjuk is meg okát. — S van itt több igen kedves asszony s leány és egy pár valóban érdekes férfi is. — A többek között bizonyos Kintornay Kálmánnal ismerkedtem meg. — Mikor bemutatták s nevét hallottam, mindjárt a sok monda jutott eszembe, melyet Ön nekem a kintornyai várromról beszélt, s főkép a kísértet, mely ha a családot veszély fenyegeti, a nagy tornyon mutatja magát, s pedig Kintornay ur külsejében nincs semmi, mi kísértetre emlékeztetne. Magas, férfias alak, fekete hajzat- s szakállal, s mi legfőbb, jó kedvű s mulatságos. Most jött vissza külföldről, s igen érdekesen szól utazásáról! Azt mondják, nagy vagyona van. Az emberek beszélnek, hogy a régi család, melytől származott, egészen elszegényedett, s hogy egy vén nagynénje s nagybátyja mindent visszaszereztek — még többet s ezt mind apjára hagyták, de annyi bizonyos, hogy igen érdekesen beszélget, s talán legjobban tánczol, s ez a farsangban fődolog, mert megvallom, az estélyek között mégis akkor mulatok legjobban, ha tánczolunk. — A beszélgetés szintén kedves dolog, főkép ha néhány barátnémmal együtt vagyok; de nagyobb társaságban a beszélgetés végre is mindig valaki ellen for-

dul, és az öreg Saskövy gróf minap ugyan azt mondta, hogy azért minden ember azzal vigasztalhatja magát, hogy ő is a társaságok mulattatásához járul, legalább akkor, ha jelen nincs, s a többiek vele töltik idejüket! de nekem ez nem tetszik, főkép, mert épen oly jóízűen nevetek mint a többiek, s ha magamban érzem, hogy az nem jó, s föl kellene lépnem védelmére, nem merek szólani s többnyire nem is jut semmi eszembe. — Legjobb a táncz, akkor mindenik úgy is mulat, s nem keres időtöltést mások hibáiban, s ha másnap az estére visszagondolunk, csak a kedves zene hangzik füleinkbe, melynél oly vigak voltunk. — — — De szeretném, ha Mari néni itt lehetne, hogy csak egyszer látna felöltözve. — Talán nem is ismerne rám, s nem találna szépnek. A fodrász csodálatosan szétfésüli hajunkat. Fölfodorítja ég felé, s minden oldalról szélyel fésüli, az egész boglyasan s úgy néz ki, mint ha kétszer oly fejem volna, mint közönségesen, s a ruha is hosszabb, mint kellene, uszálylyal járunk, s a tánczosok bár mint vigyázzanak, főkép a csárdásban, mindig rálépnek, de mind így öltöznek, s egészben véve szép is, csak meg kell szokni, főkép a virágok, rájuk nézve fogadni lehetne, hogy most hozták a kertből, pedig mind Párisból jó. Elhozom magammal s akkor maga ítélhet. Tegnap rózsákkal volt ruhám földiszítva, ma gyöngyvirágokat veszünk s az Margitnak még jobban áll. Tegnap reggelig tánczoltam, de épen nem vagyok elfáradva, s alig várom az estét, csak a fodrász ne késsék el, mert az első négyesre Kintornyay kért fel, kivel tegnap a kotilliont tánczoltam. De épen most hallok a kocsit. Anyám hazajött s be kell fejezni leveletem, elég hosszú, de nem sok okos dolog lesz benne. Gondoljon sokszor rám. — Jól mulatok, de azért mégis jó lesz, ha szép kertünkben ismét együtt járunk körül.

Klárija.

Most miután a levelet ön számára leírtam, alig értem, miért gerjesztett föl elébb annyira, s mégis, ha a kedves gyermekre gondolok, szívem elszorul. E kör nem neki való. — Mintha a mesterséges virágok közé — melyekről levelében szól, — egy friss rózsát vegyitenének, mely csak abban különbözik a többiektől, hogy hervadni fog, ilyennek látszik nekem. Annyi hittel lép az életbe — mennyi csalódás vár rá? s mit nem adnék, hogy őt ezektől megoltalmazzam, hogy a kedves gyermeket boldognak lássam!

Több mint husz éve, hogy a házba jöttem. A grófnénak egy nagynénje kért föl, hogy a gazdaságnak vezetését magamra vállaltam, s a grófné fiatalsága, jelleme, mely könnyen ragaszkodik, s az elhatározást szívesen másra bizza, részben talán az is, mert kis vagyonom által bizonyos függetlenséggel bírtam, úgy hozták magukkal, hogy e másképp büszke család, soha alárendeltségemet nem érezteté. — Mint barátnéval, úgy bántak velem, s az levék. Annyira magánon álltam a világban, hogy szívemnek jól esett, ha valakihez ragaszkodhatik, s ez idegen háznép családommá vált. Megosztám örömeit s bánatát, s a világon nincs hely, hol magamat körén kívül otthonosnak érezném. A grófné fiatalabb korában sokat betegeskedett. Több évig a nyarat fürdőben tölté, s néha, szinte egészségeért a városba ment, s akkor gyermekeit nálam hagyta. Határtalan bizalma vala hozzám, s később is, mikor a francziák jöttek a házhoz, a gyermekek többet voltak velem, mint a nagy műveltségű idegeneknél, ki valamennyi egy nyelven beszélt, s meg lehet igen szépen, de más szeszélylyel kizozta a házat, s hála Istennek, mind oly rövid ideig maradt, hogy a gyermekek nem ragaszkodtak hozzájuk. — Főképp Klári simult hozzám. Az első pillanattól, nem tudom miért, szívem inkább vonzott feléje. — Szeretem, mintha leányom volna, s mert ha rá

gondolok, szívemet aggodalom tölti, aggodalom s reménység, mint az anyáét, ki midőn a pillanat eszébe jut, melyben leányától el kell válnia, szívét szorulni érzi, s mégis alig várhatja azt, mert a percz, mely neki oly keserves, leánya életének fénypontja lesz. Többször eszembe jutott már életemben, hogy az örömkönyeket bizonyosan valamely anya találta fel, midőn leányát kiházasítá. Kinos boldogságát csak ily könyek fejezhetik ki.

De hol tévelygek! Klárka levele mily gondolatokhoz vezetett s miért ez aggodalom most? Vagy nem feltűnő-e, hogy a férfiak között, kikkel találkozott, csak Kintornyay Kálmánt említi. Igaz, eleget beszéltem neki Kintornyayról, s nem csoda, hogy e név neki feltűnt; de nem említi-e kétszer levelében, s mindig dicsérve, többiekéről nem is szól, s ha mégis érdeklődik viseltetnék iránta. Kintornyay gazdag — állása fényes — ha csakugyan oly kitűnő ember — — — ha elérhetném — — —

Neessen ki ön, vagy sajnáljon; de mióta e lehetőség eszembe jutott, nem tudok gondolni másra — — — s azután mondja még valaki, hogy a vén gazdasszonyban nincs poesis! Kiben nincs, ki szeretni tud?

De összevissza beszélek, jó ha nem is irok tovább. — Jövő hétig talán nyugodtabb leszek, s akkor majd folytatom történetemet. Önnek szokni kell ily félbeszakításokhoz. — Rendes író előre elkészíti tervét, s ahhoz tartja magát, én csak szívemet követem, s az talán ép oly baj az irodalomban, mint az életben; de talán a kritikusok engedékenyebbek lesznek egy vén gazdasszony iránt.

Mondja nekik, ha nem bántanak, a jövő gazdasszonyi kiállításra czukorban főzött meggyet és fűszeres diót küldök föl, különösen az ő számukra, s abból meg fognak győződni, hogy ha történetemet rosszul adtam is elé s gondolatimat

nem jól fejeztem ki, legalább nincs oly savanyu s éretlen gyümölcs, melyet izletesen elkészíteni nem tudok.

HETEDIK LEVÉL.

Eddig alig szóltam magamról. E hiba irónál ritkán fordul elő, de azért mégis hiba marad. Mert mikép értse az olvasó éltem történetét, ha sem családi viszonyaimat, sem azon körülményeket nem ismeri, melyek között az életbe léptem, hisz ez határoz egész jövőnk felett. — Az emberek nagy részének sorsa már akkor dől el, mikor születnek, a pont, hova a legnagyobb fáradtság után juthatunk el, attól függ, honnan indultunk ki, s azt senki sem választja magának.

De hagyjuk az okoskodást. — Szülőim szerény helyzetéről szólni nincs szükség hosszú bevezetésre. — Atyám Vámhegyesen — mintegy két mértföldre Kintornyától — jegyző vala. Anyám született Kintornyay leány. — Szegények mindketten, de boldogok, mert mint nagynéném mondá, szerették egymást, és szegény embernek nem sok kell, hogy megéljen.

Anyámra alig emlékezem. Alig töltöttem be negyedik évemet, mikor meghalt, s az egyedüli benyomás, mely megmaradt, a szomorú percz, midőn őt koporsójában kivitték, s a szomszédoktól hallám, hogy árva vagyok. — Nagynéném már akkor magához akart fogadni. Anyám keresztleánya volt, kit félig ő nevelt, s minden rokonai közt leginkább kedvelt, de apám mondá, hogy nem válhat meg tőlem, s egy vén rokont véve házához, magánál tartott.

Igy mult ismét két év esemény nélkül. Atyám a helység dolgát végzé, a vén rokon a háziakat, én néha a szom-

széd gyermekekkel játszottam, de többnyire magam voltam. Mindenkitől örökké csak azt hallám, hogy szegény árva vagyok, s ez elszomorított; legboldogabb óráim még azok voltak, ha apámnál lehettem. — Komoly magas férfiú volt ő, nem játszott velem, nem mondott meséket, de nekem jól esett, ha asztala mellett ült, s én a kemencze-padról irni láttam, vagy néha mellé állva, kezének mozdulatait követhetém, a mint sort sor után bevégzett, s én bámulva nézém a sötét betüket törve fejem, mit jelenthetnek, míg végre munkáját elhagyta s csöndesen megsimogatva hajamat, nevemnél szólított. Szegény apám hangja, s arcának egész kifejezése oly szomorú volt, s én mégis boldognak érzem magamat e pillanatban, hisz ilyenkor tudtam, hogy bármit mondjanak a szomszédok, én nem vagyok árva.

De e boldogságom nem tartott sokáig. Egy őszi regelen — úgy emlékszem, mintha tegnap történt volna — a vén rokon felköltött s mondá menjek be apámhoz, mert éjjel vért hányt s roszul van. — Ágyában találtam még halványabban mint máskor. Csöndesen nevemnél szólított, s midőn ágyához ültem, fejemre tette kezét mint közönségesen, de keze nehéz volt s észrevevém, hogy nehezen lélekzik. — Eljött a tiszteletes, a bírák s később az orvos ur. Egy vagy kettő ágyánál maradt, a többiek a mellékszobába vonultak, s ha atyám ágyát elhagyva szintén oda menék, halk beszédeikből csak azt érthettem, hogy nagyon roszul van. Szívetmet iszonyu aggodalom töltötte el. Kimentem a kertbe s imádkoztam oly buzgón s ájtatosan, hogy úgy látszott a jó Isten nem is tagadhatja meg kérésemet, s ha azután ágyához visszamentem, úgy tetszett, mintha jobban lenne. Kedves szeme mindig ugyanannyi szeretettel függött rajtam s abban nem volt változás.

Egész nap mellette voltam s csak mert szelid hangon ő

parancsolá, feküdtem le éjszakára. Midőn harmadik reggel ismét ágyához jöttem, halva találtam.

Ismét eljött a koporsó, a szomszédok és a pap. Hajamba fonták a fekete szalagot, talán ugyanazt, melyet anyám temetésén viseltem; rám adták a fekete kendőt, s a gyászkiórt kiment anyám sirjához, s annak oldalára temette atyámat is. Csak most érzem, hogy igazán árva vagyok.

Mikor temetés után visszajöttem, s láttam az asztalt, melyen most is atyám írásai feküdtek, s a széket, melyen ült, s mindent úgy mint máskor, csakhogy ő nem volt ott, s midőn eszembe jutott, hogy széles e világon ezentul nincsen senki, ki kezét fejemre téve megsimogasson s kedves leányának nevezzen, leültem szokott helyemre a kemencze mellé és sirtam keservesen.

A nőrokon is sirt, jajgatva járt fel s alá a házban, s a szomszédok beszédes részvétellel támogatták bánatát, de e részvétben nem volt semmi, mi fájdalmam keserűségét enyhíthetné. Hisz ők nem apámat siratták, s csak arról szóltak, mi történik velünk, sőt a vén rokon keserű panaszokra fakadt apám ellen.

A kamara üres, nincs annyi lisztünk és zsiradék, melyből csak uj esztendeig kijöhetnénk, s ha a temetést ki kell fizetni, nem marad 5 forint a házban, s pedig neki mint jegyzőnek szép jövedelme lehetett volna; mások vagyont szereznek, de ő nem gondolt semmire, s csak mindig irt és irt, akár fizették akár nem, s így koldusok vagyunk.

Nem értettem beszédeiket, s mélyen sérté érzésemet, hogy apámról így szólnak, de a mit hallottam, mondhatatlan aggodalommal töltötte szívemet, s a gondolat, hogy koldusok vagyunk, mit az öreg rokon s a szomszédok mindegyre ismételték, háttérbe szorítá még apám iránti fájdalmamat is. A koldus-gyermekek jutottak eszembe, kik husvétkor a szom-

szédből helységünkbe jöttek s házuk előtt énekeltek, így láttam magamat rongyos ruhában egy darab kenyérért rimánkodva, s csak azon törtem fejemet, ugyan kihez megyek én koldulni, miután apám meghalt, ki a szegénynek mindig adott valamit.

Végre az öreg rokon a szomszédasszonyokkal a konyhába ment, hogy valamit főzzön. Ajtón át most is hallám hangos beszédüket, de magam maradtam s szabadon átengedhetém magamat fájdalmanak. — Apám asztalához mentem, leültem az üres székre, s kezemmel takarva szemeimet sirtam keservesen.

Egyszerre valaki fejemre tette kezét, épen mint apám szokta, ha megaimogatott, s halkán nevemen szólított.

Ijedten néztem fel s előttem egy idegen asszony állt: nagynéném!

Soha nem felejttem a benyomást, melyet megjelenése reám tett. Nem ismertem őt. Anyám halála óta nem volt házuknál, s rég elfelejtettem vonásait. De arcának kifejezése, a hang, melyen szólt, egyszerre megnyerte egész bizalmamat.

— Szegény gyermek! — mondá nagynéném s hangja remegett.

Oly véghetlenül jól esett részvétel. Megfogtam kezét, ajkaimhoz szoritám és zokogtam. Ő mellém ült szelid szavakkal vigasztalva, s én elmondám neki egész szerencsétlenségemet. Hogy árva vagyok, sem apám sem anyám, s hogy az öreg rokon is mondta, hogy nem viselheti gondomat, mert ő is szegény s én koldus vagyok.

— Ne félj kis leány — mondá ő — légy jó és becsületes. Az öreg Kintornyay néni elvisz magával s ő fogja viselni gondodat. Halálos ágyán ígertem meg szegény anyádnak, s be fogom váltani szavamat. — S ezzel nagyné-

ném vén rokonomhoz fordult, ki őt a szobába követé s tisztességes távolságban az ajtó mellett megállt.

— Rakja össze a kis leánynak ruháját s egyéb holmiját, ő velem jön Kintornyára.

— Csókold meg a nemzetes kisasszony kezét — mondá a rokon — ki rólad szegény árváról gondoskodik, és gondoskodni fog bizonyosan másokról is, kik most szintén nem tudják hová forduljanak.

— Gondoskodjék mindenki magáról a mint tud, s ne támaszkodjék senkinek jó akaratára, míg két ép keze van, melylyel mindennapi kenyerét megkeresheti — mondá nagynéném komolyan. — A kis leányt magamhoz fogadom, ő vérem. Édes anyja keresztleányom volt, s megígérttem neki, hogy gyermekének gondját viselem. Máshoz nincs közöm.

A vén rokon csak sohajtott, s arról morgott valamit, hogy más szegény emberek is vannak a világon, s hogy kinek az Isten sokat adott, annak nem csak saját véréről kellene gondoskodnia. De nagynéném azon kérdéssel szakítá félbe sopánkodásait, vajjon apám hagyatékának összeírása megtörtént-e már?

— Micsoda összeírás? — kérde a rokon bámulva.

— Hát annak összeírása, mi a szegény boldogult notárius után maradt.

— Hiszen nem maradt semmi — sohajtott a rokon. — Még annyi lisztünk és zsiradékunk sincs

— Semmi? — kérde nagynéném türelmetlenül — és e butor, a ruha, mely ott az asztalon halomba fekszik; a falóra ott, s az ezüst óra itt az asztalon, és ez semmi?

— Igen, — jegyzé meg rokonunk alázatosan — de nem maradt semmi pénz. Kiraktam az almárjomot s a ládát, hol írásait tartogatta és végre is csak itt az asztalfiókban találtam pár forintost, mely arra sem elég, hogy a temetést....

— És ki bizta meg az asszonyt, hogy más ember almá-riomában pénzt keressen — mondá nagynéném szigorú arcz-kifejezéssel.

— Mikor a notárius élt — válaszolt rokonunk pitye-regve — Isten nyugtassa s pénz kellett, ő maga mondta, hogy csak vegyem ki fiókjából. És most . . .

— A boldogult notárius is jobban tette volna, ha pénz-es ládájának kulcsát nem bizza másra — szakítá félbe né-ném a szólót előbbi szigorú hangján. — Azért kár sirni — tevé hozzá nyájasabban — én nem mondom, hogy a notárius pénzből valamit elvett, nem is hiszem, hogy tette. De idegen pénzhez ne nyuljon senki: még akkor is bajba keveri, ha kölcsön adják. Ez is azonban nem a maga hibája, hanem a biróé. Az ő kötelessége lett volna mindent lepecsételni és összeírni. — Menjen a falu bírájához, s hívja el és mondja a tiszteletes urnak is, kéretem, fáradjon ide.

Vén rokonunk sietve ment el s én nénémmel ismét ma-gamra maradtam. Ő atyámnak az asztalon széthányt ruháit rakosgatta rendbe, én a kemenczénél álltam s félve néztem reá. — Az éles parancsoló hang, melylyel csak imént beszélt s arczának szigorú kifejezése megijesztett. Egy világért sem mertem volna szólni hozzá. Végre észrevett s félbeszakítva foglalatosságát, a kemencze padra ült, s velem beszélgetni kezdett. Első pillanatban alig mertem válaszolni, de arczának kifejezése ismét oly szeliddé változott, oly kedvesen szólt apámról, annyi érdekléssel kérdezgetett, mit tanultam, figye-lemmel végig hallgatva az apróságokat, miket neki életemről beszéltem, hogy rövid idő múlva egész bizodalmam vissza-tért. — Az érzés, mely szívemet iránta eltölté, az első talál-kozásnál ugyanaz vala, melylyel iránta élete végnapjáig viseltettem. Határtalan bizodalom s mégis a félelemnek egy neme, melyet soha egészen nem győzhettem le.

Azalatt a birák jöttek s a tiszteletes és nagynéném mindent a szekrénybe rakott, bezárt s lepecsételtetett. — A legnagyobb pontossággal összeíratott mindent, s miután azt elvégzé s a kulcsokat magához vette, a ház gondját vén rokonomra bízva, azon ígérettel, hogy holnap visszajő, velem együtt szekérre ült, s Kintornyára hajtattott.

NYOLCZADIK LEVÉL.

Már alkonyodni kezdett, midőn néném szekerén apai házamat elhagyám. Hideg őszi nap volt, s fáztam a bunda alatt, melyet nagynéném számomra magával hozott. Gyermekek szívemet szomorúság tölté el. — Mellettem ült pártfogóm, s ámbár csak pár óra óta ismerém, bizodalommal simultam hozzá, de nem volt-e minden egyéb szomorú, a felleges ég, a lombtalan fák, a falu sötét szalmafüdelei, az egész vidék, melyet az ősz disztől megfosztott; s nem volt-e szomorú a gondolat is, hogy elvisznek, s a házat, melyben kedves apám lakott, talán sohasem látom többé? — Midőn szekerünk az utca végén az országuttra fordult, még egyszer visszanéztem. Házunkon nem vala semmi különös, három kis ablaka az utcára nyílt, s előtte nagy ákácza, de nekem mégis nehezemre esett, hogy többé nem lakhatom ott, s mikor a falun kívül a temető mellett hajtottunk el, hol apám fris hantja állt, úgy látszott, mintha a fák, melyeket az őszi szél megingatott, sötét ágaikkal bucsut intenének, vagy mintha intenének, hogy ne menjek el. — Ha bátorságom lett volna, megkértem volna nagynénémet, hogy vigyen vissza, de nem volt bátorságom, s így csak sirtam.

Nagynéném nem zavart fájdalmamban. Párszor kérdezett nem fázom-e, s midőn mondtam, hogy nem, s bundámat,

ha félrecsuszott, megigazgató, tovább beszélgetett kocsisával a lovakról, a gazdaságról, mint szokása vala — mert, mint sokszor monda, ha a gazda tudni akarja mi történik házában, csak beszélgetnie kell. Cselédektől azt, mit tőlök parancsolva kérdezzünk, nem tudjuk meg soha, de ha beszélni hagyjuk, maguktól elmondanak mindent, mit tudni akarunk, sőt néha még többet is.

Azalatt szekerünk haladt, gyorsabban s tovább, mint én, kit eddig legfelebb a szőlőig vittek, valaha életemben szekeren mentem. A helység eltűnt, keresztül mentünk a dombokon, melyek eddigi láthatáromat képezék, egy hidon, melyet sohasem láttam, egy erdőn, mely a szomszéd határon állt, s ismét egy helységhez értünk. Nem volt a mi falunk, s a házak más sorban álltak, de úgy néztek ki, mint szomszéd házaink, a templom is hasonmása volt a mienknek, s midőn a faluból kijöttünk, ott volt a temető is, mint nálunk, csakhogy friss hányású sír nem volt benne. — Az egész olyan volt, mintha falunkat összehányták s másképp állították volna föl, mint én a várossal tenni szoktam, melyet apám szép piros skatulyában az utolsó vásárról számomra hozott.

Nem voltam félmérföldre házunktól, de körülöttem csak oly tárgyak álltak, melyeket még nem láttam, egy új világ, s kíváncsiság háttérbe szorította fájdalmamat. Kérdezősködni kezdék. Előbb tartózkodással, s félve, de midőn észrevevém, hogy nagynéném szívesen felel, mindig bátrabban, sőt talán először életemben élveztem a boldogságot, melyet hallgatag apám mellett nem ismertem, hogy magamat felnőtt személylyel kedvem szerint kibeszélhettem, s még mielőtt Kintornyára jöttem, vigasztalva valék s mindazon szeretettel függtem nagynéném, melyre gyermekszívem képes vala. — Hisz az a gyermeknek főkiváltsága, hogy oly hamar tud feleljeni s ragaszkodni, e kornak egész bol-

dogsága tulajdonkép csak abban fekszik, hogy kizárólag a pillanatban él, s emlékeknek s gondoknak terhét nem hordja magával, melyek későbbi éveinkben elkeserítik legszebb örömeinket, s elviselhetlenné teszik a bánatot.

Már sötét volt, mikor Kintornyára jöttünk. Nagynéném rövid vacsora után egy régi pamlagon, mely hálósobájában áll, számomra ágyat készített, s alig végeztem imádságomat, midőn kifáradva a sok sirás és nem szokott utazás után, elaludtam.

Mikor reggel fölébredtem, nagynéném már nem volt a háznál. Szürkülettel szekerére ült, s egy szomszéd jószágára hajtatott, én pedig a vén Örzsére voltam bizva, ki miután hamar felöltöztetett, s egy pohár friss tejet s egy darab kegyeret állított előmbe, munkájához sietett.

Szabad ura maradtam időmnek, s arra használtam fel, hogy gyermeki kíváncsisággal a szobákat s minden darab bútort, mely bennök állt, s minden képet, mely a falakon függött, figyelemmel megnéztek. És mindez elég szerény volt. A házban s butorzatában nem volt semmi, mi rendkívüli kényelem vagy fényűzésre emlékeztetett, s ha a nagy vályogból készült oszlopokat kiveszem, mely a bejárást védő tetőt tartá, és miután e vidéken minden nemesi kuriánál feltalálható s ugyszólván a magyar építészet curialis stylusához tartozik, meglátaszott az egész épületen, hogy gazdái a legszükségesebbre szorítkoztak. — De nekem mindez dicsőnek, nagyszerűnek látszott; nem csak azért, mert a gyermeknek, ki mindent rövid gyermek-lépéseivel mér és képzelőtehetségével ítél, más mértéke van, de mert mindez azon körnél, melyben eddig éltem sokkal szebb és uriasabb vala, s miután sokszor hallottam, hogy Kintornyay nagynéném roppant gazdag asszony, kinél messze földön senkinek több pénze nincsen, mindent azon meggyőződéssel néztem meg,

hogy végre tudom, nagyon gazdag ember háza hogy néz ki. Most is emlékszem a bámulásra, melylyel a szobánkban álló három nagy festett ládát akkor, és még sokáig néztem, csak azon törve fejemet, huszasok vagy csupa bankó van-e bennök; mert hogy nagynéném csak vászonneműit tartsa ott, az nekem mindaddig hihetetlennek látszott, míg arról végre saját szemeimmel meggyőződtem. És ha a ház maga semmi által gazdájának vagyonságát nem mutatta is, az udvar, melyre mihelyt a szobákban mindent kedvem szerint megnéztem, kimenék, olyan vala, mely nem gyermeket is meglepett volna. Nem csak a magas várrom, mely szememet először magára vonta s melyről nem képzelhettem, mit jelenthet, hanem az istállók, a csürök, a nagy magtár. Nagynéném akkor, mikor házához jöttem, egy kis részjószágon kívül, melyet az alispán birt, csaknem az egész kintornyai határt megszerezte, s nagy gazdagságának megfelelő köépületeket állított, olyanokat, minők shoz illenek, ki majdan a romokat fölépíti, úgy hogy az udvar a szerény házzal s kis zöldséges kertjével, kiáltó ellentétben áll, s az utóbbi olyan volt, mintha e nagy gazdaság ispánjának lakása lenne. Hisz végre tulajdonkép úgy is vala, szegény nagynéném soha másnak nem tekinté magát, mint nem ismert utóda gazdájának, kinek számára gyűjt, épít, dolgozik, s ki majdan mindezt birni fogja.

Miután mindent megnéztem, megszámlolva a négyökrös béres szekereket, melyek szénával megrakva az udvarra jöttek, s a teheneket, s bámulva mindent, a konyhába ültem, s a vén Örzsivel kezdtem megbarátkozni.

Itt körülbelül minden úgy vala, mint atyámnál. Az öreg asszony maga főzött kis tüznél, cserép-bögrékben, mint nálunk vén rokonom, a különbség csak abban állt, hogy Örzi sokkal kedvesebb volt vén rokonomnál, kitől mindig

féltem, s a helyett, hogy mint az, egyre szidna, velem bizalmas beszédbe ereszkedett. Benne is volt valami, mi tartózkodásra intett, mikor a béres asszony, kit fáért küldött, csak hosszú idő után jött vissza, oly hangon szólt, melytől megijedtem, de irányomban jószivűnek mutatkozott, s mikor hallotta, hogy kötni tudok, s próbára kihozva megkezdett harisnyáját, látta a szorgalmat, melylyel munkáját folytatám, jó leánykának nevezett, s én oly bizalmasan szóltam hozzá, mintha évekig ismertük volna egymást. — Benne is volt valami, mi nagynénémre emlékeztetett, csak hogy szigorúsága nem volt oly méltóságos, s nyájasságában nem volt annyi melegség. Látszott rajta, hogy a vén cseléd asszonya után formálta jellemét, de mi ebben természetes vala, benne csak a megszokás eredményének látszott, s midőn délfelé nagynéném visszajött, nagy örömmel fogadtam. Érzem, hogy ehhez közelebb állok.

KILENCZEDIK LEVÉL.

Ha az, ki emlékeit írja, csak szívét követi, bizonyosan többet beszél el gyermeksége éveiből, mint egész életéről. Nincs oly gazdag élet, melynek nem az legszebb része; — emlékeink között csak gyermekségünk emlékei azok, melyekre keserűség nélkül tekinthetünk vissza. — De valamint az életben nem mindig jó, ha csak szívünket követjük, úgy valószínűleg az írásnál sem, s félek, ha csak tizedrészét mondom el annak, mire visszagondolni nekem mulatságos, olvasóim félredobják emlékeimet, még mielőtt azoknak érdekes részéhez értem. Ha író lennék, kiválasztanám a sok között azt, mi az olvasókat érdekli, de miután az nem vagyok, s e mesterségnek főtitkát — mely abban áll, hogy tudjuk mit

nem kell elmondanunk — nem ismerem, legbiztosabb, ha életem ezen szakán röviden átsietek, s csak azt mondom, hogy boldog valék mint minden gyermek, ki egészséges, ki szeretve érzi magát, s azokhoz, kiktől élete függ, határtalan tisztelettel s bizalommal tekint föl.

Minden baj nélkül életünk ezen szaka sem mulik el, s bár mit mondjunk a gyermekkor boldogságáról, bizonyos, hogy e boldog életnek elég keserű órái vannak. Mindenekelőtt a tanulás. Meglehet, hogy miután ember-elődeink azért üzetek ki a paradicsomból, mert a tudásfájához nyultak, most ösztönszerű ellenszenvünk van e fának gyümölcsei ellen; de annyi bizonyos, hogy száz gyermek között alig van egy, ki azt nem érezné; én nem tartoztam e kivételek közé, s a kevés, a mit tanultam, nekem sok könyvekbe került. A szigorú rend is nehezemre esett néha, s nem foghattam meg, oly okos asszony, mint nagynéném, hogy törődhetik azzal, hogy a fiók- vagy az almáriomba tettem-e el munkámat, de végre neki törődtem. Nagynéném irányomban is vaskövetkezetességgel járt el. Tudtam, hogy mit egyszer kimondott, az megmásíthatlan, s végre ez főkelléke szerencsénknek, legalább a nő életében. Férfiaknál talán máskép lehet. Nekik — legalább azoknak, kik valóban férfiak — küzdelem kell, nagy tevékenység, az öntudat, hogy a mit birnak, azt, maguknak köszönik, hogy a helyet, melyet elfoglalnak, maguk választották, egy szóval szabadság; — nekünk korlátok s egy biztos határokkal körülfogott kör, melyből kilépni ne lehessen. — Változékonynak nevezik nemünket, de ha azzal azt akarják mondani, hogy csak a változás boldogít, nincs igazságtalanabb vád, sőt száz asszony között nincs talán egy, ki ha megszokott viszonyaiból kilép, jól érezné magát, s ez oka, hogy azon körökben, hol az asszonyoknak élete elszóródásokból áll, sokkal kevesebb megelégedett nőt talál-

lunk, mint oly viszonyok között, melyekben a nő a család-élet terheinek nagyobb részét viseli, s hogy oly asszonyok, kiknek férje tulszigorú, többnyire szerencsésebbeknek érzik magukat azoknál, kik mindenben akarataikat követhetik. A nő végre beleéli magát minden viszonyokba, megszokik minden helyzetet, s a látszólag legnehezebb körülmények között egyes kis örömeket alkot magának. Mindent, a mit szükségesnek tartunk, minek változhatatlanságáról meg vagyunk győződve, azt eltűrjük; csak egyet nem birunk el: a bizonytalanságot, s én meg vagyok győződve, hogy mindazon nehézségek között, melyekkel az életben találkozunk, asszonynak a legnehezebb az, hogy elhatározza magát.

De látom ismét elmélnedni kezdek. — Korom hibája. A mese után jó a hosszú, unalmas tanulság, s ha életünk történetén átmertünk, szívesen levonjuk a szabályokat, melyeket jó lett volna követnünk. Életének bizonyos szakában minden ember philosophussá válik; hát még egy vén gazdasszony, kinek uri házában arra annyi szüksége van. De térjünk vissza elbeszélésemhez.

Ha szerencsénknek főkélléke az, hogy megszokott viszonyainkból ne ragadtassunk ki, s ha az idő soha nem mulik hamarább s kellemesebben, mint midőn az, mit mulatságnak nevezünk, mindennapi életünk rendét nem zavarja, csakugyan kevés szerencsésebb teremtés van a világon, mint akkor én valék, — s tulajdonkép csak ezt akartam megmagyarázni okoskodásaimmal.

Felnőttem s tizenhat éves koromig nem történt semmi, mit följegyezni érdemes volna. Legfelebb ha néha egy új könyv jött kezembe, mely új gondolatokra hozott s ábrándaim irányát megváltoztatá. Ezek voltak életem eseményei. Nagynéném idősebb lett, s az öreg Örzsi, a tiszteletes s én magam — ki majdnem oly magasra nőttem mint nagynéném,

idősebbek lettünk valamennyien; de egy nap úgy folyt mint a másik s nem vettünk észre semmi változást.

Nagynéném szüntelen tevékenységben élt. Reggeli öt órától, midőn fölkelt, este kilenczig nem láttam őt soha pihenni vasárnapokon kívül, midőn templomba ment s nagy bibliájában olvasott, vagy néha a „Jelenkor“-ból vagy valami új könyvből olvastatott magának. Gazdaságaiban járt körül, leveleket irt, számadásait végzé, vevőkkel értekezett, s néha félnapokig tanácskozott ügyvédével, s mégis e nagy-szerűbb foglalatosságok között nem hanyagolta el háztartását, s ámbár azt később már 14 éves koromban reám bízta, itt is mindent szemmel tartott, s nem volt kicsiség, melyet észre nem vett. — Néha hetekre távozott Pestre vagy Bécsbe, hol számos perei s egyéb dolgai jelenlétét megkívánták, de a legkisebb hiba vagy rendetlenség, mely távolléte alatt történt, azonnal magára vonta figyelmét, s biztosak lehetünk, hogy a feddés el nem marad.

Írányomban magaviselete mindig ugyanaz maradt. Nyíltan mutatá szeretetét, s még kis leány voltam, midőn a legnagyobb bizodalommal szólt velem minden viszonyairól, de nyájassága mindig bizonyos szigorúsággal párosult, s innen volt, hogy bár mennyire ragaszkodtam is hozzá, szeretetem, mint midőn őt először láttam, mindig egy kis félelemmel járt, — annyival inkább, mivel tapasztaltam, hogy mindazok, kikkel házunkban találkozám, körülbelül hasonló viszonyban állnak hozzá. Az öreg tiszteletes, kire nagynéném oktatásomat bízta s ki ezért házunkban mindennapos vala, s a megyei főorvos, ki — mint a világ beszél — harmincz évvel azelőtt iránta oly szeretetre lobbant föl, minő sem előbb, sem utóbb megyei főorvosnál még nem tapasztaltott, s ki most is egyes apró szolgálatokkal bizonyítá be hódolatát, nagynéném rendes ügyvéde s a megye tisztviselői,

kik házunkban néha megfordultak, mind hasonló módon velselték magukat irányában, látszott mindenkől, hogy nem egészen fesztelenül érzik magukat jelenlétében. S nagyném maga e hódolatot mintha észre sem venné. Annyira elvala ismervé felsőbbsege, hogy a könnyűség, melylyel mindenki akaratának engedett, másoknak s neki magának természetesnek látszott. Csak egy ember fordult meg házánál, ki e részben is kivételt képezett.

Megírtam az előbbi levelek egyikében, hogy nagyném egyik távol rokonának fiát neveltette, hogy a család jogügyeinek vezetésében segéde legyen. Mint mindenben, úgy ebben is a szerencse kedvezett terveinek, s ha Kintornyay Márton nem lett volna is az ország legkitünőbb ügyvéde, mint azt sokan állíták, bizonyos, hogy soha ügyvéd egész tudományát s minden tehetségeit nem szentelte oly kizárólag egy ügynek, mint ő a Kintornyay család jogai s érdekei előmozdításának.

Semmi nem ragályosabb, mint eszméink. Ki hosszabb ideig oly körben él, hol mindenki bizonyos tárgyért lelkesül, még ha ő maga körénél magasabban állna is, végre engedni fog a közös iránynak s észrevétlenül nagy részt vesz benne, vagy legalább saját ellenkező meggyőződésében megtántorodik; s én — a mennyiben asszony erről ítélhet — azt hiszem, hogy a többségnek hatalma inkább azon befolyáson alapszik, melyet meggyőződéseinkre gyakorol, mint anyagi erején. Mennyivel nagyobb az eszmének hatása akkor, midőn az, mint Márton bátyám esetében, olyantól jó, kihez föltekintünk, midőn az saját érdekeinknek s hiúságainknak kedvez, és kedélyünk s egész észjárásunkkal öszhangzásban áll. És én csakugyan azt hiszem, hogy ha a Kintornyay-család vagyonának helyreállítása senkinek előbb nem jutott volna eszébe, ezen gondolatnak Márton lett volna feltá-

lálója. — Maga a természet arra alkotta őt, hogy acquisite legyen.

Szegény ember! így tehát nem nagyon szeretetreméltó lehetett — gondolja egy része olvasóimnak, — míg a többiek azt jegyzik meg, hogy e szerint nagyon elütött a családtól. De csalódnak. Márton bácsi a maga nemében szeretetreméltó ember is volt, s mi a másikat illeti, azok után, miket a család multjáról tudok, s elégszer hallottam az egyes nemzedékek történetét, s az okokat, melyekért egyik a másik után jószágait zálogba adta, — nagynénémnek igaza vala: hogy számos rokonai között egyet sem ismert, ki a családnak minden tulajdonait inkább magában egyesitené, mint a kis pesti ügyvéd. — Ez állt még külsejéről is, s arcza hasonmása volt a kuruczháboru alatt híres szépapámnak, kinek képe előtt mint gyermek, mindig félve mentem át, csak-hogy Márton bátyám arcza, kis nyirott bajuszán kívül, szépen borotválva, vonásai finomabbak voltak, s hogy sötét szemének villogó tekintete a pápaszem alatt, melyet mindig viselt, nem annyira tűnt föl.

Bátyám — mint ugy hiszem már mondtam — kissé pupos hátu volt (nekem, mint gyermeknek ugyan ugy látszott, hogy nagyon az, s a mennyire visszaemlékszem, most is ugy vagyok meggyőződve, hogy a természet szegénynyel e tekintetben igen mostohán bánt, de minthogy semmiért sem haragudott meg inkább, mintha valaki által erre figyelmeztetett) maradjunk saját magyarázatánál, s mondjuk, ő kisé púpos volt. S mint külsejében, olyan vala jelleme és lelki tulajdonaira nézve, hasonmása elődeinek, tetőtől talpig Kintornyay, csak finomabb vonásokkal, s meggörbült tennel, mint gyöngö, hajlongó századunkhoz illik.

A Kintornyayak elköltötték vagyონukat, s nagybátyám nem gondolt másra, mint hogy azt visszaszerezze, ő

épen olyan serény vala az ősi javak visszaváltásában, mint azok az elzálógitásban. Sok családban tapasztalunk ily versengést, s a vagyon, melyet az apa szerzett, néha ép oly rövid idő alatt, s hasonló találékonysággal költetik el; de az ellentét sokszor csak az eredményben, s nem az indokokban fekszik, melyek azokat előidézték, s a fiut, ki vagyonát a játékban elveszté, vagy ki azt oktalan fényűzésével elpazarolta, ugyanazon pénzsomj, ugyanazon hatalom vagy kitüntetési vágy vezérlé, mely apját pazarlóvá tette, csakhogy hajlamaik kielégítését különböző utakon keresék, s hogy ennek megválasztásában az egyik tévedett. Így történt itt, s én magam is hiszem, hogy Márton bácsi, ki gyermekségétől halálaig könyvei s írásai közt ülve, nem ismert más élvezetet azon öntudatnál, hogy senki sincs, ki vele az ügyvédi pályán mérközhethnék, s hogy szerzett vagyonából — ha akarna, oly fényesen élhetne, mint bárki azok közül, kiknek ügyeit vivé, körülbelől ugyanazon érzéseken ment keresztül, mint azok, kik a kintornyai várban egykor lakomáztak, s szépapánk, ki hogy ezredessé legyen Mária Terézia alatt, az ezrednek felét saját vagyonából allította ki. Annyi bizonyos, hogy elődei soha a harczmezőn több erélyt, a várak védelmében több szívósságot nem mutattak, mint ő, ki bár meddig folyt a per, s bármily reménytelennek látszott, roz-zant törvény-bástyái mögött mindig talált még egy helyet, melyről védelmét folytathatá. — Egész élete egy hosszú, szakadatlan küzdelem vala, melynél nem tágitott soha, s melynek reá nézve legkellemetlenebb pillanatai bizonyosan azok valának, midőn az egész társaság vele egyetértett, s józanul nem állithatott föl oly tételt, mely felett valakivel vitatkozhatott.

Márton bácsi nagynéném irányában is hű maradt jelle-méhez, s ő volt az egyetlen, ki szavának nem csak nem en-

gedett, sőt kereste az alkalmat, hogy ellenmondhasson, mi azonban semmikép nem zavarta viszonyukat. Sőt talán épen ez vala egyik főoka kölcsönös tiszteletüknek.

A bácsi évenként a husvéti ünnepeket nálunk töltö, s a nap, melyen rozszant hintáján forspont-lovakkal megérkezett, örömnép volt az egész házra nézve. Többször már midőn kocsijából kiszállt, kezdődött a vita, ha más tárgy nem találtatott, az idő fölött, melyet ő szépnek vagy rosznak mondott, s melylyel nagynéném okvetlenül az ellenkezőt állítá, a mennyiben az idő a tavaszi vetésnek ártott vagy arra kedvezőnek mutatkozott, s így folyt az tovább, néha oly hévvel s hangosan, hogy ki a kiáltó hangot hallá, melylyel a természet mindkettőjüket megáldotta, azt hitte volna, hogy összevesztek, de mindez csak nevelé barátságukat. Részint mert a vitatkozás mindkettőjöknek természetéhez tartozott, s nekik ugyanazon élvezetet nyújtá, melyet mások fárasztó testi mozgalomban találnak, részint mert a hosszú vita után — melynél mindketten elragadtatva szenvedélyességök által, sokszor éles szemrehányásokat tettek egymásnak, végre mindig bocsánatkéréssel végződött, s így a sok kibékítés sokszor ugyan új vitához vezetett, mert a hibát mindenik magának akarta tulajdonítani, de barátságukat mindig szorosabbra fűzte.

Csak egy dolog volt, mely fölött nagynéném sohasem vitatkozott: ha peres ügyek jöttek szóba. Márton bácsinak nézetei mindig ellenmondás nélkül fogadtattak el, s így miután ő maga a gazdaságra nézve vagy pénzkérdéseknél hasonló engedékenységet nem mutatott, a két vagy három hét alatt, melyet évenként házukban töltött, tulajdonkép az ő állása volt tulnyomó. — A tisztelet, melylyel a férfitúra néztem, ki még nagynénémnek is ellentmondani merészelt, s kinek ez tanácsát elfogadta, leirhatatlan. — A kis emberke

fekete kabátjában, kopasz fejével s fényes pápaszemével, mint egy felsőbb lény úgy állt előttem, kin minden rendkívülinek, minden megfoghatatlannak látszott, még az is, hogy nagynéném őt öcscsének nevezte ; s a mint sokszor hallám, mint gyermeket fogadta nevelésre, ámbár nagynénémnél most tiz évvel idősebbnek látszott.

De többször fogunk találkozni vele, s így mára eleget szoltam, csak azt említve még, hogy e nagybátyám, bár aránylag keveset voltam vele, kifejlődésemre szintén nagy hatást gyakorolt. — Ő volt az egyetlen ember, ki a városból hozzánk jött, kitől az ottani életről valamit hallék, s így előadásaiból állítam össze a képet, melyet magamnak fiatal képzetemmel a világról festettem.

Hosszura nyult levelem. De éppen azért, mert röviden meg akartam említeni mindent, mi jellemem kifejlődésére elhatározó befolyást gyakorolt, s mi által azzá lettem, mi tizenhétéves koromban voltam. Bizonyos tekintetben másoknál érettebb s tapasztaltabb, mert nagynéném s bátyám társaságában oly dolgok ismeretéhez jutottam, mikről fiatal leányoknak fogalmuk sincs, s másban valóságos gyermek. Mindenről, mi az ugynevezett practicus élethez tartozik, a gazdálkodásról, peres ügyekről, pénzvviszonyokról elsajátítám nagynéném nézeteit, s a mennyiben ezek által érintkeztünk, úgy itéltem az emberekről, mintha egy fél század szomorú tapasztalásain mentem volna keresztül, minden egyébben ábrándozó valék, ki ismereteit néhány könyvből meríti, s az életet csak költői oldalról ismeri. Előkészítve, ha valamely üzletet kezdek, vagy pénzkölcsönzésre vetem magamat, a legfurfangosabb kupecz sem csalhatott volna meg, s mégis csalódjam mindenben s mindenütt, hol nem csak pénzünket veszíthetjük.

Szegény nagynéném javamat akarta, vehetem-e rossz

néven, hogy ő is, mint csaknem minden nevelőink, saját multját követte nevelésemnél, s így oly veszélyektől ótalmozott, s oly nézetekhez szoktatott, melyeknek ő szükségét tapasztalta, de melyeknek én, kinek élete más viszonyok közt folyt le, hasznát nem vehettem.

TIZEDIK LEVÉL.

Végre történetemhez értem, azaz a rövid időszakhoz, melyben életem egyszerű regénye lefolyt, s a hosszú előzmények után, hozzáfoghatnék elbeszélésemhez, csak azt tudnám: hol kezdjem. — Miután leveleimet ugyis regénynek nevezte, legjobb ha pompás czimemhez tartom magamat, s úgy indulok meg, mint regényekben szokás.

Május volt — az évszám nem tartozik a dologhoz, — elég ha mondom, hogy tizenhetedik évemet töltöttem be. Telünk rendkívül sokáig tartott, s még márcziusban szánon jártunk, de annál szebb vala tavaszunk, és én soha a mezőt zöldebben, soha a fákon több virágot nem láttam, mintha a kikelet meg akarna jutalmazni a hosszú zord napokért, melyeken keresztül mentünk. — Nagynénémmel — ki gazdasági kirándulásainál sokszor magával vitt — egy közel jóságáról tértünk vissza, s most a szobában ültünk dolgozó asztalunknál a nyitott ablak mellett, melyen át az orgonafák illata terjedt el szobánkban. Kertünk, melyre az ablak nyílt, virágozva állt, a fák legszebb tavaszi köntösükben, s a nap sötétké fellegtelen égről fényt és meleget árasztott mindenre, mely alatt a szellőben ingó falevél csillogott, s ezer lepke és bogár szállt körül örömittasan. — Azon napoknak vala egyike, melyeken — legalább ifju korunkban — szívünket öröm vagy inkább azon meg hatás szállja meg, mely az

örömnél még édesebb, melyeken nem ismert, de biztos szerencséről ábrándozunk.

Künn a bokrok között a fülmilék énekeltek oly szépen, hogy még nagynéném is félretette munkáját s a dalra hallgatott, míg én a borostyánnal fedett várromra nézve, arról gondolkozám: e falak nem szebbek-e így, mint egykor voltak, s nem lesz-e kár, ha ősi lakunkat fölépítve, a reményzöld folyondárok letépjük, melyek repedéseit most eltakarják? — Kár, ha egyáltalában bármi is változik jelen helyzetünkön, mely oly nyugodt, oly boldogító.

-- Fölséges idő! — így szakítá félbe nagynéném ábrándjaimat, midőn szokott serénységgel ismét munkához fogott — ma talán még Márton öcsém is elismerné, hogy nálunk Kintornyán jobb élni, mint poros városában. Csak attól félek, hogy az idő nagyon is szép, s ha a héten esőt nem kapunk, a tavaszi vetések megsínlik.

Mondám, hogy soha szebb tavaszi vetéseket nem láttam s hogy a szárazságtól nem félek.

— Elhiszem — válaszolt ő — korodban én is úgy gondolkoztam. — Csak a nap ragyogjon, a rózsabokor viruljon ki s a fülmile énekeljen, a vetések majd felnőnek valamiképen, s a szép tavaszt mit keserítjük a nyár s őszt gondjaival. De a ki sok tavaszt és sok őszt látott s tapasztalta, hogy a legszebb kikelet után néha legüresebben álltak csürei, s ki nem csak rózsaszálat ültetett, de vetett búzát, árpát s tengerit, az másképp gondolkodik. Azaz gondolkodik — ti csak éreztek, ez korotoknak legszebb jussa. Ha koromig élsz, te is át fogod látni később, hogy szép időnek csak azt kell neveznünk, melyben sok terem. — Az ég madarai talán másképp gondolkoznak, s másképp gondolkozhatik az, kinek semmije sincs, vagy ki nagy urnak született, s még akkor is utoljára tönkre jut, mint a Várkövyek.

Egyszerű észrevételem nagynénémet a szép időtől gazdaságához vezette vissza, s valószínűleg ezen irányban folyt volna beszélgetésünk tovább, ha gondolatainak fonalát azon kérdéssel nem szakítom félbe, vajjon Várkövyék ügyei csakhogyan oly rosszul állnak-e?

— Azoknak örökre végök van, — azaz legalább addig, míg a családból nem találkozik valaki, ki a vagyont visszaszerzi, de most tönkre jutottak. Jóságaiknak nagy részét, mint tudod, én vettem meg. Várköt, mint hallom, egy bécsi nagykereskedő. Ez nekem nem kellett, földje kövecses és a nagy kastély s kert csak teher — ez nem nekünk való. — De a mint hallom, az új földesurat a napokba várják, s akkor a büszke családnak nem marad más, mint a 247 hold, három féltelek s tíz zsellér itt Kintornyán, s a roppant ház ott a dombon, hol előbb az ispán lakott s most mint hallom, az urfi fog letelepedni. Azt sem tudom, miért nem adja el azt is, kétszer annyit ígértem neki, mint a mit ér, csak hogy a határt provizáljam, — mert asszonyágon ez is Kintornyay juss — de teljességgel nem akar reá állni. Mondja, hogy anyjának öröksége s hogy ő szereti, mert anyja e házat kedvelte. Makacsság az egész — s fogadni merek, pár év múlva olcsóbban kapom meg.

— S hátha ő is gazdálkodni akar — mondtam én — s helyre akarja állítani családjá vagyont.

— Az nem oly könnyű dolog, mint talán hiszi, s nem is neki való. — Nem láttam soha, de azt beszélnek felőle, jeles ember, fél tudós, s nem így szerzik a hat ökröt. — Mikor apját még gazdagabbnak gondolták, az egész világ magasztalta. Akkor akár viczispán lehetett volna. Próbálja meg most és majd meglátja. Azonban neki mégis legjobb lenne, ha valami hivatalt keresne, s portióját nekem adná el. Így még talán legjobban boldogulna, hisz gazdag s nagy befo-

lyásu atyafisága van, — de úgy hiszem ebben is fogyatkozást fog tapasztalni. A vagyonnal mindig fogy a rokonság is.

— Szegény fiatal ember! — sohajték föl.

— Igaz, szegény fiatal ember; magam is sajnálom, mert csak apjának gondatlansága által jött e bajba; de meg vagyok győződve, ha apja nem tékozolta volna el vagyonát, ő tenné. Ezek a Várkövyek mind olyanok voltak. Mindenik többet akart mutatni, mint mivel birt. Mindeniknek gróf vagy báró kisasszony kellett feleségül, míg a fényes rokonság mellett a szép nemesi birtok elfogyott, s az ősi lak egy bécsi kereskedő kezébe került, mi még nagyobb, mintha elpusztult volna. Mert a német nem fogja engedni, hogy romokba dőljön, mint kintornyai várunk, de azért is jót állok, hogy a Várkövyek kezébe sem kerül vissza. Annyi investatio lesz a jószágon, hogy ember legyen, ki megfizesse.

Beszélgetésünket a vén orvos szakítá félbe, ki meglepetésünkre — a nélkül, hogy szekerét hallottuk volna — a szobába lépett.

— Doktor ur hogyan jött ide, gyalog? — kérde nagynéném bámulva, míg az orvos letéve kalapját, kezét nyújtott.

— Andorral jöttem — mondá leülve — Várkövy Andorral. — Várkövön az új földesur megérkezett, az átadás megtörtént, s így Andor holnap ide költözködik. Átjött, hogy még egyes rendeléseket tegyen, s én vele jöttem. — Beszélgetésem nem nagyon mulatságos, de végre mégis derültebb, mint gondolatai, s este ismét vele megyek vissza Várköre, hol az új vevővel még néhány kisebb dologról végeznie kell. Szegény Andor, képzelhetem, mi nehezére eshetik. — Csak mint orvos jártam a házhoz s mégis ha eszembe jut, hogy az ismert arcok helyett, most idegeneket fogok látni, szívem elszorul, — hát még ő!

— S ha az ember meggondolja, hogy mindez csak könnyelműségnek következése, a példátlan gőgnek . . .

— Hagyjuk ezt — szakítá félbe az orvos nagynéném et oly hangon, mely a szelid öregnél, főképp nagynéném irányában épen oly szokatlan vala, mint a keserűség, melylyel nagynéném a Várkövyekről szólt — akár könnyelműség, akár gőg, valami oka minden bajnak van, s ez többnyire valamely hiba; de annyi bizonyos, hogy Andor ártatlan, s a világon nincs ember, kinek több szerencsét kívánnék, s ki azt inkább érdemelné.

— S hogy vette föl? — kérde nagynéném.

— Nyugodtan, férfiasan — válaszolt az orvos — hetykélkedés nélkül, mint oly ember, ki a csapásnak súlyát érzi, s elismeri, hogy az fáj, de nem panaszkodik. — Az utolsó időben sokat voltam a háznál. Apja betegsége csaknem egy évig tartott, s néha napokat töltöttem ott. A szegény öreg Várkövy sok szenvedésen ment keresztül, s azok, miket betegsége okozott, még a legtűrhetőbbek voltak. De látni családjának romlását, minden terveinek meghiusulását, s azon érzettel látni mindezt, hogy ennek csak ő oka, sirjához közeledni a gondolattal, hogy nem csak neki, de gyermekének is jobb lenne, ha előbb halt volna meg; ez a legerősebb szívet is megtörheti, — s mégis, midőn fiát láttam mellette, nem sajnálhattam meg. S ha midőn ügyei már legroszabbul álltak, fiának biztatásaira újra reményleni kezdett, s szemeit véghetetlen szeretet s boldogság kifejezésével fiára emelte, s monda, hogy minden ismét jó lesz, mert az mindent ismét helyre fog hozni, — én értém e bizodalmat, s azt mondtam magamban, az öreg Várkövy mégis boldog ember mindamellett, kinek ily fia van, az nem szánandó. Higyje el édes kisaszony, nem láttam soha fiatal embert, kit annyira szeretek, becsülök.

A melegség, melylyel doktorunk szólt, annál több hástást tett reám, minél szokatlanabb vala az, a máskép kimért, hidegnek látszó férfiunál, s szivemben vágy támadt azon ifju ismeretsége után, ki még doktorunkat is ily lelkesedésre ragadhatá. Nagynénémre ugy látszott, a beszélgetés egészen máskép hatott, s én nem láttam őt soha oly keserűnek.

— Megvállik később — mondá — sok ember fiatal korában vagyonának elvesztését épen oly könnyen veszi, mint később azt, ha kedves barátaitól fosztatik meg; talán azért, mert fiatal korunkban a vagyonnak becsét nem ismerjük eléggé, s mert később az emberek becsét nagyon is jól ismerjük. Ki a világon bizonyos helyet foglalt el, s arról lesülyed, mint utolsó kincset, még büszkeségét viszi magával, s egy ideig ebben találja vigasztalását. De ha később az élet apró bajai jönnek s mind azon tapasztalások, melyeket mindenki csak akkor hisz, ha rajtuk maga ment keresztül, ha meggyőződik, hogy mióta erszénye megüresedett, nagy üresség támadt körülötte is, s hogy egész életén át optikus csalódásban élt, mert kiket előbb oly közel látott, most mind elérhetlen távolságban állnak tőle; akkor ugy hiszem Várkövy Andor ur is máskép beszél, vagy legalább máskép gondolkozik. Eszes embernek hirdetik, mondják tudós, író, s én megengedem, hogy most hasznát veheti philosophiájának — de higgye el nekem doktor ur, a philosophia jó, nehéz pillanatokban talán néhány hétre vagy hónapra, de az egész életre nem érjük be vele, főkép oly ember nem, ki kényelemhez s fényűzéshez szokott.

Valami különösen éles és sértő vala nagynéném szavaiban, s ámbár tudtam, hogy mindig ellentmondani természetéhez tartozik, s hogy dicséretben épen ugy nem egyezik meg, mint annak, kit előtte ócsároltak, mindig pártját fogá; észrevevém, hogy ellenmondása most azon ellenszenvből jó,

melyet a Várkövyek irányában rajta többször tapasztaltam. Ugy látszik doktorunk is így fogta föl, s csak azt jegyzé meg, hogy bármily hibái lehettek az öreg Várkövynek s bármit vétett egyesek ellen, ő bűnhődött, s fia azért nem kevésbé tiszteletreméltó fiatal ember, s hogy azt nagynéném, ha majd vele mint szomszédjával megismerkedik, maga is át fogja látni.

A jámbor doktornak megjegyzése, melyet némi zavarodottsággal elmondott, nem csillapítá le nagynénémet, sőt csak nevelé fölgerjedését. — Mi közöm nekem az öreg Várkövyhez s az egész nagyságos családhoz? Tőlem nem vett kölcsön semmit — nem is adtam volna — de nem is kért, ámbár alig van valaki a megyében, kihez nem fordult — — Természetesen az ily ur, kit nagyságolnak, nem akarja megálázni magát az ily egyszerű nemes asszony előtt, kinek apja mindössze is csak esküdt volt; s én bizony nem bánom ha soha életemben nem látom fiát sem. Miattam ellakhatik házában, s ha már eladni nem akarta, meggazdagodhatik portióján; jót állok nem sokat fogunk alkalmatlankodni egymásnak . . .

Nem foghattam meg nagynéném felgerjedésének okát s bámulva néztem reá. — De azért, ha mint szomszéd meg akar látogatni — folytatá szelidebb hangon — elhozhatja. Ha tanulni akar, s minthogy szegény legénynyé lett, szüksége lesz reá, tőlünk tanulhat is. A kintornyai föld nem oly termékeny, mint hirlelik, ha egy ideig gazdálkodott, maga is át fogja látni, hogy nem tehet jobbat, mint ha eladja s én megfizetem.

Nagynéném egész modora megváltozott, s mint más-kor, ha hevében valaki ellen igazságtalanságra ragadtatta magát, úgy most is bizonyos jó indulattal szólt a Várkövyekről. — — Többfélét kérdezett vagyoni állapotukról, s vajjon a fiatal Várkövy hasonlít-e apjához?

— Soha nem láttam nagyobb hasonlatosságot — válaszolt a doktor — mintha apját látnám fiatal korában. Csak szeme kék, ezt anyjától öröklötte.

— Szegény Várkövyné — mondá nagynéném sohajtva — jámbor, becsületes asszony volt. Nem olyan mint első felesége, a méltóságos grófné, ki büszkeségében azt sem tudta, hová lépjen. Férje egész szerencsétlenségének ő volt oka, ő — s Várkövy gyalázatos gyöngesége.

— Szegény Várkövy s pedig oly jó ember volt! A legszeretőbb szív . . .

— Hogy mondhatja ezt? — szakítá félbe nagynéném a szólót — a ki nem tud akarni, az nem tud szeretni sem. — De hisz ő megbűnhődött — tevé hozzá szelidebb hangon — s ha fia házamhoz jőni akar, hozza el, én jó szomszédja leszek mindamellet.

A doktor fölkelt s bucsut véve, elment. Mi hallgatva folytattuk munkánkat.

TIZENEGYEDIK LEVÉL.

Fiatalkorunk legirigylésreméltóbb tulajdona azon meglehetősen részvét, azon önzéstelen lelkesedés, melylyel másoknak nemesen elviselt szenvedései szívünket eltöltik. Később, mit magunk szenvedtünk s másokon tapasztalánk, eltompítja érzékenységiünket s kételkedővé tesz. Annyiszor csalódtunk tiszteletünkben, hogy végre az ellenkező tévedésbe esünk, a legnemesebb tetteknél is oly valamit keresve, mi annak érdemét kisebbiti, semmit nem látunk többé, mi a középzszerűség mértékét túlhaladná; de az ifju nem ismer ily kételkedést, tartózkodás nélkül átengedi magát érzéseinek és soha nem boldogabb, mint midőn valaki előtt tisztelettel meghajolhat.

Legalább én fiatal koromban ilyen valék, s miután egész életemen át igen mindennapi teremtésnek tartattam, valószínűleg ezen tulajdonságom is az ifjuságnak általános tulajdona, s talán egyike azoknak, melyeknek e kor legszebb örömeit köszönhetjük.

Az, mit öreg doktorunk a Várkövyekről, főkép Andorról beszélt, mélyen hatott reám. Elgondolám a kínokat, melyeken az öreg ur, kinek büszkeségéről annyit hallottam, keresztül ment, midőn fényes házának feltarthatlan romlását látá, s fiának nemes szeretetét, melylyel beteg apját ápolá. Beleképzelém magam állásukba, a részletekig kifestettem magamnak helyzetöket, mintha velök éltem volna, megfontolva bizonyos körülmények között mit tennék én. Érzém magamban, hogy nincs oly áldozat, melyre képes nem volnék, s szinte sajnáltam, hogy nem mutathatom meg, hisz oly boldogító érzés lehet közel állni ahoz, kit a sors keze üldöz, — oly közel, hogy előtte minden egyebet eltakarhatunk s mig e világ ellene fordult, csak biztató szavunkat hallja, s nem lát egyebet, mint szemünk meleg tekintetét, mely szeretve függ rajta. — Mi boldog lennék, ha életemben valaha egy szeretett lénynek így mindene lehetnék. — De ő a szegény ifju, ki oly fényes körben nevelkedett, kire oly szép jövő várt, s ki most egyszerre mindentől megfosztatott. Mi vár reá?

Nagynéném minden törekvése oly egészen csak szerzésre vala irányozva, annyit hallottam a birtoknak becséről, s azon lealázó helyzetről, melybe az jó, ki elszegényedik, hogy a szerencsétlenség, mely Várkövyeket érte, nekem még nagyobbnak látszott. — Miért nem lehetek jótekonny tündér, ki e szegény fiatal embernek egyszerre egész vagyonát visszaadhatja, vagy miért nem vagyok oly gazdag, mint nagynéném, hogy titkon kifizetve minden adósságukat, s vissza-

adva a pénzt, melyet az idegen Várkőért letett: egyszerre tudtára adhatnám Várkövynek, hogy minden rendben van; hogy nincsenek többé adósságai, s ősei lakában töltheti napjait mint eddig. — Miként örülne ő s a vén cselédek, kik őt felnőni látták, s az egész falu. Sirnának mind örömben, és sirnék én is — természetesen titokban, — mert soha nevemet nem tudná meg. Csak mint idegen jönék házához, hogy a boldogságot, melynek alkotója én valék, láthassam. S vajjon miként nézhet ki — s el fog-e jöni házunkhoz? — Nagynéném megengedte, hogy jőjjön. De úgy látszik, közte s a Várkövyek között valami történt, mit nem tudok. — Nagynéném föl van ingerelve az egész család ellen, hátha ő is így gondolkozik, s nem jó? S mégis annyira szeretném őt látni. — Ki tudja, talán jól érezné magát körünkben — talán földerithetném — de miként?

Csaknem álmatlanul töltöttem az éjszakát. Nem tudtam miért, de nem gondolhattam másra, s minél többet gondolkoztam, annál nagyobb nyugalanság tölté szívemet. — Mintha érezném, hogy éltémnek egy forduló pontjához értem. — Alig világosodott, midőn csöndesen felöltözködtem s kimenék.

A fris hajnali levegő megnyugtatón hatott idegeimre. Egyideig kertünkben jártam fel s alá, s leülve a nagy juhar alatt, mely a várrom közelében állt, hallgatám a fülmilék énekét, de később, mintha itt sem fértem volna meg, kimentem a mezőre. Nekem tágabb kör, messzebb kilátás kellett.

Vasárnap vala s ámbár a nap közeledett, a falu még hallgatva állt. Csak a madarak csevegtek az ágakon, éjjeli tanyájukról, s bokorról bokorra szállva, a mint mellettök elmenék. — A falu másik végén a pásztor kürtje szólalt föl.

Vannak életünkben órák, melyeknek emlékei, midőn már látszólag sokkal fontosabb dolgokról rég megfeledez-

tünk, elevenek maradnak, talán épen azért, mert ezen órák alatt külső helyzetünkben még semmi nem változott, míg lelkünk nem is sejdítve, nagy átalakuláson megy keresztül, s ilyenek voltak ezek.

A legszebb májusi hajnal vala. A nap, midőn a kék hegysor fölött emelkedett, a tiszta égen nem talált egy felleget, mely sugárait visszavethetné s eláradó fénye millió harmatcseppben tündöklött, mintha jótékony tündérek gyémántokkal hintették volna el a mezőt.

Cél nélkül jártam körül, előbb szőlők felé irányoztam lépteimet, később a nagy rétre, mely a falu mögött terült el s melynek végén egy dombon Várkövyék háza állt. Virágokat szedve mentem tovább s a legszebbeket illatozó bokorba kötöttem össze. Nekem úgy látszott, soha szebb virágokat nem találtam s soha jobban nem választottam meg bokrétám színeit; s egészen igénybe véve foglalatosságom által, haladtam tovább, míg egyszerre véletlenül a dombnál találtam magamat, melyen Várkövyék háza állt. — — S talán nem is oly véletlenül, de mintha valami arra vonzana, talán kíváncsiság, hogy a változásokat lássam, melyek mint hallottam a ház körül történtek, talán más, de valami, minek ellentállni nem birtam.

Az alacsony, de meredek domb lejtőjén különösen szép virágokat vettem észre, s ezeket szedegetve mentem fölfelé, mind magasabb- s magasabbra, míg végre fenn valék, csak néhány lépésnyire a háztól.

Megijedtem s mégis volt valami, mi visszatartott, hogy el ne szaladjak. — Nagynénémmel, ki e birtokot megvenni akarta, többször voltam a házban s tudtam, hogy a cselédek a másik oldalon lagnak s Várkövy még nem vala itt. Miért ne néztek körül?

A kilátás a dombról igen bájos vala. — Falunk, mely-

nek alacsony házai a virágzó ákácok között alig látszottak ki, templomunk vékony tornya és magas várromunk, mely mintegy nagyobb kor maradványa, óriásként magaslott ki alacsonyabb körözetéből, nekem úgy látszott, hogy mindezt soha ily szépen nem láttam volna még; hogy Várkövy szebb lakhelyet nem is találhatott volna. — S mégis nem fogja-e szerencsétlennnek érezni magát?

A ház, melyet most nagy érdekléssel megnéztem, csinos vala. Az ujonnan kifehérített fal, melyet az ablakok között szőlők takartak, a lakhatóság színét adá neki, s én itt boldognak érezhettem volna magamat. De ő, ki eddig nagy kastélyban lakott, ki fényhez s kényelemhez szokott! s még ha anyja élne vagy egy szerető nővér lagnék vele, kivel a mult időkről szólhat, ki gondját viselné — de így egészen elhagyatva, magánosan, midőn vigasztalásra szüksége van, és senki nincs, ki neki részvétet mutat. Szívemet kimondhatatlan sajnálkozás tölté el.

Mily szomorú lehet — gondolám magamban — midőn otthon megérkezünk, és senki nem vár reánk, s házunk küszöbén átlépve nem találunk semmit, mi arra mutatna, hogy szeretve várnak, s jöttünk valakinek örömet okoz S hátha e virágbokrétát állitanám ablakába — megijedtem e gondlattól — s mégis, miért ne tegyem. — Az egyik ablaknak fél zsaluja nyitva állt. Ha ide tenném? — — De mit fog gondolni? — Hogy a cselédek vagy jobbágyok egyike tette oda, vagy talán hogy doktorunk rendezte számára e meglepetést, de a rokonszenynek e jele jól fog esni szívének s otthonosabbnak fogja magát érezni új lakában. — És ha mégis megtudná, hogy a virágokat én tettem oda? — de kitől tudná meg? — A házban minden hallgatott, köröskörül nem volt senki, a ki láthatna. Az ablakhoz közeledtem, egy perczig határozatlanul álltam ott, végre odatettem virá-

gaimat. Szivem dobogott, mintha a legnagyobb merényletet követtem volna el; de képzelheti rémületemet, midőn épen akkor a melléklaknak zsaluja nyílt meg.

Félig magamon kívül rohantam el, s csak miután a domb aljához értem, álltam meg. Hisz talán csalódás vala, s visszanéztem, hogy magamnak meggyőződést szerezhessenek. De a melléklak zsaluja, mely előbb zárva volt, csakugyan nyitva állt s rajta vén doktorunk nézett ki.

TIZENKETTEDIK LEVÉL.

Keserűen csalódtunk mindketten. Ön, midőn leveleimet kiadás végett fölvevé, hogy olvasóinak érdekes olvasmányt szerezzen, s én, midőn gondolám, hogy emlékeim leírása szivemnek jól esik. — Édes visszaemlékezni s ha magunk vagyunk, nincs vigasztalóbb, mintha távol járó kedveseinkre gondolunk, de csak mig tudjuk, hogy azok egykor ismét visszatérnek, vagy legalább visszatérhetnek, mig emlékeink közé remények vegyülnek, de ha emlékeinkkel sírok fölött járunk, földerithet-e az? s nem hasonló-e annak helyzete, ki koromban ifju érzéseire gondol vissza?

A hosszú tél elmúlt, s a nap melegen süt be ablakomon, de ha kinézek, a táj soha szomorubb benyomást nem tett rám. Mit használ, hogy a földnek hótakarója leolvadt, ha alatta csak a mult év virágainak kórói tűnnek fel, s mit ér hogy a fák ágai a zuzmora alatt többé nem görnyednek, ha rajtok duzzadó bimbókat, friss lombot nem talállok? s ilyenek az aggkor emlékei. Leemelhetjük a lepelt, mely a multat takarja, de alatta csak egykori örömeink romjait találjuk, az ismert körben járva, csak azt érezzük, hogy annak, mi egyszer elvirult, senki színét s illatát többé vissza nem adhatja.

De hagyjuk ezt, nehogy pityergős modorba essünk, mely valamennyi között a legrosszabb, s folytassuk történetemet.

Kintornyai tiszteletesünk mondta többször, hogy az emberek több lelkiismereti furdalásokat szenvednek kis hibáikért, mint nagy bűneik miatt, és ez rajtam beteljesedett. Magában az érzés, mely arra bír, hogy virágbokrétámat Várkövy ablakára tegyem, nemes vala. Nem láttam őt soha, meg voltam győződve, hogy azt, ki adta neki a virágot, megtudni soha nem fogja, s tettemnek egyedüli indoka azon rokonérzet vala, melyet szerencsétlensége iránt érezék: de arról meg vagyok győződve, hogy a legnagyobb gonosztevő, kit tetten értek, soha így nem rémült el, hogy soha ember úgy nem borzadott más ember előtt, mint én, midőn visszaneézve vén doktorunk jámbor arcát ismertem meg, pedig úgy látszott, mintha barátságosan integetne.

A visszatekintés rám éppen az ellenkező hatást tévé, mint Lóth feleségére, azaz szaladtam, mint az eszeveszett tüskén bokron át, míg a falu első kerítéséhez értem, s dobogó szívvvel megállva arról kezdtem gondolkozni, mit tegyek? Mit mondjak mentiségemre, ha a doktor az egészet nagynénémnek elbeszéli? vagy megkérjem-e őt, hogy ne szóljon semmit? de miképen s hogy fogok szeme közé nézni, ha jó, vagy hová bujjak, hogy őt s főkép Várkövyt kikerüljem? kinek a doktor mindent bizonyosan elbeszél. Első gondolatom az volt, hogy megszököm, de a megszökéshez is előbb haza kellene menni, s mit mondjak nagynénémnek?

Akkori időben még a városban sem hordtak a mostanihoz hasonló ruhákat, melyekben urhölgyeink úgy néznek ki, mintha mindenik egy más, sokkal nagyobb barátnéjának köntösét öltötte volna föl, vagy mintha mindenik csupa szerénységből arra akarná emlékeztetni az emberiséget, mennyi-

vel kisebb ő, mint helyzetéhez illik. Akkor még mindenünk oly ruhát viselt, minőt teste nagyságához szabtak, s főkép az én toillettem elég egyszerű volt. De mindamellet egy kaszálatlan réten szaladtam át, ruhám a harmattól térdig vizes lett, mintha csak a patakban jártam volna, s ha félannyi helyet nem fogtam is el mint jelenleg minden falusi kisasszony, ruhám több bokorba megakadt, s három helyen el volt szakadva! — És mit mondjak nagynénémnek?

Nem határoztam el a kérdést, de haza kellett mennem, tehát mentem, mintha minden perc, melylyel később érek haza, fölszámíthatlan nyereség volna.

A sors az egyszer megmentett a hazugságtól. Midőn dobogó szívvvel a szobába léptem, nagynéném nem vala ott. A kertben ült a nagy juhar alatt, elmerülve gondolataiba, s időm volt átöltözködni, sőt midőn hozzá kimenék, nem is kérdezte hol voltam. Egy pár zsoltárt olvasott fenszóval, mint más vasárnapokon szokása volt; azután föl s alá járt kertjében, majd itt majd amott egyes hibákat véve észre a mívelésben, melyekért a kertészt holnap meg fogja szidni, de ma nem, mert hisz vasárnap van, s e napot az Ur magának tartotta föl, hogy azt a szegény embereknek ajándékozza; — mert végre is csak nekik van vasárnapjuk, s ez nagy Isten áldás, mely sokat pótol, mit a világon nélkülözniök kell. — A szegény ember félreteszi ásóját, kapáját s megpihen a hat nap fáradsága után. A nyugalom, melyet minden héten egyszer élvez, előérzete annak, mely reá egykor vár. A gazdagnak, a tudósnak, a magasabban állónak nincs vasárnapja. Nem fárad testileg soha, de nagyravágyása s gondjai nem is hagyják őt pihenni, s még nagy kérdés, ki boldogabb, az-e, kinek hat napig testileg fáradnia kell, vagy az, kinek az egész héten nincsen egy napja sem, melyen megpihenhet.

Nagynéném ez nap szokatlanul lágy hangulatban vala, s észre lehetett venni, hogy a viszony, melyben új szomszédunkhoz állani fogunk, őt is nagyon elfoglalja. — Többször szólt Várkövyékről. Ki hitte volna, hogy ennyire jutnak. Mennyi fény, minő büszkeség, s most a család örököse egy ispán-házban lakik, mely semmivel nem jobb, mint bármelyik tisztnek lakása. De azért is barátságosan fogadjuk. Ha semmit nem örökölt apjától, miért örökölje csak ellenségeit. — S ezután nagynéném más dolgokról szólt: gazdaságáról, pereiről, de mindig ismét visszatért szomszédunkra, majd arról szólott, miként kellene rendezni gazdaságát, hogy a kis birtok jövedelmezőbb legyen, majd arról, mennyivel jobb volna, ha azt eladná s hivatalt keres; és valahányszor e tárgyra tért, érzém, hogy pirulok, s szívemet mindig új nyugtalanság töltötte el.

Mindig inkább közeledett az óra, melyben templomba szoktunk menni, s mikor harangoztak, dobogó szívvel követtem nagynénémet. — Szerencsémre, mikor beléptünk, még nem voltak itt. Már az ének megkezdődött, mikor a doktorral a templomba lépett, s én mikor ezt észrevehém, a világért nem néztem volna felé. — Szerettem tiszteletesünket, s ő jeles szónoknak tartatott az eklézsiában, de ha valaki reám néz, bámulta volna feszült figyelmemet. Szemeim ajkain függöttek, csakhogy valahogy Várkövyével vagy a doktoréval ne találkozzanak, kik velünk szemközt ültek, s habár elfoglalva mindig kinzó gondolataim által, egy szót nem érték a beszédből, meg vagyok győződve, hogy magamviselete ellen e napon az egész gyülekezetben senkinek nem lehetett kifogása. — De utoljára mindennek vége lesz, még a leghosszabb predikációnak is, s ki kelle menni templomunkból, s alig értünk a szabadba, midőn a doktor utánunk jött, s Várkövyt nagynénémnek s nekem bemutatta.

A nap fényesen ragyogott határunk fölött, s nem lehetett panasza senkinek a világosság ellen, de mégis őszintén mondhatom, hogy e pillanatban nem is láttam őt. Oly zavarban valék, hogy alig értettem szavát, s áldám Istenemet, midőn megindultunk, s Várkövy nagynénémmel beszélgetésbe ereszkedve, én doktorunk oldalán hátrább maradhattam.

Az öreg ur szokása szerint beszédes vala, s ma rendkívül jó kedvű. — De tréfái s a mulatságos adomák, melyekkel beszélgetését fűszerezé, ma vesztegetve valának, alig hallgattam reá, míg, már házunkhoz közel, lépteit mérsékelve velem hátrább maradt, s mondá, hogy ma már látott. Jól tudtam ezt, s mégis midőn tőle hallám, leirhatatlan zavarba jövök.

Ő észreuvé. Láttam önt, — mondá nyájasan — de nem látta senki egyéb, tőlem nem fogja megtudni sem ő, sem más a világon. S ön jól cselekedett. Ha látta volna a szegény fiatal ember örömét, midőn a virágokat észreuvé, s én becsületszavamat adám, hogy nem tétettem ablakába, s mennyit kérdezett, vajjon honnan jöhetnek, s ki lehet az, ki őt új lakásában a rokonszenv ezen jelével fogadja, ön nem sajnálná a mit tett. — Mindig legjobb, ha szívünket követjük.

— Ha tudtam volna, hogy itt vannak, nem tettem volna, és kérem

— Becsületszavamat adom, hogy Várkövy soha tőlem semmit nem hall meg. Hadd törje fejét e titok fölött. Egyet mindenesetre tud: hogy közel hozzá egy barátságos lény lakik, ki iránta rokonszenvvvel viseltetik s ez maga elég, hogy vele új helyzetét megkedveltesse.

Megnyugtatta érzém magamat. A doktor szavai után egészen más színben láttam az egészset, s zavar nélkül léptem Várkövy elé.

Rövid ideig maradt nálunk, s azon ígérettel, hogy ha nagynéném megengedi, nem sokára ismét eljő, s mint új gazda, tanácsáért fog folyamodni, a doktorral együtt elment.

TIZENHARMADIK LEVÉL.

Ha két asszony, kit nagy szerencsétlenség nem ért, és ki egymásra nem neheztel, hallgatva ül egymás mellett, legyünk meggyőződve, hogy e kettőnek szükséges beszédük van egymással, vagy hogy valami tárgyról különösen szeretnének szólni. — Közöséges viszonyok között mi asszonyok mindig találunk tárgyat, melyről beszélhetünk, de ilyenkor épen az, hogy tárgyunk megvan, képezi a nehézséget, s én mindig azt tapasztaltam, hogy ilyenkor a beszélgetést kezdeni még nehezebb, mint azt elhagyni.

Igy voltunk e napon mi ketten, és nem emlékszem, hogy mióta nagynénémmel laktam, egy nap ily hosszúnak látszott volna, mint az, melyen Várkövy először házunkhoz jött.

Nagynéném szigorun megtartotta a vasárnapot. Még akkor is, — mondá sokszor — ha nem vagyunk oly hangulatban, hogy vallásos gondolatokkal foglalkozzunk, jó, hogy legalább egy napra föl hagyunk szokott foglalatosságainkkal. A nyugalom, melyre magunkat ez nap kényszerítjük, s mely néha terhünkre válik, mindenesetre azt eszközli, hogy a munka, mely ellen szombaton panaszkodtunk, hétfőn jól esik. — Nagynéném vasárnapon nem járt körül gazdaságában, nem számolt, még leveleket sem irt, s nem tűrte, hogy én, vagy a cselédek csak varrjunk is. De máskor a délelőtt hamar elmúlt. Nehány fejezetet olvastatott magának a bibliából, kimentünk a kertbe vagy szőlőnkbe, s érdekes beszél-

getései között repültek az órák. Ma szótlanul ültünk egymás mellett s így jártunk a kertbe fel s alá, ha nagynéném egy vagy más tárgyról beszélgetni kezdett, a beszélgetés hamar félbeszakadt. Szórakozottnak látszott, mint őt még eddig soha nem láttam, elfoglalva gondolatai által, s ámbár a fölgerjedés után, melyen keresztül mentem, magam is hasonló hangulatban valék, nagynéném magaviselete nekem is feltűnt, s nem magyarázhatám magamnak annak okát.

Délután, mint vasárnapon mindig, a tiszteletes jött hozzánk, valamivel később a doktor, s én ismét a kertbe mentem ki, s körüljárva a virágágyak között, átengedém magamat ábrándjaimnak. Véghetlenül jól esett, hogy magánosan leheték. — Ujra átgondoltam a napnak eseményeit, újra elmondtam minden szót, melyet Várkövyről hallottam, s bár mi közömbös volt ez, nekem véghetlenül jól esett a visszaemlékezés.

Midőn a szobába visszamentem, itt is Várkövyről folyt a beszélgetés. A szerencsétlenségről, mely a családot érte, Várkövy szülőiről s magáról új szomszédunkról, kire nézve — mi ritkán történt — a doktor s tiszteletes meggyeztek ítéletökben, s kit mindketten egyiránt magasztaltak. Nagynéném érzései is egészen megváltoztak. Szavaiban most nem volt semmi keserűség, s még az öreg Várkövyről is a legnagyobb részvétellel szólt, csak azt jegyezve meg, hogy nem értheti oly ember, kinek annyi vagyona van, miként hozhatja családját gondatlansága által ily bajba.

— S nem is gondatlanság által jött az öreg Várkövy e bajba — mondá az orvos, — sőt nem ismertem embert, ki vagyonának nevelésére több gondot fordított, mint ő az utolsó tíz év alatt. Jószágot vásárlott, bérlett, vagy ujitásokat hozott be gazdaságába, egy szóval éjjel-nappal fáradott, hogy a csorbát, melyet vagyonában észrevett, helyre-

hozza, s épen ez volt a főbaj. Kit a szerencse elhagyott, az nézzen utána, s várjon, nem tér-e vissza. De ki azt erővel akarja feltartani s vele küzdeni kezd, csak sebet várhat.

— Nagy tévedés, hogy mindenben csak a szerencsét okozzuk — jegyzé meg nagynéném. — Igaz, nem gyarapodhatunk, ha az nem kedvez, de azért nem jutunk tönkre sem. Ily baj, mint a Várkövyeké, mindenkit csak saját hibájából érhet, csak akkor, ha nem számol.

— Ismét ellent kell mondanom — vága szavába a doktor. — Az öreg Várkövy számolt többet mint mások, és ha számadásait átnézzük, bizonyosan egy hibát sem találunk az aritmetika szabályai ellen; csak hogy az, mi az embert soha nem hagyja el, a remény velünk marad akkor is, ha számolunk, s így megtörténik, hogy a várt bevételt nagyobbra, a kiadást kisebbre tesszük — talán csak valamivel, de mindegy, míg végre az egész egy nagy deficitté nő, melynek fedezésénél ismét ugyanezen hibába esünk, mert minden ember optimista, ha optimismusra szüksége van, hogy kétségbe ne essék. — — Mi orvosok legtöbbször tapasztaljuk ezt. A legjózanabb ember, ki baját ismeri, ki talán maga orvos, és százszor tapasztalta, hogy hasonló esetben segíteni nem lehet, épen midőn sirjához közeledik, egyszerre reményleni kezd. Nincs semmi oka. Csak hogy midőn körültekint s gyermekeit látja, kiktől örökre meg kell válnia, a gondolat oly szörnyű, hogy lehetetlennek látszik. S ilyen az ember mindenben. Gyöngesége, mely legtöbb szenvedéseinek oka, néha jótéteménynyé válik, s ha az öreg Várkövyre visszagondolok, nekem most minden, a mit tett, természetesnek látszik. Igaz, hogy családjára nézve jobb lett volna, ha midőn vagyonát fogyni látta, a helyzetet elfogadva, speculatiores nem veti magát. — Annak is, ki vízbe esik — a mint uszóktól hallám — legjobb a mit tehet, az lenne, ha mereven

a vizre fekszik; de bámulhatjuk-e, ha az, ki magát merülni érzi, kézzel-lábbal dolgozik.

A tiszteletes osztá a nézeteket, nagynéném czáfolgatta, s még egy ideig folyt a beszélgetés, midőn az öreg Erzsi a szobába rohant s kiáltá, hogy tűz van.

Felugrottunk, míg a tiszteletes a helyszínére sietett, s nagynéném kiment, hogy a vizipuskát s egyéb oltó-szereket, melyeket saját épületei számára tartott, segítségül küldje; csak doktorunk s én maradtam tétlenül. Kimenve a többiek után, láttuk a vastag füstoszlopot, mely közel a templomhoz emelkedett, s a magasban elterjedve, mint sötét felhő függött falunk fölött, s féltünk mindketten, talán csak, mert semmi más dolgunk nem volt.

Egyébiránt oly emberre, kinek idegzete gyönge, mint doktorunké, a zavar, melyet magunk körül láttunk, nem maradhatott hatás nélkül. Míg a férfi-cselédek egy része is a legnagyobb ijedséggel szaladgált körül, s ha annak, mit a szomszédasszonyok Erzsinek a tűz nagyságáról beszéltek, csak fele lett volna is igaz, az egész falu elpusztult volna. — Csak nagynéném tartá meg nyugalmát, s engem bámulattal töltött a határozottság, melylyel parancsolatait osztogató, s e zavar között mindent rendezni tudott, úgy hogy tíz percz múlva már cselédeivel s az oltószerekkel siethetett.

Mikor a többieket követve, mi is a tűzhöz értünk, már a ház egész födele, s a mellette álló istálló lángban valának. A házat megmenteni lehetetlen volt, az oltószerek csak a melléképületek oltalmazására használtattak, s a háznép és szomszédok minden fáradságuk mellett még a bútornak s ágyneműeknek is csak egy részét menthették meg. A konyha beégett s most a gazda s családja néma kétségbeesésben, tétlenül nézé vagyonának pusztulását.

A nagy zavar után, most aránylag csend következett

be, melyet csak az égő ház körül összecsoportosult tömeg beszélgetése, a tűz pattogása s a tompa zaj szakított meg, melyet a belső gerendák időről időre okoztak. Nagynéném a tűz közelében állt, s az oltást igazgatá, én a doktorral távolabbról néztem az egészet, mely reám végzetlenül szomorú benyomást tett, épen mert soha szebb tavaszi napot nem láttam, a nap ragyogó sugárai, s az egész természet tavaszi pompájában, a szomorú jelenettel, melynek tanúi valánk, mintegy ellentétben állt. — Egyszerre a tömeg között nagy mozgás és láрма támadt, melyből csak egy asszony sikoltását vehettem ki. — A doktorral közelebb siettünk s oly jelenetnek levünk tanúi, melyről soha megfélekezni nem fogok.

A házban egy szegény özvegy lakott, távol rokona gazdájának, kit az férje halála után néhány hónap előtt fogadott magához, s ki napszámból élt. Az asszony ma délután a szőlőbe ment, s miután onnan lélekszakadva visszaszaladt, most gyermekét kereste. — A ház kamrájában hagyta csecsemőjét. A gazda legbecsesebb holmijának egy részét sem menthette meg, s azt, hogy a gyermek a kamrában maradt nem tudta senki, s így senki nem gondolt megmentésére.

— Bocsássatok — kiálta az asszony, eltaszítva azokat, kik őt visszatartóztatták.

— Jó asszony! — mondá nagynéném — nem eresztünk be. Hasztalan, nem mentheted meg többé, s gondold meg, még két gyermeked van.

— Hát megégek vele. Ereszszetek. Én nem hagyom ott.

A gazda s még pár férfi erőszakkal visszatarták őt.

— Talán mégis meg lehetne menteni a gyermeket — mondá a tiszteletes. — A gerendák a kamara felett még nem szakadtak le.

— De a konyha ég és azon kell keresztül menni —

mondá a másik. — Férfi sem birna, hát még a szegény aszszony. Meggyul ruhája, még mielőtt a kamrához jut.

E pillanatban jött Várkövy a tüzhöz.

— Vízet ide! — kiáltott — a mennyi csak van. — Öntsetek le!

— Talán a tens ur csak nem megy az égő házba? — kiálta doktorunk elrémülve.

— Talán megmenthetem a szegény gyermeket — mondá amaz, — csak öntsenek annyi vizet a konyhaajtón be, a mennyit csak birnak.

— Ez valóságos örültség! — kiáltott amaz, Várkövyt visszatartva.

De ez nem hallgatott reá. — Ide a vedret. — S ezzel kirántva kezét a házba rohant.

Pár másodperczig vala benn, — de ez egy örökségnek látszott, s annyi év után borzadva gondolok vissza, főkép miután ép ez alatt, mig ő a házban volt, két égő gerenda szakadt le.

— Ez elveszett — kiálta a doktor — de a jövő pillanatban Várkövy állt előttünk, karjában tartva a gyermeket.

Nem irom le e jelenetet, s az érzéseket, melyeken keresztül mentem. — A szerencsétlen anya feljajdulva örömben, borult lábaihoz, s az első pillanatban az öröm, mely minden jelenlevőt eltöltött, háttérbe szorított minden egyebet. Maga a gazda, kinek háza égett, megfélelkezett saját bajáról, s csak később vettük észre, hogy Várkövy sebesülve van. A leszakadó gerendák egyike balkarját érte, s ez el vala törve.

Nagynéném kérte Várkövyt, hogy jöjjön házunkhoz. Saját lakása sokkal távolabb vala, — s ott még talán jegők sincs — mondá nagynéném. — Legalább mára nem eresztjük el szomszéd urat.

S miután Várkövy rövid szabadkozás után az ajánlatot elfogadta, visszamentünk.

Nagynéném azon szobát nyitván ki vendége számára, melyben közönségesen Márton bátyám lakott, mig minden szükséges rendelkezéseket megtőn, őt az orvossal hagyta.

Mintegy fél óra mulva doktorunk szobánkba jött, s jelenté, hogy a törés jó helyen van, s fájdalmas, de nem veszélyes.

TIZENNEGYEDIK LEVÉL.

Ha vén gazdasszony fekete főkötőben, redős arczczal szerelemről szól, s a leirhatatlan aggodalmakról s boldogságról beszél, melylyel egy szó, egy tekintet szívét eltölté s mindazon apróságokra emlékezik, melyeket elfelejteni nem tudunk, s melyek néha több befolyást gyakorolnak egész jövőnkre, mint életünk legnagyobb eseményei, — van-e ennél nevelősebb? — S mégis, ha vén gazdasszonyaink szólni akarnának, vagy — mert az akarat talán nem hiányzik, — ha lenne valaki, ki ha szólnak, reájok hallgat, nem mondana-e el mindenik egy ily történetet, történetet, mely a szívhez szól, s melyet a legifjabb is örömmel hallgatna, mert az, mit az öreg beszél, arra emlékezteti, mit tegnap ő maga érzett. Mint régi naptárak, ugy hasonlítanak különböző nők emlékei egymáshoz. Egyben a nagy ünnepek előbb, másban később fordulnak elő, de egészen sehol nem hiányzanak s mindenikben csak egyszer találhatók, s ha átlapozzuk, kitűnik, hogy tulajdonképen minden olyan, mintha mostanra irták volna, csak az évszám, mely a czimlapon áll, avult el. — De mindamellett érzem helyzetem nevelőseges oldalát, s ezért a lehetőségig rövid leszek.

Várkövy csak két napot töltött házunkban, — s azon

idő alatt is nagynéném s az orvos nálam több időt töltöttek vele, s ha társaságában valék, senkivel sem szólt kevesebbet; — de ha éveket töltünk is együtt, nem tehetett volna szívemre mélyebb benyomást. Nem adtam számot magamnak érzéseimről, s ha valaki kérdez, szeretem-e őt, nem felelhettem volna; csak azt érzem, hogy életemet adnám, ha őt boldoggá tehetném.

Külsőleg semmi nem változott körömben, de egész életem új irányt vett, mintha e két nap köztem s multam között egy válaszfalt képezne, mely minden egyebet eltakar szemeim előtt — A szoba, a kert, még egyszerű foglalatosságaim s nagynéném beszélgetései is reá emlékeztettek; hisz itt dolgoztam ugyanazon munkán akkor is, mikor ő még itt volt, s midőn nagynéném gazdaságáról beszélt, ő így nyilatkozott. — Minden, a mit láttam s hallottam, egy-egy vonatkozás vala reá, s minden szava, minden mozdulata, nekem nevezetesnek látszott.

Ha a körülményekre gondolok, melyek között megismerkedtünk, a benyomás, melyet Várkövy reám első pillanattól tett, most is természetesnek látszik, s csak azt nem foghatom meg, hogy nagynéném azt észre nem vevé, s ám-bár számomra más terveket csinált, mégis mindent tett, mi érzésemet nevelheté.

Senki sem szólt többet róla mint ő. Ha a doktor meglátogatott, — mi most, míg Várkövy egészen ki nem épült, csaknem naponkint történt — órákig elbeszélgetett új szomszédjáról, s midőn az még felkötött karral végre maga jött, s az iránta mutatott részvétet megköszöné, az öreg asszony oly szívélyesen hívá őt házához, hogy Várkövy ennyi szívesseget nem is utasíthatott vissza.

— Meglátja, jó szomszédok leszünk — mondá nagynéném — nem oly nehéz velem kijőni, mint némelyek

hirdetik, én nem bántom senkinek határát, és hasznomat veheti. Nem értek sokfélét, de tudom hogy kell gazdálkodni s hogy kell pörlekedni, s ez országban az a földolog. Várkövy ur birtoka az előbbihez képest nem nagy, de én még kevesebbel kezdtem gazdaságomat, és hála Istennek megvagynunk; s a mit egy magános asszony kivihet, az százszor könnyebb férfinak. — Csak akarni kell — ez a földolog — akarni erősen és sokáig, és ön akarni tud, azt láttam. A ki, hogy nemes értesének eleget tegyen: a tűzbe megy, az arra termett, hogy sorsával megküzdjön, mely bármily ellenségesnek mutatkozik, mindig változékony, s a kellő kitartás mellett mindig legyőzhető.

Egyedül nagynéném practicus tanácsainak, melyekkel az új gazdát ellátta, köszönhattuk-e, hogy csaknem naponkint házunkhoz jött, nem tudom, de ő eljött, s nagynéném naponkint több érdeket mutatott dolgai- s több ragaszkodást személye iránt.

— Furcsa dolog — mondá többször, — nincs semmi okom, hogy Várkövyt szeressem, s Andor minden mozdulatában apjára emlékeztet, s mégis úgy megszoktam, mintha házamban nevelkedett volna fel és pedig sok hibája van. Soha nem lesz gazda belőle. Ebben is egész apja. Csak az nem lopja, a ki nem akarja, s pedig ő szegény legény, neki vigyáznia kell. Nem is segíthet semmi rajta, mintha jószágát bérbe adja — magam is kiveszem, s többet fizetek érte, mint ő gazdaságából valaha bevehet. — Ő sokat tud, s ha hivatalba lép, rokonainak pártfogására is számolhat, abban, a mi semmi pénzbe nem kerül, segíteni fogják, de teljességgel nincs kedve a hivataloskodáshoz, s ha itt marad, meg kell őt házasítanunk minél előbb. Gazdálkodni gazdasszony nélkül, valóságos képtelenség.

Ha nagynéném inkább figyelt volna ráám, a zavar,

melybe néha jöttem, ha ilyeneket beszélt, elárulta volna érzéseimet. De ő ki mindenben oly éleslátásu vala, ez egyet nem látta soha, s ha olvasóim ezt természetellenesnek tartják: higgyék el, nincs közülök senki, kinek nem lenne hasonló vaksága.

Öreg doktorunk mondá többször nagynénémnek, ha szemei ellen panaszkodott, hogy nincs szem, mely mindent egyiránt lát, s ez áll, nem csak szemünkről, de belátásunkról is. A legokosabb embereknél tapasztaljuk, hogy néha oly dolgokról, melyek őket közelebből érdeklik, s melyeket mindenki észre vesz, legkisebb fogalmuk sincs, s ha ezen bámulunk, legyünk meggyőződve, hogy mások ép ezért csodálkoznak felettünk. Végre is csak azt látjuk, mire szemünket fordítjuk, s vannak dolgok, melyekre nem fordítjuk szemünket, s így járt nagynéném is.

Ő régen gondoskodott jövőmről.

A mint olvasóim tudják, nagynéném életcélja az volt, hogy a Kintornyay-családot régi fényében visszaállítsa, s ugyanez vala célja Márton bátyámnak is, kit ő magának segédül nevelt s ki mint ügyvéd hasonló erélylyel ugyanazon feladáson dolgozott. Sok tanácskozás, s több kísérlet után Márton a család számos tagjai közt végre feltalálta azt, kit a család felemelésére alkalmasnak tartott, s Kintornyay Gábor egyik igen távol rokonunknak fia, ki mint én gyermek korában árván maradt, választatott arra, hogy a nagy vagyonnak egyedüli örököse legyen, melyet nagynéném s Márton bátyám annyi fáradsággal szereztek. — — Gábor Pesten minden gonddal uriasan neveltetett, s teljesen megfelelt a várakozásnak. Szép fiatal ember volt, a legjobb társaságban jól fogadva, kitűnő jurista, mint Márton bácsi állítá, és valószínűs gavallér, mint nagynéném mondta, ki mágnás pajtásai között legfelebb azáltal tűnik ki, hogy szebben üli meg

lovát s uriasabban néz ki a többieknél. — Sem Márton, sem nagynéném nem kimélték pénzüket, hogy a család képviselője már mint ifju fényesen jelenhessék meg, s azon körben othonossá válják, melyben őt látni kívánták. Nagynéném el volt határozva, hogy egész vagyonát neki hagyja, s a szeretet, melylyel irántam viseltetett, bizonyosan nem ingathatta volna meg feltételét; de vajjon nem egyeztetheti-e meg szeretetét feltételével, s nem intézheti-e el a dolgokat úgy, hogy a vagyon Kintornyayé legyen, s mégis általam élveztessék.

Erre nem vala más szükséges, minthogy Gábor nőül vegyen, s ő életében nehezebb dolgokat vitt ki. — Nézete szerint itt nem volt semmi akadály. — Gábor körülbelül négy évvel volt nálam idősebb, csinos fiatal ember, s én nagynéném meggyőződése szerint, a legszebb s legkedvesebb leány a föld kerekiségén. Neki lehetetlennek látszék, hogy ne szeressük egymást, s ámbár Márton bácsi eleinte jobban szerette volna, ha öcsce valamely mágnás, vagy legalább valamely főispán leányát veszi el, végre ő is megegyezett.

Nagynénémnek az egész terv oly természetesnek, oly szükségesnek látszott, hogy sikerülésén egy perczig sem kételkedett. Én magam nem ismertem e tervet, mert ámbár az öreg Erzsi többször szólt Gábor urfiról s mindig monda, hogy belőlünk pár lesz, ezt csak tréfának vettem, s főképen mióta Várkövyvel megismerkedtem, nem is gondoltam rokonomra, kivel, mikor Gábor bácsi egy év előtt Kintornyán volt, jól mulattam, de ki reám semmi mélyebb benyomást nem tett. S így történt, hogy nagynéném, kinek eszébe nem jutott, hogy legforróbb kívánata azért hiúsulhatna meg, mert másba szeretek, mint kit ő számomra választott, Várkövyt mindinkább körünkbe voná; s hogy én tartózkodás nélkül átengedém magamat azon érzésnek, mely annyira boldogított.

TIZENÖTÖDIK LEVÉL.

Ha kérdeznének: életemben mikor éreztem magamat legboldogabbnak? azon időszakot nevezném meg, melyről utolsó levelemben szóltam. — — Napjaimnak nem voltak eseményei, egyik a másikhoz hasonlított, egyiránt derült, egyiránt boldogító. Semmi nem zavarta lelkem nyugalma, nem aggódtam s nem reményltem, az édes jelennek engedve át lelkemet, életem nyájas álmához vala hasonló, mely épen azért boldogít, mert hatását sem a múlt, sem jövőnk nem zavarja, mitől ébren soha egészen nem szabadulhatunk meg.

Mondják: hogy csak az első szerelem boldogít, s ez igaz; hisz igazán, szívünk egész erejével csak egyszer szerethetünk életünkben, de ezen első szerelem tiszta boldogságát is csak kezdetén élvezzük. — Szerelmünk később nagyobbá válhatik, az érzés szenvedelemmé nőhet, s mint a láng elterjedve, egész valónkat ragadhatja meg. De valamint a láng első fellobbbanásánál a legszebb, mikor hatalma még semmit nem emésztett meg, úgy szerelmünk is. Egész nagyságában élveztem ezt, s gondtalanul engedém át lelkemet boldogságának.

Egy régi ismerősöm mondá többször, hogy az első emberpárnak könnyű volt boldognak lennie, mert nem voltak szomszédjai, s midőn jól érezték magukat, biztosak voltak, hogy senki nem jó közbe, ki szerencsájöket zavarja; mert minden baj a világon onnan ered, hogy valahányszor jól érezzük magunkat, mindig valaki közbe jó. Az idegen hang a disharmoniát nem szünteti meg, de elég, hogy a legszebb harmoniát megzavarja, s a boldogságnak mestersége abban áll, hogy midőn a sors kedves, minden idegen befolyást eltávo-

litva, magunk tudjunk maradni. Talán nem minden viszonyok között helyes e felfogás, de nálam beteljesedett, s Márton bátyámnak megérkezése hamar véget vetett csöndes boldogságomnak.

A legkisebb háznak megvan a maga nagy embere, kinek tanácsai parancsokként fogadtatnak el, kinek tréfáira mindenki nevet, kinek elbeszéléseit a szolgálótól a háziaszszonyig, mindig egyenlő érdekléssel hallgatja, kinek már megjelenése is mindent mozgásba hoz. Ily ember vala házunkban Márton bácsi, s midőn levele Pestről megérkezett, melyben írta, hogy ámbár a husvéti ünnepeket már Kintornyán tölté, a szomszéd megyében dolgai lévén, most is egypár napra hozzánk jó, nagy öröm uralkodott házunkban. — A doktor s tiszteletes alig várták érdekes beszélgetéseit, nagynéném örült, hogy több fontos dolgairól vele szóval értekezhet, az öreg Erzsí a dicséretre, melyekkel főzését mindig kiemelé, s én örültem a többiekkel, hisz úgy is oly lelki hangulatban voltam, melyben mindennek örülünk; s midőn a nap végre eljött, melyen megérkezését vártuk, nagy készülétek tétettek a házban s konyhában. — Nagynéném a szobát maga készíté el, melynek ablakára kertünk legszebb rózsáiból én egy nagy bokrétát állíték, s a konyhában Erzsí szokatlan gonddal készíté azon ételeket, melyek a kedves tensurnak, mikor utolszor itt volt, leginkább izlettek, s melyekről mondá, hogy egész Pest városában nincsen senki, ki Erzsít a főzésben felülmulná, s ámbár Márton szokása szerint, legalább két órával előbb jött, mint levelében ígerte, rég készen vártuk, s már a tiszteletes ur is fél óráig járt föl s alá kertünkben, mikor kocsijának csöngését távolról meghallottuk. Jóval később — mert e régisége által érdekes hintónak, melyet egyszer egyik cliensének halála után, mint végakarátának végrehajtója, örökségben kapott, mások között azon

tulajdona vala, hogy közelítése legalább ezer lépésre meghallatszott — s jóval később a tiszteletreméltó hintó érkezett meg udvarunkban.

A mennyire csak visszaemlékszem, Márton bátyámon a legkisebb változást nem vevék észre. A hintó, az öreg Palkó a bakon, roppant kipedert bajuszával, s Márton bácsinak ruhája, minden épen olyan maradt, mint mindig találtam. Fiatal phantasiám elevenségével nem képzelhettem volna e kocsi új, nagybátyám és Palkó fiatal korukban hogy nézhettek ki, de ép oly bizonyos, hogy sem a hintó, sem azok, kik benne ültek, nem is avultak el; mi megszoktuk, de olvasóimnak az egész uti készület rendkívülinek látszott volna, főkép a fiatalbáknak, kiknek a vasutak ezen korában maholnap sem a forsponttól, sem azokról, kik azon jártak, fogalmuk nem lesz többé.

Azt mondjuk közönségesen, hogy a világ mindig hasonló maradt. Az emberek járnak-kelnek, dolgoznak, élnek, pörlekednek, de ha a módot tekintjük, melyen mindezt tesszik, mily változás, s nem természetes-e, ha egyik kor a másikat nem érti meg, s ha midőn fiatalságunkról szólunk, azt az új nemzedéknek nem magyarázhatjuk meg. Valamint a ki gőzmozdonyaink rohanó sebességéhez szokott, a kedélyes lassuságot, melylyel fiatal korunkban utaztunk, nem képzelheti magának, úgy annak, ki uriasan löltözött fiatal ügyvédeinket látja, a magyar prókátorról, mint mi azt ismertük, fogalma nem lehet többé, s erre lenne szükség, hogy olvasóim maguknak nagybátyámról helyes képet alkothassanak. Mint oly férfi, ki nem tudom hány családnak viszonyait náloknál jobban, sőt ki azokat egyedül ismeré, az önbizalomnak, melylyel e szerény külsejű férfi a legbüszkébbekkel szemközt föllépett, nem voltak határai, parancsolatokként osztogatá tanácsait. — — És csak ki tudta hány pert nyert

életében, s hogy nem vesztett egy nagyobbát sem, legalább végképen el, az érthető a szívósságot, melylyel minden véleményeihez ragaszkodott, nem makacsságból, de mert annyira beleélte magát hivatásába, hogy mindent, mit védelmezett, végre valónak tartott, s véleményének megváltoztatását, az örök igazságon elkövetett ámulásnak tekinté.

Ily pillanatokban modora kellemetlenné vált. Vékony hangja élessé, metszővé lett, mint szavai, szemei villogtak s arcza haragos kifejezést vett föl, de egyébként nem volt szeretetreméltóbb ember, s talán nem ismertem senkit, ki anynyt beszélve, mégis soha fárasztóvá nem vált.

Mint doktorunknak egyszer mondá, miután az egész világ s mindenről egyre perlekedik, prókátornak mindenhez kell érteni, s ő értett mindenhez, s mindenről szólt, de mindig érdekesen, mint oly ember, ki sokat tanult az életből, s ilyenek mindig ép oly mulatságosak, mint azok, kik ismereteiket könyvekből meritik, unalmasak szoktak lenni.

Ily ember előtt — ki csaknem minden sikert, melyet életében aratott, emberismeretének köszöné, a viszony, mely köztem s Várkövy között támadni kezdett, titokban nem maradhatott, s nem végeztük el ebédünket, melynél az nap a tiszteletesen kívül a doktor s Várkövy is résztvett — mikor az öreg ur már mindent tudott, mit mi magunk még alig sejdíténk. — Én, mintegy ösztönszerűleg éreztem ezt, s midőn ebéd között többször tekintetével találkoztam, melyet nagy pápaszemei alatt reám függesztett, elpirulva sütöttem le szemeimet.

Egyébiránt ő közlékeny vala, mint máskor. — A férfiak politikai vitatkozásba ereszkedtek, melyben nagynéném is élénk részt vőn, s este volt mikor vendégeink távoztak.

Márton a kapuig kísért Várkövyt, s mint szokása volt, nagy hajlongásokkal vett búcsút tőle, s úgy látszott, a

legjobb barátságban válnak el. — Midőn visszajött, egy perczre megállt mellettem. — Ugy látszik tanult fiatal ember — mondá kissé gunyosan.

Mondám, hogy erről nem ítélnék.

— Az nem is szükséges — viszonzá ő — akár tanult akár nem, de úgy látszik, mindenesetre nagyon mulatságos, nemde? — s a kis ember ismét reám szögezé szürke szemeit, s mosolyogva a házba ment.

TIZENHATODIK LEVÉL.

Rég nem irtam. Ennek, mint a világon mindennek, sok oka van. Az első, mert mióta a grófné egész családjával Pestről visszajött, sokkal több dolgom van. — A második a hideg esős idő, mely a tisztartó állítása szerint, a búzákat még helyrehozhatja, de reám egészen ellenkezőleg hat. Ugy is a tavasz zavarba hozza természetünket, a vén katona újra fájlalja sebhelyeit, s a vén gazdasszony megérzi a károkat, melyeket annyi szakács és komorna, kikkol dolga volt, májának okozott, s mint a fákon, úgy ha vénülünk, testünkön, épen tavaszkor vesszük észre, hogy száradni kezd. — Végre s ez főoka, grófnémtől, — ki mint ön képzelheti, a „Gazdasszonyi egyesületnek“ egyik kitűnő tagja, — hallottam, hogy ön lapjának kevés előfizetője van, sőt hogy azt csak az egyesület lelkes pártfogónéja, s a társaságnak néhány hasonló buzgóságu tagja, tartja föl, mely ha ezentul több támogatásra nem talál, nem biztosíthatja jövőjét.

Megvallom, ha magától grófnémtől nem hallottam volna, nem hihetem. — Nekem úgy látszott, hogy a gazdasszonyi egyesület csakugyan országos akar lenni, ha feladata az, hogy azon nemes törekvéseknek, melyekre e hon leányai

egyesültek, központul szolgáljon, ezen egyesület egy külön lap nélkül, országos minőségben legalább, nem állhat fenn, s én annál kevésbé kételkedtem ennek támogatásán, miután a nagyszerű eredmények, melyeket az egyesület a közjótékony-ság mezején előmutathat, a tagoknak buzgóságát csak nevelheté, miután a nevelés és az üdvös működésnek minden más körében az eredmény szinte csak az egyes törekvések egye-sítésétől várható, s miután főképp azon üdvös indítványból, mely e lapok hasábjain fiókegyesületek felállítása iránt tétetett, s közhelybenhagyással találkozott, azon szándokot olvasám ki, hogy egyesületünk csakugyan országossá váljék; — mely fiók-egyesületei által az ország minden vidékein kiterjed, mely minden egyes megyében egy központot alakít, honnan jótéteményei kisugárzanak, s mindezen pontokat, egy nagy egészszé köti össze. Ugy vagyunk meggyőződve, hogy egyesületünk számos tagjai között nincsen egy sem, ki annak feladatát tisztábban fogná fel, s érte nálamnál inkább lelkesülne. Az egyesülési szellem csodákat visz véghez századunkban s bámulattal látjuk a roppant műveket, melyeket azok alkottak, kiket csak a haszon s nyereségnek reménye vezetett együvé, és vajjon hát e szellemnek csak akkor nem volna hatalma, midőn azt a legnemesebb érzelmek vezérlik, s az eszköz, melylyel a fukarság s pénzsomj oly sikerrel él, elveszteni hatását, midőn azt a nemes szívek legszebb cél-jaik kivitelére használni akarják? S azért biztam — mint talán senki — egyesületünk eredményeiben, s azért biztam e lapban, melynek fennállása — legalább a mennyire én a dolgot értem — egyesületünk országos hatásának feltétele, s azért szerződtem munkatársának, szorgalmasan — talán egyes olvasók nézete szerint, nagyon is szorgalmasan küldve hetenkint leveleimet.

Nem nagy érdem meglehet, — de bizonyosan nagy

fáradtság nekem, melytől kétségtelenül felmentem magamat, ha olvasókra nem számolhatok. Mert ha régiségek, melyeket multamnak lomjaiból összeszedek, mások előtt nem nagy beccsel birnak is, próbálja más, mily élvezet multjában kotorászni, fogadom, ő is úgy jár, mint a tudós, ki valamely levéltárban régi okmányokat kutat, s egyszerre csak azt veszi észre, hogy az elsárgult lapok halvány betűi felett szemei könyekbe lábadtak.

Irni olvasók nélkül, ahoz nincs semmi kedvem. Asszony létemre ezen uton még akademikus sem lehetne belőlem, és fiatal gazdasszonyainknak csak rossz példát adnék, midőn épen azt fecserlem el, miben a takarékoság legszükségesebb — időmet. — Csaknem el voltam határozva, hogy egészen felhagyok levelezéssel, s életem emlékei befejezetlenül maradnak, mint sok mű, melyet nálamnál derekabb emberek kezdettek; — de a grófné, midőn a gazdasszonyok lapját átnézte, főkép mult héten, háromszor is kérdé: vajjon miért nincs bennök a gazdasszony levele? kedves Klárim nagyon kíváncsi mi történt a Kintornyayakkal, s én, mint ön látja, ismét íróasztalomnál ülök. Ilyenek föltételeink. Fiatal korunkban száz nagy feladást tüzünk ki magunknak, vén napjainkban százszor elhatározzuk, hogy ezt vagy amazt nem tesszük többé, s a fiatal s az öreg egyiránt nem követi határozatát.

De menjünk tovább, megírtam utolsó levelemben, hogy Márton bácsi meglátogatott, s Várkövyvel találkozva, hajlalommat észrevevé. Márton bácsi sokat tartott emberismertére, s meg volt győződve, hogy annak nagy hasznát veszi, de ezen esetben úgy hiszem, éles belátása által nem igen mozditá elő terveit. — Egy szép keleti mondát ismerek. Nem tudom kitől hallottam, vagy hol olvastam, de elmondom, mert Márton bácsi következeit megmagyarázza.

Miután Isten az első emberpárt a paradicsomból kiűzeté, a szerencsétlenek futva az angyal lobogó kardja előtt, végre egy nagy mezőre értek. — Itt telepedtek le, a fáradtságos utnak, mely reájok s utódaikra várt, első pihenő helyén, s midőn elhagyottságukat látták, — mert a mint tudva van, a paradicsom állataiból, melyekkel egyetértésben éltek, csak a kutya követé őket, s midőn előbbi boldogságuk helyére visszanéztek, melynek csak virágzó kerítése látszott, szívöket mondhatlan fájdalom tölté el, és sirtak keservesen, míg végre kifáradva ebben is, szemeikre álom ereszkedett. Isten maga megsajnálta szegényeket, és az angyalok könnyörögve borultak le trónusa előtt, hogy vegye vissza a szigorú ítéletet, s könyörüljön azokon, kiket képmására teremtett. Végre az Ur könyörült, s magához intve egyik angyalát, egy marok tiszta buzát adott neki, mondva, hogy vigye el Ádámnak, s tegye mellé, hogy ha fölébred, készen találja azt, mi őt a nyomortól megőrzi.

Az angyal híven teljesíté a parancsot, s Ádám megálmodá, hogy Isten könyörült rajta, de a gonosz szintén látta az egészet, s mikor az angyal eltávozott, még mielőtt az alvók fölébredtek, oda sietett, s messze körül fölásta a földet körmeivel, s magonkint elszórta a buzát, s letaposta lábaival, hogy nyoma sem látszott, s mikor az ember fölébredt s körülnézett, hogy szép álmának teljesülését keresse, csak azt vevé észre, hogy hol este zöld füvet látott, most csak kopár föld maradt. — Ádám újra elszomorodott, s nagy bajjal kereste mindennapi élelmét, gyökereken s vad gyümölcsön tengődve. De bármi nyomorult volt élete, azért nem távozott e helyről, s itt építé kunyhóját, mert az angyal, ki naponkint megjelent álmában, őt maradásra inté, s mert ha már kiűzetett a paradicsomból, innen legalább kerítését láthatá, s ez is jól esett neki.

Igy multak hetek s hónapok. A gonosz hogy Ádámot gyötörje, s még inkább, hogy a magot, melyet Isten az égből küldött a szegény embernek, végkép megrontsa, őszkor rossz időt hozott a vidékre. Naponkint esett, de mindamellet az ördög nagy bosszúságára tapasztalá, hogy a hely, melyen az égből küldött magot elásta, csak annál szebben zöldel, s azért mihelyest tél lett, hóval takarta az egész környéket. — Rossz napok voltak ezek Ádámra, még a csermely is befagyott, s fáradsággal kellett feltörni a jeget, hogy csak vizet kaphasson, s napestig dolgozott néha, s a fagyos földben alig talált annyi gyökeret, melylyel magának s szerencsétlen párjának éhségét lecsillapithatá.

Szegények, csaknem kétségbeestek, s az ördög, mióta a világ áll, talán soha nem gyönyörködött inkább mint ezen időben, midőn az egész emberi nemet, mely akkor élt, egyszerre ily nyomorúságban láthatta, s végképeni elpusztulását látta; de végre szerencsére eljött a tavasz s vele jobb napok.

Nehéz volt Ádám élete most is, homloka izzadságával kelle keresnie mindennapi kenyerét, de ha kereste, legalább megtalálhata, a fák s bokrok meghozták gyümölcseiket, s ő és Éva estenkiint leülve kunyhójuk előtt, átnéztek a paradicsom virágzó kerítése felé, egykori boldogságukról szóltak s egy szebb jövő reményével vigasztalák magukat, midőn hosszú szenvedés után az átok súlyától megszabadulva, ők, vagy talán gyermekeik ismét boldogok lesznek. Hiszen az Isten azon perczben, melyben az embertől boldogságát elvevé, az emlékezését s reménységét adá neki, hogy el ne csüggedjen életében. S ezen kívül nekik még egy örömrük van. Kunyhójuk körül csodálatos zöld borítá a mezőt. A magok, melyeket a gonosz elszórt, földdel takart s letiprott, kikeltek, s az eső, melyet azért hozott, hogy elrohadjanak, s a hó, mely alá temette, csak segíté növésüket. A vetés, melyet ő

maga hintett el, frisebben nőtt minden zápor után, míg messze körben dús kalászosokban hullámszott a tér, s minden mag százszorosán hozta meg termését. Ádám boldogságára, s véghetetlen boszúságára az ördögnek, ki midőn az embert megrontani s a gondviselés szándokait [meghiúsítani akarta, nagy fáradsággal saját céljai ellen dolgozott.

E monda talán ném illik ide, de szép, és minthogy gazdasági dolgokról szól, már azért sem törlöm ki, mert Márton bácsi, ki egyébiránt a legjobb ember volt, ép úgy járt, mint e mondában az ördög. Elég bajt, fergeteget idézett elő eddig csöndes egünkön, de minden, mit Várkövy ellen szólt, s mit tanácsait követve nagynéném később tett, csak nevelé ébredő hajlamomat.

Erről azonban jövőre. A posta indul, föl kell adni levelemet, máskép ismét kiszorulok a gazdasszonyok lapjából. Bizony nehéz az én feladatom, [félek, olvasóim még nehezebbnek fogják az találni, s nagy ügyességre lesz szükségök, hogy történetem fonalát el ne veszítsék. — Egész helyett csak töredékeket kapnak, de nem ilyen-e minden emberi élet, még azé is, ki saját multjára visszanéz.

TIZENHETEDIK LEVÉL.

Engem semmi nem szomorít inkább, mintha eszembe jut, mennyi szükséges arra, hogy magunkat boldogoknak érezhessük, s mi kevés kell, hogy ez egész boldogságunkat elrontsa, — s pedig még fiatal korunkban is, midőn a multnak emlékei örömünket még nem zavarják, s tapasztalásaink nem rontják meg bizodalmunkat.

S legyen közbevetőleg mondva, a tapasztalásnak alig vesszük más hasznát, legalább nem tapasztaltam sem maga-

mon, sem másokon. — Minap olvastam valahol, hogy a népek nem tanulnak semmit a történetből, s a regényeknek korunkban több hatása van, mint a legjobb históriának. — Egyesekre nézve kétségtelen, hogy az, mit tapasztaltak, kevesebb befolyást gyakorol cselekedeteikre, mint ábrándjaik, s talán nincs fiatal leány, ki midőn magának jövőjét festi, nem inkább a szép tündérmesékből, melyeket mint gyermek hallott, mint az élet tapasztalásaiból venné, melyeket idősebb barátai vele később közlenek. — S az legszebb kiváltsága a fiatal kornak, s talán nemünknek is; mely — ne vegyék rossz néven férfi olvasóim — megengedem, sokkal rosszabb verseket csinál, — de sokkal költőibb, s ezért képes oly tiszta boldogságra, minőről férfinak fogalma sincs, ki bár mennyire emelkedjék, egyik lábával mindig a földön marad. De ez az oka, hogy e boldogság megrontására még kevesebb kell.

Az ifju, ki ha a jövőről ábrándozik, dicsőséget s a föld kincseit látja maga előtt, — mert habár egy új predicatorrt idéznék elő a nő írók ellen, becsületos gazdasszony létemre az igazságot nem hallgathatom el. — Nincs férfi, ki még legköltőibb pillanatában magáról egészen megfeledkezik, s kinek, ha már áldozatra készül is, a koszorúk nem jutnának eszébe, melyekkel az áldozat fölékesittetik, s épen azért a férfi erősebben is ragaszkodik ábrándjaihoz. Sokat kell tapasztalnia, s néha évekig küzd, míg céljait elérhetlennek ismeri. — A leánynak boldogsága álom, tiszta s önzéstelen; hogy örökre eltűnjék, nem szükséges más, minthogy szemeit fölnyitva, egyszer körütekintsen, s néha egy szó elég, hogy őt felébreszse.

Szegény Márton bácsi, nem tudta meg soha életében, mily boldogságtól fosztott meg, s azon éles replikák, melyekre oly hiú volt, bizonyosan nem fájtak senkinek úgy,

mint a jóizűeknek képzelt tréfák, melyekkel, mióta szívem titkát sejdíté, üldözni meg nem szűnt.

Ezekben sem volt semmi gonoszság. Nem mutatott ellenszenvet Várkövy ellen, sőt, bár mennyire eltértek politikai nézeteik, elismerő nagy tehetségeit. Talán nem is tartá az egész dolgot komolynak, vagy, mert legalább Várkövy részéről komoly szándékot föl nem tett, épen javamat kereste. Sőt talán nem is igen bánta volna, ha másba szeretve, Kintornyaynak, kit ő nevelt, fényesebb összeköttetésű nőt kereshet. Hisz nagynéném öröksége ezen esetben is biztosítva vala; mit érdeklé őt sorsom? De annyi bizonyos, hogy bár mik voltak is szándokai, eljárása által csak sértve érzém magamat.

Várkövy jelenlétében többnyire politikáról szólt, mely akkor az 1830-diki országgyűlés közeledvén, a férfiak figyelmét csaknem kizárólag magára voná; s ilyenkor csak ha tekintetünk találkozott, jöttem zavarba. Néha a nélkül is, mert míg Várkövyre hallgatva, ki országos dolgokról ifju lelkesedéssel szólt, szavai elragadtak, mintha nagybátyám szuró tekintetét érezném, mely rajtam függ, s látnám keskeny ajkainak gunyos mosolygását. — De alig ment el szomszédunk, s alig maradtunk magunk, vagy csak a doktor s tiszteletes társaságában, midőn tréfáihoz fogott. — Csak néhány napot töltött ez izben házunknál, de csaknem meggyűlöltem őt, s midőn végre hallám, hogy holnap Pestre indul, úgy fogadtam a hirt, mintha vele mindentől megszabadulnék, mi életemet az utolsó napokban elkeseríté. — —

Csalódtam.

Utolsó este nagynéném jókorabb küldött el. Nagy asztala telve vala irásokkal s számalásokkal, s még sok dolga volt nagybátyámmal, s én örültem, hogy szabadulhatok. — Ugy is hajnalban — mikorra utra készült — még egyszer

kelle találkozni vele, s előre féltem a bucsútól. — Egy ideig a kertben s várromunknál jártam körül. De az öreg Örzse, ki a gyönyörű nyári estét élvezve, a konyha előtt ült, meglátva, hozzám szegődött, s hogy beszélgetésétől szabaduljak, mondtam, hogy álmos vagyok, s szobámba vonultam.

Oly hangulatban valék, midőn még azoknak társasága is tűrhetlenné válik, kiket szeretünk. Csaknem boldognak érezem magamat, hogy egyedül lehettem.

Az ablakhoz ültem, melynek félig nyílt zsaluin át a hold sugárai beragyogtak szobámba, s átengedém magamat gondolatimnak.

Csak hetek multak, mióta Várkövyvel találkoztam, de azóta mennyire megváltozott minden. Helyzetem, jövőm, minden, mit magam körül láttam s én magam. Képzélhettem volna-e csak hetek előtt, hogy ily boldog lehetek, s ily szerencsétlen, minőnek magamat most érzem. Tulajdonképen ok nélkül, mert hisz nem történt semmi, mivel bánatomat igazolhatnám, — de fiatal korunkban nem ilyenek-e legtöbb s legnagyobb fájdalmaink?

Gondolatimból lépések ébresztettek föl. — Nagynéném Mártonnal elvégezve munkáját, vele a kert középső útján járt föl s alá. A holdvilágnál tisztán kivehetém alakjaikat, s nagynéném mozdulataiból látám, hogy beszélgetésök élénk lehetett. — Egy idő után a padra ültek, mely épen ablakom előtt állt. A félig zárt zsalu eltakart, s ha eszükbe jutottam volna is, nem láthattak, s egészen tartózkodás nélkül szóltak egymással, ámbár beszélgetésök épen rólam folyt. — Érzem, hogy nem kellene hallgatóznom, s hogy vissza kellene vonulnom az ablaktól. Pirultam magam előtt — — — de ott maradtam. Helyzetemben mily leány nem tette volna?

— S én újra is azt mondom, hogy kis hugunk szerelmes — folytatá a beszélgetést Márton — fülig szerelmes,

mi kétségen kívül azért vált szójárássá, mert az ily szerelemmel annak, mi a földön felül van, az agynak, a józan észnek semmi része nincs.

— Én pedig azt mondom, hogy nem szerelmes — válaszolt nagynéném, kinek emeltebb hangjából fölgerjedése vala észrevehető — s nem veszed rossz néven, ha mondom, hogy nagy jurista létedre — minőnek tisztellek — te az ily dolgokat nem érted.

— S ki érti — vágott szavába a másik — nénémaszszony vagy más? Tudja miért virágzik bizonyos virág csak bizonyos időben, és sem előbb, sem később? vagy miért tikasztóbb a levegő ma, mint tegnap volt? Látjuk, érezzük, de okát senki nem mondhatja meg, s ilyen a szerelem; bizonyos szükséges átmenet fejlődésünk történetében, egy nap, életünk évszakai között, — s mi hugocskánkat illeti, itt még azt sem mondhatjuk. Az eset azon ritkák közé tartozik, melyeken még bámulnunk sem lehet, mert én legalább igen természetesnek tartom, hogy Várkövybe szeretett. — Ménkö kedves ember, s nekem úgy látszik, csinos is.

— Csinos! kedves! s ki mondta, hogy nem az? — szólt ismét nagynéném nyugodtabban. — Azt is megengedem, hogy Mariska szívesen társalkodik vele. Magam is örülök valahányszor találkozunk, de azért szerelmes vagyok-e belé? s ugyanazon bizonyossággal állítom, hogy a leánynak sem jut semmi eszébe.

— Még azt is megengedem — válaszolt a másik, — miután Pesten s a világ más városaiban akár hány leány található, ki egész esztendőn át a szerelemtől gondolkodik, s egész regényeket játszik el, s életében soha nem volt szerelmes, miért ne lehetne faluhelyeken egy-egy ártatlan hajadon, kit a legtisztább s feláldozóbb szerelem mintájául állíthatnánk föl, s ki soha a szerelemnek még nevét sem mondta

ki. — A háztető lángban állhat, s azok, kik az első emeletben laknak, nem is gyanítják, de abból nem következik, hogy a láng csak képzeletem szüleménye, s hogy a szegény tudatlanoknak nem forog veszélyben mindenök.

— De ez esetben azért mégis csalódtál — mondá nagy néném — s nem tudom mit vétett e szegény leány, hogy reá ilyeneket akarsz fogni.

— Nekem nem vétett semmit, s nem fogok semmit senkire. Nem szokásom — válaszolt Márton élesebben — s ha úgy tetszik, abban hagyhatjuk az egészet, úgy is csak két okból hoztam szőnyegre.

— Sőt nem hagyjuk abba — ellenzé nagynéném — nekem nem szokásom, hogy a vitatkozásnak kitérjek. S mik okaid?

— Az első — válaszolt amaz — mert tudom, hogy tisztelt nénémasszonynak legforróbb óhajtása, hogy Mariskából és Kintorayyból pár legyen. Én, mint igen jól tudja, nem igen helyeslém e tervet. Nem szeretem a házasságokat közel rokonok között, de minthogy oly esetekben, hol fontosabb birtokviszonyok forognak fenn, nem ragaszkodom e nézetemhez, s minthogy igen természetesnek találom, hogy miután vagyonát a Kintornay-családnak szerezte, s nem is adhatja másnak — egyszersmind azt is kívánja, hogy e leány, kit fölnevelt és szeret, annak élvezetében részt vegyen; én, a mint mondom, természetesnek találom, hogy Mariskát közös örökösünknek szánta.

— És az is lesz — mondá nagynéném — azért jótállok.

— Nem merném oly biztossággal állítani — jegyzé meg Márton — de megengedem.

— Megengeded? — S nem hiszed, ha én mondom!

— Ha úgy kívánja, még hiszem is — folytatá Márton nyugodtan, mint mindig, valahányszor érzi, hogy okai meg-

czáfolhatlanok — Mariska jó leány, s ha nénémasszony határozott akaratát látja, talán még csak kényszerítésre sem lesz szükség. — De az én fiam — mert miért ne nevezzem így? — más legény. Szeret az igaz, tűzbe menne értem, még meg is házasodik, ha úgy kívánom; de hogy oly leányt vegyen el, ki másat szeret, azt már nem teszi. Akkor inkább fölszedné sátorfáját, s ott hagy mátkával s örökséggel együtt. Ismerem a fiút. Jó feje van, de fejes is ám; tetőtől talpig Kintornyay, s épen azt szeretem benne.

— Ugy látszik, házadban mások parancsolnak — mondá nagynéném gunyosan.

— Nem tapasztaltam eddig — válaszolt Márton — én ez esetben tökéletesen egyetértek Gáborral. — Nem azért neveltem őt, hogy szerencsétlenné tegyem.

— Szerencsétlenné? — képtelenség! — vágott szavába nagynéném.

— Már pedig az úgy van tisztelt nénémasszony — folytatá bátyám. — Nem saját tapasztalásból szólok, mert hála Istennek, nem volt soha alkalmam, a házi boldogsággal megismerkedni; de elég nagy családban fordultam meg, s ott láttam az ily házasságok következéseit. Még vagyoni tekintetben is veszélyesek, s akár hány esetet mondhatok, hol egész családok a legnagyobb birtok mellett elpusztultak, csak mert egy házaspár nem tudott megegyezni egymással, s ha Gábor oly leányt, kiről tudja hogy másat szeret, elvenni nem akarna, csak azt mondhatnám neki, hogy jól teszi, bármennyire sajnálnám is, ha az által édes nénémasszonynak, kit annyira tisztелеk s szeretek, egyik legforróbb ohajtása meghiúsul. S ez az első ok, melyért kérem, fordítsa minden figyelmét arra, hogy e dolog tovább ne fejlődjék.

— És a második — kérde nagynéném, kinek fölgerjedését szavának hangjából észrehevém.

— Második okom, a szegény leány — válaszolt Márton — meg vagyok győződve, már most is szereti Várkövyt, s ezen érzés napról napra erősebb lesz. Mi legyen ebből? — Várkövy talán nem is veszi észre, vagy ha észreveszi, nem tulajdonít több fontosságot a dolognak, mint más esetekben. Ő nem púpos hátú, s bizonyosan többször vette észre, hogy személye egy vagy más nőt érdekel. Neki a részvét, melyet az ártatlan falusi leánynál talált, jól esik, miért utasítsa azt el magától? De engedjük meg, hogy Várkövy Mariskát szeretné, ugyan elveheti-e? — Mert végre is az egész kérdésnek practicus oldala csak abban fekszik? — Mint többször mondtam, igazi rokonszenvet érzek e fiatal ember iránt. Kedvem szerint kissé liberalis, — hol a szabadelvűség, mint fiatal embereknel, nem annyira elveken, hanem érzelmeken alapul, s inkább a szív dolga, ott az idővel megjavul. — De vajjon Várkövy azon helyzetben van-e, hogy Mariskát elvehesse? — Ismert névvel s szép összeköttetésekkel lép a világba, s ez valami, mert kész helyet talál, de hogy ezt elfoglalja, vagyonra van szüksége, vagy legalább erős támogatásra, s ily házasság neki csak akadály lehetne. A szerelem szép dolog. Fűszere életünknek, de nem pótolhatja az anyagiabb eledelt, melyre szükségünk van. — Tegyük föl azonban azt is, hogy Várkövy minderről megfeleldezik, mind ezen tulteszi magát, — mi lesz törekvése? Keveset voltunk együtt, de annyit ebből is láttam, hogy nagy ambíciója van. Ő nem azon emberek közé tartozik, kik szűk körben egy nő szeretete által boldogítva érezhetik magukat. Ő hatáskör, név, hatalom, dicsőség után vágyódik, s épen ezt szeretem benne. Szeretetre méltónak látszik, s megengedem, igen boldogíthatja nejét, de csak ha életének egyéb vágyai is teljesültek, vagy ha legalább érték küzd, s azon pályán maradhat, melyre őt lelkiületének szükségéi vezették; de ha ezt

nem teheti, s ennek következtében szerencsétlennek érezi magát? — Ha jól ismerem az embereket, Várkövy bármi szeretetreméltónak látszassék, azok közé tartozik, kik ily viszonyok között nagyon kellemetlenek tudnának lenni nejeik iránt. — — Hát még ha meghiusult reményeiknek oka éppen házasságukban fekszik, ha maga a nő, ki hozzá szeretve ragaszkodik, végre kénytelen bevallani magának, hogy minden szeretetével férjét csak boldogtalanná tevé. — Hogy őt magasabb aspirációiban csak akadályozta, hogy ragaszkodása neki csak teher, mely miatt a fényes pályán, melyre vágyott, czélt nem érhet. S higye el nénémasszony, ha Várkövy Mariskát elvenné is, csak ez lenne következése, és a leánynak elég esze van, hogy ezt igen rövid idő alatt átlássa, s elég szíve, hogy ezáltal végzetlenül szerencsétlennek érezze magát.

Hogy nagynéném Mártont félbeszakítás nélkül szólni hagyá, mutatta a hatást, melyet szavai reá tettek, még inkább észrevehető vala az a hangból, melylyel kérdé: hát mit tegyen?

— Erről fogalmam sincs — válaszolt amaz. — Törvényes dologban tudom mit tegyek, hogy valamit elérjek, s főkép megakadályozzak, de szerelmi viszonyokhoz nem sokat értek, azonban mindennek megvan oka és módja.

A beszélgetők ezalatt fölkeltek, s ismét föl s alá kezdtek járni, s így nem követhetém tovább beszélgetésüket. — A hatást, melyet az, mit hallottam, reám tett, olvasóim elképzelhetik.

Reggelig ott maradtam az ablak mellett — s átgondoltam minden szót. Sirtam keservesen. — De el voltam határozva: hogy bármi történjék velem, s ha Várkövyért semmit nem tehetek, legalább nem leszek akadály a fényes pályán, mely reá vár.

TIZENNYOLCZADIK LEVÉL.

A mennyire én tudom, a beszéd ritkán térít meg valakit. A legszebb predikáczióknak és politikai beszédeknek sikere többnyire abban áll, hogy egyeseket megindít, a közönséget a szónok jelességéről győzi meg, s a magasztos beszéd után, mindenki előbbi meggyőződésével tér vissza lakába, vagy helyesebben mondva, hogy éppen úgy meggyőződés nélkül megy el, mint a gyülekezetben megjelent, s ugyanezt tapasztaljuk a magánéletben is. — A sok jó tanácsnak, melyet barátaink- s rokonainktól nyertünk s nekik osztogatunk, — mert e részben bőkezűek még a rokonok is — eredménye a tanácsadó részéről az öntudat, hogy kötelességet teljesíti, annak részéről, kinek a tanácsot adák, egy kis unalom vagy boszúság, s csaknem soha az, hogy tanácsunkat kövessék. — De ha beszédeinkkel nem térítjük meg az embereket, annál többször történik, hogy őket beszédeink által eltérítjük utjokról, s pedig éppen ellenkező irányban, mint óhajtottuk.

Hosszu s elég mulatságos könyvet írhatnék, ha csak azon eseteket szedném össze, melyekre magam emlékszem. Hány emberben nem támadt egy bizonyos gondolat, s hány-szor nem vált az, mi első pillanatban csak véletlen ötlet, való, szilárd határozattá, csak azért, mert jó barátai féltek, hogy bizonyos dolog eszébe juthat, vagy mert feladásul tűzték ki maguknak, hogy bizonyos eszme ellen küzdjenek, melynek az illető első pillanatban maga sem tulajdonított semmi fontosságot. — Igen természetesnek tartom, ha — mint mondják — az oppositiónak főhibája, hogy nem szerény. Nincs is oka reá, mert hisz a legtöbb s legnagyobb

dolgok az ellenzés által történnek, — ha nem is a politikában, legalább az életben, igaz máskép, sőt ellenkező irányban, mint akartuk; de a nagy eredmény azért megvan, s mi büszkék lehetünk rá.

Ily szempontból Márton bátyám utolsó beszélgetése nagynénémmel, csodákat mivelt. — E nélkül azon viszonynak, melyben Várkövyhez álltam, talán nem lettek volna állandóbb következtetései.

A tapasztalások, melyeket családjá bukásánál tett, elkeseríték őt rokonai s ismerősei sőt az élet iránt, s ezért határozta el magát, hogy visszavonulva mindentől, kis birtokán fogja tölteni életét. De nagybátyámnak igazsága vala, hogy ezen határozat nem lehet végleges. Ifjabb vala, érzé tehetségeit, és sokkal több ambícióval birt, semhogy ily jókor a küzdelemről lemondjon; és ha semmi közbe nem jó, valószínűleg néhány hónap vagy legfeljebb egy év után lemondva föltételéről, jószágát bérbe adva, azon pályára lépett volna, hová őt barátai hívták, és saját lelkiülete vezette. — Ismeretségünkéből nem maradt volna semmi egyéb, mint nála egy kellemes, nálam egy fájdalmas emlék, — mert hisz már előbb is szerettem őt — s nagynénémnél egy beszélgetésnek tárgyával több, azon időről, midőn még szomszédságunkban lakott. — Szegény Márton elrontott mindent.

Nagynéném meg vala győződve, hogy senki az embereket nálánál jobban nem ismeri — hisz ki nem hiszi ezt magáról — és bizonyos értelemben igazsága volt. De mint mások, úgy ő az embereket csak bizonyos tekintetben ismeré, s ha midőn jószágvétel vagy peres viszonyai forogtak kérdésben, az emberek legtitikosabb gondolatait helyesen sejtíté, a legközönségesebb viszonyokat s azon emberek jellemét, kikkel élt, sokszor egészen hibásan fogta föl. S ehez járult jelleme, mely még ha a helyes irányt belátta volna is,

öt annak követésére képtelenné tevő. — Nagynéném mindent, mit életében kivitt, a szilárdságnak köszöné, melylyel nézeteihez ragaszkodott; az erélynek, melylyel saját szándokait követé. — Senki nem volt kevésbbé alkalmas arra, hogy célja után nem az egyenes uton törjön, vagy egy távolabb fekvő érdek kedvéért, másoknak nézetei s érzelmei iránt ki-mélettel viseltessék. — Mit akart, azt tette, s tette nyíltan csaknem erőszakosan, s így járt el Várkövy s én irányomban.

Alig ment el nagybátyám, midőn e tárgyról velem szólt, s ámbár egy szóval sem mondtam ellent, sőt biztossá tevém, hogy én is meg vagyok győződve, miként szomszédunk semmi más szándokból nem keresi föl házunkat, mint mivel társaságunkban jól érzi magát, s miként én is elhiszem, hogy Várkövyt nagyobb szerencsétlenség nem is érhetné, mintha megházasodnék, az utat, melyen nagyra mehet, önmaga zárja el maga előtt; nagynéném beszélgetésünk alatt mindig szenvedélyesebbé vált, s végre azon nyilatkozattal fejezte be azt, hogy bármi történnék, ő soha ily házassághoz egyezését adni nem fogná.

Sértve érzem magamat a mód által, melylyel nagynéném velem szólt, s még inkább, midőn valamivel később az ablakból látva, hogy Várkövy hozzánk jó, szobámba küldött, s mondá, hogy mig itt lesz, ne jöjjen ki.

Miért ne lássam őt, miért ne szóljak vele? hisz én le-mondtam szerelmemről, vagy nem szeretetemről, csak a reményről. — De vajjon így kell-e elválnunk egymástól? Tett-e ő valamit, miért a viszonyt, melyben egymáshoz áll-tunk, egyszerre megszakítanunk kellene? nem maradhatunk-e legalább barátok, távolból, de érdekekkel követve egymást a messze eltérő pályákon, melyekre végzetünk állított, mint olyanok, kiknek nincsenek közös reményeik, de kiket egy közös kedves emlék köt egymáshoz?

És Várkövy mit gondolhat magában? Nagynéném, ki előbb a legnagyobb barátsággal viseltetett irányában, ki vele minden dolgairól a legnagyobb érdeklődéssel tanácskozott, most egyszerre a legnagyobb hidegségre kényszeríté magát. Első napokban valószínűleg szeszélynek tulajdonítva nagynéném magaviseletét, s azt véletlennek, hogy mihelyt a szobába lépett, valami dolog ürügye alatt, kiküldtettem. Várkövy még eljött, de később nem ármithatva magát, látogatásai mind ritkábbá váltak, s végre egy egész hét mult a nélkül, hogy őt házunkban láttam.

Első ör életemben neheztettem nagynénémre. Igazságtalannak találtam magaviseletét, s ő valószínűleg a szózatlan-ságban, melylyel mellette ülve, sokszor órákig folytattam munkámat, csak makacsságnak jelét látta, s lassankint elidegenedtünk egymástól.

Nagyon szerencsétlennak éreztem magamat ezen idő alatt, s mennyire akkori érzeményeimre visszaemlékezem, nem annyira azáltal, mi történt, mint nagynéném bánásmódja által. — — El voltam határozva az áldozatra. — Mióta azon meggyőződéshez jutottam, hogy így jobb Várkövyre nézve, semmi nem ingathatta meg feltételemet, de magam akartam hozni az áldozatot, szabad akaratomból, s midőn nagynéném akadályozá, hogy vele találkozzam, mélyen sértve érezém magamat legszebb érzelmeimben. Mintha azon egytől fosztattam volna meg, miben vigasztalásomat kereshetém, az öntudattól, hogy legszebb reményeimről magam mondok le, s lemondok annak javáért, kit szeretek. — Minél inkább észrevevém, hogy nagynéném nem akarja, hogy Várkövyvel szójak, annál inkább vágyódtam ily találkozás után. Ugy tet-szett, mintha éltem boldogsága ettől függne, smindazon bánat, mely ifju szívemet terhelé, el fogna enyészni, ha vele csak egyszer, csak néhány pillanatig nyiltan szólhatok.

Ez egyben a sors kedvezett. Nagynéném, ki az utolsó időben ha valahová ment, mindig magával vitt; miután Várkövy egy hétnél tovább házuknál nem vala, s mint maga monda, meg volt győződve, hogy többé nem jó, egy délután, míg maga kocsin egyik pusztájára ment, otthon hagyott; s alig ment el, midőn egy negyed óra múlva a kertbe, hol munkámmal ültem, Várkövy lépett.

Nem irom le meglepetésemet, a fölgerjedést, melybe látása hozott. Érezém, hogy tisztába kell jönnünk egymással, s szívem dobogott.

Látszólag föl vala gerjedve ő is. — Hallgatva nyújtá kezét s mellém ült. Halványabbnak látszott mint máskor, s arcának kifejezése komoly, csaknem szigorú vala.

Néhány perczig hallgatva ültünk egymás mellett, míg ő azon egyszerű kérdéssel kezdé meg a beszélgetést, mi által adott arra okot, hogy nagynéném magaviselete, mely egykor oly barátságos vala, egyszerre megváltozott.

Hogy e kérdésre válaszolni helyzetemben nehéz volt — azt olvasóim el fogják ismerni. Nem is válaszoltam azonnal, de nem tudom mit rebegetem, s mire ő szintén nem tudom mit viszonzott, s így egyideig szót váltva egymással, végre kimondtam az igazságot.

— Sejditém — válaszolt ő keserűen — nagynénje a nagy aquisitor, növendékének bizonyosan nem egy megbukott család örökösét választja férjül. Ő sokkal jobban számít s ha van panasza jogom, legfelebb a modor ellen lehet, melylyel szándokait velem tudatja. De ön egyetért-e nénjével? ön is így gondolkozik-e?

— Ön nagyon igazságtalan nagynéném iránt — válaszoltam — ő tiszteli önt, s ez esetben a vagyoni kérdése nincs befolyással határozatára.

— Ön is helyesli tehát e határozatát?

— Helyeslem — viszonzám összeszedve minden erőmet — és ha ezt önnek ily nyiltan kimondom, oka az, mert meg vagyok győződve, hogy mit nagynéném tesz, önnek érdekében fekszik.

— Az én érdekemben? — kérdé keserűen.

— Igen, ön érdekében — folytatám, s szívemnek mély érzése legyőzte elfogultságomat. — Ön nem arra született, hogy életét ismeretlenül e kis faluban töltsé el. Ez jó nekünk, de önre szebb pálya vár.

— Minden pálya elvezet köréből, s így önnek szépnek látszik, — szólt ő keserűen mosolyogva.

— Ön nem hiszi maga sem mit mondott, — viszonzám, — bizonyosan többször elmondta magának, mit most tőlem hallott. Legjobb barátja, öreg orvosunk így vélekedik. — Nagy bátyám ezen nézetét fejezte ki. — S ekkor elmondtam mindent, mit nagybátyám fényes kilátásairól beszélt. — Szóltam a dicsőségről, mely reá bizonyosan vár, szóltam a hazáról, melynek szüksége van minden jelesebb fiának szolgálatára, azon meggyőződéssel, azon melegséggel, melylyel tizenhét éves korunkban ily tárgyakról gondolkozunk, s ha egy szeretett lénynek jövője forog kérdésben, szólni is tudunk.

Ő hallgatott. Arcának kifejezésén meghatottsága látszott.

— Köszönöm az érdeket, melylyel jövőm iránt viseltetik, s mélyen meg vagyok hatva jósága által, de higgye el, tulbecsüli tehetségeimet. Volt idő, midőn jövőmet én is így láttam magam előtt, s ez idő nem régen mult. De mi akkor biztosnak látszott, ma lehetetlen, s mért folytassak oly küzdelmet, melynél a győzelem lehetetlen.

— És miért? — kérdém én — ön több nehézséget fog találni pályáján, mintha családját nem éri szerencsétlenség.

Nagy vagyon nagy előnyöket adhat, de azt is — mint én hiszem — csak azoknak, kik a mindennapiság körében maradnak. — Ki magasabbra vágyódik, az csak önereje által emelkedhetik föl.

— Önnek igaza van; de hogy a rögös pályán haladhasunk, egyre szükségünk van: bizodalomra; bizodalomra magunkhoz, s az emberekhez. — Ne gondolja azt, hogy családom bukása, hogy szegénységem birt arra, hogy nagyra-vágyó föltételeimről lemondjak. — Mig a veszteségben, mit szenvedtünk, csak vagyonunk vesztét látám, nyugodtan, majdnem közönbösen viseltem azt, s csak atyámat sajnáltam. — A gondolat, hogy állásom ezentul magamtól függ, hogy a helyet, melyet a világon elfoglalok, csak magamnak fogom köszönhetni, inkább tette serkentett s lelkesite. — De ha ön mindazon aljasságnak csak tizedrészét tudná, melyet tapasztaltam, mindazon nyomoruságot, az emberek nyomoruságát, melyet ily pillanatban egyszerre ismerni tanulunk: átlátná, hogy oly pálya után nem vágyódhatom többé, mely arra kényszerit, hogy az emberekkel érintkezésben maradjak. — Mentül magánosabb a hely, minél távolabb az emberek zajától, annál jobb nekem. — Barátaim e határzatban, hogy itt fogok élni, áldozatot láttak; s az nem áldozat. Ha valahol, csak ily viszonyok közt találhatok megelégedést.

Megjegyzém, hogy csalódik, hogy helyzetével csak azért elégszik meg, mert uj, s hogy később bizonyosan többre fog vágyódni.

— Többre, igen, — szakított félbe megindulással. — Én többre vágyódtam volna, többre vágyódom most is. Önnek igaza van. Szerény házam, a szűk kis kör, melyben életem folyt, csak azért elégitett ki, mert benne magánosan nem éreztem magamat; mert önnel találkoztam; mert reméltem, hogy találék végre egy szívet, mely megértett. — Igen,

egész meglepődésemnek, boldogságomnak oka ön, ön maga, és vajjon elüzhet-e magától, egy meleg szó, azon vigasztalás nélkül: hogy ha már válnunk kell, legalább nem ön akarja ezt. Hogy nem ön kívánja távozásomat, hogy nem fog elfelejteni, hogy egykor talán . . .

Várkövy beszéd között megfogta kezemet, s én azt nem vontam vissza, s nem tudom ennyi kérdésre mit feleltem volna; — — ha éppen ekkor nagynéném nem állott volna előttünk.

KÜLÖNFÉLE ALKALMI IRATOK.

MAGYAR GAZDASSZONYOK *).

1863.

Midőn a magyar gazdasszonyok egyesületének alakulása indítványba hozatott, a részvét mellett, mely ezen eszme iránt nyilatkozott, nem hiányzottak egyesek, kik egy ily egyesület alakulását haszontalannak, sőt károsnak állíták, legalább annyiban, mennyiben mindent károsnak mondhatunk, mi nagy tevékenység mellett semmit nem mozdít elő, s ha másképp nem, legalább az által árt, mert sok erőt s nemes lelkesedést pazarol el, mely más czélokra jobban vala használható, s nem mondhatjuk-e ezt a magyar gazdasszonyok egyesületéről is? Senki nem tagadhatja azon feladásoknak fontosságát, melyeket ezen egyesület magának kitűzött. A ház alapja a hazának; a családi élet erényei képezik az elemeket, mikből a nemzet nagysága s dicsősége alakul, s tisztán anyagi jólét szempontjából tekintve, azon vagyonnak, melyet munkássága teremt, legnagyobb része csak az egyes háznépек fentartására, jólétére, kényelmére szolgál, s az egyes tüzhelyeknél emésztetik fel, s ki nem látná át, mennyire fekszik a hazának érdekében, hogy azok, kiktől a háznak rendje függ, kik minden családi erényeknek támaszai, s kiknek kezein az, mit az egyes háznép szüksége igényel, s

*) A „Magyar gazdasszonyok hetilapját“, mely szerkesztésem mellett adaték ki, ezen cikk nyitá meg. Vachott Sándorné.

így a nemzet összes vagyonának nagy része keresztül megy, — — hogy gazdasszonyaink jól töltsék be helyeiket; — de vajjon ezt eszközölhetik-e egyesületek?

Minden háznépnek jóléte a nőtől függ, ki felette örökös. Ha szerető és hű, ha szorgalmas és takarékos, a család jövője biztosítva van, s a férfiú, kinek neje e négy tulajdonnal bir, feltalálta azt, mit, mint a négylevelű lóher, ezeken keresnek, de mire csak a szerencse fia akad. S a jóteknő hatás, melyet a nő saját körére gyakorol, nem annak köszönhető-e, hogy magát kizárólag ezen körnek szenteli, hogy csak abban él, hogy mindent, a mi általános, a mi közügy, férfiakra bizza nemes önzésében, melynek alapja: szeretet, s csak kevesekért, de egészen feláldozza magát. De vajjon a haszon, melyet egyes gazdasszonyi tárgyak feletti tanácskozás, és azoknak kiállítása eszközölhet, kipótólhatja-e a veszteséget, melyet szenvedünk, ha gazdasszonyaink idejüket, mely egészen saját háztartásukra vala szentelve, közügyek tárgyalására fordítják?

Ezen, s ehhez hasonló aggodalmakat sokszor, midőn a magyar gazdasszonyok egyesülete működését megkezdé, s ha ez egylet első időben hölgyeink között kevesebb részvétre talált, mint azt minden nemesért buzgó keblüktől várni lehetett, az ok abban fekszik, hogy közülök is sokan érzék ezen megjegyzések alaposságát s mert ha csakugyan nem lenne más ezen egyletnek feladata, minthogy a házi gazdasszonykodás körében egyes javítások hozassanak be, egy a haza fővárosában székelő egylet, talán nem a legfőbb eszköz, mely által e cél elérhető.

De vajjon, ha a gazdasszonyi egylet eddigi működésére visszatekintünk, nem czáfolja-e meg az mindezen ellenvetéseket? Alig három éve, hogy ez egylet létezik, a gazdasági tárgyak kiállítása, bármennyi érdekeset foglalt magában, a

gazdasszonykodás egyes ágaira talán kevés hatást gyakorolt, de midőn e részben is nagy előny, hogy a közfigyelem oly tárgyak fontosságára fordított, melyekről épen mert mindennapiak és közhasznúak, eddig nem gondolkoztunk, — vajjon a gazdasszonyok egylete nem tett-e mást? — s midőn jelentéseiből látjuk, hogy az egyesület (csak kis körben terjedve el) már hat árvának neveléséről gondoskodik, s kész még hatot pártfogásába venni, s hogy részint az egylet, részint egyes lelkes tagjai által az alföldön szükölködő hontársainak felsegélésére tetemes adakozásokat gyűjtöttek s gyűjtenek naponkint, — nem kell-e megvallanunk, hogy az egyesület, — melyet csak a közjó iránti buzgóság s nemes tevékenység utáni vágy hozott létre, s melynek első keletkezésénél bizonyos meghatározott céljai még nem voltak, — működése között feltalálta természetes hivatását; s midőn az árvák nevelésében, s a jótékonyságban keresi főadatát, oly célt tűzött ki magának, melynek fontosságát valamenynyien elismerjük, s melyért azok, kik azt maguknak kitűzték, nem csak minden jobb ember rokonszenvére, hanem támogatására számolhatnak, főkép hazánkban, hol ez irányban eddig, fájdalom, oly kevés történt.

Hazánk szegénység tekintetében más országoknál kedvezőbb helyzetben van. Gyáripár, — mely midőn kincseket terem, oly néposztályoknak keletkezését idézi elő, melynek jóléte, sőt élélmé egyes iparágak virágzásától függ, — nálunk nem létezik, s így hazánk, ámbár egészben véve szegényebb, mégis aránylag kevesebb szegényt számol népessége között, mint más, hazánkat főkép az ipar mezején megelőző országok. Hogy azonban nem csak egyes, a természettől kevésbé megáldott vidékeinken, hanem a hon leggazdagabb részeiben is találhatók szegények, s hogy azok száma azon arányban fog mindig szaporodni, a melyben viszonyaink más

országok viszonyaihoz közelítenek, azt, ki e hazát ismeri, nem fogja tagadni, valamint azt is el kell ismernie, hogy kevés kivétellel talán alig találunk országot, mely szegényeiről kevésbbé gondoskodnék.

Minden humanitási intézetnek hiányában vagyunk, az árvák neveléséről, a betegek ápolásáról, a szükölködők segélyezéséről, az aggok ellátásáról e hazában gondoskodva nincs, és ki nem látja, hogy e kötelességeknek további elhanyagolása, e hazában még nem ismert bajokat s veszélyeket idézhet elő.

Épen mert a pauperismus nálunk azon ijesztő alakban lépett fel, melyben azt más országokban látjuk, épen mert — az ország nagy részében legalább — e métely terjedését megakadályozhatjuk, azért szükséges, hogy figyelmünket most fordítsuk e tárgyra, s kit illetve ezen ügynek kezdeményezése inkább, mint azokat, kik, midőn a szenvedők fájdalmait enyhítik, csak női hivatásukat teljesítik?

Jól tudom, hogy az egylet a létező bajokon tökéletesen nem segíthet s hogy e lap, mely nem csak ebben, de minden egyébben az egylet közlönyeül szolgál, sem minden szenvedéseket nyilvánosság elé hozni, sem azoknak orvoslására a kellő eszközöket feltalálni nem képes, de hogy a humanitásnak ügye az által, ha azt hölgyeink felkarolják, sokkal inkább segítetik elő, mint bármi más eszközök által, s hogy tetteleg a szegények inségéről, az árvák neveléséről, az elaggott munkások ellátásáról jobban lesz gondoskodva, ha lelkes nőink figyelme e tárgyakhoz fordul, mintha szegényebb állapotáról a legtokéletesebb statistikai táblákat állítjuk össze, s a legszebb törvényjavaslatokat készítjük, — ez teljes meggyőződése, s ez az, miért én a magyar gazdasszonyok egyletének keletkezését, mióta az felállítását ekként tűzte ki, oly fontosnak tartom, s örömmel üdvözlöm e lapot.

mely annak szükséges központul szolgál, s mely talán nekünk férfiaknak is megnyitja hasályaikat, hogy e fontos kérdések iránt eszméinket előadjuk.

MAGYAR GAZDASSZONYOK EGYESÜLETE *).

1863.

Nagy erőt csak az egyesülés ad. Talán nincs elv, mely általánosabban elismertetnék, s melyet többször s oly különböző formában hallanánk. Egyik nyilakra emlékeztet, melyeknek mindenikét könnyen eltörhetjük, s melyek egy csomóba kötve, eltörhetetlenek; más a nádasra mutat, melynek gyöngye, de tömötten álló szálai felett a vihar, mely az egyes tölgyet megdönté, bántás nélkül megy át, mi — hogy a nők szokott tárgyai között maradjunk — czérnaszálról beszélhetnénk, melyet egyenkint minden gyermek, de melynek egész köteget a legerősebb férfi sem szakíthatja el. Egy szóval mindenki elismeri az elvet, mindenki terjeszti s pártfogolja, s mégis — — — asszonyok lapjában itt-ott egy kis paradoxe talán megbocsátható — nekem úgy látszik, hogy ezen elv — és sokszor járunk így minden általános elvvel — arra, mit a nőknek tenniök kell, még kevés világosságot vet. — Nem az egyesülés maga, hanem a mód, melyen egyesülünk, ez hasznainak föltétele, s a nádas, mely a szellőben ingadoz, a czérnaszálak, melyeket a gyermek feloldhatatlan csomóba kötött, nem haszontalanabbak, mint némely egyesületek. — Az erők tömege a sikernek mindig csak egyik föltételét képezi, a másik nem kevésbé fontos: a tömegesített erőnek czélszerű felhasználása, s ez az, mitől a magyar gazdasszonyok egyesületének üdvös működése is főképp függ.

*) Vezérczikk volt a „Magy. gazdassz. hetilapjában.“ V. S.-né.
Babérlobok.

Ez egyesület még új, s így nem nyerhette még azon kiterjedést, melyre számolhat. De valamint nincs nap, melyen új tagok belépése által ne erősödnék, úgy sok nemes feladás jelölhető ki, melyek már most hatáskörükben fekszenek, de csak akkor, ha czélszerű módon járnak el, — s azért semmi nem szükségesebb, mint hogy ez iránt tisztában legyenek magukkal.

Minden egyesületnek szervezésében bizonyos hasonlatosság létezik. Vannak elnökei, választmánya, tanácskozási jegyzőkönyve, s mindez nem hiányzik ezen egyesületnél sem, s nézetem szerint mégis hibáznak, ha ebből azt következtetik, hogy a gazdasszonyok egyesülete is csak annyit tehet, mint más egyesületek, s hogy azt csak azon módon s eszközök által teheti. — Valamint feladása nem csak a háztartás körüli javítások, vagy a jótékonyság előmozdításában fekszik, hanem kiterjed mindenre, mi a nő hivatásának köréhez tartozik; úgy bizonyos, hogy az egylet működése egy maga, céljának elérésére nem elégséges, s ha más egyesületek sikere csak attól függ, hogy jól vezettsenek, a gazdasszonyi egyesület eredménye, köztisztelőben álló elnökei és választmányának buzgósága által, még nem biztosítható. — Erre több kíváncsít, s ez az egyes tagok buzgó részvéte; — sőt, bár mi fontosságot tulajdonítsunk is az egylet központi működésének, teljes meggyőződése, hogy e működésnek fontossága főképp abban áll, hogy az egyéni működések irányait helyesen jelölje ki, mert csak ettől, csak az egyéni törekvésektől várhatjuk céljaink elérését.

Ez részint azon feladatok természetében fekszik, melyeket az egylet magának kitűzött. A háztartás, a nevelés, a nyomor enyhítése, egy szóval minden, mire a nők befolyással lehetnek, oly tárgyak, melyekről a legszebb elveket állíthatjuk fel, de melyek az által, hogy ezt tesszük, még nem

javítottak semmit. Minden az elvek alkalmazásától függ, s valamint a háztársást csak az egyes gazdasszony vezetheti czélszerűen, úgy a nevelés, a jótékonyság, csak egyesnek műve lehet. De egy másik, még fontosabb ok, a nőnem természete.

Nagyobb gyülekezetek, köztanácskozások, hol egyes tárgyak felett vitatkozni s határozni kell, melyek a férfit erejének öntudatára ébresztik, a nőket elzavarja. A közpon-tositás — mely oly nagy dolgokat eszközöl — nem nőknek való, kik szívesen engednek, kik örömmel alárendelik magukat, de nem, ha ezt egy határozat, hanem csak akkor, ha ezt szívük parancsolja. A nőnek szűkebb kört jelölt ki a természet, s csak midőn ezt betölti, találhatja megelégedését.

A magyar gazdasszonyok egyesületének főfeladata tehát nem arra szorítkozik, hogy mint egyesület bizonyos irányban tevékeny legyen. Minden, mit ezen uton elérhetne, egyes nevelési intézetnek, vagy ápolának felállítása — bármi fontos magában — azon üdvös hatásnak, mely általa eszközölhető, csak egy kis részét képezi. A fődolog azon erkölcsi hatás, melyet fennállása s működése által a hon leányaira gyakorolni fog, kijelölve azon czélokat, melyek után az egyeseknek törekedniök kell, az irányt, melyben annak elérésére legtöbbet tehetnek, az eredményt, mely egyesek tevékenysége által eléretett, — s ez az, miért a gazdasszonyi egyesületnek egy külön közlönyre, — melyet más egyesületek nélkülözhetnek — annyira szüksége van.

Én így fogtam feladatát föl. E hetilap közvetítőül fog szolgálni, mely által az egyesület egyes tagjai, nem csak az egyesület működéséről, hanem mindarról tudósíttatnak, mi azon ügyek iránt, melyeknek ápolását feladatukul kitűzték, a haza különböző vidékein történni fog: hogy az egyesnek tapasztalásai az egésznek hasznára legyenek, hogy az egyes példa

nemes versenyre serkentsen ezereket. — Miként fog eleget tenni feladatának, az a résztvétől függ, melyet talál, s az egyes egyes tagjainak közreműködésétől; mert valamint az egyeslet csak úgy felelhet meg céljainak, ha annak egyes tagjai saját körükben e célok elérése után törekszenek: úgy e lap is, csak ha mindezen egyes törekvésekről tudósíttatik s azokat közli, csak ha az valóban a magyar gazdasszonyok tagjává lesz, teremheti azon gyümölcsöket, melyeket tőle várhatunk.

HAZAI FESTÉSZETÜNK S MUZEUMUNK ÉRDEKÉBEN.

1863.

Emlékezni fognak olvasóink az indítványra, mely egyesletünk egyik lelkes tagja, gróf Zichy Nándorné szül. gróf Zichy Livia által hazai festészetünk érdekében, mult évben tétetett, s akkor napi lapjaink által nagy méltánylással közölve volt. — Az indítvány abban állt: hogy jeles festészünk, Székely Bertalan történelmi képe, mely Dobozsi s nejének halálát ábrázolja, Fejérmegye hölgyei által megvásároltatván, nemzeti muzeumunknak ajánltassék, s így nem csak ezen intézetünk művészi kincsei oly művel gazdagittassanak, mely azoknak értékét neveli, de egyszersmind Dobozsi hőstettének méltó emléke állittassék föl oly helyen, hol az buzditva hat a jelen s jövő nemzedékre.

Örömmel jelenthetjük, hogy ezen indítvány most már létesítve van; a nemes grófné eszméje, Fejérmegye lelkes hölgyei által oly résztvéttel karoltatott fel, hogy nem csak a kép megvételére szükséges 1200 frt osztr. ért., de ezenfelül még 200 frt gyűlt össze, s így Székely műve most már a „Nemzeti muzeum“ képtárának tulajdonává lön, a fölösleg gyűjtött összeg pedig — 200 frt — az alföldi szűkölködők

számára, a magyar gazdasszonyok egyletének adatott át, s úgy hiszszük, nem tehetünk olvasóinknak kedvesebbet, mint midőn azon levelet, mely ez ügyben a nemzeti muzeum igazgatójához intéztetett, az adományozók egész névsorával együtt, közöljük. — A levelet, mert annak tartalma tisztán kifejezi azon indokokat, melyek Fehérmegye nemes hölgyeit vezérlék, a névsort, — mert ugyan közölhetünk-e szebbet, s olvasóink előtt érdekesebbet, mint azon hölgyeknek nevét, kiknek közreműködésére minden nemes, minden hazafias célok előmozdításánál számolhatunk *).

Ha hazafiui tettek s áldozatok följegyzése, mindig legkedvesebb kötelességeinkhez tartozik, mennyivel több örömmel teljesítjük azt itt, hol az indítvány az egyesület egyik lelkes tagjának, s annak létesítése, kizárólag hölgyeknek köszönhető. — S mégis nem ez egyes tény maga, s nem is, hogy az kizárólag hölgyek műve, mi ezen esetben örömet okozza, hanem főkép annak előre látható, csaknem biztos következtetései.

Teljesen oszjtjuk a levélben kimondott azon nézetet, hogy a festészet egészséges fejlődése leginkább azáltal föltételeztetik, vajjon oly tért találhatunk-e annak, mely a művészt s közönséget lelkesítse? s hogy ily tért csak a történelmi festészetben kereshetünk; — de éppen ebben fekszenek a művészet ezen ágának fő akadályai. — Jelen viszonyainkban a nemzet mint egész, nem veheti azt pártfogása alá, s az egyes maecenások kora megszűnt, részint, mert oly állásu egyének, minőknek a művészet a tizenhatodik század alatt Olaszországban felvirágzását köszöné, hazánkban hiányznak, részint, mert századunk a fényűzést, fájdalom, másban

*) Mint e czikk, úgy az itt érintett levél s névsor a „Magyar gazdasszonyok hetilapjában“ volt közölve.

V. S.-né.

keresi, s azon pénzt, mely által örökbecsű művek lennének teremthetők, oly tárgyakra fecserli el, melyeknek becse a divattól függ s vele elenyészik. — A művészet — főkép a történelmi festészet pártolása nálunk csak az egyesületi működéstől várható, s nem kell-e szerencsésnek neveznünk az eszmét, mely ez egy esetben valósitva áll előttünk.

Történetünk gazdag nagy emlékekben. Nincs megye vagy város hazánkban, mely valamely emlékezetre méltó történetnek nem lett volna színhelye, vagy mely multjából nem hozhatná föl oly férfiak vagy asszonyok nevét, kik nemzetünk kifejlődésére elhatározó befolyást gyakoroltak. Ha már most az egyes megyék s városok hölgyei vagy polgárai követve a példát, melyet Fehérmegye adott, a saját határuk körében történt nevezetes eseményeket, vagy olyakat, melyek — mint Dobozy halála — nem a megye körében történtek, de melyeknek hősei az egyes megye vagy városnak fia volt, kitünőbb művészeink által lefestetik, s a nemzeti muzeumnak adják, nem fog-e ezáltal a történelmi festészetnek hazánkban váratlan lendület adatni, midőn egyszersmind oly történelmi képcsarnokot nyerünk, melyet valóban nemzetinek nevezhetünk, mert azt nem mint a Versaillit, a fejedelem bőkezűsége, vagy a törvényhozás által ajánlott összegek alapíták meg, hanem a nemzet egyes polgárainak lelkesedése, s melynek termein végig menve, nem csak az elődök nagy tetteire, hanem arra fogunk emlékezhetni, hogy a nemzedék, mely e földön most lakik, régi dicsőségének emlékét nem vesztette el, s azért, mit ősei tettek, lelkesülni tud. — S mi teljes biztossággal számolunk erre.

Több megyét tudok, hol már akkor, midőn gróf Zichy Livia felszólítása a lapok útján először közöltetett, az eszme általános viszhangra talált, s ha Fehérmegye hölgyeie marad a dicsőség, hogy az először általuk létesítettett, s ha jelen

viszonyaink között egész tevékenységüket komolyabb kötelességek veszik igénybe, s minden törekvésünk arra irányzott, hogy inséget szenvedő hontársaink szenvedéseit enyhítsük, vajjon ha e hazára ismét jobb napok jönnek, a nemes példa nem fogja-e megtenni hatását? Ismételve mondom, mi nem kétkedünk ezen, s midőn Fehérmegye lelkes hölgyeinek azon buzgóságért, melyet ezen alkalommal kifejtettek, köszönetünket mondjuk, azon meggyőződéssel tesszük azt, hogy az által, mit tettek, nem csak muzeumunkat gazdagították egy nagybecsű művel, hanem új lendületet adtak nemzeti művészetünk ezen ágának, mely kifejlődésében talán korszakot fog képezni.

AZ ÉV UTOLSÓ NAPJÁN.

1863.

Új év közeledvén, a rendes gazdasszony átnézi számadásait, figyelemmel fontolgatva az egyes tételeket, fölkeresve az okokat, melyekért a jövedelem vagy kiadás a kivetést meghaladta, vagy annak meg nem felelt, s mi mindezeknél fontosabb, kijelölve a szabályokat, melyekhez magát gazdasságában ezentul tartani fogja. — Miért ne követné e lap*) is kedves közönségének példáját, s miért ne volna az szintén kész számot vetni magával? — Nem a multa, mely rövidebb, minthogy arról szólhatnánk, de a jövőre nézve. — Igaz, hogy mivel többnyire inkább bizunk saját tehetségünkben, mint sorsunkban, föltételeink még ritkábban teljesülnek, mint reményeink; de ha erőnk elégtelen s célunkat nem érhetjük is el, tartsuk legalább szemünk előtt mindig, hogy egy irányban haladva, azt megközelítsük; hisz

*) Magyar gazdasszonyok hetilapja.

valamint az, ki fölfelé törekszik, ha a tetőt nem éri is el, minden lépéssel magasabbra emelkedik, úgy a törekvés valóban nagy s nemes czélok után mindig meghozza jutalmát — s e lapok ily czélt tűztek ki maguknak.

Adjon Isten erőt mindnyájunknak kötelességeink teljesítéséhez, — adja áldását e lapok törekvéseire, hogy ha az évnek végéhez jutunk, melynek most küszöbéhez közelgünk, azon öntudattal tekinthessen vissza, hogy zaj nélkül, de tehetségei mértéke szerint mindenütt, hova tevékenysége kihathatott, megtett mindent, mi a köz- s embertársaink javára hatalmában állott.

U J É V R E.

1864.

Csak három hónapja, hogy e lap *) megindult, s ámbár ügybarátaitól támogatva, kik dolgozataikkal segíték, ez idő rövidebb, minthogy azon fontos kérdésekről egyenkint szólhatott volna, melynek fejtegetését feladásának ismeri el; de egyet talán elért, azt, hogy irányát tisztán jelölte ki, s egyet megígért, hogy ahhoz hű fog maradni.

Meggyőződve arról, hogy e komoly időben hazánk jövője attól függ, hogy gyermekei mind hiven teljesítsék kötelességüket, tehetsége szerint iparkodni fog e lap is kijelölni a kört, melyben a nők ezt tehetik, s mely, ha kevésbbé zajos annál, melyet az erősebb nem munkásságával betölt, bizonyosan nem kevésbbé fontos.

Ha körültekintünk, s önmagunkat ámitani nem akarjuk, azt fogjuk találni, hogy társadalmi létünk épen azon köreiben, melyekre a női tevékenység legtöbb hatást gyako-

*) Magyar gazdasszonyok het ilapja.

rolhat, sok van, mi kívánatainknak meg nem felel, s miben más nemzetektől elmaradtunk. — E nemzet, mely századokon át küzdött nemzeti léteért, nem fordíthatá figyelmét egyes társadalmi viszonyok javítására, s akár a nevelést tekintjük, mely szebb jövőnknek egyedüli biztos alapja, akár a közjótékonytságot, mely épen oly korban, midőn az ipar körében a szabad verseny elve követtetik, a gyöngébbeknek egyedüli szükséges támasza, nincs okunk, hogy helyzetünket kielégítőnek mondjuk. Ugyanezt tapasztaljuk háztartásunk rendszerében, mely míg politikai viszonyaink tökéletesen megváltoztak, a régi maradt, s így jelen helyzetünknek nem felel meg. — Bár merre nézünk, hiányokat találunk, s ha azon tárgyak számát tekintjük, melyeknek javítása kívánatos, melyeknek javítása szükséges, csaknem elveszthetjük bátorságunkat. De ha nagy a tárgyak száma, melyek a nők tevékenységét igénybe veszik, nincsenek-e sokan, s ha minden nő áthatva feladatának fontosságától, azt saját körében teljesíti, nem lesz-e az eredmény nagy és dicső?

Nem sok év folyt el — oly rövid idő, hogy még a nők is, — kik egyébként nem szívesen szólnak korukról — elmondhatják, hogy tisztán emlékeznek reá — midőn ezen ország az ipar, a közlekedési eszközök s mindenben, mire az ujjkor büszke, hátrább állt, s hazánkban sok tekintetben csaknem középkori viszonyok léteztek. És ime, daczára a teendők roppant sokaságának, daczára a csaknem legyőzhetlennel látszó akadályoknak, a férfiak nem veszítették bátorságukat, erősen akartak, kezet fogva törekedtek, s kevés év alatt nemzeti életünk minden ágában a legnagyobb átalakulás történt, melyet e század fölmutathat. De hogy ezen átalakulás teljes legyen, s a nemzetre üdvös következményeket idézzon elő, szükség, hogy az társadalmi viszonyainkra is kiterjedjen — s ez a nők feladata; — s vajjon nem tudná-

nak-e ők akarni, nem tudnának-e kezettfogva közreműködni a nagy célra, melynek elérése a haza jövőjére nézve hasonló, sőt nagyobb fontossággal bír? mert egészséges társadalmi viszonyok, melyek csak ott létezhetnek, hol a nő feladatának megfelel, előbb-utóbb minden tekintetben jólétet idéznek elő, míg ezek nélkül minden bizonytalan.

Fölösleges tovább füzni e kérdést, melynek valóságán senki nem kételkedik, s az új év küszöbén e lapok kedves olvasónői ha visszanéznek a multra, azt azon határozattal tegyék, hogy mit eddig elmulasztának, annak jövőben kétszeres buzgósággal törekszenek megfelelni.

U J É V R E.

1865.

Az év végével a gazdasszony átnézi könyveit, még egyszer megszámlolva bevételeit és kiadásait, hogy meggyőződjék nem maradt-e hátra semmi tartozás, s ha ez iránt megnyugtatta magát, új kedvvel kezdi meg tevékenységét, mely a régi maradt, de neki mégis újnak látszik, mert ha másban nem, legalább tapasztalásban gazdagabbá lett, s ő feltette magában, hogy hasznát veszi. Miért ne követné e példát a magyar gazdasszonyok heti lapja is, s midőn az év végéhez érve új munkássághoz kezd, miért ne vessen számot a multtal, hogy tapasztalásait felhasználva, a feladást, mely előtte áll, annál tisztábban jelölhesse ki? — Hisz az emlékezés mindenkire nézve a föltételek napja s talán nem veszik rossz néven olvasónőink, ha ez egyszer fölhagyva az időszaki sajtó rendes feladásával, a nap eseményei s árnyai helyett a multra s jövőre fordítjuk tekintetünket. Ha valaki, ugy azon egyesület, melynek e lap közlönyéül szolgál, teheti

azt meglelégedéssel, mely jövőjében szép feladatot lát maga előtt, s a multból azon biztató tapasztalást meritheti, hogy ha feladásának tökéletesen nem felelt is meg, mégis nagyobb sikerét látta törekvéseinek, mint tőlök mások, sőt maga az egyesület reményleni mert.

A magyar gazdasszonyok a legkedvezőtlenebb körülmények között kezdék meg működésüket. A csapás, mely a hazát oly váratlanul érte, az egyesület egész tevékenységét egy irányban foglalta el, s mindazon célokat, melyeknek elérésére az alakult háttérbe szorítá. Midőn ezerek szenvednek inséget, a leggondosabb gazdasszonynak sem marad ideje, hogy házi körének nagyobb jólétéről gondoskodjék; a közszükség elvonja figyelmét a szűkebb körtől, melynek boldogításában élte feladatát keresi, s e lapok, melyek a közügyek tárgyalását másoknak engedik át, e nehéz év alatt arra kényszerültek, hogy olvasóikat az általános nyomorra figyelmeztetve, azon nemes tetteket, azon kifogyhatlan buzgóságot jegyezzék föl, mely által annyi szenvedés legalább enyhítettett.

A kegyes Istenség véget vetett e szenvedéseknek. Az ország egy része bő termésnek örvend, mely által azon gondoktól, melyekkel a most lefolyt évnek eleje néztünk, fölmenteténk, de midőn ezt hálával ismerjük el, egyszersmind azon szomorú meggyőződés támad bennünk, hogy ha helyzetünk változott, s azon osztályokra nézve, melyek a mult évben legtöbbet szenvedtek, javult, oly viszonyok fejlődtek ki, melyek a hazafi szívet aggodalommal tölthetik.

A szokottnál alantabb ár, melyre termékeink süllyedtek, s a pangás, mely kereskedelmünkben létezik, azt idézte elő, hogy midőn a napszámos, ki tőke nélkül dolgozik, aránylag jólétnek örvend — a nemzetnek más osztályai, a földbirtokosok, a gyárosok, a mesteremberek, soha nem tapasztalt

nehézségekkel küzdenek, melyek ezen osztályok jólétét veszélyeztetik, s tevékenységét, melytől a haza jövője függ, elbénítják. — A magyar gazdasszonyok lapja nem csupán szépirodalmi vállalat, melynek feladata, hogy olvasóinak időtöltést s művészi élvezetet szerezzen. Mint az egyesület, úgy lapja is komoly feladásokat tűzött ki magának, s azért olvasóink bizonyosan nem veszik rossz néven, ha szépen írott újévi üdvözlét helyett, a legegyszerűbb szavakkal azon helyzetre figyelmeztetem őket, melyben az újév hazánkat találja, s pedig azért nem, mert éppen e helyzet az, mely mindenkünknek kijelöli kötelességeit, s melyben éppen hazánk gazdasszonyai láthatják azon felhívást, hogy kettőztetett buzgalommal járjanak el feladásukban, már csak azért is, mert önámítás nélkül mondhatjuk el magunknak, hogy jelen bajaink olyanok, mikén ha valaki, bizonyosan csak ők, csak hazánk gazdasszonyai segíthetnek.

A nemzet hálával ismeri el az érdemeket, melyeket hazánk hölgyei az inség évében maguknak szereztek; de nagy szerencsétlenségek, nagy részvétet gerjesztenek s rendkívüli tevékenységet idéznek elő. Mit hölgyeink tettek, mit a magyar gazdasszonyok egylete eszközölt, azt talán kevesebb sikerrel, s kevésbbé célszerű módon, de tették, vagy legalább tehették volna mások is. — Meglehet, hogy mi férfiak általános bajok felfogására, s a mennyiben azok orvoslása csak nagyszerű eszközök által lehetséges, azoknak teljes megváltására, talán még több képességgel bírnánk, s hol csak nagy áldozatok kellenek, ott nem hiányzik bennünk az áldozatkészség sem; de jelen bajaink nem ily természetűek.

Nem egy nagy elemi csapás, mely százezreket fosztott meg mindennapi kenyerétől, s mely ha egy egész osztályt a legnagyobb veszélylyel fenyegeti is, ha ezek elháríttatnak,

kevés nyomot hágy maga után. — A nehézségek, melyek ellen küzdenünk kell, más természetűek. Általánosak ezek is, s egész osztályokra terjednek; de valamint a fokozat, melyen az egyesek általok szenvednek, különböző, úgy különbözők azon eszközök is, melyek által az általános bajnak következései az egyes esetben elháríthatók.

Országos inséget országos segély enyhíthet; de azon országos bajnak következései, melyek ránk most nehezedtek, s melyek csaknem kivétel nélkül hazánk épen azon osztályait fenyegetik, melyektől az ország kifejlődése és szabadsága leginkább függ, sem a törvényhozás, sem a kormány által, bármi buzgón teljesítené az kötelességeit, el nem háríthatók. Az ellenség, mely velünk szemben áll, nem a pillanatnyi inség, hanem az elszegényedés, mely ezer háznak küszöbén koczog. — Zaj nélkül közelít, nem fokozva fel a rémülés által, melyet okoz, tetterőnket, nem szerzi meg a világ részvétét, de nem kisebb azért, s bizonyos, hogy ennak csak úgy állhatunk ellent, ha minden ház egy-egy vár leend, mely magát az ellenség ellen külön védelmezi. — S vajjon — hogy e hasonlatot folytassuk — nem épen a gazdasszonyok-e azok, kiktől e váraknak ótalma függ?

Ezredek előtt mondatott el, hogy a ház, melynek gazdasszonya nem örködik, hasonló a mezőhöz, melynek sövénye lerontatott. A férfi szerezhethet fényt házának, s megoltalmazhatja nagy csapások ellen, de jóletét s gyarapodását csak azon szakadatlan éberség, csak azon észre sem vett, s épen azért megbecsülhetlen áldozatok biztosítják, mikre csak a nők képesek, s melyekre épen ily napokban, mint a mostaniak, kettős szükségünk van.

LEVÉL HECKENAST GUSZTÁVHOZ, AZ „ANYÁK HETILAPJA“ *)
KIADÓJÁHOZ.

Nem csekély meglepetéssel, sőt sajnálattal értesültem Kegyednek mult hó 30-kán hozzám intézett soraiból, hogy az „Anyák hetilapja“, melynek kiadását Kegyed tanácsomra, sőt többszöri felszólításomra, magára vállalta, eddig még négyszáz előfizetőre sem emelkedett föl.

Az eredmény így meghazudtolta számolásaimat, s csak azon buzgóságnak, melylyel Kegyed, üdvösknek ismert irodalmi vállalatait folytatni szokta, s irántami bizodalmanak uj jelét látom azon hozzám intézett kérdésében: célszerűnek tartom-e, hogy az „Anyák hetilapját“, melynek fenntartása eddig is már áldozatokba került, még ujévig folytassa? Engedje meg Kegyed, hogy e bizodalomra hasonló bizalommal feleljek.

Ha meggondolom a buzgóságot, melylyel hölgyeink nemzeti irodalmunk minden ágát fölkarolják, a gyakorias, ismételt panaszokat, melyek részint az időszaki sajtó utján, részint hozzám s néha személyesen, ismeretlen hölgyek által, az iránt intéztettek, hogy irodalmunk épen a legszükségesebb, azaz: a nevelési szakban, folytonos pangásban marad, s midőn látom a sikert, melyet e szakban — részint, szintén felszólításomra — az utolsó időben megkezdett vállalatok arattak: akkor én a részvétlenséget, melylyel az „Anyák hetilapja“ eddig a közönség által fogadtatott, egyedül azon körülményeknek tulajdonitom, melyek között e lap megindult.

És valóban, ha az april elsejétől lefolyt időre visszatekintünk, alig bámulható, hogy oly vállalat, mely a politi-

*) 1861-ben indult meg e lap szerkesztésem mellett. V. S.-né.

kával közvetlen összeköttetésben nem áll, sőt annak tárgyalását hasábjaiából kizárja, hónapok alatt olvasóközönséget nem talált, s e tapasztalás szemeimben nem módosítja azon meggyőződésemet, hogy egy ily tartalmu folyóirat nem csak irodalmunk szükségéi közé tartozik, sőt hogy e szükség, épen hazánk hölgyei által, elevenen éreztetik is, s hogy e szerint egy ily vállalat, ha nem is azonnal, de biztos sikerre számolhat.

Mert ha azon reménynek, melylyel borús napjainkban e hon jövőjére tekintünk, egyik főalapját azon lelkesedésben találjuk, melylyel hölgyeink mindent, mi e nemzet kifejlődését elősegítheti, felkarolnak, s ha senki az összeköttetést, melyben a nevelés hazánk jövőjével áll, hölgyeinknél tisztábban nem fogja föl, valóban nincs okunk kételkedni oly vállalat jövőjén, mely e czélok előmozdítását tűzte ki magának, főkép, midőn e vállalatot az vezeti, ki dicső, de szerencsétlen férje oldalán s mint anya, méltónak mutatta magát, hogy e hon hölgyeihez azon nehéz, de nemes hivatásról szóljon, mely iránt, hála a Mindenhatónak! közöttük sokan lelkesülnek, de melyet több áldozattal nálánál, senki nem teljesített.

Röviden kifejezve, tanácsom tehát abban áll, hogy Kegyed újra körözve az „Anyák hetilapjá“-nak programját s a közönséget még egyszer felszólítva, a lap kiadását az év végeig folytassa. Ha Kegyed úgy vélekednék, hogy ezen nézeteim közzététele a vállalatnak legkisebb hasznára lehet, fölhatalmazom Kegyedet úgy élni soraimmal, mint azt legcélszerűbbnek tartja. Ki magamat egyébiránt szívesseggébe ajánlva, őszinte tisztelettel maradok

Buda, szept. 3. 1861.

alázatos szolgálója

B. Eötvös József.

GYÖNGYSOROK.

B. EÖTVÖS JÓZSEF ÖSSZES SZÉPIRODALMI MŰVEIBŐL.

A bölcs férfi erős, és a tudós embert megerősíti a jószág.

Biblia.

I S T E N.

Mindenható lény! te, kinek teremtő lehellete alatt világok forognak, s az emberi szív dobog; kinek fensége előtt a ragyogó nap, s a legkisebb teremtmény egyenlő; te, ki minden lénynak ismered s megadod szükségeit, — a földnek a nap meleg sugárzatát, tengerednek vészeit, minden fűszálnak, melyet a forró dél elfonyaszta, egy harmatcseppet, s minden madárnak hangot, melylyel örömrésztét kimondhassa: — nézz le szegény emberi-nemedre s add vissza hitét; hitét, mely mint földnek a napsugár, mint tengernek dagálya, mint a fonyadt virágnak, harmatod, szükséges, hogy viruljon, emelkedjék, éljen; — adj egy nagy fenséges gondolatot, mely lelkeiket a porból, hova süllyedének, fölemelje: adj egy reménysugárt e sötét, bizonytalan életnek. Oh adj világosságot nekünk.

Eltévedtünk! de vajjon nem az igazságot keresve tévedtünk-e el? nem vala-e szent a cél, mely után fáradánk, s mely minket, mint a moslim zarándokot, ki Mekkája felé vándorol, e pusztára vezetett? ki igazíthat vissza a való ösvényre, ha te, végetlen irgalmas, nem könyörölsz vajtunk. Oh adj világosságot nekünk.

Lám, mi küzködtünk az igazságért; mint a bányász a hegyek sötét oldalában, mint a gyöngy-halász az ingadozó

tenger fenekén : úgy kerestük mi a kincset, lemondva minden örömről, melyet az élet nyujta, nem ijedve vissza fáradságtól s veszélyektől, s csak sötétség vala mit munkánkkal kivivánk. Oh küldj le egy derült sugárt reánk, Istenem.

A bölcsek, kiket bámulva követénk, kételkedő bizonytalanságban tévelyegnek, ösvényünk eltűnt, reményeink elhagyának; oh irgalmazz kinainkon. Oh halld meg imámat Istenem; küld le nekünk is sugáridat, hogy lelkeinkben is világosság legyen, hogy mi ismét ragyogón álljunk szined előtt, hogy mi is áldva emelhessük szavainkat teremtményid végetlen seregével. Oh adj világosságot nekünk, Istenem!

Vannak fájdalom, melyeknek terhe alatt önkénytelenül térdre süllyedünk, örömek, melyekért köszönnünk kell, pillanatok, melyekben mindent bírva vagy mindent veszítve, mit ez élet nyújt, a szem e földön tárgyat többé nem találva, föl, az éghez emelkedik; oh vannak ily pillanatok, s nincs senki a világon, ki ezt soha nem érezé.

Megfoghatlanok az utak, miken Isten azokat, kiket eszközül kíván használni, munkásságuk köréhez vezeti.

Isten s a jövő kor ítélő széke előtt, a megvetés nem az áldozatra, hanem hóhéréjára vár.

Isten nem a virág, vagy kő, vagy víz, vagy más anyag, hanem saját képmására teremtette az embert, midőn a nagy világ minden teremtményei között, egyedül őt ruházta fel szabad akarattal, nemcsak a természet, — de bizonyos hatá-

rok között, saját sorsának urává tette őt. Ha a szikla erős tűznek hatása alatt széthasad, nincs mit mondanunk; természetének törvényeit követi, s nem állhat ellen. De az ember nem mentheti magát ezzel.

Isten maga sem kívánja tőlünk, hogy mikor keze ránk nehezedik, ne jajduljunk föl a csapás alatt.

A jövőt csak Isten tudja, mert ő lát a szívekbe.

A világ csak a vezérnek homlokát fűzi körül babérral: Isten mennyei koronát ad minden küzdőjének.

Csak a boldog mondhat le a világról; csak az, kinek lelkét erős hit s nagy reménység tölti el, érezheti magát koldorban boldognak. — Mint a nap, mindent eltöltve világával, mindenén áthatva meleg sugárral: ilyen az Isten nagy gondolata; ki azt a teremtésben keresi, mindenütt fel fogja találni, de jaj annak, ki egyenesen fordítja rá tekintét; elvakított szemekkel sötétben áll.

Van valami nagyszerű az egyház rendtartásiban, mi a szívhez szól, s talán épen azért boldogító leginkább, mert hitünknek inkább képeket, mint magyarázatot nyújt. — Ki nem emlékezik vissza gyermek korában, vagy éltének egyes pillanataiban, — hol vagy öröm, vagy fájdalom felveré lelkét hideg egykedvűségéből, — azon behatásra, melyet az Isteni szolgálat, lelkére tett? Kinek szívét nem szállá meg néha ájtatosság, midőn a sötét egyházba belépett? — kinek lelkében nem támadt egy titkos vágy, s ha térdre borulva az oltár előtt, szorult szívvel elmondá ismét gyermek-imádságait, s

ha a szent ének, mint egy nagy áldás hangzék vissza a magas boltról: ki nem érzé vigasztaltnak, sőt boldognak magát?

El kell előbb tűnni a csillagoknak, melyek éjelünkön ragyogtak, mielőtt hajnal jöhet; s el kell veszni a fénypontoknak, melyek az élet éjelét derítik, mielőtt a hit ragyogó világa fölemelkedhetik határain, de egykor feljő; — egykor a szív megfosztva kis vagyonaitól, ez egy nagy boldogsággal telik el!

Mint a fa míg él zöldelni meg nem szűnik, s zöld levelekbe önti el éltének végső erejét, ugy a jámbor kebel el nem veszi reményeit végső lehelletéig, csakhogy azok ekkor egy más, szebb hazából intenek feléje.

Kinek hite nem pusztá szavakban áll, az nem kétkedik Isten jóságán.

A gondviselésnek utjai csodálatosak, de jótett soha embert nem vezetett romláshoz.

Az éj sötét — de az Isten szeme nem örökodik-e a sötétségek felett? s kinek akarata nélkül egy veréb sem esik a tetőről, s egy hajszál sem hull le fejünkről, megőrzi a jókat útaikon.

• Ki az, ki főkép szerencsétlensége óráiban a vallás vigasztalásait soká nélkülözné? A hit néha nem elégíti ki eszünket, érteni akarunk, s a vallás megfoghatlan rejtélyeket nyújt, de vajjon a szív föltalálhatja-e nélküle megelégedését? vezesd ki a kétkedőt Isten természetébe, ott, hol magas bér-

czek a láthatárt elkerítik, s a szem, melynek messze kilátás kell, mintegy akaratlanúl az éghez emelkedik; ott, hol a bércekről lezúgó patak dörgése, a madarak éneke s a szellő, mely a lombon átsuhog, ezer hangban szólalnak föl körülöt-tük, melyekre a szív megindul, s az ész hasztalan keres értel-met, mutasd a magas eget neki, mikor a nap a láthatár felett elvérezve leszáll, vagy a hold milliónyi csillagok között cse-n-desen terjeszti ezüst világát, s kérdezd akkor társadat: két-kedik-e még? — s a természetnek mindezen csudái nem hatnak a szívre annyira, mint egy valóban jó ember látása, ki hitétől lelkesítve, csendes munkásságával embertársai boldogításán fáradoz.

Boldog gyermekek, mennyi veszély környezi, de tudat-lanságuk megőrzi nyugalmukat, és felettök mások örködnék, még mi, minden fáradság s aggodalmak mellett, mikkel vélt bölcseségünkben, száz veszélytől óvjuk magunkat, mégis elvesznénk, ha felsőbb gondviselés nem örködnék felet-tünk is.

Az ártatlan gyermek felett, ha anyja alszik vagy távol van, míg egy másnak szeretete örködik, s az nem fogja el-hagyni a nehéz napokban.

Minden boldogság Istentől jó, mi emberek csak sze-rethetünk, de még e szeretettel sem biztosíthatjuk kedve-seink boldogságát, — s a ki életére visszagondol, azt fogja találni, hogy legszebb örömei onnan jöttek, honnan azokat nem várta, s hogy azt, mi által magát legboldogabbnak érezte, nem emberek készítették elő számára. Meg kell nyugodnunk, s megnyugodhatunk az Isteni gondviselésben, mely mint a nap tiszta világa mindenre elterjed, fenn a

tetőn, s lenn a völgynek legmélyebb rejtekében, hova meleg sugárai csak hatnak, a reménynek zöldjét, az örömnek virágait terjeszti el. Nem egyenlően — — — — de vajjon a gyenge ember ismeri-e a helyet, mely legvirágzóbb, s vajjon függ-e tőle, hogy azt saját vagy kedveseinek számára kiválaszsa magának?

H A Z A.

Az idők rosza, — de hogy a magyar el nem vész, azt oly erősen hiszem, mint hogy fölöttünk Isten őrökdi!

A hazát szolgálni első kötelessége mindenikünknek.

Miért folyamodjunk más nemzetek segítségéért? nincsenek-e e hazának saját fiai, kik azt szükség esetén védelmezhetik? vagy azt gondolja valaki, hogy azon esetre, ha az erő minmagunkból csakugyan annyira kiveszett volna, hogy önvédelemre többé képesek nem vagyunk, a süllyedő birodalmat idegen szövetség fel fogja tartani? mintha egy nemzet mások kegyelméből fenállhatna! s mintha oly szövetség, melyre viszonyok által kényszerítetünk, egyéb volna a szolgaság egy neménél? ki látta, hogy a gazda, ha háza meggyuladt, mielőtt az oltáshoz fogna, előbb harmadik szomszédjához fut segítségért? Ez helyzetünk! viszonyainkban minden segítség későn jóne. Egy van mire támaszkodhatunk: saját erőnk.

Szerencse, melynek sok nemzet fentartását köszönheti, hogy a legnehezebb pillanatokban, midőn a közdolgok kor-

mányzása haszon s élvezet helyett csak veszélyeket ígér, az néha oly férfiak kezébe jut, kik arra legalkalmasabbak. A hiúság s a haszonvágy, mely nyugodt napokban a hatalom után terjeszti ki kezét, s mely csúszva s hazudva száz melékutakon a legfőbb polczokra vergődik, ilyenkor visszavonúl, s a mezőn csak azok maradnak, kiket hivatásuknak érzete lelkesít.

Minden halál dicső, melyet a hazért szenvedünk.

Üdvöztőnk, midőn a Kalvárián az emberi lét szenvedésein keresztül ment, élvezé egyszersmind legfőbb boldogságát: feláldozni magát másokért.

Történetiróink szerint, elődeink lakomáinál énekek mondatlak, melyekben az ősök nagy tettei dicsőítettenek. Ez énekek, s velők hős történetünk legszebb emlékei elvesztek, de helyettők régi zenészetünk megmaradt, s fajunk nem szavakban, de e keserves hangokban hagyta ránk történetét. Mit az ajk kimondani nem tudott, vagy nem mert, azt az eldődök köemlék helyett fohászokban hagyták a jövőre, s a késő ivadék, ha vigalmai között a régi dal felhangozik, mintegy megújulni érzi a fájdalmat, melylyel apái sírjokba szálltak.

A kegyetlenség a magyarnak hibái közé sohasem tartozott.

Századunkban, midőn hosszú politicai együttlét s százados érintkezések után, a falu vagy város minden pillanat-

ban arra intetik, hogy egy nagy egésznek része, az egyes polgárnak honszeretete, az egész közállományra terjedhet ki.

A szeretet, melylyel az egyes a közállományhoz ragaszkodik, nagyrészt a közállomány által élvezett jótétemények eredménye.

Vannak, hála az égnek, még férfiak, kik szükség esetében a kormányrudat a gyenge kézről kivehetik, s a hajót átvezetik a szirteken és örvényeken.

Egy időszak nem tanul a másiknak történeteiből; minden kor csak oly férfiak által kormányozható, kik benne növekedtek.

Lelkesedni tudunk a hazáért valamennyien; de fel tudjuk-e a hazának áldozni pillanatnyi érdekeinket, pártszeretetünket, kicsinyes gyűlölségeinket? tudunk-e egyesülni a haza körül? — ha ezt nem tudjuk, minden lelkesedésünk hasztalan.

Nekünk vezérre van szükségünk, vezérre, ki a nép bizodalját bírja, s pedig minél előbb.

A szerencse mezőt ad, de győzelmet rajta csak erény vívhatja ki.

A hont oly veszély fenyegeti, melynek legyőzése csak úgy lehetséges, ha erős akarattal kezét fogunk; s mi gyanu-

sításokkal töltjük azon pillanatokat, melyeknek mindegyike, jól használva, a hazát számtalan szenvedésektől őrizhetné meg.

Bármi csekély legyen az erő, melyet magában érez, elhagyni hazáját az embernek szabadságában nem áll soha! a kör, hová Isten által állitattunk, ez az, melyre munkásságunkat fordítanunk kell, s vétkezik, ki az Úr által kijelölt napszámot elhagyva, más térre fordítja talán csak itt valóban használható tehetségeit.

Miként remélheted, hogy Isten irgalmas lesz irántad, ha te e földön az elnyomott igazságnak segédkezet nyújtani nem akartál?

Jaj a hazának, melynek fiai egyszer egymás ellen fordíták fegyvereiket. A polgári háború kegyetlenebb minden másoknál. Nem az anyagi szenvedések, nem egyes városok s falvak füstölgő romjai, nem a veszteség, melyet egyesek a szomorú időkben szenvednek, teszi azoknak fő átkát. Az egyes küzdők sírhantjait elsimítja az idő, a városok fölépülnek, szorgalom s nyugodtabb napok új jólétet teremtenek, — szóval, mit a polgári háború elvett, az idővel elfelejtetik, de nem az, mit maga után hagyott. — A gyűlölség, mely, mint a sértő nyilnak töredéke, a látszólag begyógyult sebben benmarad s fáj szüntelen, s ha évek után is, végre mindig kigyúl s új veszélyeket okoz; a gőg a győzőben, a legyőzöttben titkos bosszúvágy; gyanu s bizodalmatlanság minden oldalról, — ezek azok, — miket a győzelem vagy békekötés eligazítani nem képesek, s a viszálykodásnak elhintett magvai előbb utóbb megtermik átkozott gyümölcseiket.

Mint a családi kötelékek feloldhatlanokká válnak, ha azokat hosszú egyetértés emlékei erősíték, s a megelégedés, melyet házi körünkben találunk, nem annyira egyes élvezeteli pillanatokban, mint inkább azon biztosságban fekszik, hogy boldog s keserű napokban micinktől elhagyatni nem fogunk, — így van ez a nemzetek életében is. — A haza és család, hasonló alapokon nyugszanak. Szeretet nélkül sem egyik sem másik nem állhat fenn. Vannak pillanatok, midőn a szeretet egész lelkesedése szükséges mindkettőjüknek, hogy a fölöttök átvonuló fergetegnek ellenálljanak; s a család és nemzet, mely e pillanatokban keblében a szeretet szikráját nem találja, — a család és nép, melynél a környező vihar e szikrát lánggra nem gyulasztja, veszni fog. A sors néha megkísérti emberi viszonyainkat, s miben semmi Isteni nincs, azt, mint a létre érdemetlent, elsodorja hatalmas karával. De e fellengző érzemények, mikkel családok és népek az őket környező veszélyeknek ellenállanak, nem elégségesek arra, hogy fenállásukat biztosítsák. — Azon érzemény, mely bizonyos körülmények között szenvedélylyé nem válhatik, nem érdemli, hogy szeretetnek neveztessek, — s ez épen úgy áll a haza, mint minden másnak szeretetéről; de a szenvedélynek pillanatai rövidebbek — s valamint az épületnek, hogy fenálljon, a grániton kívül, melyből falai rakattak, vakolatra van szüksége: úgy a szeretet látszólag gyenge s bectelen, de mindent betöltő ragaszzsal köti össze az embereket; — s ha az emberi nem történeteinek végig tekintünk, látjuk, miként nem annyira egyes nagy pillanatok emlékei, mint inkább ezen soha meg nem ingatott összefüggés az, mi a nemzeteket erősekké teszi. De ha ezen összefüggés egyszer megingattott, ha az épületnek alapjai s kő kötől válik, a nyomás, melyet a felsőbbek az alsóbbakra gyakorolnak, egy ideig fen tarthatja az egészt, — de mi nem belső összefüggésnek,

hanem csak egyensúlynak köszöni fennállását: feldől az első csapás alatt.

Mint sok egyéb, úgy honszeretetünk is más, mint a mit Europa többi népei e szó alatt értenek. Az érzés, mely őket hazájokhoz köti, csakugyan születésük földjéhez való ragaszkodás. Az apai ház, a völgy, melyben fölnevelkedtek, a bércek, melyek látkörüket beszegék, ez az, minek emlékét nem felejthetik el, mi őket ellenállhatlan erővel visszavonja. A magas Alpések gyermeke Sveicz valamely kevésbé hegyes cantonjában, a német, az az oly német, ki a honvágy gyengeségén még túl nem emelkedett, ha a szomszéd tartományban telepedett le, ép oly kevésbé érzik magukat otthonosaknak, mintha száz mérföldre lennének hazájuktól. Náluk a honszeretet oly valami, mi a földdel összefügg, s az egyest bizonyos helyiséghez köti, — nálunk az más. Nem a rónaság látköre, nem a hegyek ismert körrajzai, nem a folyó vagy csendes falu, mely partjain áll, s melynek minden háza egy régi jó barátként néz reánk, nem ez tölti vágygyal lelkünket, nem ez az, miért szívünk, szeretve feldobog. A róna lakója az erdős Mátrán, az erdélyi hegyek fia rónaságunkon, ki a széles Duna partjain nevelkedett, a csendes Tisza füzesei alatt, vagy a Balaton bájló vidékén, egyiránt otthon érzi magát. A magyar nem földjéhez, ő nemzetéhez ragaszkodik, s ez oka, hogy nálunk a helyi, az ugynevezett falutornyának patriotismusa, alig található, s még is azon érzelem, mely az egész népet egy nagy egészszé összefűzi, erősebb, mint bármely más európai nemzetnél. Hisz az érzéketlen bércezt s rónaságot ki szerethetné úgy, mint azt, ki érzelmeit viszonyozhatja. Az-e oka ennek, mert keletről jövénk, s miként őseink, más vándor népek módjára, nem egyes helyiségekhez, hanem fajokhoz való ragaszkodásuk által váltak nemzetté, úgy mi

megtartottuk jellemöket s érzéseiket ebben is; vagy talán az, mert a magyar másfél századig török járom alatt görnyedett, s hazájában, melynek felét nemzete s ellenségi birták, magát otthonosnak nem érezheté? nem tudom, de annyi bizonyos, hogy ezen érzés a mai napig sem változtatta meg természetét, hogy az egységnek érzete, mely népünk minden osztályait áthatja, s annyi viszály és csapás után a hazát fentartá, épen ennek köszönhető.

Oh szóljanak megvetéssel századunk bölcsei azon érzelmekről, melyeket megmagyarázni, sőt talán még érteni sem képesek; mondják el, hogy miután a népeket közös érdekek s meggyőződések kötik össze, honszeretetre szükségünk nincs, s hogy az, mi elődeinket tenni s tűrni tanítá, csak előítélet, egy legyőzött álláspont, mely rég megettünk fekszik: mig az emberi természet meg nem változik, mig a mindennapi kenyéren és anyagi élvezeten kívül, magasabb czélok s élvezetek után küzdünk, s vágyainknak épen legfenségesebb tárgyait nem okoskodások, hanem csak érzéseink által közelíthetjük meg: addig azon érzés is, mely az embert honához s nemzetéhez köti, nem fogja elveszteni hatalmát. Erő az, melynek okait megengedem, ép úgy nem ismerjük, melyet ép úgy nem magyarázhatunk meg magunknak, mint nem az égitestek kölcsönös vonzerejét, de melynek létezését józan ember azért ép úgy nem vonhatja kétségbe, s melynek működését minden kétkedés és gúny vagy erőlködés ép úgy nem akadályoztatja meg. Van lényünknek egy része, mely legyőzhetetlen, s ez az, mely felett minmagunk sem birunk hatalommal, azon érzemenyek, melyeket Isten teremte keblünkbe, hogy azokon setúl ne emelkedjünk, se mélyebbre ne süllyedhessünk soha.

Szeressetek! Oh de ne csak egyesekért dobogjon ifju szivetek; bár mi kedves s boldogító a kör, melybe sorsotok

helyeze, ne ez legyen határa szerelmeteknek, a világnak polgárivá születtek, gyermeki a nagy emberi családnak; s kebletek nem emelkednék testvéreiért?

Nézzetek a természetet! ha tavasz jő, ím az egész föld egyszerre megújul; fa s fűszál, völgy s tetők zöldbe borulva állnak előttetek, s az öröm egy színnel ékesíti egész tájakokat, s a vész, mely a tenger hullámain főlveré, elragadja a véghetlen árnak minden cseppjét, s nincs egy, mely nyugodnék az egésznek küzködései között. Isten nem akarta, hogy lényei elkülönözve álljanak e világon; a természet, e nagy sorsa minden anyagnak, egyenlőn rendezi millió lénynek napjait, s nem állhat semmi ellent szavának, csak az ember állna magánosan? s mert végzete magasabb, mert e világ milliónyi lényei között ő az egyetlen, ki önálló akarásával az anyag zsarnok parancsainak ellentállhat, nem volna semmi, mi őt hasonlóival egybekötné? — Ím azért adá szivünknek a szerelmet az ég, hogy miként a természet minden anyagot egy nagy egészszé szöve, úgy a szabad ember is egyesülni tanuljon, s mint tavasz s őszi a mező viráginak, s mint vész s a nap ragyogó sugára tenger habjai felett, úgy rokonérzet által, az egész nemnek öröme s bánata közös legyen.

Tekintsetek magatok körül; a fát, mely alatt pihentek, mások ültették, kenyereteknek mások veték el magvait, biztosságtokat mások őrzik, a gondolat maga, mely lelketeket emeli, a tudomány, melyben büszkélkedtek, száz ivadék munkájának jutalma: s nem érzitek-e kötelességeket? nem érzitek-e, hogy értetek milliók fáradtak, hogy jólléteteken száz ivadék dolgozott, s hogy feladástok fáradni, mint ők, hogy a jövőkor boldogabb legyen hamvaitok felett. Sok nehéztapasztalás vár reátok e pályán is. Ki életét magasabb célznak szenteli, ne várja, hogy önmaga fogja éldelni gyü-

mölcseit: sok idő kell, míg a mag, melyet az emberiség mezején elhinténk, gyümölcsöket hozhat, s a munkás nyugodni megy, mielőtt a mező, melyet elvetett, zöldelni kezdene; kikért fáradtatok, nem fogják köszönni iparkodástokat, s áldozat helyébe csak gúny, talán üldözés vár reátok, az eszme maga melyért szívetek lángolt, elfogja veszteni szépségét emberek érintései között, s mit egykor fenségesnek gondolatok, bemocskolva, mint arany, mely sok kéz között forgott, becstelenné fog látszani: de ha szívetek elbusult szomorú tapasztalásaitok felett, nem emelkedik-e a jövő egy nagy vizsgátlásként lelketek előtt? — A jövő, mely az emberiség lassan termő mezején minden jó magnak meghozza végre gyümölcsseit, s az eldődők üldözötteiből választva nagy férfait, egy emléket sem állít, mely mint a keresztfa, ne intene szenvedésekre, — s talán néktek is megadja béréteket! S nem elég-e ez? s nem érezhetitek-e habár nem mindenhatóknak legalább hatalmasoknak magatokat e világon, hol testeteket hat lábnyi föld eltakarja, egy pár év semmisíti, de gondolataitok ezredeknek irányt adhatnak? S ha nem, ha magas reményeitekben csalódtatok, s sorsotok névtelen eltűnni e világról, legalább a cél, melyért küzködtetek, dicsó vala; a nagy vitában, melyben az emberi nem ezredek óta jogaiért vérzik, ti is részt vettetek, s elérve nagy győzelmét a késő ivadék, azon millió névtelenek között, kik érte vérezének, áldani fog titeket is: nem tölti-e ez nagyobb örömmel lelketeket mind annál, mit önösségtek éldeletben nyújthatna?

Oh s az emberi nem el fogja érni magas célját! — Századok fognak mulni, sok ivadék eltűnni küzködés között, de a napnak jöni kell, melyben nemünk hivatását betölté, melyben a jó győzni fog a világon; a mi hivatásunk elhinteni magvát, homlokunk izzadságával termékenyíteni földjét, szívünk forró vágyaival érlelni csemetéit; végzetünk: küzködni,

kivánni, reményleni; s habár az ígert földet nem érhattuk el, legalább messzünnen láttuk áldott határait, legalább szemünket legeltettük szép táján, s haldokló Mósesként éreztük, hogy azon Jósuát, ki ott egykor győzni fog, mi vezettük a csatamezőre, mi ruháztuk fel fegyvereivel. Oh s ki tudja nem állunk-e már közel e boldog órához? nehéz a kor, melyben élünk, forró egünkön terhes fellegek tornyosulnak, s az ember lankadtan, remegve a közelgő véstől, halad örömtelen ösvényein; de ha a nap legforróbb, s a vetés föld felé hajolva már alig bírhatja kalászait, nem közelg-e akkor épen az aratás? Reméljetez ifjak!

TERMÉSZET.

Közelebb áll Istenéhez, ki a természettel, mint az, ki az emberekkel jó mindennapi érintkezésbe.

Van egy hely a Seine partjain, — egy nagy szikladarab ez, tudja az ég, hány ezered előtti földfelforduláskor e nyájas vidékre vetve, mely előtt a vadászok kedvéért mohülést csináltak. A folyó, mely itt sokkal keskenyebb mint Párisnál, dombok között folytatva tekervényes útját, egészen elkerítve látszik a szemnek, úgy, hogy hozzá véve csendes folyását, tónak hihetnéd, míg zöld koszorúként sűrű erdőség keríti a vízmedert, s az ágak lenyúlva tiszta tükörére, valahányszor gyenge fuvalom ingatja lombjaikat, habokat sepernek nyugodt felszínén. Különös nyugalom tölti e tájt, s habár sok vidéket ismerek, mely a lelket szépségekkel magasbra magasztalja, mint ez, nem láttam soha olyant, melyben édesebben ábrándozhatnánk.

A folyó, mint egy nagy véghetlen szerelem képe, nyugodt keblébe egészen felvéve az ég képét, tisztán, s ragyogó kéken, ha fenn derű vala; elborulva, ha fenn fellegek vonultak át; reszkető fényben kettőzve minden csillagot, hogy egy darab égnek hinnéd, annyira elveszté önszínét, oly

hamar simitá el egyes habjait, melyeket netalán egy belé-esett kő, vagy az esti szellő ébreszte; mintha csak azért volna teremtvé, hogy egét túkrözze, s nem volna szabad megindulnia önérzetében; s nem virult-e egy bájló tan a szerelemről minden ágon, azon szerelemről, mely e világot meleg sugárral áthatva, s mint a nap a fának lombot, úgy a szívnek reményeket ad, hogy szerencse közt tárgult kebellet, kik egykor távol álltak, mint tavaszkor az ágak lombjaikkal, találkozzanak boldogságukban; s nem zengett-e szerelemről minden madár a sűrüből?

Estve, ha a nap végsugarai reszkettek a lomb között s haza felé indulánk, utunk egy dombon vezeté át, mely az egész táj felett uralkodva, a legbájlóbb kilátást nyújtá; itt megálltunk. A tájt piros sugárokkal borítá a nyugovó nap, nyájasan visszatekintve, mint egy anya, ki gyermekeitől bucsúzva, vissza s vissza néz, s megválni nem tud, s ha végre távozott, áldását hagyja maga után. S most lement, s nyugat felől felgyúlt az est hajnala, s mint egy elmúlt boldog pillanat emléke, ha a fénypont, melynek ragyogását szemünk alig tűrheté, lement, de egész színpompája megmaradt, gyengébb, de szelídebb s messzebbre terjedő fényt árasztá láthatárunkon. Oh ki írhatná le ezt! köröskörül az elhaló sugárokat, melyek az eget eltöltik, s minden fellegtől visszavetve, mintegy a világosság viszhangjaivá lesznek előttünk, mely minden akadályon újra felgyúl, minden fellegtetőről ragyogva visszapattan, míg a messze légben pirosan elhal; s a világvonalokat, melyek az esti pirt áthatják, s e lassu halványulást s eltűnést, e világosság fokenkénti mulását, ez elhalás életét, e mozdulatlan változást, e színdagálynak lassú apadását. Oh ki ezt leírhatná!

Van valami a természet nagyszerű csodáiban, mi szívünk felett nagyobb befolyást gyakorol, mint büszke philozófiánk meg akarná vallani; s bármily merész vagy hitetlen legyen, nincs ember a világon, kinek keble fel nem indulna, midőn egén a menydörgés szava felhangozik, s a hallgató föld a vész-rázott erdő sohajtásával eltelt; legyen, hogy hitetlenül csak öngyengeségét érzi e nagy s kormányozatlan erő ellenében; legyen, hogy egy magasabb lény szavát hallja e hangokban, s nem tűrhetve önparányiségének érzetét, azt hiszi, hogy a nagy természet egét fellegekbe borítja, mert ő szenvedett, vagy veszélyekkel fenyegetik: mind egy; legyen Isten vagy a vak sors, mielőtt hódolunk, szívünk egészen nyugodt ily pillanatokban nem maradhat soha.

Bármi szép legyen a rózsza, széttépett egyes leveleiből nem sejdítheti senki, mi delien virágzott: s habár az egyes levél nem vesztí el soha egészen illatát, csak az örülhetne neki, ki a virágot ismerve, gyenge illata által szebb napokra emlékeztetnék.

Nem ismerék szomorúbb látmányt, mint tavaszkor egy várost. Ha künn a mezőt zölddel takarták az első meleg napok, a fák újra kihajtanak, s minden berekből örömteli madárének zeng az utas körül, a város lakóját csak a sár, mely az utcákat tölti, inti arra, hogy a fagy fölengedett. Az örömjaj, mely a téli napokat eltölté, mind inkább elhallgat; s még a természet ünnepi köntösét ölti magára: a házsorok között mintha tömlőczben éreznék magokat, szomorúabban járnak körül az emberek. — S ki nem érzené így magát? a tiszta ég, mely a tetők között átragyog; itt-ott egy magános

fa, vagy sétáló kert, mely zöldelve áll a kőhalmok között, maga a fű, mely az elhagyottabb utcák kövezete között kinő, mintha a természet újra megakarna küzdeni az emberekkel, s vissza kívánná elrabolt birtokát, vágygyl tölti a szívet; s mint ha a rabnak rostélyán repkény foná fel magát, mind e természeti szépség a szívet csak arra bírja, hogy inkább elkiváncozzék. — Hová? ki a mezőre, hol minden zöldben áll, s a fák szebben virágoznak, s a szív szabadabban emelkedik. Boldog, ki, ha e kívánság teljesednék, még feltá-lálhatná remélt örömét.

A tavasz épen legszebb fokára ért, a mezőt ezer virág hímezé színeivel, a gyümölcsfák fejéren, mintegy hóval elborítva álltak, sőt magok a tölgyek, mint egy erős kebel fájdalmait, magokon hordva elszáradott leveleiket az egész télen át, végre zöldelni kezdenek. Mindünnen virágok, a kis bogár s méh dongásától a pacsirta elragadó énekéig, mindünnen örömjaj, mindenfelől egy nagy illatár, s tiszta ég s csillogó habok. Oh e föld is szép első ébredése napjaiban, ha mint a gyermek, fejlődő erejében még mutat nem ismer, s annyi bimbók között, nem mutat egy virágot, mely már elfonnyadott!

Szegény elfagyott föld, mi szép valál tavaszi napjaidban! miként emelkedék minden kebel bájoló csudáid előtt! A magas hegy örök nagyságát eltakarva új virágzással, a nyájas völgy s tiszta folyója, a hatalmas fejlődés a magas tölgytől a legkisebb fűszálig, s a merre csak fordulánk, mindenütt zöld és virágzás, mindenütt egy boldog teremtmény, öröm zajgó hangjai határidon, ilyen valál akkor, és most — Hová lettek virágaid, hol a pacsirta csattogó gyönyöréneke, hol tiszta eged s meleg sugárai? — Eltűntek — eltűnt min-

den, mi szép, mi bájló vala határidon, s te kopáran, télileg elhagyatva állsz, méltó tanyája az embernek, hogy szenvedései vigasztalást vagy legalább rokonfájdalmakat találjanak fonyadásod között.

Ki nem ismeri Itália szépségét? Neve maga már vágyakat gerjeszt; az ég kékebben borúl ez áldott határok fölött, illatozva virágozik a mező, a zöld olajfa elvénül, s csak órákig ismeré a telet. Isten megáldá e hazát. Ha az alpokról lejössz, langy szellők lebegnek elédbe; s míg szemed, a lezúgó hegyfolyót követve, a zöld rónára tekint, nem ismert vágy tölti lelkedet, sietni akarnál te is ez áldott határok felé, s zajogni örömdben mint a hegyfolyó, hogy e földre értél.

Tavaszközelg. A napmeleg végre felhatott a bércekre is, s a fehér téli lepel tűnedezik, a tetők feketedve állanak ismét, a hegyoldalakon száz zúgó patakban dörög le az olvadt hóteher, s a völgyek zöldelni kezdenek. Tavaszközelg, az élő természet felállítja százezredikszer zöld győzelmi lobogóját a tél romjai felett, s a magas hegytől, mely levette halotti köntösét, új zöldben áll, a legkisebb bokorig, melynek ébredő ágai duzzadnak, minden megérzi hatalmát; a nagy folyótól, mely megszabadult árjaival ismét csörögve tovább halad, a legkisebb madárig, mely víg örömekekével az égnek repül, minden teremtmény felzajog örömében.

Előttem a legszebb vidék állt, melyet szemeim valaha láttak. A magas hegyláncz hótakart csúcsai láthatáron, körülöttem ezernyi virágok harmattelt kelyheikkel meghajolva, mintha a föld anyakebléhez borulva, ki akarnák sírni

gyönyörüket, a csattogányok éneke sűrű lomb közt, a vég-
hetlen tenger, melynek ingadozó rónáján szemem majd tá-
volban tévelygett, majd a partokon csillogva széttört hul-
lámzatán gyönyörködött, minden egy nagy, dicső egészsze
egyesülve, körülvezve a magas ég kék boltozatától, áthan-
gozva milliónyi teremtmények örömeinekétől, eltelve millió-
nyi virágok illatától.

Ösvényem azon zöld hegyrónák egyikén vezetett ke-
resztül, melyek az Alpesek főszépségét képezik. E szikla
pusztának oasissai ezek; s a virághímzett pázsit, a rajta le-
gelő csordák kolompolása s a pásztorkunyhók s pajták, hon-
nan a dolgozó majorosnék víg éneke hangzik a terméketlen
bérczek közepette, még kellemesebben hat reánk. Oly nyájas
egész körünk, az ösvény, melyen haladunk, oly síma, hogy
talán elfelejtenők hol vagyunk, ha a mezőn szétszórt szikla-
darabok, a távol vizesések zúgása, s a rendkívüli sebesség,
melylyel a kis patak a völgy felé siet, nem intenének reá, s
a havas nem állana előttünk csaknem a zöld mezőig lenyúló
jegeseivel, melynek tövénél minden termékenység meg-
szűnik.

Nem lévén sietésre okom, leültem, hogy mielőtt tovább
megyek, még egyszer megnézzem a völgyet, melyet tegnap
oly bájlónak találtam; bámulásomra a falu helyett, hol az
éjszakát töltöttem, most csak egy messze ködtő terjedt el
alattam. Midőn napkeltével elindultam, az ég fellegtelen
volt, csak a völgy végén, hol a hegyről leszivárgó nedvesség
posványokat képez, feküdt egy nehéz ködgomó; most csak a
falú hegyes tornya állt ki a sűrű ködfátyolból, mely az egész
völgy alját elborította, s mégis mi szép vala ez is.

A nap a magas hegyeken át most veté a völgybe sugá-

rait, s a sima ködtő, mely azt eltölté, emelkedni kezd. Eleinte lassan, csaknem észrevétlenül. Itt egyes kisebb darabok szakadtak el a tömegtől, a nagy fátynak apró rongyai, ott a köd a hegyen levonuló kis völgyeket és vizszakadásokat tölté el, majd szélesebb majd keskenyebb folyókat képezve, melyekben felfelé vonult. Később a nap növekedő hatalma az egész tömeget mozgásba hozá. A ködtő, mely eddig a völgy alján pihent, mint tenger, ha azt a Jvész karjai megragadják, erősen hullámsani kezd; felszine előbb szélesebbre terjed, később darabokra szakad, melyek mindig tisztábban válnak el egymástól. A völgyből felszálló melegebb lég szárnyain minden magasabbra törekszik, minden felfelé száll; míg a gőzár, mely a völgyet szemeim előtt eltakarta, itt mint könnyű felleg pihen a hegycsúcson, ott fehér foszlányokban száll körül az égen, s csak még árnyékait veti a napsugároktól átvilágított tájra.

Nem írhatom le a hatást, melyet e tünemény reám tett. Mintha a homály és világosság, mely ezredek óta a világ uradalmáért küzd, e völgyben újra megkezdték volna a régi tusát, s én azért lennék itt, hogy a nehéz küzdelemnek végeredményét lássam, s megszilárduljak hitemben, miként az aljas pára a tiszta fényt, mely a magasról jó, nem fogja legyőzni soha.

A gondolkodó figyelmét, ha az Alpesek között körüljár, semmi sem vonja inkább magára, azon fokenkénti romlás s enyészetnél, melylyel e rendíthetetleneknek mondott bércek körében találkozik. A jeges halkan előre nyomulva egész halom sziklatöredékeket tol a völgybe, az olvadt hótól megáradt patak számtalan kődarabokat hengerít, míg máshol a nedvesség s fagy által a meredek faltól elválva, roppant

sziklák zuhannak a mélységbe, vagy hasonló okokból a hegy csúcsának egész darabja szakad le, s a virágzó völgyet lakóival együtt, több száz lábnyi magasságú szikla omladékkal takarja el. Minden év megteszi pusztítási munkáját, sőt nem mulik egy nap, melyen e hegyek körében valami, mi előbb fenn, a magasban állt, ne süllyedne le. Az Alpéseknek bármily részét járjuk be, hasonló változások nyomait találjuk mindenütt, annyit mint itt azonban még egy helyen sem láttam.

Az egész völgy úgy szólván sziklatöredékekből állt. Itt egész bércek fekszenek, melyekről alig hihetnők, hogy valaha máshol álltak; ott nagyobb-kisebb szikladarabokat, s közöttük földdel vegyült omladékokat találunk, a sziklák egy részén már százados fák állnak, másokat még fű, vagy csak a növényi életnek első kísérleteként száraz mohok lepik el, soknak új törésén meglátszik, hogy csak néhány év, vagy hónap alatt omlottak le a tetőről, s ha felnézünk, még a helyét is megtaláljuk, honnan azok leszakadoztak. Az egész egy nagy csatamező, melyen a növény és kőország ezredek óta a felsőbbségért küzdenek egymással. Néha úgy látszik, mintha az előbbi győzne. A völgyben szótszórt köveket zöld borítja el, a növényzet tömött sorokban vonul fel a hegyoldalon, egyes osztályai a legmagasabb fokig értek, s fenn a bércz ormán, egy magános fenyő ingatja ágait, mintha a győző termékenység ellenének várfokán már feltűzte volna zöld diadalmi lobogóját. Egy percz, s minden megváltozott. A sziklabércz megdördül, s a kőlavina több száz lábnyi gőrgöteg alá temette mind azt, mit a növényzet lassú, de szakadatlan működése századok alatt teremtett; s a küzdő újra kezdődik, hogy egy ezred mulva talán ugyanezen eredményhez vezessen.

De bármi nagyszerű e táj, s bármily érdekesek részletei,

vad jelleme végre fárasztó, s megvallom, örültem, midőn két órai járás után a havashoz közeledék, mely mint gazdám-tól hallám, e völgyet bezárja. A völgy jóval tágasabbá válik, az ösvény simább, s többnyire fenyvesen vezet keresztül. Ne képzelje azonban olvasóm azon szép erdők egyikét magának, hol az oszloppokként felnyúló fatövek között, az egymást érő sötét ágak menyezete alatt, mint egy templomban járunk, s a földön elszórt fenyőtűk illata tömjénként száll fel az éghöz. Szegény e kőnek növényzete; a keskeny földréteg csak kevés táplálékot ad, s a fa elszárad mielőtt magasságát elérné. A vékony törzseket mohok takarják, az ágakon hosszú füzérekben fakó színű zuzmó függ le, s a száraz sudarakat sok helyen a szél törte el. Mintha nem élő erdőt, hanem annak hulláját látnók, oly szomorú s elhagyott az egész. Annál nagyobb a hatás, midőn az erdőből, mely minden kilátást elzár, kilépve, egyszerre a legnagyobb, leggyönyörűbb képek egyike előtt találjuk magunkat.

Egy roppant szikla-amphiteatrum előtt álltam, mely lépcsőkben emelkedve, a völgyet félkörben bezárá. Két oldalán, hol a sziklák kevésbbé meredek, dús növényzet virúl; egyes helyeken az alpesi rózsa egész cserjéket képez, másutt kisebb- s nagyobb csomókban találjuk virágzó bokrait, s közöttök csaknem a hó határáig felnyúló zöld szalagokat, mintegy örvényekül, melyek a hegy gerinczét aljával összekötik, s melyeken a könnyű zerge legelve a völgybe jó. A félkör közepén már a meredek fal tövénél, megszűnik minden élet, s fölötte csak a szürke mozena, a jeges, mely rajta pihen, s a képnek háttérét képező hócsúcsok láthatók.

Az átellenben fekvő hegyoldal azalatt elhomályosodott, a sötét fenyvesek, melyek majd nagyobb tömegekben, majd keskenyebb szalagokban a vidám zöld rétek s legelők között fölfelé vonultak, lassanként eltűntek, csak fenn a hegygerinczen látszóttak a magas sudarak, élesen elválva a világos légtől. Az elszórt házak és széna pajták helyett, melyek a hegyoldalon, s lenn a völgyben elszórva álltak, most csak itt-ott egyes világok voltak észrevehetőek. Minden nyugodt vala, mintha az egész természet álomba szenderülne; s csak az est-harang, melynek gyenge hangjait a szellő fölhozá, szakítá félbe a csendet.

Hegyvidékeken az utazásnak egyik főkelleme meglepetésekből áll. Mig a rónaság egy roppant ujság lapként fekszik előttünk, melynek egész tartalmát, le a gabnaárákig egy tekintetre átfutjuk: a hegyek között néhány lépés egészen új kört nyit meg előttünk. A mint a dombot megkerültük, vagy a hegygerinczen átjutánk, a völgy, hol eddig haladtunk, a falu, a hegyek, melyek azt környezik, a patak, melyet órákig követénk, s melynek zúgását megszoktuk, egyszerre minden eltűnt előttünk. Új, néha egészen különböző jellemű vidéken találjuk magunkat; s előbbi kilátásunkból legfelebb az egyes havas vagy sziklabércz marad meg, mely az egész képnek háttérét képezi. Az Alpesek között utazva naponkint tapasztaljuk a kilátás ily rögtöni változásait; de nem emlékszem, hogy magamat valaha annyira meglepve, annyira elragadtatva éreztem volna, mint ez ízben.

A hegygerincz, melyre annyi fáradsággal följutottam, nyugotról kelet felé vonulva, a hegy északi lejtéséről, melyen eddig haladtam, a délire vezetett. Ennek tulajdonítható hogy a kopár sziklákat, melyek ott kétezer lábnyira nyultak

le a völgybe, itt csaknem a hegy gerinczig terjedő alpesi legelők váltották föl. Egyszerre mintegy varázs által a hegyi Flóra színes virágaival hímezett mezőn találtam magamat, melyen a lepkéknek egész serege játszott körülöttem, változékonyság sem színi pompára nézve rónaságunk lepkéivel nem vetélkedhető, de melyek itt a növényzeti élet határain, ép oly kellemesen lepik meg szemünket, mint a virágzó gentiának s a kakukfű tömött csomói. Nem messze tőlem kolompoló csorda legelt, távolabb alattam a legszebb völgyek egyike nyúlt el. Az egész hegyoldal, melyen rövid pihenés után most lefelé menék, nagy kertnek látszott. Fentebb festői rendtelenségben szétszórt pásztor-kunyhók, s fenyves csoportok álltak, alantabb szép paarasztházak körülvéve szántóföldekkel, melyeknek sárguló kalászhajai a rét eleven zöldjét kellemesen válták fel. Mindenütt élet s virulás, mindenütt az emberi szorgalom nyomai, s mintha kegyes végzetem úgy akarná, hogy e pillanat élvezetéhez semmi ne hiányozzék, mind ez a legszebb nyári napvilágításában. A borulat, melyet előbb közelgő vésznek gondolék, csak néhány felhő vala, a hegy tulsó oldalán éppen a keskeny völgy fölött álló, melyen feljöttem. A hegynek azon oldalain, hol most valék, az ég tisztán boltozott fölöttem. El valék bájolván, elragadtatva. Ki a sarkvidékekből a legszebb nyári napoknak egyikén, egyszerre mérsékelt éghajlatunkba tétetnék át, nem érezhetné magát boldogabbnak. Mintha csak most indultam volna el, megújult erővel sieték a völgy felé; s minden lépéssel új egyes szépségeket találva, egy ideig nem is gondoltam a pihenésre.

Nálunk otthon, a tavasz csupa gyönyörűség. A hó lassanként olvad el. Minden szép csendesen történik, az ember

alig veszi észre. Csak a marha vidám bölöngése és a magasban a pacsirtasereg, hirdeti a kikeletet. Az egész olyan, mintha a természet kipihente volna magát, és most hosszú álma után a nap meleg sugárainál, csendesen felnyitná szemét, és mozogni kezdene. De itt, a ki ily tavaszt nem látott, annak fogalma sem lehet róla. Ma még tél. A meredek sziklákon kívül, hol a hó meg nem áll, egy talpalatnyi folt sem látszik a fehér takaróból, s holnap az egész hegyoldal sötétten áll. Minden oly rögtön történik, mintha a természet érzene, hogy elkésett, és most sietni kell, hogy a búzát s gyümölcsöt megérlelhesse, még mielőtt a tél ismét visszajő. Nálunk a hólevet felszívja a föld, legrosszabb esetben betölti a laposokat, és a vetés ázik ki, de az Alpések közt száz patakban omlik le a hegyoldalon. Meg sem fogható a sok víz honnan jó, s merre megy. Most egy kis eret látni, mely a havon átszivárog, egy fél óra múlva helyette ott már patak folyik, mely egy malmot elhajtana. Az ember azt sem tudja mihez fogjon. Ha hamarjában töltést hányt, hogy a vizet elfogja, egyszerre a másiktól még több jó, s nemcsak a vetést, hanem még földjét is elviszi magával. Minden hegyen száz forrás ered, minden sziklán vízesések omlanak le, és az mind tarthatatlanul szalad, s rohan a völgy felé, hogy a folyó, akár mily magasra csinálják töltését, pár óra alatt kiárad, s mindent elönt. És hozzá mily láрма minden felől. A szél, a víz, s közbe-közbe a lavinák dörgése, mintha ágyúznának. Nem is lehet azt kikeletnek nevezni. Valóságos háboru, melyben a tavasz a telet legyőzi, és ez midőn visszavonul, mindent elpusztít.

Nagy Magyarországon sok szép vidéket találni. A Kárpátok égrez felnyúló csúcsai, a dicső folyó, mely Buda

mellett áthalad, a Balaton, melynek környékét koszorús költőnk megénekelte, még a külföldit is bámulatra ragadhatják; de ki kedves vidéket keres, melyben az ember magát otthonosabban érezhetné: menjen Sajógátra, álljon meg a lelkész háza előtt, s tekintsen körül. A Sajó épen a ház előtt kanyarodik nyugot felé, úgy, hogy a folyó mentében épült falunak egy része meglátszik; s a tulsó parton a zöld rónaság, melynek őserdejéből csak itt-ott egyes százados tölgyek s néhány facsoportozat maradtak meg; távolban kék hegyek, s elválva a többiektől a tokaji csúcs: oly egészszé olvadnak össze, melyet minél többször látunk, annál inkább szeretni kell. A paplak nem különbözik semmiben a falu vagyonosabb gazdáinak házaitól, egyszerű az, mint a templom, melynek korát sem felírás, sem az építési rendszer, hanem csak a néhány melléje ültetett százados hárs hirdeti! de a venyige, mely gondosan fölnevelve a ház falát fedeléig eltakarta, úgy, hogy levelei közt csak az ablakok látszanak ki, s a zöld ágak, melyek a templom födelén, mintha azt védenék, átnyulnak, különös bájt vonnak az épületek körül: mintha a természet a remény legszebb zöldjével akarta volna fölékesíteni a helyet, hol e falu lakói nehéz napokban vigasztalást keresnek.

Egyike volt azon nyájas napoknak, minőket november vége felé hazánkon kívül talán sehol sem lehet élvezni. A tölgyek alig hullaták el lombjaikat, s ámbár a nap már alkonyhoz közelgett, a levegő oly langyos vala, mintha a tél még hónapokra volna. Mégis az egész táj színezetében, a felhők formáiban van valami, a mi arra int, hogy e tért, mely még oly zöldben áll, talán már holnap hideg hólepel takarhatja. Nem legszebb képe-e ez életünknek, hol a ki hivatá-

sának eleget tesz, hasznos munkássága közepette szenderül álmába, mint a föld, melynek termékenysége az utolsó meleg pillanatig tart.

Elmult a nyár. Beszüretek. A tarlók egy része föl van szántva, itt-amott már új vetés is lászott, vidám zöldjével vigasztaló reményként terülve el a dér-sárgította rétek és mezők közt. Megváltozott a fák színe; arany vegyült a fehér nyárfák ezüst lombjai közé; az erdőben vörös foltok látszottak, s a finom szálak erdön és mezőn a hosszú ősz eme hirdetői, ezernyi fonállal szőtték körül az ágakat, de nem bírták lekötni a hulló lombot. Már száraz levelek szállongtak a legkisebb szellő érintésére ide s tova a fák közt.

A fűzfák a Sajó partján friss leveleket hajtottak, s már a tölgy is, lerázva a mult év lombjait, új életnek indult. A kizöldült vetések fölött vigan danolta énekét a pacsirta, s a réten kelepelve járt föl és alá a megjött gólyasereg.

Minden hallgatott a malom és falu körül. Csak a kerek egyforma kopogása, a fülmileének, s időről időre a könnyű zaj, melyet a réczék s más vizi madarak szárnycsapásai okoztak, szakították félbe az ünnepélyes csendet. Mint mikor ősszel a cserjén a szellő átszalad, ilyen e zaj. Sietve közelít. Fejünk fölött hallatszik a repülő madarak rikkantó hangja, s pillanat múlva minden eltűnt, a nélkül, hogy a fölöttünk átvonuló vándorokat láthatnók. A holdvilág tiszta fényét önti el a táj fölött, s szelidebb világításánál minden tárgy szebbé válik, mint egyébkor. Az erdő sötétebb, a fák nagyobbak, a hegyláncz, mely a határon elvonul, magasabbnak látszik; maga a köd, mely a Sajó partján álló lapok fölött

elvonul, csak fehér fellegként tűnik föl, mely a földről lassankint a csillagos égen szállongó testvéreihez emelkedik. — De rég alusznak a faluban, s nincs, ki a tavaszi éj leirhatlan szépségeit élvezné.

Tiszta tükörként fekszik a Sajó, fölötte ezüst sugarai-ból hidat épített a holdvilág. A folyón tul, a molnár kertjében, olyan szépen énekel a csalogány.

Nyugodtan folyt a Maros füves partjai között; habjain a hold ezüst sugarai tükrözének, s az itt-ott szétszórt fűzfák ágait gyenge szellő ingatá. Az egész táj a nyugalom képét viselé magán.

Egyike volt a legszebb nyári éjszakáknak. Fenn az égen tündöklő fényben ragyogtak a csillagok; a pázsiton az égi harmat milliónyi cseppjei csillogtak, s a hold, mely töltéséhez közel csak most emelkedett az erdő fölött, elönté sugarait a sötét lombozaton. Egyes helyeken, hol az erdő szélesebbre volt kivágva, az egész táj világosnak látszott; máshol csak egyes ezüst sugarak találák utjokat a sűrű lombon keresztül, s itt-ott egyes fénypontok látszottak a földön, nyugtalan lidérczekként ide s tova bolyongva, tánczolva, s eltűnve, a mint a gyenge szellő a fák sudarait megingatá. Itt-ott a nagy tölgyek egyes ágai messze kinyultak a nyílásra, mintha egy óriás, roppant kezét kinyujtaná; majd a Béga partjain vezetett át az ut, s a csendes folyónak tüköre, melyen a hold s a csillagok tündököltek, bájolón tünt föl, gyermek boldog álmaként lejtve át az éji vidéken, oly csendesen, oly ragyogón. Néha felijesztett szarvasok s dámvadak rohantak át, s a fák sudarain a fölébredt madarak ide s tova szállongtak, s a közel nádasokból a gém s a vizi szárnyasok panaszos szava hallatszott.

Elesteledett. Nyugot felé csak halvány vonal jelölte még a helyet, hol a nap a hegyek mögött lenyugodott. A tiszta ég sötétkékek iverében boltozott a táj fölött, csillagok ragyogtak, s a berekben énekhez fogott a csalogány. Azon énekhez, melynek fájdalmas hangjai a szívnek oly jól esnek, melyet az ember ezredek előtt gyönyörrel hallott, s gyönyörrel fog hallani ezredek után, midőn a művészet legszebb dalai feledékenységbe merültek: mert csak az, mi a természettől jó, marad fenn örökké. Kelet felé a nagy rónaságon szinte gyenge világosság kezdett elterülni. A telő hold első sugarait árasztá a sík fölött.

A fölkelő nap első sugarait veté a budai hegyekre. Sz. Gellért kápolnáján, mintha lángok boritanák, csillogva állt a nagy rézkereszt, s a Duna kék tüköre nyugodtan terült el a városok között. Minden hallgatott. Csak a folyón át-hangzó harangszó, mely a logodi templomból a hiveket első misére hívá; s a háztetőkön rakott fészkeikből a nap első sugarainál, kisdedeiknek eleséget keresni siető fecskék vidám csevegése szakítá félbe a csendet. Ugy látszott, mintha csupán az éjtatosság és szeretet ébredtek volna fel e tájon, hol a munkás élet lármás zaja még hallgatott.

A halmokról, melyek a budai várhegyet körülfogják, bájló kilátás nyílik. Egy felől magasabb hegyek erdős csúcsai emelkednek, a másiktól zöld szőlők s a völgyben elnyúló város fölött tévelyeg szemünk. A völgy közepén a várhegy uralkodik, s ezentul a széles Dunának fényes tüköre terül el oly kéken s oly nyugodtan, mintha egy nagy tónak színét látnók.

A hold szelid sugárokat önte a tájra. Köröskörül százados tölgyek. A rét illatot lehelve terül el a sötét fák árnya alatt. Fenn az ágak között néha gyenge fuvalmak lejtnek át, a közelgő koránynak első fohászhajói, melyek alatt a lomb időről időre megcsörren, de lenn a sűrűségtől megörzött mezőn egy fűszál sem ingadozik, csak a tücskök egyhangu éneke zeng fel a virágzó lóher s vadborsó között. Néma csend mindenfelől s szelid nyugalomnak képe, kivéve, hol a vadász ház sötét falai arra intenek, hogy emberi kezek e magános helyet sem kimélik meg küzdelmeikben.

Az igénytelen falu, mennyire én tudom, sohasem fordult elő történetkönyveinkben; s még a megyében is sokak előtt csak nevéről ismeretes; de ki egyszer ott járt, az vissza kívánczik tájára, hol semmi nagyszerű, semmi rendkívüli nem ragadja bámulásra a nézőt, de hegy és völgy, rét és erdőség egy bájló tájképpé olvadnak össze, melynek szépsége nem egyes részleteiben, hanem az egésznek harmóniájában fekszik.

A völgyet, melynek egyik végét a falu foglalja el, minden oldalról középmagasságu hegyek kerítik, csak egy keskeny nyílás látszik a hegykoszoruban, melyen a völgyön átfutó patak a Hernád felé siet, és egy keskeny ut a patak partját követve, a falut a kassai országuttal, s így a világgal összeköti. A völgy hosszúsága legfeljebb egy mértföld, szélessége alig félannyi. Aljában a patak mellett, mely egész hosszában átfutja, s majdnem minden nyáron legalább egyszer előnti, rétek s kaszálók állanak. A hegyoldalon fölfelé, meddig a földnek minősége és fekvése engedi, szántóföldeket látunk. A hegy felső részét sűrű erdőség takarja, mely közül itt-ott egyes sziklák magaslanak ki, távolról csaknem

váromladékokhoz hasonlók. A falu mint mondtam, a völgy egyik végén, de valamivel emeltebb helyen áll, úgy, hogy a közepében épült templomtól az egész völgyön végig nézhetni.

A nap még magasan áll, de a sötét felhők, melyek nyugat felől tornyosultak, elfogták sugárait, és az erdőben, mintha már az est közelegne, bizonytalan világ uralkodott. Minden csendes, a levegő meleg ködként mozdulatlanul terül el a vidéken. Minden tárgy színetlen, mintha fátyol takarná. Néha egy rövid lehelet, egy elszakadt fohász lejt át az erdő fölött, s a fák sudarai egy percze ingadoznak, utána ismét csendes, s mozdulatlan minden.

A sötét felhő, mely előbb hegylánczként emelkedett a láthatáron, most egyszerre sebes változásoknak indult. Mint az óriási földvajadásoknál, melyek közben a geologia állítása szerint, az alpesek vagy cordillerák hegylánczai támadtak, úgy a sötét felhőtömegből egyes bérczek emelkednek ki, magasan tornyosulva, míg saját terhök alatt összeroskadnak, vagy a mellettök emelkedő tömegek által elnyomatnak. Minden mozdul s változik. A fehér felhők, melyek mint e rögtön támadt hegyláncz havasai, a sötét tömeg fölött uralkodnak, itt, mint a folyásnak indult jegesek, széles szalagokban szállnak le a felhőzet sötét völgyei közé, s velök, színeket veszelve, lassankint összeolvadnak, ott, a fehér gombolyagok sebes forgás közt oszlanak fel, és gyenge füstként keringnek a felső bérczek fölött, vagy hosszú foszlányokban függnek oldalain.

Minden perczen uj alakok, uj színek, egy szüntelen változás, mely között a sötét felhőtömeg mindig magasabbra

emelkedik. Még csöndes a lég, s csak egyes szakadozott szélrohamok szaladnak át a fák sudarain, de a sebesség, melylyel a felhők a széllel ellenkező irányban a láthatáron felvonulnak, összekeverednek, szétfoszlanak, mutatja, hogy a zivatar, melynek ez egyes szélsapások csak töredékei, a magasban már elkezdé csatáját.

Az előbb oly ködös és homályos levegő egyszerre tisztává s átlátszóvá lett, a legtávolabb hegyek körrajzai élesen váltak ki, s mégis az egész vidék azon csodás, színetlen világításban tűnik föl, melyet csak vésznél látunk. Már egyes villámok czikáznak az égen, s a távol dörgés erősebbé válik.

A zivatar egy mennykőcsapással kezdetét vevé, s a zápor pár pércz alatt áttört a sűrű lombozaton.

Villám villámot, dörgés dörgést követett. Hol a fenyők nem bükkökkel vegyülve álltak, ott a szélvész egész sorokat döntö fel, s a recsegés, melylyel a lezuhanó fák ágai széttörttek, messze elhangzott az erdőben, a zápor közel zuhatagként hangzott, midőn a sűrű ágakon keresztül tört.

Azon bájló s éghajlatunk alatt nem ritka októberi napoknak egyike vala ez, midőn csaknem nyárban képzeljük magunkat; a méhek elhagyva kasukat, ismét virágokat keresnek; a pacsirta legszebb dalával égfelé emelkedik; s a nap ragyogó sugarai alatt az átélt zordonabb napokról, melyek a tél közeledésére intettek, megfeledkezünk. Csak ha a tájt részleteiben nézzük, akkor vesszük észre, ama napoknak szomorú munkáját. A földön letört ágak hevernek. A színezett lomb, melyet távolról virágnak gondolhatánk, közelebből nézve, fonnyadásnak indult levelekből áll, s messze belátnak az erdőbe, mely előbb zöld falként állt előttünk.

Ne ócsároljuk az őszt. Kevesek virágai, de a sárga és piros levelek bőven pótolják e hiányt. Igaz, e színek csak fonnyadásnak jelei, s a lomb, melyet a dér festett ily széppé, nem sokára szárazon hull le ágairól, de vajjon a virágok nem mulékonyabbak-e még? S ha e gondolat annyira bánt, találhatunk-e örömet a világon, hol minden, a mit reménylettünk, minden, mihez ragaszkodunk, szinte nem állandó, s magunk is csak átmenő vándorok vagyunk? Nem épen e mulandóság-e az, mi köztünk s a természet között rokonságot képez, s miért az estig elhervadó virágnál többet érezünk, mint a sziklabércz előtt, melyen ezredek nyom nélkül mentek át.

A hegytetőt mező foglalta el. Rajta szétszórva egyes cserjék s bokrok álltak, a rég kivágott erdőnek maradványai s egy százados tölgy, mely épen a tetőnek legmagasabb pontján határfának hagyatott meg, s túlélve társait, mint nagy multnak emléke állt ott magánosan. A hatalmas fa, melyet mióta társai ledöntettek, annyi fergeteg rázott meg, még zölden terjeszté görcsös ágait, csak néhány száraz galy sudarán és kergén a mély hasadások mutatak, hogy ő is túlélte korát.

A falutól kis távolságban a sűrű erdő felett a k—i vár hegyes tetői, s magas tornya emelkednek ki, mögötte félkört képező halmokon szőlők látszanak, melyek között szétszórva a pinczék s apró borházak fehér pontokként tűnnek fel. Messzebb távolban több hegysor emelkedik egymás mögött, közülök az utolsó csak kék fellepként keriti be a láthatárt. A nagy tért, mely e hegyekig terjed, zöld rétek és sötét erdőség, s szőlők és szántóföldek foglalják el különböző színekkel, mesterségesen készített szőnyeghez hasonlók, melyet az emberi szorgalom a zöld síkon, készített, s melyen szét-

szórva, néhány falu és sok egyes ház látható; egy szóval mindazon változatosság, mely nélkül a legszebb vidék lehet nagyszerű, de ritkán tesz kellemes hatást reánk.

Szép téli nap vala. Az út mellett álló fák zúzzal takarva hajták le ágaikat, melyekről minden érintésnél csillogó por hullt le; a vidék hóleplén csak a távol erdőség, s itt-ott egy falu háztetői váltak ki fekete foltokként. Néha parasztszekér zörgése, vagy magános utas léptei, ki sietve a szomszéd falunak tart, szakítják félbe az ünnepélyes csendet; egyébként nyugodt minden, s az elhagyott mezőn varju-sereg uralkodik, s itt-ott egy pacsirta hallatja örömdalát, mintha a napfény elfeledtetné vele a kemény időt, s a gyógyó sugarakban, már a közelgő tavaszt érzene.

Minő kilátás! Virágokkal hímzett szőnyegként terült el a határtalan rónaság. Itt-ott hosszú sárga vonalok válták föl a vidám zöldet, mely mindent eltakart, jelélül, hogy a repce virágzani kezd. A tiszta égen könnyű fellegekkel játszott a szellő, s a kútágas is, mely nem messze a határdombtól állott, a tavaszt hirdeti, mert egy nagy gólya ült tetejére, s gondolkozva görbité meg hosszú nyakát.

Ki az, ki e hon rónáin végig tekintve, meg tudná tartani vidámságát? Az őserdő, mely e tájakat talán egykor eltakará, kivágatott, a természet hatalmas élete kiirtatott, az áthatlan növényfátyol, melylyel e föld szűz testét egykor takarta, az ember fejszéje alatt eltűnt, s vele a madarak ezerhangu éneke, s a vad vig játéka a rengetegben; de az

ember, midőn a természetet legyőzé, nem takará el a csata nyomát uj teremtésével.

A ki tiszai alföldünknek egy részét bejárta, vagy annak bármely táján csak pár napig tartózkodott, bátran mondhatja, hogy az egészet ismeri; mint bizonyos családok arczain, úgy itt az egyes vidékeknél csak közelebbi ismeretség után vehetni észre bizonyos különbségeket, s az utas, kit homokos síkjainkon kocsijában álom nyomott el, ha pár óra mulva fölébred, csak izzadó lovain s azon: hogy a nap alább szállt, veszi észre haladását. A vidék általános jelleme, sőt egyes részletei is ép oly kevésbé emlékeztetnék őt erre, mint az Atlantis közepén duzzadó vitorlákkal elsiető hajóst, a nagy határtalan vizróna, mely körülte terjed. — A messze elnyúló legelők, melyeknek változatlanságát csak itt-ott egy vedertelen gémeskút, vagy a félig kiszáradt lápok körül sétáló golyák váltják föl, s a roszul mivelt szántóföldek, melyeknek tengeriét s buzáját Isten után csak az őrizi meg: hogy a lopás is némi fáradságba kerül, — itt-ott egy magános tanya, hol pár bozontos kuvasz ugatásával a birtok szentségére emlékeztet, s a mult évről fölmaradt széna- s szalmaboglyák arra intenek: hogy a birtokosnak vagy fölötte sok szénája, vagy igen kevés marhája van; — ezt látta, midőn szemeit behunyta, ezt, midőn azokat ismét fölnyitá; maguk a tornyok, melyek midőn utószor körültekintett, hegyes oszlopként álltak a róna távol határain, úgy látszik, mintha vele utaztak volna, legalább köztök s azok közt, melyeket most lát, ép oly kevés különbséget vehetni észre: mint azon falu között, melyhez akkor közelített, s azon helység közt (habár város volna is), mely felé lovai most ügetnek. S ha kocsisától megtudja: hogy álma alatt,

mely déltől esteli hat óráig tartott, egy egész mértföldet s egy darabot haladt, — elálmélkodik a csoda fölött. — Miután kedélyünkre nem hat semmi inkább, mint azoknak jelleme, kikkel társalkodunk, nem bámulhatjuk: hogy a Tisza eltáblabírosodott jurátusként, felejtve vagy megbánva ifjúságának Marmarosban elkövetett kicsapongásait, végre azon tájnak jellemében, melyen tekervényes utakon tovább halad — maga is részesül; s kivévén azon eseteket, hol mértéktelen sarkantyuzások miatt maga is türelmét veszti, vagy valamely biztosság által tulajdon ágyából igaztalanul kiszorított, még kiöntéseiben is megtartja azon mértéket s méltóságos lassúságot, melyet semmi, széles e világon megtartani nem tud. Ha az áradás ideje megszűnt, a víz, miként zaj nélkül jött, úgy zaj nélkül távozik ismét, s a szőke Tisza nyugodtan foly tovább alacsony partjai között.

Minden hallgat. Az éj sötét s kedvetlen mint októberben lenni szokott; a tiszta napnyugat után mindig több föllegek vonulnak össze a láthatáron, s a téren át hosszú sohajokban vonul az őszi szél, s hideg érintései alatt a fák galyai s levelei remegnek: csak itt-ott egy csillag, mely néha a föllegekből kiragyog, s a távol mezőn fellobogó pásztortűzek terjesztenek kis világot a tárgyak fölött. Csak a távol kutyaugatás, mely a faluból hallatszik, s egy messze pásztortüznél fölhangzó dal, mely szakadozott hangokban a kertig hat, szakítják félbe az éj nagy csöndét.

Egyike vala ez azon szép őszi napoknak, milyeket, honszeretet nélkül legyen mondva, Magyarországon kívül nem találtam, s melyeknek állandósága bennem mindig azon

gondolatot ébreszti: hogy miként e föld, melyen lakunk, bizonytalan tavasz s változékony nyár után, úgy nemzetünk örömtelen ifjúsága multával, talán őszi napjaiban fogja föl-
találni állandóan, derült korát. Dél közelgett, s a nap meleg sugarokkal tölté a vidéket, melynek a kert csigadombjáról látható új vetései ismét zöldelni kezdenek, s csak itt-ott egy darab fölshántott, vagy még tarlóban álló föld emlékezteté a nézőt, hogy a virágzás s gyümölcsözés napjai mögötte s nem előtte fekszenek. A fák színezett lombjain gyöngye szálok függenek, mintha az ősztövéhez akarná kötni a fonnyadó leveleket, hogy ne hulljanak el, s ne takarják száraz vázaikkal a még zöldelő mezőt, hol a magas georginák, s szerény őszi-kék, habár a dér egyes leveleiket elfonnyasztá, még derült színeikben virágozva állnak . . .

Taksony megyének, mi síkjainkon, melyek a Tisza mentében fekszenek, nem ritkaság, nagyszerű tölgyesei vannak. Valamint a homok szép hajlongó nyíreit s a remegő nyárfát termi meg, kisebb s nagyobb bokrokban hajtva ki e szép növényeket, hogy ámbár senki, mint a természet, itt nem kertészkedett, mégis mesterileg ültetett kertben gondolhatnád magadat, azon helyeket kivéve, hol az ember művelő keze, a magas, ingó sudarak helyébe, elvetette kolompérját s tengerijét: úgy a kemény agyagban, mely itt-ott a Tiszát két partján környékezi, hatalmas tölgyek emelik koronáikat, nem ápolva emberek által, de a természet egész pompájában emelve széles sudaraikat az ég felé, melyeket nem a fejsze, hanem csak az idő, vagy a Tisza partjai ha leszakadva, őket esésükben magukkal rántják, döntenek meg. Miután a fának ára Magyarország e részében oly csekély, hogy ezen tölgyek kivágatása csaknem többbe kerülne, mint

mit fájokért kaphatni, s azonkívül, ez erdőknek nagy részét víz járja, belsejök szekernek majdnem járhatlan: az egyetlen jövedelem, melyet belőle a birtokos húz, csaknem kirekesztőleg a makkolásban áll, mely jó esztendőekben az erdőket a tiszai földesurak egyik legjövödelmezőbb tulajdonává teszi. Ledőlt s helyökön rohadó fákat ily erdőben találni épen úgy nem ritkaság, mint Amerika őserdei között; s az idő még talán távol van, hol a műveltség kiterjesztve hatalmát ide is, a Tisza sötét tölgyesei jövödelmezőbbek lesznek, de szebbek bizonyosan nem, mint most, hol sötét ágaik alatt csak a varjúk ezrei ütötték föl tanyájukat.

E nagyszerű tölgyesek egyike vala ezen határon is. Az erdőség, mely e határnak majdnem mindig kiöntéseknek kitétt s így a gazdaság más nemeire alkalmatlan részét eltakarta, messze lenyult egész a Tiszáig, ott is inkább keresztül hasítva, mint beszegve a folyó által, melynek tulsó partján hasonló, még mértföldekre terjedő tölgyerdők álltak. Jó esztendőekben, hol tudniillik makk termett, ez erdő tele volt zajjal s léttel. Makkolásra fogadott állatok ezreinek rőfögése s száz kondásnak éneke s füttyülése hangzott a fák alatt, melyek nem egy sebet mutathatnának, mit e pásztorok pajkossága baltákkal sötét kérgökbe vágott. Ha ilyenkor ezen erdő mellett átmentél, a fák között itt-ott nagy tüzet s körülötte bundájokba burkolt emberi alakokat láthattál, néha a sűrűből egy magános duda, vagy furulya is kihangzott, néha víg hahota, hogy szinte irigyelhetéd az embereknek sorsát, kik oly kevéssel vígan s meglegedve lehetnek, s kiknek minden gondjait egy kancsó bor elüzi. Most halotti csend terül el ez erdő fölött. A tölgyek ez évben épen nem termettek; s a pásztorok, melyeket a kanászok mult esztendőiben, csak épen hogy a legnagyobb fergetegtől legyen hová menekülniök, építének, most vagy elhagyatva

állnak, vagy szét dűledeznek. A kanász építés közben nem gondol utódaira; ha a kunyhó, melyet rakott, másnap, miután nyájával tovább ment, szétomlik, annyival jobb; ha esztendőre visszajő, ujat épít magának nem nagy fáradsággal, szíve épen annak örül leginkább, ha holvoltának mennyivel kevesebb emléke marad.

Sötét őszi éj van. A hold első negyede, mely a debreczeni kalendáriumban ez estére tétetett, a nehéz ködfátyolt nem hathatá keresztül sugáiraival, s valóban magyar pásztor-ember tájismerete szükséges, hogy e roppant síkon, melyen látszólag semmi sem vala, mi szerint eligazodhatnék, irányát el ne veszítse. Itt egy határhalom, vagy elhagyott gémes kút, mely a ködből sötét kísértetként kiemelkedett; ott egy mult évről felmaradt szalmaboglya, vagy árokhányás, vagy néha messze távolságra egymástól magános fűzfák, melyek az áradás járta réten felnőttek, s véletlenül megmaradva, most az őszi szélben vékony, lombtalan ágait suhogtaták; ez vala minden. De a gulyás bátran hajt, kételkedés nélkül, mintha a világ legjártabb országutján haladna, s a sárgák neki fekszenek a hámnak, mintha a garabonczás diák sárkányaival futnának versenyt ez éjjel. A lovak úgy mennek, de úgy . . . a gulyás nem tudja, mit tegyen örömében. Feje fölött suhogtatja ostorát, barátságosan szólítgatja kedves tátosait . . .

Fűzfák s határhalmok, gémeskút s boglya, mintha elröpülnének a kocsi mellett. A lovaknak sörénye messze száll párolgó nyakuktól; a gulyás, visszavetve bundáját, lobogó inggel, mintha szélvész ellen hajtana, ül a szekér elején; a lovak rohanva haladnak, mintha a föld égne lábaik alatt, mintha ketté akarnák hasítani a ködfátyolt, s tulsó felére érni, még mielőtt az utánuk ismét összefolyhatott

A határhalmok egyikén kőfeszület áll, melyet a pápista földesasszony állita ájtatosságból részbirtoka mellett, ki mióta meghalt, az többé be nem festetett s romlásnak indult, de a vándornak lépcsőkövein kedves nyughelyet nyújt. Hány szerencsétlen térdelt e lépcsőkön, hány panaszlá itt keserű bajait annak képe előtt, ki földünkre szállt, csakhogy az emberi szenvedéseket egész keserőségekben ismerni tanulja, hány kelt föl vigasztalva e feszülettől, s a kálvinista asszony lelkén a pápista keresztnél, azon nyugalom terült el, melyet nem egy vagy más vallásos rendszer, hanem csak az Isten által jobb emberek keblébe teremtetett vallásos érzemény ad, s melyet sok, ki egyes vallások tanai fölött könyveket irt, talán soha nem ismert életében.

Ne szóljon senki ellened honomnak disze, zöld rónaság! Végetlenül, mint a tenger árhaj, terülsz el szemünk előtt, s nagyságodnak nincs látszó határa, csupán az ég, mely kék boltozatával körülfogott. Körülötted sötét hegyláncz nem emelkedik, s a fölkelő nap hótakart csúcsokra nem tűzheti arany koronáit; magas füved kaszálatlanul szárad el tövén, nádas partjaik között folyóid némán haladnak tovább; a hegykúpok váratlan változékonysága, a völgyek meglepő fordulatai, a növények életdús virágozása, tőled a természet által megtagadtatott; s a vándor, ha egyenlő felszínen átment, egyes szépségek emlékét nem fogja lelkében találni, melyek reád visszaintenek; — de mégis nem áll-e sokszor meghatva, bámulva nagyszerűséged előtt? ha a nap szűrke láthatárodon csöndesen fölmerül s ragyogó sugárait egész felszínen akadály nélkül egyszerre előnti, vagy ha a déli-báb forró hevében árnyatlan téreid fölött tavakat fest, mint-ha a szomjazó föld a tenger árhajairól álmadoznék, melyek azt

egykor takarták; vagy ha az éj sötét nyugalma borult el a messze határ fölött, s még fönn a csillagok, lenn itt-ott egy pásztortűz világít, a földön végetlen csend terül el, úgy hogy a vándor a magas fűvön átlejtő esti szellőt hallhatá, nem tölté-e ily pillanatban leirhatlan érzemény kebelét? érzemény, melyet a magas alpek főséges csodái közt nem talált, s mely búsabb talán, de nagyszerűbb, mint te nagyszerűbb vagy e föld minden bérceinél honom korlátlan rónasága, te párja a végetlen tengernek, zöld s határtalan mint ő, hol a sziv szabadabban dobog, s szemünk nem talál korlátokat.

Te a magyarnak képe vagy, nagy rónaság! reményszölen, de pusztán állsz, arra teremtvé, hogy termékenységeddel áldást árasztál magad körül, de még kopáran; az erők, melyeket Isten beléd teremte, még szunnyadoznak, s az ezernyi évek, melyek fölötted átvonultak, nem láttak dicsőségedben; de az erő, rejtve bár, még él kebledben, a gaz maga, mely határodon oly dúsan felnő, hirdeti termékenységedet, s szivem mondja, közelg az idő, hol virulni fogsz. Virulni te szép rónaságunk, s virulni a nép, mely egy ezred óta síkodat lakja. Boldog, ki a napot elérheti! boldog, ki legalább azon öntudattal vigasztalhatja magát, hogy minden tehetségével e szebb idő előkészítésére dolgozott.

ÁRNY ÉS FELHŐ.

Dicsőség! komoly, rejtélyes szó; mily Isten, vagy ördög adá neked a hatalmat, melyet lelkeink fölött gyakorolsz? miért dobog a szív örömtelen képed előtt? Halhatatlanságot igérsz? de hát oly édes fenmaradni e világon, hol csak szenvedénk? oly bájos tovább élni az emberek emlékében, azok között, kiknél szerelmet nem kerestünk s nem találtunk, kik üldözének s kiket mi megveténk? oly fönséges-e, nyomot hagyni e szegény világ sarában, nyomot, hogy az utánunk jövő eltéveszsze szerencsáját, mint minmagunk? Nézz ki ablakodon; nézd az átmenőket mind egyenkint: a fáradt munkást, ki mezejéről haza tér, a cifra uracsot gondatlan arczával, az örömlényt, ki keresete után jár, s utána a tudóst, ki tudatlanságát rendbe szedve, bohócok csudájává vált, — s vajjon, ha mindezek nevedet tudják, ha mindezek éltednek első pillanatától az utolsóig ismerik tetteidet: boldogabb volnál-e azért? s más-e hát a dicsőség? szerezhetnek-e más legfenségesebb tetteid, mint ezt? egy nevet a sír után, egy szóval többet az emberi nem szókönyvében, s ez készti dobogásra szivedet? — ezért fáradsz s áldozol? ezért mondasz le élted kellemeiről, szived legszentebb érzelmiről? Mintha az emberpor, melyet megvetél, aranyrá válnék, ha halomra gyűjtetik; mintha hét város, mely, mint Homer halála után szüle-

tésed fölött harczra kél, fölérne egy szívvel, melyet életedben tiednek nevezhetél.

Körülted ajánlkozva áll életed, a természet bájló csodái, melyeket Isten alkota, s azon szebbek, melyeket szerelem idéz a világba, nyájasan intenek feléd: de szived delejtüként a dicsőség hideg éjszakájához fordul, s a tér hasztalan virul, szívek hasztalan dobognak érted. — Jaj annak, ki hozzád ragaszkodik! Mint a Vesuv virágzó alját elborítja csillogó tűzfolyamával, mint a vész ledönti a fát, mely ágaival föltartá rohanását: ilyen vagy te; ragyogsz — de szerencséd romjain; haladsz — de pusztaság jelöli utadat. S ha végre elérted célodat, ha fenn állsz a tetőn, melyre a szem szédelgve követ, ha erős karokkal te is felirtad nevedet a történetek könyvébe, e nagy emlékkönyvbe, melyben az emberiség oly kevés való barátot talál; ha nagynak neveztetel, ha remek, ha csoda vagy az emberek között: mit nyertél? nyugalmat; — nyugalmat, mely a szerény munkásra úgy vár, mint rád, melyet minden fáradott feltalált, habár soha ajkak nem fogának kimondani nevét sírja fölött. S nem vagyunk-e hát bohócok mind, kik dicsőségért fáradunk? bohócok, ha az élet örömeit magunktól taszítjuk, bohócok, ha a tapsnak örülünk, mely a kötéljárót, midőn toronyra hág, ép oly hangosan követi, mint a triumphátort kapitóljához; kétszer bohócok, hogy vesztettnek véltük az időt, melyet kedveseinknek szentelénk, s csak azon órákat haszonnal töltötteknek, melyekben úgynevezett nagy célokért fáradva, az örökké háladatlan sokaságnak éltünk. — Mintha azon pénz kamatoznék, melyet a nép között elszórunk, s nem az, melyet egyeseknek adtunk; mintha minden bolondok között, kik e világon tanyáznak, nem az volna legesztelenebb, ki való boldogságát annak áldozá föl, hogy más bolondoktól bámultassék.

Oh ki mint féreg csak egy napi életre születnék! Ki a nap első sugarínál ébredve, elhalna mihelyt a nap a hegyek mögött leáldozik, ki nem látva egy pár bimbó fejlődésénél, nem hallva a madárcák vig énekénél egyebet, elmehetne s nem sejdítené, hogy e fényes napra éj, e virágdús tavaszra tél, a nyájas korra, melyben ő oly boldognak, oly erősnek gondolá magát, bánat s gyengeség évei fognak következni: mi nagy, mi dicsőnek gondolhatná e világot! — Tovább élünk mint kellene! Lehetnek s vannak kivételek, de a többség túléli szerencséjét, s kevés van köztünk, kit ha a halálra gondol, az öröm, melytől válnia kell, s nem inkább azon gondolat töltene keserőséggel, hogy még eddig nem éldele! kinek, ha egy év határához ér, nem jutna eszébe — hogy jobb lenne, ha az év, melynek első napja pirulva közelít, inkább sírja, mint gondterhelt feje fölött vonulna át. —

Az év végéjszakája borul el a földön, kevésre az óra elperczegé utolsó pillanatjait, s az emberi nem új szám alatt kezdí régi történetét! Egy új év kezdődik s minden szív újra elkezdí reményeit: mintha az új esztendő nem ugyanazon téli éjjel kezdődnék, melylyel a régi végződött, mintha kalendáriumunkkal változtatni lehetne a szívet, vagy kiszakítani multunknak szomorú jegyzékeit.

A gyermek keserveit a nap elvivé magával, s ő nem sejdíté még, hogy vannak bánatok, melyeket az éj el nem takarhat álmofátyolával. —

Egy irtóztató hatalom játszik az emberrel e világon, hogy így remélhetünk, s ekként szenvedhetünk ennyi remény után!

Ne mondja senki, hogy többé sírni nem fog; a haldokló, kinek csak egy pillanata marad, nem tudja, nem vár-e keserv reá.

Minden vétek elengedtetik e világon, csak az nem, hogy a tömegnél nagyobb valál; s üldözés az első jel, hogy megismertetél. Állj magasan, s a távolból feltekintve hozzád, párányinak fognak hirdetni; ereszkedjél le hozzájuk, s sárba vonnak; legyenek nagy eszméid — bolondnak; legyen szived — hígvelejűnek mondanak; törd szét lánczaikat, s panaszkodni fognak, hogy megsértéd karjaikat; vezesd győzelemhez, s gyűlölnék sebeikért; adj nekik egy nagy igazságot, s átkoznak, hogy elvevéd csalódásaikat; vezesd egy szebb jövőhöz, s vándorlásuk alatt Aegypt hústálait fogják kérni tőled; mutasd nekik Istenöket, s elfordulnak tőled, hogy aranyborjukat imádják. Jaj néked, ha a tömegnél magasabban állsz, csak gúny s üldözések várnak rád, s erőd ellankad a gondolatnál, hogy ennyi fáradság hasztalan vala; mert csak ki a sokasággal rokon, csak kinek még érintéspontja maradt a tömeggel, hathat; s nem te, kit röptében láncz nem gátol, de kinek épen azért nincs is semmie, mivel a pórt magához felemelhetné. Jaj néked, ha erős meggyőződés tölté lelkedet, ha hódolni nem akarsz a zajgó csoportnak, ha meghajolni előítéletei, — hizelegni szenvedélyeinek nem tudsz: a tömeg nem tűr ellenszegülést, s mint szél bércek előtt, elfordul tőled, mihelyt ellenállsz; kétszer jaj, ha azt gondolád, hogy tisztán mehetsz át a pályán, hol izzadság és porral takarva ér a győző is az aréna céljához, s hol nem tiszta homlokra teszi a nép babérjait. — Eszköz vagy, melyet a nép elvet, mihelyt egyszer hasznát nem veheti, szolgál, kit lábbal tipor, mihelyt hizelegni megszűnt.

Boldog kor, hol a szív még vétkesnek tartja magát, ha azt, mit később tapasztalt, csak gondolni merete; hol szerelmének asszonya még ragyogva áll képzelete előtt; hol nem tudja, hogy asszonyok nyájasan tudnak mosolygani, s meleg szavakkal szólni, s remegve kezet szorítani, s csalni mind e mellett. — Az ind mythus szerint minden halandó szemei előtt függ Maja fellege, a csalódás fátyola, mely a dolgokat való színekben látni nem engedi. Jaj annak, kinek szemei elől a felleg szétoszlott, előtte minden nyíltan áll, ő a jelent látja, s jövőjét; s oh, szomorú látmány e világ.

Oh szegény emberek! kik míg a szív dobog, reményleni meg nem szűntök; mint a vándor, kinek éji útját egy lidércz deríti, mint a szomjazó, kinek ajkait egy pár szem eső enyhíti, így adatnak nektek reményeitek; a vándor lepihenne, a szomjazó szívébe mártaná törét, mint ti fájdalomaitok között, de végig kell túrni kínotokat. Szegény emberek! kik az élet labirintjában zöldellő ágak között haladtok veszteteknek elébe; kik szívetekben hordva már a nehéz sebet, mint a madár, melyet nyíl ért, viruló tájakat láttok még magatok körül, s nem gyanítjátok, hogy ibolyái között reátok csak halál vár; kiknek vészeiben minden hullám, mely temetni fog, még egy-két fényes tajtékceppet csillogtat hegyén. Miért ennyi csalódás, minek ily szép álmak oly szörnyű ébredés előtt? Miért e megrögzött szív, mely, miután tapasztalta, mi hamar veszteti el egész birtokát, még tovább remél? A kínpadon szenvedőnek enyhített nyujt hóhérja, hogy el ne érzékenyüljön; az embernek reményeket ad sorsa, hogy túrni tanuljon. Szükség, hogy e világon, melynek valója kín, legalább álmaink szépek legyenek, — ki élne a nélkül!

Nincsenek kísértetek, így szól e század Machiavelje. Oh vannak, fájdalom vannak kísértetek! Szívünk mélyébe temetve sok emlék fekszik, s ha magunk vagyunk s körülöttünk csend, s keblünkben sötét éjszaka, ekkor elhagyják mély sírjukat, s a multról beszélnek egy bús regét, míg a szív elborzad elhagyottságában. Oh vannak kísértetek! s ki a boldog vagy boldogtalan, ki előtt fel nem támadnának néha? Ki nem látta ábrándjai közt a helyet, hol egykor jó és boldogabb vala, s mely most egy nagy szemrehányásként emelkedik előtte, hol minden emlék váddá vált? ki előtt nem tűnnek fel az arcz, mely egykor boldogságot mosolyga életébe? ki nem érezé a rég legyőzött fájdalmat, ha mint a haldokló oroszlán még egyszer megragadja ellenét, hogy magát keblébe marva, végerejével csak vele haljon meg.

A hajó, melyet a vész szirtre vetett, fennúszhatik még egy ideig a lecsillapult tengeren, de ne gondold azért, hogy tovább folytathassa útját; árbocza eltört, vitorláí széteszakadtak, s míg körülötte a vizróna nyugodtan terjed el, ő helyreállíthatlan sebében mélyebbre süllyed; ha az elszáradt fát zölden foná is körül a babér, virulást hazudva ágain, életereje mégis elfogyott s ő nem fog virúlni; a leesett lidércz éghet még a földön is, de nem emelkedik többé: s így a szív.

A lombtalan fák az újuló tavasszal új zöldet fognak öltetni magokra, a bealkonyodott nap holnap új sugárokat fog önteni, a földdarab, melyet a tenger vészei e világ egyik partjáról szakítottak, fölmerül ismét a másikon: a szív örökre veszti kincseit. Bár mint sírsz, bár mennyit imádkozol, az idő folyama kedveseidet, kiket egykor elmeríte, csak halva veti

föl ismét. Tanulj feledni, vagy lemondani s tűrni; a reménynek vége van, mióta e világot ismered.

Az asszonynak csak egy birtoka vagyon, a fájdalom, de ez az övé, s ezt nem osztja senkivel.

Nem tudom, mi különös érzemény tölti a szívet, valahányszor bucsuznunk kell? ha a hely, melytől megválnunk, nem gerjeszt is boldog emlékeket lelkünkben, sőt ha csak fájdalmat találtunk körében, keblünk mégis szorúl, s majdnem oly nehéz síroktól megválnunk, mint kedveseinktől; balgatatag szív, mely mindig ragaszkodik, csakhogy ha végre el kell szakadnia, annyival mélyebb sebet érezzen.

Oh bájló csalódás, melylyel a világba lépünk! mi dicsően áll a föld napunk első sugáriban, mi könnyen oszolniak a ködök, melyek téreit itt ott elborítják, s mily könnyű az út, mely előttünk terjed, s melynek átfutására még annyi erő, annyi kedv forr keblünkben. S hogy mind ennek ily hamar kell mulnia. Oh ha a gyermek sejdítené, mi vár reá? ha tudná, mennyit szenvedhetni e rövid életben, mily magánosan állhatunk ennyi ember között, mi reménytelenül e szép világban! ha csak gyaníthatná mindazon szenvedéseket, melyeket el nem kerülhet, a nagyokat, melyek lelkét lesújtják, s azon kis bajokat, melyeknek még könyeket sem adott a végzet vigasztalásul; s hogy barátai, kiket híveknek gondolt, el fogják hagyni, s hogy lángoló szerelmével nem fog nyerhetni mást, mint egy tapasztalást, érdemeivel ellenségeket, míg végre fényes reményei, melyek a világot járák körül, egy kis gödörben pontosulnak, csalatva még ott is, ha emlékeze-

tet vár. Oh hála neked Istenem, hogy a jövőt előttünk el-
tartad.

A reményekben nincsen visszalépés; mihelyest nagy
célod feltűnt képzeted előtt, mihelyest reményeid a minden-
napiság szűk körén egyszer túlemelkedtek, sorsod el van ha-
tározva; el kell érni magas célodat, vagy nyomorúan el-
veszned.

Jaj annak, ki abban bízik, hogy felejtetni nem fog! ha
bizodalmát nemzetben helyezé, melynek életét áldozta, vagy
egyesben, kit szeretett; mindegy, ő csalódní fog, — nem so-
káiig emlékezik az ember. Irják márványra nevét, vagy ültés-
senek virágokat sírjára emlékül; évek lemosják nevét a körül
is, s a jövő tavaszkor az ápolatlan virágokból nem maradt ta-
lán egy is nyughelye fölött. A sírdomb idővel lesüllyed, a
sírbolt betelik, s hosszabb vagy rövidebb felejtetés, ez sorsa
mindenikünknek. — Mikor a nap a hegyek mögött leáldozik
s az egész láthatáron fényözön ömlik el, hogy szemeid annyi
fényt alig bírhatnak el: ki hinné akkor, hogy egy óra múlva
a lement napnak az égen, mely annyira eltelt sugárival, mi-
dön távozott, nem marad csak legkisebb nyoma is; s ki hin-
né, ha a tenger zúgva kél a szélvész csapásai alatt, hogy
ennyire megindulva, végre mégis lecsillapúl, s hogy mind e
magas hullámokból végre nem marad egyéb, mint egy-egy
kis hab, mely időről időre a parthoz simulva széttörődik: —
s ki hinné, hogy azon férfi, kinek új sírja fölött nemzetek kö-
nyeztek, egykor egy pusztá névvé válhatik, melynek tudásá-
ban büszkélkedik a tudós maga, oly annyira felejtett; s hogy
a nő, vagy gyermek, kit egy sír fölött fuldokolva láttunk
fájdalmukban, évek múlva, ha egy darab fekete rongy akad

kezökbe, nem fogják tudni hamarjában, kinek gyászán hordták. — Szörnyű, de igaz. — Semmivé leszünk, még kedveseink szívében is, s a síron túl, mint innen, reményeink csalódások. — S mégis, mi szép a remény, mi boldogító a gondolat, hogy ha egykor nem leszünk, valami megmarad emlékünkből, egy tett, melynek említésén az utókor fölhevül, egy dal, melyben ha ajkról ajkra száll, egy boldog óránk feltámad századok után, vagy legalább egy-egy családi emlék házi életünkben, melynek említésénél a szemek könyekbe lábadnak, s kedves ajkáról áldás száll utánunk. — Hasztalan ábránd! — Te ifju, ki örök hírről álmodoztál, s te agg, ki míg gyermekeid élnek, emlékeikben tovább élni reméltél, csalódtatok ti, s mind kik az utókorban biztatok; ha más nem is, új halottak ki fognak szorítani helyetekből, s bármily nagy árnyékot vetettetek a földre, midőn napotok hanyatlani kezdett, higgyétek, mihelyt leszállt, eltűnik, csak árnyék vala.

Ha reményeid megcsaltak, ha ifjuságod barátjaiból végre nem maradt egyéb, mint sírok és szomorú tapasztalások, ha tudásvágyadban a tudományok örvényébe merülve, végre vizsgálatidat egy nagy kérdéssel végeztet; ha — ha éltél, — mert ki számolhatná fel létünk keserveit, — akkor el ne feledd oh szív, hogy halandó vagy, s légy nyugodt. — Nézd a vándort, bár mily fáradott ő, bár mennyi kő s tövis vérezte meg lábait, mihelyest a vendéglő fedele az estsugárban feléje int, ő nem panaszkodik többé, új erővel siet feléje, és szive emelkedik örömeiben, mihelyest csak messziről látja nyughelyét; nem e lakban élte ő első ábrándjait, nem ez a czél, mely után annyit fáradott, s jól tudja, hogy e ház küszöbén kedvesei őt fogadni nem fogják, mint egykor reménylél,

ha visszatéréséről gondolkozott; — de a vándor örül még is, mert hisz nyughely ez, s csak pihenni kíván a fáradott.

Az ifju nem fél a haláltól; miként a dús pazarolva elszórja kincseit, mert nem is képzelheti, hogy vagyontalan maradhatna, míg a koldus fillérivel gazdálkodik; így veti oda gazdag örömteli lételét az ifju, minden reménynek feláldozva életét, mert hogy ne hinne öröklétet ő, ki eddig csak tulajdoninak kifejlődését érezé? De ha az egyes erőt lankadni, s végre elveszni érzé az ember; ha boldogító szerelme fájdalom közt meghalt; ha gyűlölése, mely egykor tettekre buzditá, kihült, s reményei félelmeivel együtt eltűntek; ha a kebelben, hol egykor annyi szó zajgott, végre minden elhallgatott, s a csaták helyett, melyek azt egykor eltölték, csak egy mélyen sértett érzemény vég panasza szólal föl néha: oh! akkor elhiszi, hogy halhat, egészen meghalhat az ember.

Minden tettnek mérlege a siker: korunk mindent csodál, mi nagyszerű; a tizszer hitszegő herczeg előtt hódolva meghajtja magát, a vér embereit dicséri, a nagy imperátort egekig magasztalja, mintha az, hogy valaki nagy emléket hagyott maga után, nem lehetne gyalázat épen úgy mint dicsőség, miként némely ázsiai népeknél minden átmenő egy követ vet a hitszegő sírjára, hogy szégyenoszlópa évről évre nagyobb legyen. Oly korban, hol mindent reményleni, s reményeink elnyerésére mindent tenni szabad, nagy erény kell arra, hogy erős szenvedélyű emberek el ne romoljanak.

Mit ér a puszták vándorának, hogy fáradtan lepihenve, virányokról álmodott; s gazdag lakomákról, s kedvese ölelé-

séről: vegre ébredni kell, s látni a sivatagot maga körül, s érzeni szomját és elhagyottságát, és sírni ismét, mint mikor a zöld határ először eltűnt szemei előtt.

Oh szegény ember, ki míg boldog valál, oly fenségesnek, — ki lobogós hajódon evezve, a természet urának képzéled magadat, mert a szél véletlenül éppen kívánatid szerint fújt, s sajkádat az óhajtott part felé hajtá: várd meg a vészt, s ha sajkád szétronzott töredékekben lebeg előtted, s te magad meztelenül, kitéve inségnek, s nem remélhetve mást halálnál, egy szegény hajótörött állsz magános szikládon: nézd mi nyugodtan emelkedik a nap inséged fölött, s tanuld meg, mi kevés vagy a világon; s ha alig bírhatva keserved terhét, éltednek egész reményét egy pillanatban vesztéd el, s körültekintve az életben, nem is kereshetsz már egyebet rokonérzetnél, nézd az embereket: mily nyugodtan folytatja mindenik szokott munkáit vagy örömeit, miként nem változott semmi a társaságban, mióta boldogtalanná lettél, s tanuld, mi kevés vagy az emberek között. Egy porszem, mely a nap sugáraiban feltűnt s mikor sötét lőn fölötte, elveszett. — S minek hát e magas vágy, mely lelkünket eltölti? minek annyi fenséges remény, s az ellentálló lélek, mely ereje csalfa érzetében akarni mer? Ha a vakeset szolgálainak születünk, miért kelle szabadságról álmodoznunk annyit? Oh egy nagy rejtély az emberi keserv, s csak ki a földön túl meri keresni magyarázatát, az élhet a nélkül, hogy kétségbeessék, s a sorsot elátkozza, mely őt e világra hívá, hol minden virág ezernyi elfonnyadott virágok rohadásán, minden remény ezernyi elveszett remények töredékei fölött áll, s hol a szép föld alá nem áshatunk, s nem gondolhatunk vissza a multra a nélkül, hogy itt, mint ott, sötét hideg enyészetet nem találjunk.

Egyik bélyege századunknak: ha vannak emberek, kik nem hazudnak, nincs talán az úgynevezett miveltségben egy, ki előítéletei, vagy körének szelleme ellen az igazságot kimondaná, ha érdek vagy hiúság nem buzditják; hazugságra s színlelésre nevelve, gyáva tettetés közt folynak el napjaink, míg végre érezve, hogy azoktól, kik iránt soha igazak nem valánk, igazságot nem érdemlünk, a csaló kételkedni kezd, s épen mert talán senkit magától elidegeníteni nem akart, elhagyatva áll. Ne csodálkozzék senki, ha e században, hol anyagi kényelmeink annyira növekedtek, mégis oly kevés megelégedett embert találni; s hogy míg az emberi nem diadalmasan terül el e föld fölött, s egyes ágaival magasabbra emelkedett, mint ősei álmodhaták, mégis oly kevés zöld, oly ritka viruló levélre akad; a hit eltűnt az emberek között, s nélküle nincs élet.

Mint rossz hírekre lassanként szoktatjuk az embereket, hogy a lélek egyszerre le ne süllyedjen nehéz terhe alatt: így bánik velünk a végzet, lassanként tanít emberismeretre, hogy bírni tanuljuk a szörnyű tudományt; előbb egy ember csal, s a seb, bármily nehéz, kigyógyul s szívedet megkeményíté hégájával; később többeken tanulsz kételkedni, kedvencz eszméid egyenként eltűnnek előtted, s elbírod, mert már kevésbé bíztál; utóbb barátaid elhagynak, s csak végre látod, hogy kedvesed is csalfa vala, és senkiben nem bízhatol e világon. Szörnyű tapasztalás! de az idő, mely annyi kincseket elrabolt, magadba vonulni tanított, s ha végre elhagyatva állsz, eltűröd; mert már önössé váltál.

Gyermekálom a boldogság, s ha eltűnt, e földön nincs semmi, mi ezt elfelejtetné, vagy éltünknek annyi éldeletet

nyújtana, hogy visszatekintve reményeinkre, megelégedhetnénk; szerencsés az, kinek természete keservek elhordására erősebb keblet ada.

Oh! szomorú látni az embert, ki sorsával küszködik; látni mennyi erő, mennyi nemes érzemény vész a hosszú vitában; látni az ifju reményit, a férfi szilárd akaratát, az agg türelmét, mind széttörve az érzéketlen világ tompa ereje előtt; szomorú látni mind ezt. Oh de látni, miként küszködik az ember önboldogsága ellen; látni miként taszítja önkezekkel a szeretetet, melyet a sors neki, mint mindenkinek életében legalább egyszer nyújtott; látni, mint ragaszkodik mindenhez az életben, csak az egyhez nem, mi őt megmentheti; látni, mint veti el magától legfőbb kincsét, hogy mint a szerencsétlen, kit rémülése elámitott, épen a legbecstelenebb holmit mentse meg a lángokból: — oh ez szomorúbb, ezerszer szomorúbb! S mégis nem látjuk-e ezt naponként? s ha pokol a világ, nem vagyunk-e benne többnyire önmagunk legkegyetlenebb kínzó ördögeink!

Vannak pillanatok az emberi életben, hol a szív, boldogtalansága érzetében fájdalmakat kíván. — Mint a beteg kínjai között szinte örül a sebész késének, mely feldagadt tagját átmetszve megvérezteti: úgy néha önmaga keres alkalmat az ember, melyekben lelke bánatát kettőztetett erővel érezhesse. Nem építünk-e sírokat; az elhunyt kedves képét nem állítjuk-e szemeink elébe? nem ragaszkodunk-e mindenhez, mi egy kínos emléket gerjeszthet sziveinkben? S ha válni kell, nem keresünk-e alkalmat önmagunk, hogy a bucsú fájdalmát érezhessük? Keblünkhöz szorítjuk barátunkat, még

egyszer akarjuk hallani szavát, látni nyájas arcvonásait, s a könyveket, melyeket értünk sír; még egyszer mindent, a mit bíránk s vesztünk kell, hogy keserveink kelyhében egy csepp ne maradjon, melyet ki nem ürítenénk. Talán mert egy neme a vigasztalásnak e bánatteli világon az is, hogy legnagyobb kínjait már elszenvedők; talán mert a szerelem gyönyörei után más éldelet nincs, mint a szerelem keserve.

Nézd csak e hegyet, valaha, úgy látszik, conus volt; most tökéletességére egy darab hibázik, s lenn a völgyben domb emelkedik, alig szembetűnő különben, mint nagy sziklatöredékei által, melyek rajta szétszórva fekszenek. A hegytetőn most magas fenyők állnak, s a völgydombon minden zöld és virágtakart. — Ki gondolná, hogy földomlás nyomdokait látja? Ki gondolná, hogy itt, hol most minden oly zölden áll, egykor a tetőn egy nagy földseb tátonga, lenn a völgyben pusztulás terült el? S lám mint ez, ilyen a világon minden, mit szépnék nevezesz — minden csak az idő által szebbített pusztulás nyomán áll, az egész világ egy nagy di-cső rom, melyet az idő elboríta fátyolával, — s ilyen emberi életünk is, melynek örömei nem egyebek virágborítékoknál, mikkel a kor szívünk egykor vérző sebeit eltakarta.

Minden fájdalom halandó, s ha vannak némelyek, melyek sokáig tartanak, ez csak azért van, mert azokat minmagunk ápoltuk, s még akkor is többnyire bánatunk szavai maradnak fenn, s nem kínos érzeményeink; miként sírköveken soká, miután az utolsó köny felszáradott, még ugyanazon szavakat olvashatni, noha régen hazugsággá változtatá az idő értelmöket.

Az ember mindig boldogság után fáradozott; sok jót, s hasznost talált e küszködésben, de mint az alchimista, soha nem azt, mit keresett. — Mindazoknak, kik éltek, a szerencse mindig csak remény vala, vagy emlékezet, s minden nemzet paradicsomot vagy hesperiát bír multjában, s egy menyországot, vagy elysiumot a jövőben, de egyik sem érte el.

Vannak emberek, kiket a sors szenvedni teremtet, miként bizonyos növényeknél a langy nyári eső s a nap meleg sugára csak a keserűséget növeli, mely első napoktól bennök rejtezik; úgy vannak keblek, melyekhez még az is, mi másokat boldogítana, csak azért közelít, hogy szenvedéseiket növelje.

Ha szivednek remények kellenek, keress egy virágot magadnak, ásd körül földjét, ápd, öntözd, őrizd meg a fergeg ellen, s a virág háladatos leend: ágain bimbók fognak fejledzni, s ha reményidet ezekbe helyezéd, csálva nem leendesz, minden bimbó végre megnyílik, s minden helyből köszönet fog illatozni elődbe. Ha részvétet keressz, s néha egy baráti tekintet, vagy egy szív kell szivednek, mely csak érted dobog, — végy kutyát magadhoz, a kutya hív leend; asztalodról néha egy falatot vetél neki, néha térdeden pihentetéd fejét s megsimogatád, s lám a kutya elfelejti, mennyiszer koplaltatád, mennyiszer üzéd el kegyetlenül, midőn nyájasan hozzád közelgett, mennyiszer veréd ki szobádból: csak csekély jótéteményidről emlékezik; s ha mindenkitől elhagyatva látandod magadat, s szived nehéz keservei között, vigasztalást már nem is keres a világon: hív követőd hozzád fog simulni, s addig jární körülötted, s fejével addig taszigálni kezeden, míg végre egy tekintetre méltatod; s ha becsületes

szemébe nézve szomorúságából látod, hogy bánatodat megérté, talán egy nem várt köny fogja tölteni szemedet, midőn eszedbe jut: Isten vajjon nem azért teremté-e a kutyát, hogy az ember szerencsétlenségében egészen elhagyatva ne álljon a világon, s hogy annak sírja fölött is, ki örökséget nem hagy, legyen egy lény, mely utána eped. Ha nyom nélkül eltűnni nem akarsz, s lelkednek jól esik, ha emléket hagysz magad után, vágd egy fahéjába nevedet, s fúdon a betűk évről évre nőni fognak, míg végre, midőn nem leszesz, és senki az emberek között rólad már nem emlékezik, elvesztve formájukat, nagy eltörölhetlen sebként fognak állni, meddig a fa áll; — csak emberektől ne remélj semmit, csak bennök ne bizzál, csak tőlök ne várj emléket; a legjobbik is csak hozzád hasonló, s te önös vagy.

Vannak igazságok, melyeknek szívünk ellentmond, s ilyen az önismeret; mint e föld lakói évezredekig állónak képzelék tekéjüket, s a föld forgása által okozott jeleneteket a napnak tulajdoníták: így hiszi állhatatosnak szívét az ember is, s ha változásokat lát, mindennek inkább tulajdonítja, mint magának. Ám de habár későn, végre eljő szívének Galileije, s elmondja nyugodtan a bús valóságot, s így szól: ha fényes napjaidat éj váltja fel, s kebledben annyi a sötét, mint a világoosság, csak annak tulajdonítsd, hogy szíved önmaga körül forog szüntelen; ember, te önös vagy. El tőlem rágalmazól így kiált fel szívünk. Nem hívém-e állandónak e keblet, mióta élek; nem mutatkozott-e nemesnek e szív, mióta dobogni kezde, s ennyi áldozat, s minden, mit kedvesim iránt érezek, önösség volna-e ez is? Hasztalan küszködés! a valót eltagadnunk lehet, de legyőznünk nem; s mint Galilei börtönében, úgy lelkünkben egy szó mindig felszólal mellette. Te, ki oly állandóan ragaszkodál mindig az erény parancsaihoz, ki a jó ösvényein járva, csak hazádnak s embertársaidnak éltél, vaj-

jon voltál-e már szerencsétlen? Éheztl-e, midőn a koldusnak egy darab kenyeret adál? előre tudtad-e, midőn hazádnak áldozád fel tenmagadat, hogy az utókor tetteredért magasztalni fog? az, mit másokért tevél, volt-e tenkárodra? Oh, ha nem, köszönd végzetednek erényedet, s megne vess senkit, ki nálad boldogtalanabb, de nem gonoszabb, s ki helyzetekben, mint te, az erény ösvényein járna, mint te, szeretne — s áldozna, mert önössége csodálatni akarna mint a tiéd, s mert az anyagi kívánságok kielégítése után nemesebb éledelek kellenek a szívnek; szomorú megvallanunk, de igaz: az erény sokszor nem más, mint egy szerencsés véletlen.

Ismerd tenmagadat, így szól a bölcs. Jaj annak, ki tanácsát követi; kínos egy tudomány az emberismeret; de ha benne annyira haladtunk is, hogy az egészt megvetni kezdők, egy vigasztalásunk hátra van: az, hogy önmagunk jobbak vagyunk. Az ember láthatja az alávalóságot, melylyel a sokaság minden új jövevényre, ki közötté feltűnik, elebb követ emel, s ha látja, hogy nálánál erősebb, tiszteletnek magyarázza lehajlását; az ember gyűlölve, sőt megvetve láthatja az erényt, lesújtva a sors nehéz csapásai alatt, mint a magas tölgyet ledönti a villám, míg az alávaló fű, mely körulte hajlong, a meleg nyári esőben virúl s tenyészik; az ember hosszú tapasztalások után meggyőződhetik, hogy miként minden emberosztályzatok ugyanazon szemrehányásokat teszik egymásnak, s miként a nemtelen göggel vádolja a nemest, ki rá lenéz, s ez göggel a nemtelent, ki helyzetével meg nem elégszik; miként a szegény szívtelennek nevezi a dúst, ki éldelve elfelejti, mennyien szenvednek, s ez szívtelennek a szegényt, ki jótéteményeiért háládatlan; úgy hibáik is egyenlők; s az emberek között, tömegben véve, nincs is más különbség, mint hogy egynek több mentő okai vannak, mint a másiknak; az ember láthatja s tapasztalhatja mind ezt, s mig magát a kö-

zönségnél jobbnak véli, boldog lehet. Mint az, ki magas bér-
czen áll, így érez ő; a mit maga körül lát, az emberi lak, s
kis mezeje parányinak s alávalónak látszik; de ő maga fen-
tebb áll, s bármennyi szép csalódástól fosztja meg nagyobb
látköre, fenségének érzete elég vigasztalás mindenért. De ha
végre képzelt magas állásunkról lelépünk, ha erényünk önös-
ségünkkel egyszer ellenkezésbe jött s legyőzetett, s keblünk-
be tekintve, elirtózva látjuk, hogy nem más, mint tükrözete
annak, mit másokon megveténk; ha észrevevesszük, hogy a szív,
mely egykor oly hangosan ajánlkozott minden áldozatra, mint
a viszhang annyival hallgatóbb lön, mennyivel közelébb ére
hozzá; ha magunkat ismerjük, akkor fájdalomunk orvosolha-
tatlan; akkor, ha végre látjuk, mi keveset bizhatunk önma-
gunkban, mondjuk elkeseredett szívvel: elátkozott, ki em-
berben bízik.

Minden ember egyenlően önös, s ha nem volna a hit,
mely a földi javakról lemondónak nagyobb javakat ígér, s ha
nem volna hiúságunk, ez örültsége az embernek, melyet vég-
zete, okosságának ellenőrül adott, talán rég szétoszlott volna
a társaság. — — — De kinek hite nincs, ki szenvedések kö-
zött lelkének azon részét, mely egykor reményleni tudott, el-
vesztve, a véghetlen égben mást nem talál egy nagy pusztá-
nál, melynek ürességén csillagok ragyognak s fellegek szál-
longanak, de emberi szavunk viszhangot nem talál; ki az
embereket inkább ismeri, minthogy tőlök tiszteltetni, vagy
magasztaltatni szerencsének tartaná, kinek képzeete föl nem
hevül, ha arra gondol, hogy századok, vagy évezredek után,
gyermekektől csodáltatni, hiú íróktól magasztaltatni, s pár-
toktól példának használtatni fog, nem azért, a mit tett, ha-
nem azért, mit róla tart a jövő kor, hová a jelen az érdemet,
melyet jutalmazni nem akar, utasítja, s mely, ha szabadságról
szól, a Gracchusokat, kik a népért véreztek, elfelejti, s csak

Brutusról, a római particiát képviselőjéről szól, a jövő kor, mely a jelennél csak azért szebb, mert alávalóságát nem ismerjük, s melynek gyermeki, mint mi a hajdaniakra, tán bámulva néznek majd vissza ránk, e herosokra, kiket én megvetek; — az, kit hit jó tettekre nem buzdít, hírvágy áldozatokra nem lelkesít, hiúság jóra nem csal, s ki éldelve anynyira elfáradott, hogy végre önösségének sem talál többé tárgyakat: mi marad hátra annak a világon? — — a sír, e sötét bölcsője boldogságunknak, hol a szív megpihen fárasztó útja után, hol remény fel nem veri csendünket, emlékezet el nem keseríti álmainkat; a sír! s ha más számodra nincs a világon, ha körütekintve, más reményed nem marad annál, hogy szenvedéseid egykor megszünendnek, miért kétkedel?

Szép annak a föld, ki benne csak színét látja, s nem azon kis lényeket, kik rajta küszködnek, gyűlölnek, szenvednek, s kiket ha később, mint a tisztának vélt cseppben microscopium által az infusoriumsereget, megláttunk, elundorodunk.

Boldog az ifju, ki pályája kezdetén állva, erejét győzhetetlennek érzi, s a díjt, melyért küszködni akar, nagyobb-nak, mint melyet életünkben találhatunk. — Ki nem képzele dicső jövőt magának ilyenkor? ki nem érze egy Caesart vagy Mirabeaut lelkében e napokban, hol egyszerű önösségünkben elfelejtjük, hogy van minmagunkon kívül más is e világon, ki az emberi nemnek feláldozhatja életét, s hol még semmi sem látszik lehetetlennek, kivévén, mi legvalószínűbb, hogy közönséges emberekké válandunk. — Oh mi szomorú később visszatekintenünk! Nem mert minden év meghozá bús tapasztalásait, hanem visszatekinteni önmagunkra, s látni,

mi kevés maradt az ifjúból a férfiban; látni, mennyi remény, mennyi magas érzemény fekszik temetve a szívben; ki tehát né ezt csak huszonnégyszáz éves korában a nélkül, hogy melle egy sóhajtól emelkednék, és koldusnak nem érzene magát.

Az embernek nincs koránya e földön; ha nehéz álmaiból néha felszökik, sötét, véghetetlen éj terül el körülötte, s ha lepihen ismét, új álmakat alszik, de nem szebbeket azért. — Sorsunk reményleni e földön, s csalódní, s szenvedni, ha csalódtunk; ez végzete mindennek, mi e földön él; az egyesé, mint nemzeteké, egy szép álom, s egy hosszú tapasztalás, hogy álma nem jelente semmit. Az egyes a világ történeteiben olvashatja jövődjét, hogy nem fog elérni semmit, miután küszködött; s ki nemzetének remél szebb jövőt, emlékezzék ifjú reményeire, s tanuljon lemondani.

Oh mik e föld szenvedései, mi minden azon érzeménnyel összehasonlítva, hogy büntetésül szenvedjük.

Ki azt, miért egész életén át küszködött, eléré, még nem boldog azért; ki tudja mennyi változhatott a küszködés között? s nem nyeri-e végre csak vágyainak töredékeit harcza után? ki tudja, nem mélyebb sebet hoz-e magával, midőn céljához ér, minthogy diadalán még örülhetne? Oh habár sokszor ismeri szívünk azt, mi nélkül boldognak lennie nem lehet, ki a kezes, hogy, ha elérte, azzá leend, s hogy nem fog vágyódva visszatekiinteni azon napokra, melyekben legalább még egy kívánata vala!

A szív, mely magát csalódva látta, nem fog szerethetni.

Boldog, kit sorsa oly egyszerű helyzetekbe állíta, hogy mikor tőle áldozat kívántatik, önmagát áldozva, eleget tehet. De vannak nehezebb állapotok, hol kedveseink között kell választani áldozatunkat, hol egyet nem boldogíthatunk a nélkül, hogy egy mást sértenénk; kit a sors ily állapotra ítélé, annak mi más vigasztalása maradhat, mint az, hogy kedvese, kit sértett, megbocsát akaratlan tettének.

Mindennek vannak határai e földön, csak az emberi keservnek nem, s nem az alávalóságnak; s miként a kínpadon szenvedő, míg él, nem mondhatja, hogy a kínok tetőpontjára ért, s hogy kinzói nem fognak többé semmit találni, mi által fájdalmát lágyíthatnák: úgy a legrosszabb mindig találhat még valakit, kire tekintve, magát jobbnak érezheti.

Néhány hideg kiméletlen szó, s egy egész életnek dús reményei elfonnyadnak; egy előítélet, mely az ifju szív első kívánatainak ellentáll, s a szív lemondva egyszer, nem tud kívánni többé; két ember, ki egymáson talán szeretve függ, de ki külön nyelven szólva, egymásnak átka lesz, s nem értett szerencséjét feldúlja: ez sorsunk; — s nem balgatagság-e hát remélni e világon, hol nemcsak gyűlölés, de maga a szeretet oly nehéz sarkokban vérezteti kebleinket; hol barátainak nem elég, ha boldogságodat látják, de hol mindenki azt kívánja, hogy úgy légy azzá, mint ő képzelé; hol híveid kegyetlen jószívűséggel addig fáradnak, addig tanácsolnak, míg átlátád, hogy mit kincsnek tartál, becstelen, de a nélkül, hogy javallott boldogságukon kedvet nyerhetnél; hol még sírnod sem szabad a nélkül, hogy vigasztalások bántanának, hol em-

lékezned sem szabad vesztett örömeidre a nélkül, hogy barátid feltámadnának szent emlékeid ellen; mintha valamit érne, ha a keserű kelyhet kezeidből kiránthatták, miután végső cseppig kiűrtéd. Midőn az emberek büszkeségökben Babilon tornyát építék, az Úr felzavará nyelveiket, hogy ne érthessék egymást; így áll az írásban; s ez átka nemünknek. Nem értjük egymást; önösségünk külön nyelvein szólva, elérhetetlen távolban állunk még azoktól is, kiket a végzet mellénk teremte. — Segíteni akarunk, de nem ismerjük szükségüket; szívét kérünk, s okoskodás nyújtatik; segedelem kelle, s tanács adatott, áldoznánk, de nem tudjuk hol; szeretünk, de kiért a szív feldobog, nem érti fohászainkat; s így állunk annyi emberek között magánosan, minden anyagok között, melyekkel boldogságunkat fölépíthetnők, nyomorult tehetetlenségben; míg a szív, melyet Isten úgy teremte, hogy megértett fájdalmai édesebbek mint az öröm, melyet senkivel nem oszthat, kínjában gyűlölni vagy lemondani tanúlt, míg átlátók, hogy e világ nagy Bábele fölött az Isten átka lebeg, s hogy jobb magányba vonulni, mint tovább fáradni e szerencsétlen tömeg között, hol te mindenkinek, s neked mindenki utadban áll, s hol zsibongva, fáradva, küszködve ezredeig, az emberiség nem emelkedett egy kövel magasabbra.

Neked úgy látszik, mintha a fájdalmakat, melyeket szenvedsz, Isten csak a te számodra téremtette volna, mintha felelők másnak még csak fogalma sem lehetne! Ilyen az ember! átviszi büszkeségét keservei közé, ki akar válni embertársai közül, hacsak szenvedései által is; s a koldus, hiúsággal mutatja szörnyű sebet, melynél mélyebbet, meggyőződése szerint senki sem látott.

Oh, ki szemlélheti a természet érzéketlenségét, melylyel szenvedéseinkre lenéz, a nélkül, hogy szíve keserúséggel el ne telnék? A nap, melyen egész nemzetek, a népek sorából kitörölve, rabigába görnyednek, tiszta fényben emelkedik a láthatáron, s ragyogó sugárzással végzi pályáját; egész ivadékok halnak ki, s a legkisebb patak nem változtatá meg folyását. Ha az egész emberi nem feljajdúl keservei között, a természet mosolygó arczczal nézi bánatait, s ezerek örömjaja nem oszthatja szét a legkisebb felleget, mely egünket leplezi. Parányiságunkra int-e ez, vagy arra, hogy e földön idegenek vagyunk? Annak jelét lássuk-e benne, hogy e pillanatnyi lét, a sorsnak kezébe adva, semmi magasabb lényt nem érdekel; vagy talán az emberi szív, mely sötét aknáiba a szerelem mennyei kincsét zárja, nemesebb, hogysen örömei s bánata e porgömbön megértethetnének?

Beszélik, hogy egyesek, nagy gond vagy nehéz csapások után egy éj alatt megöszültek; az esetek ritkák, s azért nagy sajnálkozásnak tárgyai; de hány ember van, kinek néhány óra, sőt néhány percz alatt nem haja, hanem ki előtt az egész világ színe megváltozott.

Tavaszzal a fák kihajtanak ismét, s a mezőn új virágok nyílnak: a világ hideg érintései után örökké pusztán csak a szív marad.

Oh hogy a szív nem tudja mélyebbre temetni emlékeit, s hogy ily gyenge érintés feltakarhatja rejtett bánatát!

Hol halott fekszik, szótlanul állják körül a ravatalt; ki találna erőt beszédre, ha egy kihalt emberi boldogság sokkal szomorítóbb képe előtt áll?

Szerencsétlen természeteszívünknek, hogy felejteni nem tudunk, s bár hová fussunk emlékeink elől, minden körben találunk valamit, mi a multat visszahívja lelkeinkbe, s hát nem lehet-e soha, s sehol nyugodnunk e világon?

Regény az élet: ki türelmét nem vesztve lapot lap után lelkiismeretesen végig olvas, minden beszélgetésen átmegy, minden leírást a végső gombig összeállít, s csak egy lappal sem néz tovább mint kellene: az kielégítve érezheti magát olvasása között. Oh de vannak türelmetlen olvasók is, vannak, kik e nagy könyv első lapjainál már vége után tekintenek, kik mindent, mi benne érdekes, előre olvasának, s vajjon csudálatos-e, ha ezek rajta később élvezetet nem találnak, s a könyvet félig olvasva leteszik bánat nélkül. Nem az idő, nem a kor az, mi halálra elkészít; miként a hajó elragadva szélvészről, napok alatt átfuthatja az utat, melyre nyugodtabb hajózásnál hetek kellenek; miként egy tized elszárazsítja a fát, míg szomszéda, az erős tölgy terjeszkedő ágaival méri századait; úgy az ember rövid évek alatt hosszú pályán futhat át, egy élet ereje elfogyhat kevés nyár forró napjaiban; nem évek, az mit bennök tapasztalánk, tesz aggá.

Vajjon a szerencse, melynek meleg érintése alatt az annyit sértett szív, mint az ágtörött fa nyári sugárok melegében újra kiépül, oly elérhetlen-e? vajjon a szeretet, mely

annyira boldogít, nem ajánlkozott-e éltünk ösvényein? vajjon, ha munkásságát kis körre szorítja, nem jutalmazza-e virágkozás mindenkinek fáradozásait? s ki oka hát, ha szenvedünk?

Ha a világon körütekintesz a lények véghetlen sorában, öröm s megelégedés lép elédbe minden felől; az óriási föld, melynek tengere dagadva s apadva, mint egy nyugodt szív dobogása, ezerek óta változatlanul emelkedik; melynek el nem apadó folyói éltet osztanak ezrek óta; mely ha virulása megszűnt, téli álmába szenderül; s fölébredve, tavaszi köntösének egész pompájában áll előtted ismét; ez illatdús virágok — s növények serege, ez erdők, hol minden ág külön zöldjében díszlik, minden levél az esti fuvalom érintése alatt külön gyönyörében remeg; s a víg zaj fölötted, hová szemed a boldog énekest nem követheti, s körülötted sötét lombnak rejtekében, s lábaid alatt, hol ezer bogár dong kicsi örömeiről, — nem mondja-e minden, hogy egy szerető lény öröklik ez egész felett, kegyesen megadva minden teremtményének azt, mi boldogságára szükséges; s csak te volnál elátkozott? te az egyetlen, annyi millió teremtmények közül, kinek örülni nem szabad, kit csak egy hosszú kínra alkotott Istened?!

Oh mert a természet fenséges szépsége téged ki nem elégíthet, lelkednek más világosság kell, mint melyet e nap ragyog földedre; szíved más örömek után vágyódik, mint miket anyagi léted nyújt; gondolatidnak más kör szükséges, mint melyet e láthatár körül fog. Ha a föld megnyitva aknáit neked adja kincseit, ha az ég rád árasztja legmelegebb sugárzatát, s a föld legédesebb illatát önti el körülötted: te boldognak nem fogod érzni magadat; benned még valami van, mi kielégülést nem talál: lelkednek egy része, mely sír.

S miért hát e rejtélyes vágy, mely éldelni nem enged

rövid földi pályádon? miért e kinzó remények, melyeknek e földön teljesülni nem lehet? miért e benső ösztön, mely fel a magasra hívja lelkedet, míg e gyenge kebel, már e föld bércein is, hová felkivánczozál, feszülni kezd? Minek e benső szó, mely méltóságodra intve anyagi gyönyöreidet elkесeríti; ha végzeted anyagi élted határain túl nem terjed, ha áthalladva földi pályádon, sorsod enyészet?

Gondolj azokra, kiket szeretted, anyádra, kinek szeretete nagy áldásként tölti ifju napjaidat, kedvesedre, kinek karjai között pillanatokra megértéd, hogy boldogok is lehetünk e világon, barátodra, kivel legszebb emlékidnek felet eltemetted: s vajjon ennyi szeretet megférne egy sírban? Gondolj azokra, kiknek emléke előtt, mint oltárnál, meghajoltál, kiknek nagy képe minta vala ifjuságodnak, melyhez hasonlítani, példa, melyet követni akartál, a Gracchusokra, Socratesekre, s mindazokra, kik a tudomány vagy dicsőség töviskoszoruját viselték: ennyi nagy és dicsőnek nem volna jövője? Nézz magad körül, e nemzeteket, melyeket önkény rabigába fűzött, e millió szerencsétleneket, kiknek földi feladása képzelt kényelmeket szerezni egyeseknek, hogy keserű könyekkel áztathassák pár nappal tovább mindennapi kényeröket, e gazdag föld egyetlen adományát, mely nekik jutott; s ennyi szenvedésnek nem volna jutalma? S ha az ember nyugodtan eltúrva az életet, hol minden jó, minden nemes kebel, mint a kő, melyben aranyércz rejtetik, szenvedések lángjai közé vetődik, nem hiheti, hogy ezzel létünk bevégezett; ha az örök igazságban helyezi bizalmát, s a fáradt munkás urától kéri bérét, ez kegyetlenül elűzné magától? ez gunyolva így szólna a szerencsétlenhez: balgatag, miért bizakodtál; napom egyenlőn ragyog jók s gonoszok felett, a zsarnokot és szolgát, az üldözött s áldozatát egy sír takarja el, egy semmisedés várja: földem szép vala, miért nem éldeltél?

karjaid erősek valának, szived dobogott, gondolatid szabadságért lángoltak, miért tűrtél elnyomást azoktól, kiket hasonlódnak teremtettem!

Vajjon lehetséges-e ez? vajjon a gondolat, mely ha ma bebizonyodnék, az emberinem felét öngyilkokhoz vezetné, való lehetne?

Oh nem, szivem teljes meggyőződéséből mondom, ez nem lehet! s földi erő nincs, mely bennem az erős hitet megtántorithatná, hogy mi e lét határain túl viszontlátjuk egymást. Hol s miként? ki mondhatja ezt? Körültekintünk e földön, s a természet bájló rejtélyei nem felelnek kételyeinkre; föltekintünk az égre, s annyi világi meggyőződést nem ragyognak vágygyal emelkedő lelkeinkbe; de tekints magadba, s szived nyugtalan dobogása, a vágy, mely kebledet feszíti, a remény, mely jövődödre int, lelked, s minden, mi benne gondol, szól, él, emelkedik, egy szóval felzajog: ember, te halhatatlan vagy!

Szép s dicső e világ, s föltekintve egére, melynek boltozatán az éj sötéte is csak csillagokat ébreszt, körülnézve földötökön, melynek árnyékaiban is virágok nyiladoznak, mily szív, mely dobogva még el nem fáradott, nem érzéné boldognak magát, mily kebel nem telnék reményekkel? Reményleni fogtok: éldeletet, tudományt, dicsőséget, hatalmat, mindent, mit szemetek lát, lelketek kíván; oh de ha éldelek s kielégületlenül visszatekintve átélte örömeitekre, eszetekbe jut, mi illatlanok valának legszebb virágaitok; ha évekig fáradva, mint ki kútat kimeríteni akarna, végre átláttátok, hogy a tudomány kimeríthetlen forrása senki fenekére látni nem enged, s kifáradva hosszú munkátokban, szívetek elcsüggedt; ha megtudtátok, hogy babér s lajag nem

egy tövön teremnek, s vágyatok megszűnt a dicsőség után, melynek elnyeréseért annyi áldozá fel önértetét; ha hatalom nem csábítja többé szíveteket, mióta tudjátok, hogy oly hatalmas nincs, ki csak egy embert boldogíthatna is; ha kik annyi reménynyel megrakva, kedvező szelekkel utnak indulatok, visszatérve a kikötőbe, láttátok, hogy vészeitek között egyenkint ki kelle vetni kincseiteket, s hogy mint koldusok tértetek vissza ti is: akkor mi maradt szíveteknél egyéb, azon kincsnél, melyet Isten, mint az anya elváló gyermekének amulettjét, midőn e földre helyezte, szívetekbe rejtett, hogy az megőrizzen míg távol vándoroltok, s ha majdan megtértetek, rajta ismerje meg gyermekeit. Oh, őrizzétek meg, e földön nincs, mi ha ezt vesztettétek, kipótolhatná károtokat.

Csalódni fogtok. — Minden hitnek vannak martirjai, s annak, mely az emberekbe bízik, legtöbb s szíveteknek fájni fog, ha azok, kik legtöbb szeretetet mutattak irántatok, épen azok valának, kiknél legkevesebbet találtatok, miként a tűkör, mely nap sugáriban legszebben ragyog, leghidegebb marad; — de nem vala-e szép maga e csalódás? nem érzitek-e, hogy nem azon szeretet, melyet nyérétek, de az, melyet adtatok, boldogította szíveteket leginkább? Oh s nem mindig csálnak, néha valók az emberek; s a szív mely száz csalódás alatt vérezett, kiépül egy hú kebel ápoló érintése alatt.

A legnagyobb csodákat nem szeretet mivelte-e? azon szeretet, melynek meleg érintése alatt, mint láng között minden anyag, minden szív végre meglágyul; azon szerencse, melyet csak szeretve élvezhetünk, de melynek nincs tapasztalás vagy keserűség, mely ellentálljon? Oh mi tisztán tükrözik az ég a legsötétebb tenger fölött, ha derült napok elsimiták habjait.

LÉLEKTAN,

Rendes dolog, hogy az ember épen akkor siet] leginkább, ha szerencsésnek érzi magát. Mintha sejdítné, hogy az öröm nem soká fog tartani, és azalatt egy nagyobb darabot igyekeznék átfutni életéből; mintha már hallána a gondok közeledését, melyek örömeit követni fogják, és ezek elől akarna szaladni.

Az emberi lét bármily körét tekintsük, mint az égnek harmatát a téren, úgy könyeket találunk mindenütt, a különbség csak az, hogy a tiszta cseppek majd sötét sziklán, majd színes virágok kelyhei fölött ragyognak.

Mint az alchimista a leggazdagabb aranyeret, miveletlen hagyná, s retortái előtt tovább fárad lehetetlen mesterségében: így bánunk a szerencsével mi; előttünk fekszik, de alkotni, nem keresni akarjuk, — s elvesztjük.

Hol van mind azok között, kik legkeményebben ítélnék nemünkről, ki életében nem talált volna több valóban jó

szívet; s mégis nem mondjuk-e el megvetésünket az egész emberiség fölött, mihelyt csak egyszer csalódtunk?

Mi a szabadság annak, ki nem ismere lánczokat? mi a vagyon, ha éldelet között nőttünk fel? mi a bájoló természet, ha szabadon élvezhetjük szépségeit? oh de kérdezd a szolgát, a koldúst, a beteget, ki hetekig szobájában zárva tartatot, és ők meg fogják mondani! Csak a mit nélkülözénk, annak ismerjük egész becsét, csak a hiányból, melyet veszte maga után hagyott, mérhetjük meg szerencsénket.

Mint a rózsa, szélvész alatt csak hajlong, de a nap forró sugáiraiban elfonnyad: úgy az emberi szív nagy fájdalmat könnyebben eltűr, mint nagy gyönyört, melyet nem oszthat senkivel.

Ki magas czélt tüze ki éltének, s kit, mielőtt elérte, ereje elhagyott, nem szállhat le nyugodtan a közélet körébe mindig; mint a havasok között, úgy az életben vannak magasságok, melyekről visszalépés nincsen, s ki ezeknek egyikére ért, a mélybe vetheti magát, de nem jöhet le sértés nélkül az úton, melyen fölment.

Bár mennyiszer csalatkozunk, midőn pusztá tetszvágyat, melyben asszonyok hozzánk közelítenek, szerelemnek gondolunk, nincs köztünk egy, ki való szerelmet nem ismerne meg.

Csak a munka, csak az, ha valamit tevénk, boldogít;
csak azon élelet, melyet önmagunk szerzünk, mienk egészen.

Nem tűrünk semmit nehezebben, mint érdemlett meg-
alázást.

Minden társaságnak meg vagy on aristocratiája. Nagyra-
vágyás egy nagy örültsége nemünknek, melyben kisebb vagy
nagyobb mértékben valamennyien osztozunk; s alig találunk
embert, ha bármily aljas fokon álljon, ki nem keresne kitün-
tetést, s ha erényei nincsenek, vétkeiben, vagy azon arczát-
lanságban, melylyel követi, nem akarna mások fölébe emel-
kedni.

Mint a fa, mely ha a vésznek ellentállt, megrázó ha-
talma által később csak inkább virúl, úgy az ember balesetek
után. Veszni csak annak kell, ki egy csapás által döntet-
te magát.

E nagy világon, mely urainak csúfoltatunk, dolog oly
csekély s alávaló nincs, mely a büszke ember legfenségebb
tehetségeit működésre nem kényszeríthetné; egy darab kő,
mely előttünk hever, egy fűszál, egy véletlenül kimondott
szó, száz gondolatot ébreszt, s egy gondolat éltünk sorsa
lehet.

Ritkán jut eszünkbe, mit teszünk beszédeinkkel; —
maga a szó, melyet gondolatlanul elhintünk, ha néha sejdít-
nök hová vetettük, s tudnók, hogy az, mit a pillanat fölger-

jedésében kimondánk, fogékony emberi kebelben csirázva mivé nőhet: eliszonyodnánk.

Az emberi szívnek boldogítóbb érzete nincs, mint boldogságot látni, melynek alkotói mi vagyunk.

Szerelemfáltók vagyunk valamennyien; nemcsak mert az, ki egy egészszívet ad, joggal egész szívet kívánhat vissza, s bár mi legyen az, mi kedvese szerelmének részét elfoglalja, s bár mi csekély legyen e rész, mely nem rajta függ, magát csalatva gondolja; de mert valamennyien büszkék vagyunk. Nézetünk szerint az asszony, kit szeretetünkkel megtisztelünk, oly boldognak érezheti magát, hogy más öröme hely szívében nem maradhat többé; s ezer közt alig van egy közöttünk, ki rossz néven nem venné, ha kedvese, szerelmén kívül, még más valamin is függ.

Mi csodálatos végzetünk! eset oly csekély nincs, mely jövőnknek irányát meg nem változtathatná; az ember, kivel véletlenül találkozánk, egy szó, melyet közös ajkak kimondanak, talán új időszakot tesznek életünkben; s mint a golyó, melyet karodnak észrevehetlen remegése céljától távol visz, úgy élted elveszti a pontot, mely után kiindult, s alig mondhatnád néha, mi tévedésednek oka.

A gyűlölés szerelemmé válhatik, de nem a hideg közönösség ott, hol egykor szerelem létezett: miként minden lángba borulhat, csak az nem, mi egykor lángolva hamuvá égett.

Nincs semmi mi a szívnek inkább fájna, mint ha reményeinktől megfosztatunk; való veszteségek fölött hamarabb vigasztalódunk: felszámolhatjuk kárunkat, s új remények, mint a kivágott fa helyét az új sarjadék, hamar eltakarják a a szomorú emléket, mely szívünkben vissza maradt; de ha egy reménytől fosztattunk meg, a veszteség felszámolhatlan. Az öröm, melyet váránk, még tisztán áll a képzetünk előtt, benne minden szép, minden ragyogó vala; a cél, mint ködborított tárgyak, nagyítva emelkedék a jövő titkos fátyolából, s mert reményeinkben sokat bíránk, mit, ha teljesülnek, a való is elrabolt volna, vesztőknél többet siratunk, mint mi valóban tőlünk elvétellett.

Az asszony mindent eltitkolhat, csak szerelmet nem.

Vannak napok, hol a szenvedő kétszerezve érzi bánatát. Miként a nyugvó tenger egyszerre felforr, ok nélkül, egy titkos erőből emelve; miként csönden éjszakákon a lomb csörögve megindul, mintha álom lejtene át az ágakon, s felseerkenve hallgatunk, s ismét csöndes minden, s nem tudjuk mi szakítá félbe a nyugalmat: úgy vannak pillanatok, melyekben a szív is mozogni kezd, melyekben egykor vészeektől ingatott érzeményeink egyszerre felszólalnak nyugalomunk közepette, s nem tudva mi feszíti keblünket, s nem adhatva okát, a kebelnek beforrt sebei ismét vérezni kezdenek mind, s könnyek töltik szemeinket, a nélkül hogy mondhatnók, keserveink közül, melyik facsarta e cseppeket.

A kártya, melyre éltünket tevők, egyformán vesztethet, s legyen asszony, barát, dicsőség vagy a művészet, végre ha

koldúsok vagyunk, mi különbség, min veszítettük' vagyoununkat?

A bánat, mely veszített kedvesünkre int, mely róla szól, hozzá vezet szüntelenül: nem gyönyörtelen; kitől csak az élelet vétetett el, s ki érzi, hogy tőle mást a világ el nem rabolhata, hogy a szív, mely tőle elszakított, vérzett; hogy a kedves szemek érte könnyeznek, a kebel érte sohajtozik: az ne panaszkodjék. Boldogságának nagy omladéakai alatt sok dicső fekszik, mi még épen maradt, s az nem koldús, kinek egy nagy fájdalom marada birtokában.

Az út nehéz s göröngyös lehet melyen a művészet felé haladunk, a pont, melyhez érünk, azon célnál melyet ifjú korunkban magunknak kitűztünk, talán sokkal alantabb: de végre maga a törekvés is emeli lelkünket, s legalább nem kell a zajgó tömeggel vegyülnünk, s már ez is nyereség.

Vannak emberek, kiknek a társaság annyira szükséges, hogy még gondolni sem mernek magánosan; gyengébbek, mint hogy valamit tenni, hiúbbak mint hogy mások jóváhagyása nélkül ellenni tudnának, legalább föltételeiket közlik társaikkal; s habár sebes szófolyamuk közönségesen kevés gondolatot öröl, túrjuk: hisz a lúd zajt üt, ha vaskos testével egy ölnyre felszállt, míg a sas hallgatva emelkedik a fellegek közé.

Ne gondolja senki, hogy e világon elfelejtheti keserveit, bár miként őrizze szívét, bár mi szorgalmasan távozt-

tasson el mindent, mi őt a multa intheti, elvetve magától minden emléket, elkerülve minden szót: a természet megmarad, s változhatatlan szépségében megtartja multjának emlékeit, az ég kéken boltozik fölötte mint egykoron, a mező virágozva áll, s ég és föld multjára intik a szenvedőt; a langy nyári szellő keserveiről suttog, keserveit zúgja a vész hatalmas szavával, és a hová fordul, előtte bánata áll. Mit az eláradó szív egykor a természetre bízott, azt ez, mihelyt vele magunk maradunk, hiven elmondja ismét.

Ki századoknak élt, nem bánja, hogy a nép szikla, melynek viszhangjai csak akkor szólanak föl, ha tőle már távolabb állunk; tudja, hogy nőni, nem emeltetni kell, hogy nagygyá legyünk; s mind azon zaj, mely körülfogá, mind azon indulat, mely körülötte dühöng, legfeljebb azért indítja meg a nagy szívet, hogy mint tenger, vész között emelkedjék. Mindent mi nagyszerű, könnyen elbír a szív, legyen öröm vagy bánat; lásd egy világ fölött diadalmasan, vagy egy világ bánata alatt legörnyedve magadat: magasságodat vagy legalább erődöt érezheted, s mennyivel nagyobb terhed, annyival fönségesebb a gondolat, hogy elbírád; de ha a nép zajgó kiáltásai helyett csak alattomos rágalom sziszeg körülötted, ha nem a sokaság felindult árjait, melyek ellen úszva emelkedhetnél, ha nem elleneket látsz magad körül, kikkel szembeszállhatnál; ha minden arcz nyájasan mosolyg, minden kéz barátilag nyúlik elédbe, s a hová fordulsz csak tisztelet, csak hizelgő alázatosság tűnik föl; de tudod, hogy tiszta nevedet rágalom befertőzteté mocskával, hogy mind e mosolygó ajkak, mihelyt elfordulsz, becsületedet tépdeseik, hogy ez egész alávaló sokaság között nincs egy, ki magát jobbnak vagy legalább hasonlónak nem gondolná, s még is

nincs senki, kit kérdőre vonhass, senki, kinek alávalóságát szemére hányhatnád, kit megölhetnél, boszúdban! — egy véghetlen tompa zaj körülted, mely bűnösnek hirdet, s nem egy szó melyet kihallanál, s melynek mondhatnád: hazudsz! — oh ha ezt tapasztalád: akkor maradj nyugodtan, s bámulni foglak.

A sokaság azt emeli s hurezolja körül, ki magát karjainak akaratlanul átengedi: jobb alantabb állni, de önlábainkon.

Az épen legbusítóbb része végzetünknek, hogy éltünk azon szakaszában, mely egész jövőnkre kihat, majdnem közönségesen a véletlennek, vagy, mi még rosszabb, érzeketlen behatásoknak engedtetünk által, hogy mielőtt magunkat valamire elhatározhatnók, egész jövőnk nevelésünk által többnyire már elhatároztatott. — Mert ne bízzék senki a gyermek könnyelműségébe, s hogy, mert felejtteni tud, fájdalmai s örömei nyom nélkül menendnek át lelkén. Habár Lethe választja is el a férfit élete első korától, s ha az egyes emlék idővel eltűnik, s az egyes érzemény elveszti édes — vagy keserűségét: ő maga nem változott, s csak az lép ki a túlparton, ki az innensőn beszállt, arany ha salakját, salak ha aranyát vevé el nevelése. — Nem csak Newton lehullott almája az, mi e földön nagy következményeket szült, s lehetnek kisebb okok épen oly nagy következmények kútfejei, s vannak emberek, kiket egy szó, melylyel szülejök, vagy nevelőjök gyermeki érzeményöket sérté, embergyűlölökké tön.

Miként a fa, ha földjéből kiásod, másban is csak ugyan-
azon virágokat s gyümölcsöket termi: úgy a szív bár hány-
szor vesztve birtokát, nem változik szenvedései által.

Miben a szív egészen él, az világunkká válik, s legyen
haza vagy asszony, boldogíthat, mihelyest eléggé szeretjük,
hogy érette magunkról megfejtkezhetünk.

A nép soha nem felejtí virágozása korát, s habár szol-
gaság volna is, mi általa kitünő volt, visszakívánja a zsarno-
kot, ki nevét dicsőíté; mert minden önösségek között még is
a hiúság a legerősebb, s a nemzeti dicsőség oly valami, mi a
legutolsó hiúságának is nyújt legalább némi táplálékot.

A teher, melyet kedveseink vállairól a mieinkre ve-
szünk, kincscsé válik.

A természet, midőn a legfenségesebb érzeményeknek a
szavakat megtagadá, egyszersmind pótlékul azt adá nekik,
hogy minden szóban, bár mily conventionalis értelemben
használják is azt mások, magát egészen kifejezhesse, s rokon
keblüektől egészen megértethessék. — Beszélj az időről ked-
veseddel, ha szeretsz, vagy tánczról, vagy akármiről, mind-
egy; beszédünk olyan, mint a harangszó, melyben mindenik
azt hallja, mi épen akkor tölti el lelkét, s melynél még az
egyik mély keservben könyezik, mert tudja, hogy megholt
kedvesét kísérik e hangok a temetőhöz: a másik gondolva,
hogy harangoznak, nyugodalmasan igazítja óráját.

Minden kormányban jut helye az erénynek, minde-
nikben befészkelheti magát a gonózság, mert ennek, mint
minden alapítmányinknak határa természetünk, mely sem a
jóban, sem a gonoszban tökéletességet nem enged.

Ne csodálj semmit; nincs fa oly magas, mely egykor
mag nem lett volna, s nem inkább a földnek, melybe vélet-
lenül esett, mint magának köszönheté nagyságát; senkit meg
ne vess, mert a csiga, mely a tenger fenekén leül, egy világ-
rész talpköve lehet, s nem tudhatod előre, mennyire nő az,
mi kezdetben oly csekélynek látszott.

Az élet legnagyobb pillanatai nem a külvilágtól füg-
genek, e világ csak festéktáblája lételünknek, melyen a lélek
színeket talál, de csak hogy önmaga teremtsé képét; a szív
külön történetét éli, s egy bús gondolat, mely a közélet kö-
rében véletlenül fölmerül, egy nyájas álom, mely keblének
homályában rejtve, egyszerre felcsillog bámult képzele előtt,
több lehet egész életére nézve e világ minden történeteinél.

Játékos az ember, kit csalfa sorsa előbb nyerni hagy, s
mikor végre szerencséje változik, s kockái először fordulnak
ellene, mikor először gyanítja, hogy veszteni is lehet: akkor
néha egész jövődjét látja egyszerre maga előtt, s elborzad.

Csodálatos látmány! ha nem tudnók, hogy az emberi
nem történeteiben sokat, mit az idő halálra szánt, gyűlölés

tarta fenn; s hogy mit a nép büszkesége levert, azt egyesek hiúsága néha feltámaszthatja ismét.

Ki századunkban a születés különbségeit védné, a természetjog sértőjének tartatnék, mint egykor az, ki egyenlőségről álmodott volna.

E földet megváltoztatni nem fogja senki, s habár száz s ezer új elv s rendszer tűnik föl láthatárunkon, az emberi szív, mint a fa, száz tavasz sugárai alatt, ugyanazon növényeket fogja teremni.

Oh hidd el, az öröm minden szívben talál helyet, s ha annyi embert találsz, kiknél ez érzemény oly ritkán, vagy soha föl nem szólal, légy meggyőződve, csak a sugár hiányzik e memnon oszlopának.

Egy darab száraz kenyér, melyet a koldusasszony gyermekével oszt, egész menyországot zárhat magába; minden dolognak érdeke csak helyzetünktől függ, mely képzetünket határozza, s a szerencse végre nem más, mint az, mit annak gondolunk. Ha érteni akarod az örömet, ne nézd soha a jelent; nézd a vigadó multját, s át fogod látni, hogy minden csak a mult s jelen közötti különbségtől függ, s maga a köny, mely a fájdalom-szorongatott szívnek enyhét ad, nagyobb kincs lehet, India minden gyöngyeinél.

Kiket jövőjük szétvezet, azokat a mult, bár mi szép legyen, össze nem tarthatja.

A szerencsétlenség nem más, mint azon különbség, mely kívánataink és a való között létezik, s ha korunkban több szerencsétlen embert látunk, mint talán valaha, mióta a világ áll, oka bizonyára leginkább az, hogy ezen különbség soha nagyobb nem vala, mint épen most.

A szabadság s uralkodás eszméi közel állnak egymáshoz, s ha majdan minden zendülés romjain zsarnokot látunk emelkedni, oka az: hogy miután a nép izgalmaiban elfáradott, mindig egyesek maradnak, kik vágyait megtarták; uralkodás nem egyéb, mint a szabadságnak azon legnagyobb foka, melyen nem csak önerőnkkel élhetünk, de másokét is magunkévá tehetjük, s Caesarhoz nem áll közelébb senki, mint Brutus, ki őt legyilkolá.

Körünk behatásai erősebbek, mint a világé, s ki házánál boldog, azt országos gondjai sokára el nem szomoríthatják.

Századunkban az neveltséges, sőt néha alig érthető, miként találkoznak emberek, kik, miután oly nagy dolgokat történni láttak, még időt találnak a középkori kicsiségek fölkeresésére, s kedvet, őseik hőstetteiről szólni, hol az utcán alig találnak embert, kinek óriási csatákban ne lettek volna atyafiai; de ki tehet róla, könnyebb egész osztályokat megsemmisíteni, mint előítéleteiket; s ez egynek legalább menteségül szolgálhat az, hogy erényeket alkota; s ha mást nem, legalább a legnemesebb érzelmeknek neveit hagyá korunknak, ha nem is élő példákat, legalább az erények tradícióját, utánzásra.

Senkinek nem szükségesebb a következetesség, mint annak, ki zsarnoki hatalmat úz; mihelyt egyszer elfelejti, hogy annak, ki uralkodik, éldelni nem lehet; mihelyt egyszer szívére hallgat, s csak mások javára akarja használni hatalmát; mihelyt egyszer a lánczok közé, melyekkel népét leköté, a háladatosságot is fölvevé: ereje megszűnt, a láncz épen ez utolsó szemnél fog megszakadni, s ő akkor veszti hatalmát, mikor talán először vala érdemes viselésére.

Boldogság nem örömeinktől függ, sőt néha közelebb áll a fájdalomhoz; miként a föld soha több virágot nem hajt, mint miután sokáig téli álmában kopáran állt; miként a nap legszebb pillanatja az, mely épen az éjre következik: így szívünk akkor telik el legszebb érzeményekkel, akkor sugározik legtisztább fényben, miután soká kopáran, soká sötétben állt; mintha az örömnnek is könyek kellenének, mint a napnak eső, hogy a téren fölépíthesse szívárványát sugárral.

Idegen előítéleteket nem értünk, s kárhoztatunk vagy nevetünk, s mégis magok az okok, melyekkel ellenök fellépünk, sokszor, sőt közönségesen nem egyebek, mint ismét előítéletek.

Sok szükséges arra, hogy boldogok legyünk: mert a szív soha nem kevésbbé elég önmagának, mint örömei közt. Hogy boldognak érezzük magunkat, szükség, hogy minden egyhangban legyen körülöttünk, hogy sehol fájdalom ne lépjen előnkbe, sehol még csak érzéketlenség se, mert miként a rózsza, úgy a szív is, mennyivel inkább nyílik virágzás közt, annyival könnyebben veszti leveleit a legkisebb érintésnél.

Csak szívünk azon kimeríthetlen forrás, melyből beszélgetésünk unalom nélkül foly; ha ez hallgat: az egész világ nem elég csak egy óra kellemetes eltöltésére.

Százszor könnyebben foszthatod meg a boldogot örömeitől, mint a szerencsétlent bánatától, mely egyetlen tulajdona, s melyhez mint a hajótörött hajója darabjaihoz, kétségbeesett állhatatossággal ragaszkodik; mert érzi, hogy más nincs, mi által fennúszhatnék.

Kit nagyravágyás kiskörű szerencséből ki nem ragad, ki csak mint ember akar élni az emberek között, s szabad lehet, mert parancsolni nem akar: az magában szerencsés.

Van valami e földön, mit századaink el nem rontanak, s annyi változás el nem rombolhat: a művészet teremtményei, s a szépnek érzete emberi kebleinkben.

Bár mit képzeljen hiúságunk, milliók közül nincs talán egy, ki azon társaság befolyásának, melyben él, ellent tudna állni.

Boldog, kinek szilárd lelket ada az ég, kinek oly szív jutott, mely önerejének érzetével, független magányban állhat e világon; a fát, mely magánosan áll, könnyebben ledönti a vész, de ő szabadon fejlődhetett, ágait nem gátolá semmi növényben, sudara szétterjedett, csúcsa felnőtt, mit a mag csirában horda, az teljesült; s boldog, ki mint az ág,

csak egy nagyobb egész részének érezi magát, ki a földdel összeköttetésben nincs, mint a tő által, melyen felnőtt; ki belőle szívja erejét, ki véle dől, s véle virágozik, egy része zöldjének, egy része a nagy árnyéknak, mely körülötte sötétlik; boldogtalan csak az, kit vágyai természetes körétől elkülönöznek, s kit gyengesége függetlennek lenni nem enged.

Önzőknek születünk; a gyermek első játékaiban már főszemélynek tekinti önmagát; az ifju áldozik, de önérzemé-
nyeinek; a férfi fárad, de öncéljaiért; de adj egy nagy fájdalmat a kebelnek, rontsd el reményeit, tedd nyomorulttá, hogy önzésének célját magában ne kereshesse többé, s látni fogod mivé lett. Lelkének Isteni szikrája kitör a sors csapásai alatt, a szív érzi, hogy éledeletnél magasabbra teremtettet.

Az ég úgy alkotta sziveinket, hogy nem csak jó tetteink, de még jó szándékaink se maradjanak jutalom nélkül, s ki elég erős magáról megfeledkezni, az látni fogja mindig, hogy ha mást nem is, legalább magát boldogítja.

Ki mély sebet hord, az csak ha magát szükségesnek érzi, türetheti létét; ki multjára nem tekinthet vissza, annak jövő kell, melyben áldoznia lehessen; a boldognak is kínos a magány, — annak, ki szenvedett türehtlen.

Viszhang sokszorozza szavunkat, s így rokon érzet igaz bánatot, de asszony szenvedései nem olyanok, melyeket vigasztalhatni; szive lágyabb, mint hogy józan okoskodások

benne viszhangot találhatnának; s habár milliónyi csillagokat mutatnak egén, ő tudja, hogy napja leáldozott, s a fénypontok között csak éjéről emlékezik, mely körülötte sötétlik.

Emberek, mint a viszhang, annyival szótalanabbak, mennyivel közelebb állnak egymáshoz.

Szokni kell a szívnek a gyönyörhöz is; s ki szerencsét nem ismer, annak az ég ne adjon boldogságot, ne adjon szerelmet, szíve nem bírná el.

Míg az, ki csak eszméknél él, soha egészen boldogtalan nem lehet, mert a síron túl is maradnak reményei: az önös mindig s egészen azzá válik, mihelyt személyes reményeit eltűnni látja.

Korunk a szenvedelem bélyegét keresi az arcokon; szépséget, de szétrontra bánatjaiban; erőt, de megtörve sorsa nehéz csapásaitól; nyugalmat, de milyen az éjé, teli sötét-séggel; egy szóval — mert csak az szép minden kornak, mi-ben gondolata képesül — a fájdalmat. Az arc, mely más-t mutat, nem tetszhetik a kornak, mely csak ezt értheti.

Az asszonyi szív nem oly tudomány, melyet huszonkét esztendősen korunkban megtanulhatnánk.

Vannak emberek, kikkel nagyobb megbántás nem történhetik, mintha más emberekkel egy teremben találkoznak, s mint Isten nagy világán a ragyogó nap alatt, úgy kis világuk gyertyafényében magok mellett lényeket látnak, melyeket hasonlóknak ismerni nem akarnak, s szolgálknak tartaniok nem szabad.

Csak ha boldogítál, felejtethed, hogy magad boldog nem valál; csak a köny, melyet más szemekből letöröltél, enyhíti valóban fájdalmidat.

Mi rejtélyes erő tölti sziveinket, hogy soha vágyani, soha reményleni egészen meg nem szünhetünk? s annyi vesztések után ábrándjaink közül mindig megtartunk egyet, melyből föltételünket alkotjuk.

Az erős, mint tölgy a vészben, ellenállva ledöntetik az ellenkező sors csapásai alatt, a gyenge, mint a mag, melyet a fergeteg felkapott, csak helyét változtatja: de amaz újra kihajthat tövéből, ez körülhányatva elszárad.

A kicsi emberszívnek oly kevés kell, hogy meginduljon; a leggyengébb légvonatban hány levél ingadozik, hány szakad le tövéről; egy napsugár milliónyi virágokat nyit és fonyaszt; egy negyedórányi eső ezer feregivadékot elől s teremt: s mégis mennyivel vagyunk gyengébbek ezeknél mi, kiket egy gondolat boldog- vagy nyomorulttá tehet, s kik, ha tisztán láthatnók sokszor azt, mi éltünk sorsát elhatározó, talán könnyörülve elmosolyodnánk önnyomorultságunkon.

Tenger a szív s ha megszűnt a vész, mely árajait fölveré,
öndagályától emelkedik.

Kinek belsejében annyi vádoló szó hangzik, ki a multa tekintve érezi, hogy léte haszontalan vala, az ne várjon nyugalmat. Csak fellegtelen égnek, csak tiszta emberi kebelnek adatott ez.

Jaj annak, kit szívének iránya vagy szerencsétlenség egyszer szomorú életnézethez vezettek, bármi kedvező körülményekbe állítsa is őt később végzete, öröme mégis megszűnt. Rejtélyes értelmű könyv a világ, bánatot találni minden lapon s vigasztalást; árnyékot vet minden fa, melyre a nap tiszta világa lesüt; méz tölti a virágkehelyt, de nem hiányzik keserősége; s ki egyszer a dolgoknak bús értelmét felfogá, az keseregni fog, bár merre forduljon; hisz a szív is, mint a könyv, minden érintésnél mindig csak a legolvasottabb helyen nyílik meg.

Vannak az életben állapotok, melyekben a magány szükséggé válik; ha szívünk érzi, hogy gyönyöre nagyobb mintsem hogy valaki megfoghatná, vagy hogy boldogsága romjain állva sejdíti, hogy keservét senki sem értheti: a szív inkább magába vonúl vissza, inkább magánosan hordja nehéz terhét, minthogy idegennel osztaná.

Szenvedésben nincs semmi vigasztalóbb, mint ha utazunk. Mig hon vagyunk, mindenki ismeri, mintegy osztja bánatunkat; minden, mit látunk, rá int, s bár körülfogva

emberektől, ők inkább részt vesznek szomorúságunkban, mint hogy belőle kiragadhatnának. Künn új körbe lépünk, új emberek közé; senki nem sejdíti, senki nem bánja, hogy szenvedénk, nem közelíthetünk senkihez a nélkül, hogy magunkból kilépünk; át kezdjük látni, hogy létünk egy pont a világban, s szenvedéseink kisebbeknek látszanak, miután önfontosságunk kisebbedett szemeink előtt, s meggyőződünk, hogy e világon, hol minden keserv hasonlót találja, csak ritkán akadunk oly emberre, kit joggal irigyelhetnénk.

A ki soha nagy világban nem élt, s e társaság úgy nevezett vigalmaiban nem részesült, s egy terembe lépve, a ragyogó gyertyákat látja, s alattok a mosolygó asszonyokat, a fontos arczokkal csevegő férfiakat, s a nyájas háziasszonyt gőzölgő thea-katlana mellett: az nem fogja gyanítani, mennyi gyűlölet, mennyi irigység, s sokszor mi mély fájdalmak rejlenek e derült felszín alatt. A teremben, mint a világban, az első érzemény, melylyel föllépünk, örömteli; s néha sok idő kell, míg a bájló csalódás eltűnik, s az ember átlátja, hogy e társaság is, mint minden egyéb, önösségekből áll, melyeket hiúság vagy szükség összetart, de a nélkül hogy összeforrasztaná; míg átlátja, hogy mind e lények, kik oly közel állnak egymáshoz, az ég csillagaihoz hasonló, melyek látszólag egymás mellett ragyogva, milliónyi mértföldekre ragyognak; míg végre átlátja, hogy az egész társaság, mely oly barátilag simul hozzája, mihelyt nehéz napjai jövendenek, ellene leend, a tengerhez hasonló, mely a hajót, miután ringatva hordá körül, — mihelyt zátonyra jött, szétdulja hullámmal.

Oh mik a te vészeid ifjú! ki még egy nagy virágteli világot bírsz, s kit ha szenvedélyei elvonultak, legfelebb egy köny int mult fájdalmaira; mik a férfi szenvedéseire képest, ki virágot nem veszthet vészek által, s utánok mégis csak hideg, örömtelen nyugalmat talál.

Vannak, kik azt hiszik, hogy édesebb szeretők vagy barátok között nincs, mint rövid viszázkodás után megbékülés. Csalatkoznak. Mint nyári vészek után, bármi rövidiek legyenek, s bármi tisztán ragyogjon a nap, ha elvonultak, a levegő mindig kihűl: úgy mindig hidegség marad vissza viszázkodásainkból, s ha nem is más, legalább az, ki magát hibásnak érzi, el nem szokta felejteni a pillanat keserűségét. Hasztalan tagadja szívünk, hasztalan ragaszkodunk lelkünk minden erejével barátunkhoz ismét, inkább iparkodunk felejteni, minthogy valóban felejténk; s barátságunk, megszakadva egyenlő folyásában, olyan mint a patak, mely ha a zuhanáson átment, sima tükörré egyesül ismét, de nem választhatja ki iszapját, melyet estében fölvert.

A műveltség az érzemény szavait s jeleit oly annyira magáévé tévé, hogy a való érzeménynek hallgatásnál egyéb nem marad; s ki ne kételkednék a való aranyon is, miután annyi hamis pénz forog az emberek között? s ki ne vonulna inkább vissza azon társaságtól, melyben szívének táplálékot nem talál? De nem állhatunk magánosan e földön; miként az ember legnagyobb gyönyörei épen szükségeiből fejlődnek ki, melyek embertársai szeretetéhez folyamodni, s ez érzemény áldásait éldelni tanítják: úgy válik a magánosnál kinná a gyönyör is, mert vele csak inkább érezteti elhagyottságát. Az

ember, hajdani daliaként, erős pánczéllal s pajzsával védheti magát ellenei csapásai ellen, de el nem bírhatja sokáig biztonságának nehéz terhét; s ha önjét várként hideg falakkal körülfogá, csak hamar rabnak érezi magát, ha látja, hogy a fal, mely őt elleneitől mentve tartja, egyszersmind az, mely az egész világból kizárja.

Mint kit egy napsugár álmából ébreszt, könyezve nyitja szemeit a nem szokott világosságnak: így jut könyezve ön — s az emberek ismeretéhez az ember; de egykor oda kell jutnia; s jobb, ha akkor ébresztetik, mikor még a föld korányi világában ezer más éldeletet nyújt álmai helyett, mint tikkasztó délkor, hol nem marad hátra más, mint árnyékot keresnie. — Csalódások nem tarthatnak örökké, s habár az, mely ifju korunkban mindenünket eltölté, hogy mást magunknál inkább szeretünk, a legszebb — meg kell szűnni ennek is. Önös az ember természete által, ősi tulajdona ez, melyből kivetköznie nem lehet, s melyből hibái s erényei egyformán fejlődnek. Ifju korunkban, hol magát még magasabb lénynek véli az ember, mintsem hogy egész lételetoly csekély tárgynak áldozná mint önmaga, hazánknak, a művészetnek, vagy kedvesünknek élünk; de vajjon nem keressük-e ezekben is csak önmegelégedésünket? s ha később iparkodásaink változnak, nem változtak-e inkább örömeink tárgyai, mint azon benszületett kíváнат, mely az öröm felkeresésére ösztönze? S a ferfi, ki eléggé szerencsétlen, hogy szívét hírvágy többé nem dobogtatja, ki ezer tapasztalások után végre átlátá, hogy embertársait nem boldogíthatja, s ki miután hajójából szélvész közt minden kincseket a tengerbe vetve, csak önélteért küzködik a habokkal, vajjon miben különbözik az

ifjutól? egy kikötőhöz iparkodnak, csakhogy az egyik boldogtalanabb, s inkább érdemli szánakozásunkat.

Minden ember önköre szerint itéli a világot, s mert benne csak rokon érzetűeket tűr, olyannak látja közönségesen mint kívánja; s ha a legtúlságosabb véleményűt kérdezed, keveset találsz, ki többségről nem álmodoznék, főkép ha emlékei mellette szólnak. Ezért ragaszkodik minden legyőzött párt annyira legkisebb emlékihez, ezért akarja feltartani legalább a formát, miután valója elveszett, mint a régi aegyiptiak, kik halottaik testét balzsamozva eltarták, mert hívék, hogy egykor a lélek visszajő, s mult lakát fel fogja keresni. Hasztalan csalódás! a levágott fa nem fog kihajtani többé, de a mag, mely midőn földre terítettett, leहुल्ल, egykor felnő, s ugyanazon gyümölcsöket hordja. Ez lehet vigasztalása minden legyőzött pártnak; az emberi nem sorsa nem leend boldogabb veszte által, s a jövő ivadék túrni fogja azt, mi ellen az ősök küzködtek; mig végre ismét harczra kél, s ismét győz, hogy ismét szenvedjen; ez végzetünk. Végre még is megmarad mindenkinek reménye, s habár az emberi nem nagyrészt csak olyanokból áll, kik vagy előre vagy hátra akarnának menni, s habár minden eszmének vannak jósai, kik előre láták, s Donquixotjai, kik mellette küzködnek, ha már rég elavult: a világ fennáll, s politikus fogalmak végre csak azt tevék boldogtalanná, ki úgy is boldog nem lehetett.

Kinek fájdalmai a külvilágtól jönek, azt az idő vigasztalja; mennyivel távolabbra jó szenvedéseitől, annyival kisebbnek látszanak, míg végre szemei elől eltűntek; s kinek akkor eszébe nem jut, hogy miként mögötte csak szenvedések

állnak, úgy azok állanak talán előtte is, az megnyugodhatik, sőt talán örülhet emlékeinek, mert azt hiszi, hogy a rá mért terhet már elviselte. Mint a gyermek, ki, mihelyt tőle játékaikat elvevéd, pillanatnyi sírás után másokhoz nyúl, s végre mindentől megfosztva, a föld porában leli játszószerét: ilyen az ember. Míg a szív magában hordja az öröm csiráját, addig hasztalan sujt le rá a sors, ő örömeiket fog találni mindenütt; de ki önmagában hordja kínjait, annak hasztalan múlnak évei, azt hasztalan vigasztalod új adományokkal. Mit ér, ha a vaknak új képeket állítasz szemei elé, s mit a szívbetegnek, ha új éldeletet adsz: a hiba magában fekszik, s azt nem gyógyíthatod. Ne gondold, hogy az idő gyógyereje ellentállhatlan; csak elmúlt fájdalmidat felejteti, de nem szoktathat azokhoz, melyek még szivedet töltik; miként a tenger habjai a sziklát, mely csak mellettök áll, sokáig mosva, végre ledöntik, míg az, mely mélyében fekszik, szigetté nő: úgy tesz az idő fájdalmainkkal, a külsőket lerontja, de azok, melyeket kebleinkben hordunk, növekednek azalatt.

Az embernek jövője a múltban fekszik egészen, s miként, ha egyszer az idő viszontagságai vetéseidnek csiráit elronták, hasztalan árasztja el felettök meleg sugárait a nap, úgy az életben; a férfiúság derült napjai nem virágoztathatják a csemetét, mely csirájában elromlott. Oh míg felejteni nem taníthatasz, hasztalan szólsz új reményekről.

Nap a boldogság, mely örök távolban ragyog fölöttünk, s mi-e földet világgal tölti, s melegével kevés virágait kifejti, csak a remény, e messze fény áldott sugárzata.

Boldognál, kire nagy öröm vár, türelmetlenebb ember nincs a világon. Mihelyest reményei bizonyosságokká váltak, mihelyest közte s az öröm között csak az idő fekszik, mint egy térség, mely a vándort céljától távol tartja még, de azt akadály nélkül láttatja, az öröm helyébe, melyet remény máskor nyújt, a türelmetlenség kínjai lépnek. — Szomorú ironiája végzetünknek, hogy épen azon kevés óra hosszasága ellen panaszkodunk, melyekben boldogok lehetnénk; épen azon évek elfolyásáért sohajtozunk, melyekben ifju szivünk még örömeket éldelehet! — Később az ember reményeivel elveszti nyugtalanságát, körülötte, halmozott akadályok szemét a távolban tévelyegni nem engedik, szivét magas vágyai bántani megszűntek. Jól tudja, hogy boldog többé nem lehet s örülni kezd; örülni minden akadályon, melyet legyőzött, minden egyes virágnak, melyet útja körül talált, minden nyugpontnak, melyen megpihenhetett. Ismered a regét a sybillinus könyvekről; midőn a jósné kilencz könyvét hozá a királynak, ő sokalva az árt, nem vevé meg; s miután a sybill hármát megégetve, ismét visszatért s ugyanazon árt kéré, a király már habozni kezdé; de midőn végre a sybill a három végsőért az egész árt kéré még egyszer, akkor a király megvevé a könyveket, s különös papokat rendelt őrzésökre. Ilyen az élet; mi mint egész becstelennek látszott, azért később többnyire, hacsak egy része marad, minden árt megadnánk.

A szívnek ünnepek kellenek, hol érzelmének egész pompáját kitarhassa. Legyen viszontlátás vagy félelem, vagy kiállott veszélyek után öröm, mindegy; a szívnek remegni kell, hogy éljen; nyugalom, halál.

Páris oly világ, melyben a koldustól a millionariusig mindenki külön reményeit s csalódásait találja, melyben mindenki előtt más látkör nyílik, miként a társas élet alantabb vagy magasabb fokán áll; melyben minden gondolatnak bizonyítványát s ellenmondását találhatod, mintha a végzet azért egyesítette volna az emberi lét minden különbözőségeit ez egy helyen, hogy egyszerre láthassuk, mi egyenlőn nyomorult mindenik.

Ez életben, hol annyiszor csalódunk, nem jó hajónkat egy horgonyra bízunk; nem jó egész boldogságunkat egy, bármi fennséges tárgyba vagy személybe helyeznünk. — Mint a dús nem egy helyre teszi pénzét, sőt külföldi országokba küldi néha vagyonának egy részét, hogy itt megfosztva, legalább mindig valamie maradjon, mi tovább kamatol: ilyen legyen az ember; mennyivel több kártyákra teszi szíve kincsét, annyal biztosabb, hogy mindenét elveszteni nem fogja. Napoleon fia képénél vigasztalá magát egy nagy világ veszte után; s hány embernek nyújta ismét enyhét a világi zaj, egy kedves lény veszténél.

Könnyebb a természet vészeinek parancsolni, mint azoknak, melyek szívünkben dúlnak.

A gyermek mosolygó arczeit komor redőkkel szántja át az idő, s nem őszült meg senki még a nélkül hogy látná, miként minden font arany, melyet a szív aknájából felhozunk, nagy ürességet hagy maga után, s minden, mit a sors élvezetben ad, kölcsön, mely által első pillanatban gazda-

goknak érezzük magunkat, de melynek soha el nem engedtetnek kamatai.

A szív mindent könnyebben tűr, mint nem rég vesztett szerencse- emlékeit, s maga a sír, melyben egy kedvesünk hamvad, nem tölti annyi bánattal lelkünket, mint azon hely, melyen utolszor keblünkhöz szorítók.

Oh az ifju, erejének lángérezetében, midőn a korlátokat, melyek közé őt kegyes végzete szorítá, átkozva, tettek, dicsőség után vágyódik: nem gondolná, hogy azon éveket, melyektől annyit várt, átélve, emlékei között kedvesebb majdan nem leend, mint gyermekségének megvetett örömei! Ilyen az élet: egy hosszú, végetlen vágyódás az után, mit vagy már bírtunk, vagy csak reménylünk, s minek örömeit ismét nem akkor élveztük, vagy fogjuk élvezni, mikor a pillanat jelen volt, hanem mindig vagy előbb, mint reményt, vagy később, mint emléket.

Ha szerencsénk elveszett, ha végre még minden vigasztalás reménye is eltűnt, akkor az embernek csak nyugalom kell, s azon apathia, mely érzeményeit előli, de érzeményeivel egyszersmind nagy bánatát.

Nincs körülmény, melyben boldogok nem lehetnénk, de vannak emberek, kik egyben sem lehetnek boldogok, s ezeknek csak egy kötelességük marad: nem fáradni az elérhetlen után, azaz kilépni a világból s magánosan hordani fájdalmu-

kat. Ki az emberek körében megelégedést nem talál, boldogtalanná tesz mindenkit, kivel társaságba lép; az asszony, ki szeretve simul szívéhez, a gyermek, ki térdéhez ragaszkodik, a barát, ki jobbát szorítja, mind rossz kedvének áldozatai. Megelégedéssel tartozunk azoknak, kik rajtunk szeretve függnek, s a ki ezt nem találja, az vonuljon magányba, s legalább azon nehéz szemrehányástól, hogy másokat boldogtalanokká tett, könnyítse lelkét! — Nem tavasz, nem a nap meleg sugarai, nem a langy nyári eső borítja lombbal a fá ágait, önbelsejében fekszik az erő, mely őt zöldelni készíti, s nélküle a nap még inkább elszáritja galyait, az eső csak elrohasztja.

Meggondolhatod előre, hogy fogod művelni földedet, s mit fogsz aratni vetésed után; meggondolhatod, miként építed házádat, hogy az tartós legyen, s biztos védhelyet nyujtson agg napjaidra; de nem jövendődet. — Egy gondolat véletlen lelkedre esve, mint a mag, melyet az őszi szellő a földre hint — ettől függ jövendőd, s jaj neked, ha e gondolat, mely lelkedben nagygyá, nőtt, mely egész léted fölött elborítja ágait, s mintegy életeddal összeforrt, körülményeiddel ellenkezésben áll, s azokat nem változtathatod.

A végzet, mely az embernek ön helyzete meghatározására oly kevés befolyást adott, pótléku úgy alkotta szívét, hogy minden helyzetbe végre be tudjon szokni.

Nagy fájdalokat a természet bájai nem felejtethetnek el, de elveszik keservöket; a szenvedélyes bánat helyett, melyet emberek között vagy szobánkba zárkózva érezünk,

szelid szomorúság tölti lelkünket, úgy látszik, mintha az egész természet részt venne fájdalmunkban, mintha minden csillag sajnálkozva nézne le reánk; — a nagy láthatáron körültekintve, érezzük egész parányiságunkat, önszerencsétlenségünk kisebbnek látszik, midőn eszünkbe jut, mily kevés s mily mulékony egész létünk.

Kevés ember van a világon, ki ha jó álomból ébresztetik, nem vesztene igen sokat.

Emberi természetünk: ha oly helyzetbe jutottunk, honnan semmi kedvező kilátás nem nyílik, a kisebb roszhoz kötjük reményhorgonyunkat, de egy napig sem maradhatunk remény nélkül.

Valamint az erőmű, ha hasztalan vesztegelt, idővel elrozsdásodik, s annyival fényesebb, mennyivel szüntelenebbül dolgozott: úgy az ember, ki egész éltén át dolgozik, el nem veszti díszét öreg napjaiban.

Ha az emberi társaságban a bolondok s gonoszok még oly nagy többségben volnának is, azon kevés józan s becsületes ember, kit benne találhatunk, megérdemli, hogy mint a gyöngyhalász, őket keresve, a társaság mocskos habjaiba merüljünk.

Ki egyszer feljutott, mennyivel könnyebb, annyival kevesebb fáradsággal feltarthatja magát a hír ingó hullámain.

Minden nagy s szépnek, mit e világon látunk, meg van karikaturája, mely vele majdnem egyszerre támad.

A legnagyobb férfi, kinek tetteit századok magasztalják, közelebből tekintve, végre mégis csak ember, s a legnagyobb gonosztevő, kitől undorodva elfordulunk, szinté még ember marad; a tettek, melyeket amannál bámulánk, ennél borzadással említünk, csak egy egész életnek egyes pillanatai, s valamint a nagy férfiban az emberi természet számos gyengeségei, úgy a legnagyobb gonosztevőben egyes jó tulajdonok megmaradnak.

Az emberek nagy részének jelleme külső hatások által fejlődik, mintegy viszhang a szív, azon hangon felel, melyen megszólíttatott, s a legnagyobb gonosztevő, kit sorsának ki-méletlen érintései s az emberek igazságtalansága elvadítá-nak, hol való részvétet lát, ritkán állhat ellent e szelid befolyásnak.

Boldog a gyermekkor, a férfi, ha élete minden céljait elérte, diadala legszebb pillanatában vágyódva tekint vissza ártatlan játékaiba, s szívesen fölcserélné babérját a vegyületlen örömekért, melyeket akkor élvezett.

Keveseket ismerek, kik a közfigyelmet másokkal szívesen megosztanák.

Az emberek részvétét elutasíthatjuk magunktól, de kíváncsiságukat bizonyosan nem.

A gyöngy is csak akkor nyeri egész becsét, ha átfúrva, a többiek közé felsoroltathatik; az ember akkor ér legtöbbit, ha természetes sorából ki nem lép.

Hány embernek élete hasonló az órához, melynek minden kereke szüntelen forog, melynek lógonya ugyanazon helyen jár föl s alá, s melynek más célja nincs, mint hogy a mutató végső órájához jöjön.

Ki áll oly magasan, hogy előre mondhatná: Ezen ember, kit megvetek, sorsomra soha befolyással bírni nem fog! Miként a legnagyobb tények néha a legkisebb körülményeknek következei: úgy a legszerűebb körökben elfolyt élet néha a legnagyobb világtörténetekkel áll összefüggésben; s lehetnek, sőt vannak bizonyosan számtalan esetek, hol egy vagy más valaki nem válik szabóvá, ha Napoleon sz. Ilona szigetére nem jó. Ki ismeri az összefüggést, melyben az egyes emberek élete áll, mely a jónak és gonosznak, a magasan álló s az alávalónak sorsát egymástól föltételezi? bizonyos csak az, hogy nincs hang oly távol álló, mely életünk harmoniájával nem vegyülhetne, vagy azt nem ronthatná meg, — s miért vagyunk hát büszkék?

Élete különböző korszakaiban minden ember átment a hibáknak majdnem minden nemein, s alig mondott ember-társai ellen olyat, mit néha magára is ne alkalmazhatott volna.

Az emberek az igazságot, mint az aranyat, akkor becsülik leginkább, ha elég lágy, s mindenfelé csavartathatik.

Nálunk a politika valóságos mindennapi kenyér, melyet mindenikünk él, s sok, kinek semmi más eledele nincs, néha gyomrát is elrontja.

Kit önkeble vádol, annak nincsenek reményei.

Mely ifju tudja, hogy azon eszmék, mikért lelkének egész hatalmával lángol, szebbek, mint hogy életbe léptetésüket remélhetné, s hogy azok, miknek létesítésére nézve munkás lehet, nem érdemlik, hogy érték lelkesüljön.

Mint a homokoszlop, melyet a fergeteg a pusztán felkapott, s mely a vándor karavánt eltakarja, — mint a lavina, mely midőn a bérczről dörögve a völgybe zuhan, erdőt s falut magával ragad: ilyen a tömeg mozdulataiban, elem, melynek hatása fenséges, nagyszerű s borzasztó lehet, de melynek akaratlan hatalmát becsülni ép oly balgatagság, mint iránta megvetést színelni; a legjózanabb, vigyázni, hogy vele érintkezésbe ne jöjj.

Miután e földön teljes tökélyt találunk nem lehet, jobb olyanhoz ragaszkodni, kinek tévedései a főből, mint olyanhoz, kinek hibái a szívből erednek.

Egy nagy taposó malom az élet, melyben ha lesülyedni nem akarunk, előre kell iparkodnunk, s ezen emelkedési vágy, mely az egészt mozgásban tartja, szükséges az egyesnek boldogságára is, de csak annyiban, a mennyiben a legközelébbi lépéseknél túl nem terjed; mint a tudományokban, úgy az életben a legnehezebb, de egyszersmind a legszükségesebb, kijelelni a határokat, melyek közé munkásságunkat szorítani akarjuk, s ki ezt nem teszi, túlfeszített vágyai által mindig szerencsétlenné válik.

Csalódik, ki azt hiszi, hogy ifju korában gyengének mutatkozott, később, mint férfiú szilárdabb jelleművé válhatik; sőt valamint az, ki meredek hegyen állva, lefelé kezd sietni, akaratlanul szaladásnak indul minél tovább ért: úgy az ember, pályája kezdetén, midőn ifju lelkét még lelkesedés tölti, könnyebben állhat ellen, mint később, midőn már egy bizonyos irányban elragadtatá magát.

Kit az ég hiunak teremtett, nem arra való, hogy magának magasabb vagy távolabb fekvő czélokat tűzzön ki. A hiuság szüntelen kielégítés után vágyódik, neki minden szavára taps, minden tetteért dicséret, minden pillanatban magasztalók kellenek, s magasabb czélok kivívása csak azoknak adatik jutalmul, kik mind ezeket nélkülözni tudják.

Minden hiu ember könnyen változtatja hiusága tárgyait, s ha magát egy téren reményeitől megfosztva látja, vágyait más s néha ellenkező czélok felé fordítja.

Becsületes embernek barátsága ép oly jótéteménye az Istennek, mintha egy nagy férfi szeretetét nyerhettük meg.

Alig van ember, kiben közelebb ismeretség után igen sok szeretetre méltót ne találhatnánk.

Ha a szívek megváltak, minek fogódzanak kezeink? ők az egymástól távozókat nem fogják együtt tartani.

Ritka az, ki azon ember iránt, kit megsértett, főképp ha hibáját jóvá nem teheti, néha a gyűlölségnek egy nemét nem érzene keblében. Vétkes tetteinknek érzete oly kínzó, hogy tőle menekülni akarván, mindenhez folyamodunk, s inkább igazságtalanná válunk egész világ iránt, hogy sem a kínzó igazságot önmagunknak megvalljuk.

Ha az emberek oly nagylelkűleg bánnának mindennel a mit birnak, mint gondolataikkal, való boldogság volna élni! Egyéb birtokunkra nézve abban gyönyörködünk, hogy másokat belőle kizárunk, csak gondolatjait közli mindenki szívesen, s ha valami eszébe jutott, nem nyugszik, míg elméje legújabb gyümölcseiben nem részesíté szomszédait. Történjék, sőt mondassék csak valami, az emberek között, végzetlen gondolatcsere támad, a legigazságosabb csere a világon, hol ritka ad mást, mint ócska dolgokat, s még ritkább kap mást, mint ócskákat vissza.

Valamint azon arany, melyet Krösus egykor a görög bölcsnek mutatott, valószínűleg el nem veszett, hanem aranyokra verve, talán éppen midőn ezeket írom, örömdobogó szívvél olvastatik fel valamely tőzsér által: úgy van az eszménkkel; a gondolat, mely ezredek előtt egyben támadt, milliók által használtatott azóta; ezerek hívék gazdagoknak magokat, ezerek hetvenkedtek birtokával, mert a gondolat mint a pénz, azé, ki vele él.

Vannak emberek, kik mindent, mi kötelességökhöz nem tartozik, határtalan buzgósággal teljesítenek.

Fogadd el a gyengeséget mentségül, s a különbség, mely jók s rosztak között létezik, megszűnt, nincs gonosztett, melynek elkövetője iránt másra, mint sajnálkozásra érezhetnéd feljogosítva magadat, hisz bűnének oka nem más, mint hogy érdeke vagy szenvedélyei őt szerencsétlenségére, rossz irányban ragadták el.

Nincs ember, ki néha életében vagyon után nem vágyódott volna, s míg emberek lesznek, kiknek szenvedéseit birtokunkkal enyhíthetjük, e vágyban nincs, mit szégyenlennünk kellene.

Vannak pillanatok, kol a szenvedély kitör minden ildomosság ellenére is, s hol, mintha éji egünket villám hasítja át, rémülve látjuk, mily vészfellegek tornyosulnak a sötétben ellenünk; de alig tekintheténk a kebelnek titkaiba egy perczig, s az arcz ismét hideg mosolygással áll előttünk, mint máskor látni szoktuk.

A szerelem — hogy e tárgyról, melyre éppen azért csináltattak annyi hasonlatok, mivel annyiféle, a mennyi ember érzé, én is hasonlattal éljek — nem mindenkinek Pegazus, mely által magát elragadtatni engedi; vannak emberek, kik azt jól betanított paripa vagy éppen kocsilóként használják, melyen magukat s holmijokat oda vontatják, hová tetszik.

Ki a királynak alkalmat ad, hogy hatalmával, jótéteményre élhessen, annak nincs miért pirulni előtte; a kérés melyet tesz, mintegy ajándék, melyet nyújt.

Minden befolyásnak leghatalmasabb eszköze a megszőkás, Ministerek, kik hivatalaikat sokáig viselték, ha tehetségeik gyöngülnek, sőt ha fejdelveiknek bizalmát elveszték is, szükségessé válnak, s bár mindenki ismeri hibáikat, tőlök megválni mégis lehetlen.

Senki saját nőjét boldoggá nem teheti, ha a helyzet, melybe kedvesét állítja, ha az emberek, kikkel őt érintkezésbe hozza, értelmével össze nem hangzanak, szeretete legfőlebb annyit használhat: hogy hiven megosztja bánatát, boldoggá őt nem fogja tehetni!

A szív hamar megszokja a szerencsét.

Bármilyen közel állítatunk végzetünk által egymáshoz, ha gondolataink egészen különböző irányt vesznek, s szíveink-

nek közös vágyai nincsenek, valóban összeformni nem fogunk soha; s a vérrokonság, legyen az a legközelebbi, nem pótolhatja azon kötelékeket, melyekkel közös meggyőződések két lény egész valóját összefűzhetik.

A távolság, szellemi mint anyagi világban, oly fogalom, melyhez csak tapasztalás által juthatunk, s mint a gyermek, míg a tért, mely őt egyes tárgyaktól elválasztja, meg nem mérte, mindent egyenlő közelenk gondol: úgy apa s fiu, az egyik emelkedési terveit, a másik ifju lelkének sugallatát követve, hihetőkép nem is gyanítják még a távolságot, melyben egymástól állhattak.

Valamint testi, úgy lelki tulajdonaikra nézve, azon számtalan különbségek mellett, melyeket emberek vonásain észreveszünk, s melyekért az egyik szeretetre méltónak látszik, míg mástól undorodva elfordulunk, vannak bizonyos fődolgozok, melyek különböző formákban, de mindenütt megvannak, s valamint orra, szája, füle egyenlőn meg van a legszebb s legrútabb arcnak: úgy azon főhajlamokat, melyek lelkünk természetét teszik, más vegyítékben, de fel fogjuk találni mindenütt.

Valakit vagyonáért tisztelni, balgaság; de vajjon az, ki valaki iránt csak birtokaért igazságtalan, kevesebbet hibáztat-e?

Ritkábban csalódunk, ha az embernek becsét megítélve, értékét személyes tulajdonaiból levonjuk, mint ha azt azokhoz hozzáadjuk.

A jó hír olyan, mint a tőke, ki egyszer megszerezte magának, később kamatjaiból él, sőt, ha egy kis ügyességgel bir, háromszor annyit kap hitelre, mint tőkéje valaha ért, csak mivel az egész világ gazdagnak hiszi.

Mi e világon rossz s alávaló történt, annak feleletrehe nem csak azokat, kik azt gonoszságukban tervezék, hanem többnyire nagyobb részt becsületes embereket nyom, kik gyengeségükben túrték. A gonoszok hatalma nem számokban, hanem a jók gyengeségében fekszik. Tátott torokkal hirdetik hazugságaikat, mi nem merünk felszólalni a való mellett; emelt fővel járnak céljaik után, mi alázatosan visszavonulunk előttük; gonosz szenvedelmek elérésére nincs fegyver, melyhez nem nyúlnának, mi gyáván félünk a harctól, legfőlebb gyenge szavunkat emelve, néha azt is úgy, hogy az Istenért, senkit meg ne sértsünk, mint Pilatus, megelégedve mosván kezeinket, ha az ocsmányság, melyet megakadályoztathatánk, megtörtént, csak mi magunk ne járultunk legyen hozzá szavunkkal. Kinek merészsége nincs, hogy meggyőződése mellett felszólaljon: annak jósága ingó nád, mely a véstől megragadva, hajlongva sohajtozik, de bús szavával az ellenkező elemet nem fogja feltartani futásában.

Az élet bármennyit beszélünk tervekről s előre tett számításainkról, nem sakjáték; a legildomosabb játszó tudva, hogy nyérése nem kizárólag ügyességétől, hanem nagyrészt a sorstól vagy véletlentől függ, nem óvhatja meg magát azon szenvedélyektől, melyeket minden sorsjátékoknál működni látunk; az alakok, melyekkel terveinket kivisszszük,

nem érzéketlen fabábuk, hanem érző s hozzánk hasonló lények, kik szenvednek s örülnek mint mi, kikhez százféle érzemény s indulat köt, . . . ki bírja ily viszonyok alatt mindig megtartani tervét?

Van egy pillanat, melyen túl a félelem kétségbeeséssé válik, gyávákból hősokeket tesz.

Mint a szerelem Istene, bekötött szemmel irányozza nyilait: úgy ha szenvedély szemeinket elvakítja, s nem tudjuk mit teszünk, leginkább hatunk többnyire kedveseink szívére.

Az ifju kornak szüksége van szenvedélyre; de csalódik, ki úgy vélekedik, hogy e szükség csak a szerelem által találhatja kielégítését. Vannak egyéniségek, kik már első ifjúságukban szerelem dolgában oly ildomosak, mintha egy egész élet tapasztalásait bírnák, s ilyeseknél a szenvedélyesség más ténre, közönségesen dicsvágyra veti magát.

A fennálló rendnek mindig vannak védelmezői, csak hogy azok mindig a nemzet leggyávábbjaiból állanak. Talán még nem forgattak fel soha közállományt a nélkül, hogy ezenen sohajtva nézték volna a felbomlást; de mit használ, ha a végett, hogy fenntartassék, szólni vagy inkább tenni nem mernek semmit.

A korona nem oly könnyű teher; egy egész nép teszi fejedre, s el kell viselned egy magadnak.

Minden nemesebb érzemény, mely több emberek jelenlétében mondatott ki, mindig hatással van a hallgatókra; egyeseknek rossz szándékai, szenvedelyeink s néha szerencsétlen körülmények e hatást sokszor eredménytelenné teszik; de a nemesebb érzemény, melyet Isten minden emberi kebelbe teremtett, nem engedi, hogy a jobbak szavai legalább első pillanatra meg ne hallgattassanak.

Kaczérkodókat kivéve, nincs hölgy a világon, ki ha valódi szerelmet lát, legalább fájdalmas részvéttel ne nézne a férfiura, kinek szenvedélyét nem viszonzhatja.

Valamint a fa minél tömöttebb lombot hajt, annál sötétebb árnyat vet: úgy ifju korunk reményei homályt vetnek későbbi életünkre.

Állandóság illik a férfiuhoz; nem a cél, melyet magának kitűzött: hanem az, hogy tántoríthatlanul hű maradt céljához, adja meg becsét.

Nincs talán semmi fiatal korunkban, mi által magunkat fájdalmasabban érintve éreznők, mint ha az, mit egész életünkre elhatározó befolyásunak gondolánk, mások által nem tartatik fontosnak.

Valamint a forró, úgy a jéggel takart vízben semmi sem tükröződik annyira tisztán; s kit a szív legszentebb érzeményei hidegen hagynak, mások megítélésére úgy nem képes, mint nem az, kit forró indulatok elragadnak.

Legtöbb emberekre nem annyira maga a hatalom gyakorol hatást, mint az azt környező külső fény; s midőn a hatalomnak ellenei támadnak, kik azt sarkaiból kiforgatják, bukásának oka többnyire nem abban kereshető, mivel sokaknak érdekeit, hanem abban, mert sokaknak hiuságát sérté. Innen van, hogy a forradalmak vezetői, miután a hatalomnak birtokába jutottak, mindenek előtt annak külső jeleit ragadják meg. Nem csak lenni, hanem látszani is akarnak erőseknek; s a világ nagy színjátékában, a rövid zaj után, többnyire csak azon változást vesszük észre, hogy a régi szerepek új színészek által váltatnak fel; s a közönség, szokása szerint, nagyobb tapsal fogadja az először föllépőket.

Szenvedély ott, hol állandóság kíváncsít, nem elégséges soha. Mint a golyó, melyet az ágyú magasra vetett, végre önsúlyától levonva, földre esik: úgy, ha az indulat valakit pillanatokra elragadott is, nem maradhat senki következetes természete ellen.

A tömeg, valamint az egyesek, nem ítélő tehetségével választja kedvesét.

Azon szenvedély, mely, ha ki nem elégítettik, némely embert, a szerencse minden egyéb adományainak daczára boldogtalanná teheti, a nagyra vágás.

Ha a férfi egére felhő borul, ne mint langy eső, de mint villám s mennydörgés törjön ki a világ fölött.

Senki sem ragaszkodik a hatalom külsőségeihez annyira, mint oly emberek, kik annak lényegét gyakorolni képtelenek.

Gyenge emberek, oly pillanatokban, ha valamely föltételök kivitele szívökön fekszik, épen mert saját szilárdságukban nem biznak, szívesen erőtetik magokat haragra.

A türelemnek is meg vannak határai, s talán nincs ifju, ki szenvedélyeit fellázadni nem érzéné, ha az előtt, kit évek óta imád, gyávasággal vádoltatott.

Ha a szív szorul, le kell rakni terhét.

Isten a fát arra teremté, hogy nőjön, hogy zöld lombozattal ékesítse ágait s virágot és gyümölcsöket teremjen ; s az emberi szívet arra, hogy megelégedve helyzetével, örömek közt teljesítse kötelességét: de a fa elfonnyad, ha idegen földbe ülteted, s az emberszív nem találhatja nyugalmát, ha természetes köréből kiragadtatott.

Arra, hogy hölgyet igazán szeressünk, szükség, hogy szívünk összes megelégedését csak tőle várhassa.

Hatalmunk korlátoltságának érzetét csak tapasztalás által szerezzük meg magunknak.

Az, kit a sors nagy történetek eszközeül választott, félistennek vagy ördögnek szokott tekintetni a jövő kor által.

Minden aristocrata, mely a hon védelmét s a közjó fen-
tartására szükséges kötelességek teljesítését másokra hárítja,
s így önmagát szükségtelenné teszi, önmaga ingatja meg ha-
talmának alapjait.

Oly pillanatokban, midőn magunkkal elégedetlenek va-
gyunk, semmi sem szolgál inkább vigasztalásunkra, mintha
magunkviselésében oly valamire akadunk, mit nemes tettnek,
önérdekeink feláldozásának magyarázhatunk.

A hatalom, melyet mások fölött bírni akarunk, csak sa-
ját szabadságunk árán vásároltathatik meg; s ki sokaknak
parancsolni akar, nem engedhet soha önszenvedélyeinek.

Egyike a sors legfőbb jótéteményeinek, hogy éltünk
legnehezebb pillanataiban, midőn kettős út előtt állva, a vá-
lasztás látszólag tőlünk függ, közönségesen ő határoz helyet-
tünk. Egy perczig szabadságunk csalódásában hagy; de ha
nem tudva, merre forduljunk, a bizonytalanság gyötrelmeit
ismerni tanultuk, s tapasztalásból meggyőződénk, miszerint
e szabadság, melyet az emberi lét fő kincsének gondolánk,
egyszersmind e lét legnagyobb kínja: akkor a sors újra meg-
ragad karjaival, s az utaknak egyikén, melyek között válasz-
tani nem tudánk, ismét előre taszít.

A természet minden elemeit könnyebb föltartani dü-
hökben, mint az embert, ha szenvedélyeitől elragadva, bizo-
nyos irányban megindult.

A tömeget, melyet szenvedélyei megragadtak, egyes ember nem kormányozhatja többé.

Ha valamely nép, mely elnyomói által századokon át állati aljasságban tartatott, midőn lánczait széttöri, mert nem neveltetett szabadságra, csak féktelenségben keresi hosszú szenvedéseinek pótlékát; ha emlékei erősebbek reményeinél, s ha az első szükség, melynek kielégítését keresi, mult sértések véres megboszulása: ott az igazságos történetíró, a bajnak okait látva, mentségeket talál.

Ki tömegeket hosszabb ideig bizonyos cél felé vezetni akar, annak első legszükségesebb tulajdona az ildomosság; minden egyéb: a legerősebb meggyőződés, hatalmas szónoklat, s megtántoríthatlan bátorság, pillanatokra bámulatos hatást idézhetnek elő, de állandó befolyást csak ildomosság által szerezhetni. Csak az győzhet, ki sohasem feledé el, hogy minden ügynek vannak veszedelem nélkül meg nem támadható oldalai, s ki ezeket kitudja kerülni.

Csak állíttassék új rend a régi helyébe, s a réginek, habár felforgatására egy egész nép fogott kezét, azonnal számos barátai támadnak.

Helyzetünkkel minden változik körülöttünk; nemcsak barátaink, de minden egyéb is. Ha szívünket bánat gyötri, a madarak éneke rögtön szomorúbban hangzik; kutyánk szemében mintha részvevő keservet vennénk észre, s maga a ter-

mészet komolyabb szint ölt magára. A fák árnyéka sötétebb, az esti szellő bánatos fohászokban lejt az ágakon át, a csermely zokogva halad köves ágyában, — mintha sötét fátyol borítottatott volna látkörünk fölébe, mely az egésznek bájló színezetét egyszerre eltakarta.

Ha józan, vagy helyesebben mondva, ha oly ember, kit boldondnak nem nevezünk, valamely rögeszmét felkapott, s eszének egész munkásságát annak védelmére fordítva, az egyes körülményekből, mik nézete mellett szólnak, egész rendszert alkotott magának; ilyennek helyreigazítása lehetetlen.

Nagy fölgerjedés pillanataiban az igazság erővel utat tör ajkainkon.

Kinek a sors eleget adott, hogy vele polgári állásához képest még képzelt szükségait is pótolhassa, s nem annyit, hogy több után vágyódnia nem lehetne, s kinek ez irigyletre méltó helyzethez az ég oly lelket adott, melynek vágyai nem fellengzők, oly szívet, melynek érzelmei szenvedélyesekké nem válnak, — szóval, közepszerűséget jellemében s lelkületében, minő helyzetéhez illik: azt méltán mondhatjuk boldognak.

Az ildomosság tanácsai sohasem győznek ott, hol indulatok szólnak. A szenvedélyek által megtámadott rend csak úgy állhat fenn, ha szenvedély által védetik.

Általános fölgerjedés pillanataiban mindig találkoznak egyéniségek, kiket a közlekedés annyira megragadott, hogy kibontakozva személyességekéből, csak bizonyos eszmék személysítői gyanánt állanak előttünk.

Fellázadt nép mozdulatait előre kigondolt terv szerint nem kormányozhatni.

Kit a nép ügyéhez nem szeretet köt, azt szintoly erősen lekötheti gyűlölsége.

Minden kor önnézetei szerint festi magának a mult embereit, s a nagy nevek között, melyek fenmaradnak, a nagyobb rész oly dolgok miatt dicsőítetik, melyek még csak eszébe sem jutottak soha.

Hol a kormány működése zajjal történik: ott a közállomány beteg. Mint más gépeknél, úgy a kormánygépnél is a belső megromlásnak legbiztosabb jele: ha az egyes kerekcsörgése meghallatszik, s ha az, minek feladata, hogy az egész mozgásban tartsa, maga ingadozni kezd.

Semmi sem szomorítóbb, mintha egy magában nemes lélek szerencsétlenség által irigységre kényszerítettik.

Fiatalabb korunkban ép annyi szorgalommal álmítjuk minmagunkat, mint később másokat.

A hír nem annyira tetteinktől, mint azon körülménytől függ, melyek között valamit tevének.

Ha a közönség akár dicsérve, akár ócsárolva bizonyos iránynak indul, magát helyre igazíttatni nem engedi.

Minden hibák között nincs egy is, mely a szívet szerelemre annyira képtelenné tenné, mint a hiúság. Hiú ember inkább foglalatoskodik sokaknak ítéletével, semhoggy magát egészen egy lénynek szentelné. Ki élte örömeit s minden más szenvedélyeit fénynek áldozza föl: miért ne áldozná föl e bálványának szerelmét is?

A hiúságnak egy bizonyos fokától az álnöksághoz csak egy lépés van. Ki sokaknak akar tetszeni, sokféle alakban kénytelen megjelenni az emberek előtt, titkolódnia, színlelnie kell; s ha az álnok férfiak során végig megyünk, talán több olyakat fogunk találni, kiket hiúság, mint kiket haszonvágy vagy más aljas indulatok tettek azzá.

Az élet későbbi szakaiban a nagyravágyás sokszor haszonvágygyal jár; fiatal korunkban e szenvedélylyel mindig nemes érzelmek párosulnak.

Asszonyinak a férfiszívben veszedelmesebb vetélytársa nincs a dicsőségnél, s azok, kik a dicsőséget csak mint a sze-

relem ösvényét akarák felkeresni, a nagyszerű eszköz fölött többnyire első célukról feledkeznek meg.

Mondják a nap és holdvilág egyenlően öntik el sugárait gazdag és szegény, boldog és boldogtalan fölött; de kérdezzük a szerencsést, s azt, kit sorsa üldöz: mit érzenek az egyenlően ragyogó sugárok alatt? s még ezen egyenlőségi álmot is eltünteti válaszuk.

Vannak emberek, kik hibásnak ismerik az ösvényt, melyen haladnak, de kik jól tudják azt is, hogy annak megváltoztatása hatalmukban ép oly kevéssé áll, mint a folyónak, mely partjai közé szorítva, meg nem állhat, habár érzene, hogy ez út a sötét tenger felé vezeti őt.

Mutass nekem egy embert, ki éltenek irányát szabadon választaná. Az egyiket gyengének, a másikat szilárdnak nevezzük; de mi közöttük a különbség? A könnyű tollat minden szellő magával ragadja, a szikla nyugodtan áll vészek között; de ha földrengés a sziklát helyéből megindítja, nem rohan-e tarthatatlanul a mélységbe, holott a könnyű tollú nyugodtan ott fekszik a rengő föld fölött, míg ismét szellő jó, s a gyengét elviszi szárnyain? Különböző erők határoznak sorsunk fölött; de valamint nincs oly ember, ki épen semminek sem tudna ellentállni: úgy olyan sem létezik, ki minden befolyástól függetlennek mondhatná magát.

Minden lelkesedés ragadós; valamint számtalan ember van, kit akármily szép tett vagy művészi csuda, melyet maga lát, nyugalmaiból kiragadni nem tud: úgy, ha körülöttünk másokat lelkesülve látunk, csak kevés tud nyugodtan maradni.

Azok, kik éltökben ügyességök által sokat vittek ki, oly esetekben is élnek fortélylyal, ha az egyenes út követése célszerűbb volna.

Kire senki nem számolhat, az szinte nem számolhat senkire.

Vannak személyességek, kiknek velök született méltósága, mindenkit tiszteletre gerjeszt. A hatás, melyet mintegy öntudatlanul az emberek fölött gyakorolnak, állásuktól, sőt néha érdemeiktől is függetlennek látszik; ismeretlen s ismerős, sőt az is, ki jó tulajdonaikat nem tudja vagy nem akarja elismerni, egyiránt hódol felsőbbbségöknek, mintha a természet maga arra alkotta volna őket, hogy tiszteltessenek.

Mátyás király, ki a titkot, mely által a tömegek szeretetét megszerezhetni, minden kortársainál jobban ismeré, nemzetünket épen az által tevő nagygyá, mert a nemzet gyengeségeit is a haza hatalmának növelésére használá.

A dicsvágy, melynek csirái minden férfikebelben szunyadoznak, jókor fölébred a szívben, ha dicséret által ébresztetik.

Van hypochrisis az aljasságban is, s elvadult tömegek között, vetélkedés tárgyává válik: ki mocskolhatja be magát leginkább, ki vetkezhetik ki emberi érzelméből minden társainál legtökéletesebben.

Jaj annak, kinek szíve csak egy tárgyban keresi egész boldogságát. Lelke csak egy ponton sérthető, s ez egyen kívül, mint Achilles, biztos a sors csapásai ellen; de ha itt sértetett, sebe halálos.

Az embereknek ritkán jut eszökbé, hogy valamint a tüdő, midőn a nap sugarait egész fényökben visszaveti, hideg marad, míg a föld annál inkább melegszik, minél sötétebb: úgy a szenvedély többnyire a legkomolyabb lelkületeket hatja át legforróbb lángjaival.

Kit nagy szerencsétlenség ért, az nem igazságos soha. Ha mindjárt az, hogy szenvedett, tisztán a véletlennek eredménye, az ember mégis bánatában mindig embertársai között keres valakit, kit vádolhasson. Nem végzet, embert keres elenségül magának, mintha az vesztét enyhítené, ha szerencsétlenségeért legalább valakit gyűlölhét.

Bátorság, mely a bennünket váró diadal meggyőződésén alapszik, ellenállhatlan hatalommal bír az emberek fölött.

A dicsőség legédesebb részét nem a dicsőített maga, hanem azok élvezik, kik hozzá közel állanak; ők nem gyanítják, hogy a magasztalások nagy része nem érdemelt.

Valamint akkor, midőn a felkelő nap első sugárai szemünket elvakíták, a környező tárgyak való alakját legkevésbé ítélhetjük meg: úgy nem csalódunk soha inkább, mint oly pillanatokban, midőn, mert minden új világításban áll előttünk, azt hisszük, hogy csak most látunk igazán.

Valamint a hajóknak legnagyobb része nem vihar és sziklák között vész el, hanem szép csendesen a szű és furókagyló által; úgy járunk szerencsénkkel is. Némely apróságok körül-belől oly hatást gyakorolnak életünkre, mint a tyúkszemek. Kinevetnék az embert, ha ily semmi miatt komolyan panaszkodnék, s mégis ez oka talán, hogy egész életében egy óráig sem érzi egészen jól magát.

Természetünkben fekszik, hogy a mely arányban valamit inkább és inkább óhajtunk, abban óhajtásaink látszó nehézségei is nőnek; s kinek csak egy szóra volna szüksége, hogy boldoggá legyen, néha nem határozhatja el magát, hogy e szót kimondja.

Természetünknek, s pedig nem szeretetreméltó tulajdonai közé tartozik, hogy valahányszor a sorssal vagy magunkkal megelégedve nem vagyunk, mindig másokat vádolunk.

Vannak emberek, kik elfelejtik, hogy a sebzett kebelnek még a szeretet is, melylyel barátjai szíveikhez szorítják, fájdalmat okozhat.

Ha házások egyszer oda jutottak, hogy hibáikat kölcsönösen méregetik, hogy egymástól távozva csak azt keresik, kinek van igazsága: jobb, ha mindjárt válópert kezdenek, mert a szerelemnek vége.

Egész világon nincs hely, mely várakozásainknak inkább megfelelné mint Páris. Rómában kevesebb romot találunk, mint reménylettük; a híres német kedélyt s költőiséget legalább keresni kell, ha találni akarjuk; Schweizban az utazó idyllek helyett csak kényelmes hoteleket talál; de Páris teljesíti ígéreteit. Csak mulatságot keresünk, s azt fel is találjuk körében.

Valamint testi úgy lelki fájdalmaink között vannak pillanatok, melyekben érzékenységünket elvesztjük; s habár a kínok után, miken keresztül menénk, tompa érzés marad is vissza, mely arra int, hogy fájdalmaink minden pillanatban visszajöhetnek: legalább nem szenvedünk.

Nincs kínosabb érzés a világon, mint midőn kedveseinket szenvedni látjuk, s bánatuknak okát nem találjuk fel.

Legszomorúbb tapasztalása életünknek, hogy még saját tapasztalásainknak sem vesszük hasznát, s csaknem mindig ugyanazon hibákért több ízben válunk szerencsétlenekké, főkép ha azok nemes tulajdönainkon alapulnak.

Az erő a legnemesebb nőknél néha olyan, mint a folyondáré, melyet míg él, semmi hatalom az egyszer körülfogott tárgytól el nem szakíthat, s mely magára hagyatva, még sem tarthatja fel magát.

A legtöbb házi viszonyok nem a lassanként kifejlődő jellem- vagy véleménykülönbségek, nem is a házastársak nagy hibái, hanem azon kis kellemetlenségek által keserítettnek el, melyekre, mikor házasságra léptek, nem is gondolt senki.

A társaság örömeihez szoknunk kell; s ki egész fiatalságát olyanokkal tölté, kiknél való szeretetet talált, a körökben, hol csak mulatságot keresünk, ritkán érzi jól magát.

Newton egy a fáról eső alma által jutott a gravitatio törvényeihez; Galileit egy templomcsilárnak ingása vezette találmányaira; s így jutunk sokszor véletlen ötlet által azon igazsághoz, mely egész életünkre határozó.

Vannak pillanatok, midőn a női szív rejtélyes erőttől megragadva, mint a tenger, dagálya óráiban, előnti keserű árjait, s midőn a gondolat, hogy ezáltal csak saját körét pusztítja el, nem tarthatja vissza. — A bölcs nők, kik magokat soha szenvedély által elragadni nem engedék, s kedveseikről mindig szigorú igazsággal ítéltek; az engedelkenyek, kik, mint virágszál a szélnek, férjeiknek nem állnak ellent, s csak szép csendesen elfordulnak tőlök; az angyalok, kiknek egész életök

egy hosszú áldozat, melynek nem szünő füstjét az egész világ bámulva látja, holott az, ki a házi oltár mellett áll, nem győzi törölni szemeit; — ti mindig józan, mindig erős, mindig szelíd asszonyok, dobjatok követ reá, vagy sajnáljátok a gyengét, ki szenvedélyein uralkodni nem tud. Az asszonynak (természetesen nem azokat értem, kiknek magas tökélyeit látva a gyarló ember fia, csak azt sajnálja, miért nincsenek szárnyaik, hogy fölrepülve, azon magasabb sphaerák egyikébe emelkednének, hová őket senki sem követheti) a közönséges, szerető és szerettethető asszonynak a természet, jóságon kívül, szenvedélyeket is adott, s boldogítának-e úgy, ha e szenvedélyek fölött soha uralmukat nem vesztenék el, ha tőlök elragadtatva, nem mondanának oly dolgokat is, melyeket elmondaniok nem czélszerű s nem tanácsos.

Ki minden czél nélkül él, ki semmi terhet magára vállalni nem akar, annak, kivált ha fényesebb tehetségekkel bír, végre az élet válik terhére; s ha a nagy világban talált rossz házasságoknak belső történetét ismernők, az tűnnék ki, hogy férj és nő többnyire azért tették egymást szerencsétlenné, mert semmi egyéb dolguk nem volt.

Nincs talán kellemetlenebb helyzet a világon, mint azé, ki felgerjedett időszakban azon tárgyak iránt, melyekért mindenki lelkesült, semmi érdeklélssel sem viseltetik. A büntetés, melyet Solon azokra szabott, kik semmi párthoz sem szegődnek, nem marad el. Semmi sem bünteti meg önmagát inkább, mint a részvétlenség.

Nők bámulatos szilárdsággal ragaszkodnak minden reményhez, minden csalódáshoz, mely szerelmökkel összefügg.

Vannak idők, hol bármit tegyünk, a nő szerelmét ép oly kevéssé veszthetjük el, mint azt később semmi módon nem nyerhetjük vissza.

Régi tapasztalás szerint, melynél szomorubb nincs a világon, két ember igen szeretheti egymást, a nélkül, hogy azért boldog legyen.

Ha körünkől egy ideig távozva, visszatérünk, mindent feltalálhatunk ismét, csak minmagunkat nem.

Valamint életünk későbbi szakaiban az ok, melyért a társaságot felkeressük, s magunkat benne jól érezzük, többnyire épen abban fekszik, mert új ismerőseink a multra nem emlékeztetnek, s előre tudjuk, hogy közeledésünknek semmi következése nem lesz: úgy ifjabb korunkban e meggyőződés a társaságot megfosztja bájaitól.

Az élet legfőbb boldogságát, azt, melyet nemesebb érzéseink által találunk, csak jutalmul nyújtja az ég az embereknek. Ki arra érdemetlenné vált, az ily boldogság élvezetére nem is képes többé.

Vannak, kik olyannyira alant állnak, hogy reájok a közvéleménynek semmi hatása nincs, de alig találkozik csak egy is, ki a közvélemény fölé tudna emelkedni, s ki mind azon megvetés daczára, melylyel a tömegről szól, egészen egykedvű maradna, ha az ellene fordul. Ha nem fáj ítélete, legalább boszankodunk, főkép ha az jut eszünkbe, hogy a vádoló szövatok, melyek ellenünk emelkednek, nem mind igazságtalanok, s hogy eljárásunknak legalább egy oldala van, melyet még magunk előtt sem igazolhatunk egészen.

Egy nagy franczia író mondá, a styl az ember maga, s az igaz lehet, főkép ha nagy írókról van szó. Kit az ég írónak teremtett, — mert vannak olyanok is, kik csak saját jószántokból szegődnek e mesterséghez — az, még ha nagy mesterek mintái után dolgozik is, megtartja sajátosságait, s épen ezek által, miket maga talán hibáknak tart, hat leginkább; mert csak mi erősen kinyomott egyediség bélyegét viseli magán, az hat általánosan, s csak mi a lélekből jó, az lelkesít. Kinek stylje ilyen, ki vele csak gondolatait s érzéseit fejezi ki, annak stylje szép, s az írás könnyű lehet. De vannak helyzetek, holastyl nem egyediségünk, — hanem körülményeinktől függ, s csak ki ily helyzetben találta magát, az tudja, mi szörnyűnehéz dolog az írás. A világ összes műprózájában nincs egy lap, mely több fejtörésbe került, mint némely egyszerű levél, melyen senki a fáradságot észre nem veszi, s mely nem a közönség, hanem néha oly személynek számára íratott, kinek még a helyesírásról sincsenek egészen meghatározott nézetei.

Keserveink, mint a nyári vésztlől megáradt folyam, kevésbé dűlnak, ha folyásukat nem gátoljuk.

Az életben új viszonyt nem köthetünk a nélkül, hogy előbbi köteleinket táguljanak.

Az embereknek többsége azt, mi egész jövőjére legnagyobb befolyást gyakorol, meggondolás nélkül szokta tenni, s még azok közül is, kik valamely pályán czélt értek, igen sok találkozik, ki az utat, mely őt oda vezette, csak széles-ségből választotta.

Gyöngeségünknek érzete annyira velünk született, hogy még az erősebb kedély is, életének fontosabb pillanataiban, felsőbb hatalom után tekint körül, s nyugodtabbnak érezi magát, ha a legközségesebb körülményekben végzetének utmutatását keresve, magával elhitetheti, hogy határozataiban nem egyedül szabad akaratát követé.

Ha a sötét szikla ormain a nap fényes sugarait látjuk, ha kemény faláról kedves szó hangzik előnkbe: a mit látunk s hallunk, nem csalódás; csak külső hatások idézék elő, de a hang és fény azért nem kevésbé való, s ilyen az érzés: némely embereknél mulékony, mert nem belsejükből jő, de a pillanatban, melyben felszólal, tiszta és való.

Ki ismeri a szívnek rejtélyeit, ki mondhatja, hogy azt, kiben később csatlakozánk, nem saját szíve ámitotta el előbb?

Az egészen tiszta örömet csak tiszta kebel ismerheti.

Ha azoknak számát, kik a régi tanács szerint önismeret után fáradvá, bölcsőbbekké váltak, azokéval vetjük össze, kik ezen uton másokhoz s önmagokhoz elvesztve bizodalmut, a szerencsére képtelenekké lettek, az utóbbiaké bizonyosan nagyobb leend. Bizodalom a talizmán, mely nélkül nagygyá, boldoggá senki sem lett a világon; mindenek előtt bizadalom minmagunkhoz, mert bármi kedvező körülmények között is, senki sem érte el azt, mire önmagát képtelennek tartja.

Sokszor látjuk, hogy oly asszonyok, kik saját családjuk és társasági körük irányában minden áldozatra készek, oly viszonyokra nézve, melyek e körön túl fekszenek, csaknem megfoghatlan önzést mutatnak.

A regényirodalom, mely korunkban csaknem azon hatást gyakorolja, mint egykor Plutarch életrajzai, különös ideálokat állított fel. A világ-fájdalom helyett, melyet Göthe Wertherében és Faustjában, Byron minden munkáiban dicsőített, s melynek alapját azon nemesebb érzések s magasabb vágyak képezik, mik az életben kielégítést nem találnak, most az életuntság állítatott fel eszménykép gyanánt. A képtel, melynek gyötrelmei mindennemű költészetnek annyi ideig tárgyul szolgáltak, elavult, s a tagadáshoz jutottunk. Ki a világot megveti, nagy szívnek, ki minden/nemesebb érzést tagad, mély elmének tartatik; s hogy érdekes költői egyediségnek mondassunk, nem szükséges egyéb, mint hogy semmi iránt érdeket nem mutatva, hangzatos phrasisokban a legprózaibb életnézetet hirdessük. — Magam ismertem embereket, kikben a mélység tulajdonaiból csak az üresség volt meg, s kik halványságuk, és a félig keserű, félig gúnyos

mosoly által, melyre ajkaikat taníták, csaknem lángész hírére jutottak.

A nagy világban az asszonyok, egy elmés francziának megjegyzése szerint, a fül által szeretnek belé a férfiakba, s pedig nem annyira a miatt, mit tőlök magoktól, mint a miatt, mit felőlök hallanak.

Annyi önzés meg van mindenünkben, hogy azon esetre, ha a körben, melynek középpontjának éreztük magunkat, s melynek jólétére magunkat szükségeseeknek gondoltuk, helyünket más foglalja el, utódunk iránt legalább szigoruakká válunk.

Minden hibáink között a gyengeség a legkinzóbb, mert csak ezen egy hiba az, melyre nézve nem ámíthatjuk el magunkat.

Mindenünknek meg van gyengesége; az emberek többsége, csak ha saját pillanatnyi érdekeik forognak kérdésben, a jobbak akkor, ha mások érzelmeit kellene sérteniök, nem birnak szigoruan ragaszkodni elveikhez.

Vannak órák, hol a megelégedettebb ember a neki jutott napszámot nehéznek találja; s az egész életnek legfőbb boldogsága, végre is csak abban áll, hogy minden fájdalomnak meg van vigasztalása.

Tájaknál mint embereknél, azt, mi rajtok legszebb, néha csak évek után, egy kedvező pillanatban találjuk fel.

Kiváltsága az ifjuságnak: hogy fájdalmait vagy épen nem, vagy egészen rázhatja le szívéből; hogy miként fél bánatot, úgy fél örömet nem ismer; s hogy e boruból és derüből vegyült kétes világítás helyett. melyben később életünk nagyobb részét töltjük, csak vagy ragyogó napot, vagy egészen sötét éjszakát lát maga körül.

Ifju korunkban az öntudat, hogy lovaink a legjobbak, lakásunk butorzata a legdivatszzerűbb, hogy legjobb tánczosnak s vívónak tartatunk, a dicsőségnak ezen surrogatumai, melyeket az úgynevezett nagyvilág hiveinek osztogat, a szívnek talán több gyönyört adnak, mint később maga a dicsőség; de hogy e szerencse állandó legyen, kettő kívántatik. Hogy a vagyon elég nagy legyen, és képzelt vágyainknak, melyek tapasztalás szerint minden évvel költségesbökké válnak, mindig megfeleljen; az ész pedig eléggé közepszerű, hogy azon fényes apróságokban, melyekből a nagy világ örömei és kötelességei állnak, a gondolkozásnak mindig méltó tárgyait lássa, hogy bennök mindig új élvezetet találjon.

Isten olyannak alkotá az emberi szívet, hogy az állandó megelégedését ne az élvezetben, hanem csak a törekvésben találja. Nem egyedül mindennapi kenyerét, de a szerencsét is csak homloka izzadságával keresheti az ember. Mint a felhők, melyeknek csudálatos formáin, s a nap sugáiraiban ragyogó szélein gyönyörködünk: ilyen többnyire minden, mi

után vágyódunk, szép, de csak a távolban. Nem a mit ád, de az, a mit ígér, teszi gazdaggá az életet; s vajjon bámulhatjuk-e, ha az, ki az életbe lépve, már mindennek birtokába látja magát, miért mások törekszenek, ép oly kevéssé elégszik meg helyzetével, mint például: a játékos nem elégednék meg, ha neki, midőn az asztalhoz lép, az egész nyereséget, melyre számolhatna, átadnák, de azon feltétel alatt, hogy a játékban részt ne vegyen. Egy perczig ő is örülne birtokának; de nem fogna-e később irigy szemekkel nézni társaira, kik azt, mi neki egyszerre jutott, remény s félelem között, mintegy erőszakkal ragadják ki végzetöktől.

Sokszor szólunk Tantalus kinjáról. A költészet kétezer év óta számtalanszor használta az elkárhozott herosnak nevét, ki bőségtől környezve, hasztalan nyújtja kezét a gyümölcsök után, melyek előtte visszavonulnak, hasztalan hajlik le a folyóhoz, mely szomjas ajkai előtt elapad: de van egy kin, melyet a régiek tartarusokból kifelejtettek, s mely ennél nem sokkal kisebb, s ez azé, kinek minden kívánatai küzdés nélkül teljesülnek, míg végre mindent birva, mi után vágyódhatott, lelke tehetlenné válik kívánni.

Legnagyobb keserveinket nem kell soha kerülnünk. Mentül ritkábban találkozunk velök, annál erősebben hatnak reánk. A legjobb, sőt az egyedüli gyógyszer ily helyzetben is, a megszokás. Mentül többször nyulunk keblünk rejtekébe, hol bánataink felhalmozott kincse fekszik, mentül többet közlünk belőle, annál kisebbé válik a teher; s nem hiszi senki, hány nagy keserv fogyott el, szintazon módon, melyen sokan vagyonukat elköltik, csupa kis kiadásokban. Az ember

néha később maga is bámulja, hogy mit a világ minden bölcsői neki kibeszélni nem tudnának, azt ő maga beszélte ki magából.

Mint a sulyteher, melyet a hajó aljára raknak, néha csak kövecsből áll, s mindig értéktelennek látszik, de azért mégis nélkülözhetlen, ha azt akarjuk, hogy állandóan egy irányban haladjon: ilyenek létünk azon apróságai, melyek ellen annyiszor panaszkodunk. Mondjunk bármit életünk rövidségéről, e rövid élet temérdek sok órából és pillanatból áll, s közülök mindenik kinossá válhatik, ha azt valami örömmel vagy foglalatossággal nem tudjuk betölteni. — A nagy cél, mely egész életünknek irányt ad, ép oly kevésbé elégítheti ezen szükségünket, valamint a fénytorony lámpája, bár a hajónak irányt ad, nem űzheti el a setétséget, mely körülötte létezik. És ha a közép-osztályok sorsában aránylag több boldog embert találunk, és ha az asszonyok a legnagyobb keserveket többnyire a férfiaknál jobban elviselik: éppen azon számos kisebb feladások s foglalatosságokban kereshető az ok, melyek életök minden pillanatát betöltik, s őket boldogabbakká, s többnyire jobbakká is teszik. — Hisz nem a rohanó vizesés, s nem a messze terjedő lép, mely vesztig áll, hanem a patak, mely keskeny partok közt csendesen foly, a legtisztább; s így van ez életünkkel is.

Régi ház új butorzás által, szintugy mint az ember, ki bizonyos koron túl minden divatot követni akar, becsét veszti. Az újítás utáni törekvések csak azon harmoniát rontják meg, mely minden kellemes benyomásnak első feltétele.

Gyengébb a szív, és sokkal erősebb, mint gondoljuk. Bár mennyire ragaszkodik érzelmeihez, bár mily biztosan hiszi, hogy egyes benyomások soha semmit mélységökből nem veszhetnek: az idő lassanként kisimitja a nyomokat, melyeket az élet legboldogítóbb és legnehezebb pillanatai magok után hagytak, és a szívnek, mely már azt hívé, hogy reményeit túlélte, mindig új reményeket, s örömöket hoz. — Mint a fa, melyet az ősz lombjától megfosztott, tavasszal új zöldet ölt magára; mint a tenger, a vész után elsimulva, ismét az eget tükrözi vissza; és az ég, ha setét fellegei elvonultak, kék boltozatján újra a nap ragyogó sugarát, a csillagok fényes seregét hordozza: úgy szívünk, csak nyugalma legyen, s a szeretet meleg érintései környezzék, végre a legnehezebb csapások után mindig vissza nyeri — nem azt, mit veszített, de helyette mégis mindig több szerencsét, mint a mennyit vesztesége első pillanataiban remélhetett. Ha nincs állandó boldogság, legalább vigasztalhatlan keserv sem létezik a világon, s nem élt talán soha oly erős vagy szerencsétlen ember, ki a bánatot, melyet orvosolhatlannak gondolt, egész keserűségével vitte volna magával sirjába.

Ki magát egy szeretett lénynek birtokában egészen boldognak érzi, nem vágyódik emberek után, sőt mintegy ösztönszerűleg félve, hogy idegen befolyások a helyzetet, melyben teljes megelégedést talál, megváltoztathatnák, a lehetőségig eltávolít mindent magától. Tévedés. — Azokat, kik egymást valóban szeretik, az idegen kör, melyet a társaság körülöttük képez, sokszor csak közelébb hozza egymáshoz, s a meggyőződés, hogy más által nem értetnek, növeli a bizodalmat, melylyel gondolatjaikat egymással közlik; de ki

egyszer magányba vonult, ha később átlátná is, hogy tévedett, nem oly könnyen változtathatja meg állását. Azon száz, csaknem észrevehetlen kötelékeket, melyeket, midőn magunkat általuk terhelve érezzük, szétszakítani sok fáradságunkba került, még nehezebb újra összefonni; s ki egyszer magányhoz szokott, többnyire még magánosabban érzi magát emberek között.

Bánatot csak kötelességek ellensúlyozhatnak, s az, kit nagy szerencsétlenség ért, nem mulatság, — hanem egyedül munkásságban találhatja vigasztalását.

Minden megelégedés csak munkásságunknak eredménye, s a legboldogabb az, kinek legtöbb dolga van a világon.

Legyen görbe vagy egyenes, a legnemesebb vagy legolcsóbb anyagból készülve, s könnyen tolassa magát egy helyről a másikra, — a világ széktől és emberektől napjainkban nem kíván egyebet.

Ádám apánktól fogva, ki kezét az ismeret fájának gyümölcse után kiterjeszté, csaknem minden embernek meg volt hiúsága, s azok nem a legjobbak, kikben e hiba egészen hiányzik.

A világ csak azon sebeket gyógyíthatja, melyeket ő vert, s a társaságnak nincs varázsa, a természetnek nincsenek szépségei, melyek velünk elfelejtetnék, hogy egykor boldogok

valánk. Maga az idő, mely minden keservet enyhít, az üdvöt, melyet birtunk, csak még nagyobbnak tűnteti föl előttünk, hogy a fájdalom, melyet vesztén érezünk, szinte nagyobbá váljék.

Minden szerencsétlenségek között, melyek az embert érhetik, a legnagyobb bizonyosan az, ha a választásban, melytől egész élete függ, csalódott, s ha a kötelékeket, mik által a szerencsét magához fűzni reménylé, később mint lánczokat érezi. S mégis nem ritka eset, az ilyes. Sokakat maga az idő választ el egymástól, melylyel nem csak azok, kiket szeretünk, de még kívánataink s érzéseink is, melyek által egykor hozzájuk lánczoltatánk, megváltoznak — mások ön hibáik által válnak szerencsétlenné, s önmagok taszítják el a szívet, melynek birtokában boldogok lehetnének; — a dolog egyiránt szomorú mindig, s méltó sajnálkozásra, főkép ha meggondoljuk, miként egynek hibái miatt többen büntettetnek, s ez egynek hibája is sokszor csak annyiban áll, hogy egyszer csalódott. — Ó de mit mondjunk akkor, ha két ember nem csalódott egymásban, ha mindegyike jó és nemes, ha egymást egyiránt szeretik évek után, ha mindenik életét adná, hogy a másikat boldogítsa, s ők egymást mégis szerencsétlenné teszik, egyes kis hibák, sőt néha egyes jó tulajdonaik által? S nem történik-e ez is többször, mint gondoljuk, főkép azoknál, kiket kedvezőnek mondott sorsuk az élet gondjaitól fölmentett? s kik azon viszonyt, melyből bajaik között vigasztalást, törekvéseik közepette erőt, életök minden napjaiban boldogságot meríthettek volna, nem életök üdvének, hanem egyedüli feladásuknak tekintik.

Vajjon ha a remény elveszett, nem marad-e fenn a kötelesség.

Az emberek többsége rendkívül vallásos és philosoph oly esetekben, hol mások szenvedései forognak kérdésben.

Ha két szív egyszer megérté egymást, többé nem titkolhat semmit egymás előtt, s az erőlködés, melylyel visszanyomjuk, rendesen csak kínosabbá teszi az érzést.

Kik közös terhet hordanak vállaikon, azokat maga a teher, még erősebben köti egymáshoz. Két szívet nem forraszt semmi inkább egygyé, mint egy közös fájdalom.

A legnagyobb fájdalom mi hamar fogy el, ha benne ketten részesülnek.

Vannak emlékek, melyeket csak könyvek moshatnak le, s melyeknek nyomai soha sem tűnnek el egészen. Vajjon azért elvonjuk-e a szenvedőtől részvétünket, mert a terhet, mely szívét nyomja, egyszerre leemelni nem tudjuk?

Ha valakinek sebet bekötözik, szinte megújul fájdalma, de csak hogy hamarabb gyógyuljon meg; s ez hatása a vigasztalásnak is, ha attól jó, kit szeretünk.

Mi lenne a világból, ha eltűrnék, hogy az emberek kötelességeiket ne teljesítsék; de mi lenne az emberből, ha egyik nem segítene a másikon.

Vannak dolgok, melyekről elismerjük, hogy okosak, s melyeket mégsem birunk tenni.

Természetünkben fekszik, hogy nehéz pillanatokban határozott paracsnak könnyen engedünk. Ha azon befolyásnak kulcsát keressük, melyet forradalmak alatt vagy nagy veszélyek alkalmával, néha egészen ismeretlen egyediségek, a tömegekre gyakorolnak, e kulcs egyedül abban fekszik: mert az általános rémülés pillanatában épen csak egy bizonyos vállalta a parancsolás szerepét magára; s ép azért nincs is nagyobb igaztalanság, mintha a népet azzal vádolják, hogy rosszul választá vezetőit.

A párt, melyhez az egyes csatlakozik, nagy részt helyzetétől függ, sőt mennyiben meggyőződéseink is helyzeteink szülöttei, egészen attól.

Az emberek többsége a vádlottat, ha bírása előtt elfogultságot mutat, gyanus szemekkel nézi: s ha őt remegni látja, félelmét rossz lelkiismeretének szokta tulajdonítani. Nagy tévedés ez, mely több igazságtalan ítéletnek szolgált alapul, mint közönségesen gondoljuk. Valamint a legkitűnőbb férfi, bár jól érzi, hogy azon tömegnél, mely őt körülfogja, minden tekintetben magasabban áll, néha elfogultan lép fel, és zavarba jó, midőn hozzá szólnia kell, nem mivel saját, hanem mert hallgatóinak képességén kételkedik: úgy a vádlott sokszor nem azért remeg a törvényszék előtt, mert magához, hanem azért, mert bíráihoz nincsen bizodalma.

Az életben sok mindenféle fájdalom gyöttrik az embert, és nem mondhatja senki előre, hogy a bánatnak valamely neme ellen biztosítva van; de ép oly sokfélék s különbözők vigasztalásaink is. Egynek részvét kell; más könnyebben tűri baját, ha az emberek sajnálkozását kikerülheti; annak jól esik, ha szerencsétlensége okát csak sorsában keresheti; ez inkább az embereknek tulajdonítja szenvedéseit, s a gyűlöletben, melyre magát jogosítva érzi, keresi vigasztalását. Egy panaszkodik, a másik sír, a harmadik káromkodva könnyít magán. De nincs semmi, minek vigasztaló hatása általánosabb, mintha nagy erkölcsi szenvedések közepette, az élet apró nehézségeivel találkozunk, s anyagi kellemetlenségek által létünk nyomorúságára emlékeztetünk. Néha ez sem segít, s vannak fájdalomok, melyek által mindenben túl emelkedünk; de egyes költői egyediségek kivételével, az apró anyagi bajok többnyire megteszik hatásukat, s ki tragikai hangulatában már azt hívé, hogy az egész világot közönyösen tekinti, az, ha csizmája szorítja, végzete helyett csizmadiáját átkozza, s e kis baj által szomorúból roskedvűvé válik.

Nem ismeri senki oly tökéletesen önmagát, hogy a hatást előre mondhatná, melyet körülményeinek változása reá gyakorolni fog.

Az egyik bánatában könyezik; másnak szeme, mint a hideg vízzel telt pohár, ha jó meleg szobába hozzák, akkor nedvesedik meg, mikor jó dolga van.

A lombtalan fát a vészek nem bántják többé, s a sors elveszti hatalmát a szív fölött, melynek reményei nincsenek.

Ki uralkodhatik szíve fölött? s a tapasztalás, hogy csalódánk, a meggyőződés, hogy hajlamainkat követve, vesznünk kell, a szilárd akarat, melylyel érzelmeink ellen küzdünk, mi egyébre valók, minthogy magunkat még nyomorultabbaknak érezzük?

Régi tapasztalás: síkföldön a cél, a hová törekszünk, távolabb fekszik, mint hittük; hegyek közt pedig a távolság helyett más akadályokat találunk. Fáradni mindig kell; erősen vagy sokáig.

Nem jó oly dolgokhoz szoknunk, miket csak ritkán élvezünk.

A ki mindig csak arra gondol, hogy minél továbbra haladjon pályáján, oly helyek mellett, hol kényelmesen megpihenhetne, elsiet, s estve többnyire hajlék nélkül találja magát. A ki ideálok után jár, nem szokta megtalálni mindennapi kenyérét; s a ki valamely életmódot választott magának, ne keresen abban hivatásánál egyebet.

Minden pályának meg van költészete: szintoly tagadhatlan, mint azon állítás, hogy a ki szárazon jár, épen úgy a csillagok után irányozhatja útját, mint a tenger hajósai. Csak-hogy a ki ezt teszi, magas útmutatásra fordítva szemeit, sokszor botlik, sőt gödörbe is esik.

Nagy embereit Isten és a kor maga neveli magának. Az anyag, melyet a nevelő kezébe adnak, nem mindig olyan, a

miből nagy egyéniségek válhatnának. Fából vaskarikát csinálni: ez a nevelő feladata; s jaj neki, ha nem hitetheti el a szüléssel, hogy ennek megfelelt, vagy éppen bevallja, hogy e csodára elégtelen.

Kevesebbet tanulunk tapasztalás útján, mint közönségesen gondoljuk. Ritka ember tudja azokat csak saját gyermekeinek javára is használni. Megbuktunk a pályán, s ugyanazon ösvényre vezetjük, melyen mi megbuktunk, újra átéljük ifjuságunk álmait, s tapasztalásaink daczára bizalommal tekintünk a jövő elé, mintha e világon csak mi csalódhattunk volna.

Nincs ellenállhatlanabb oly nőnél, kinek szeretetén nem kétkedünk, főkép, ha erős meggyőződése ellen, csak reményeinkkel léphetünk fel.

A szívnek tulajdona is csak a határok által válik biztossá; s valamint azok, kik egymásnak birtokában keresik boldogságukat, körükből minden egyebet szívesen kizárnak: úgy semmi sem hozhat két embert közelébb egymáshoz, mint ha magát a többiektől visszataszítva érzi.

Mint a rózsza, néha lehajtja harmatos fejét, de azért szintoly derült színekben áll, mint egyébkor: ilyen az, a kit a vidámság isteni adományával áldott meg az ég. Le kell törni a virágot, levelenként széttépni kelyhét, hogy elveszítse az örömszínt, melylyel a természet fölékesíté. Az élet és az emberek megteszik néha ezt is.

Az emberi kebel a szép és aljas tulajdonoknak oly csodálatos vegyületét hordja magában, hogy az érdek a legnemesebb, s az érzelem a legaljash emberekre is mindig gyákorol befolyást.

Mint a hajó, mely elegendő terhet hord, úgy az olyan ember sem billen föl egy könnyen, a kinek telvék zsebei.

Senki sem ül oly erősen lován, mint nádparipáján.

Rábirhat-e valakit bármily okoskodás, hogy rögeszméről vagy szenvedélyeiről lemondjon?

Minden dolognak az adja meg becsét, hogy mily gondolatot kötünk azzal össze.

A fa ha veszteg áll, s az ember úgy gyarapszik, ha dolgozik.

A legvadabb kebelben is rést talál a szeretet gyöngéd hatása. Ha igaz, mit mondanak, hogy senki sem száll sírjába, ki e földön legalább egy szívet ne talált volna, mely iránta melegebben érzett; s még Néro halála után is találkozott egy szolgál, ki urának véres tetemeire virágokat hintett; még bizonyosabb az: hogy nem volt e világon soha senki, ki a szeretet boldogító érzeményét életében legalább egyszer, legalább egy ember iránt nem érezte volna.

Mint mikor a vihar ketté hasítja a felleget, s a sötét tömegek között néha egy-egy darab kék eget látunk, melyen át meleg napsugár ragyog le reánk: úgy tűnek fel az emberi kebelben, a szenvedély s bűn fátyola alatt is nemesebb érzelmek; s a legnagyobb gonosztevőnek is vannak pillanatai, midőn természetének jobb része áttör a szennyes borítékon, melylyel azt az élet eltakarta.

A tömegek fölött gyakorolt hatalomnak természete ellenállhatlan, de csak addig, míg ellentmondásra nem talál, s melyet a leggyengébb, néha ismeretlen ellenség is semmivé tehet, ki rajta először kétkedni mert.

Bármi nagy legyen azon hatalom, melyet egyes lelki erő a legbárdolatlanabb tömeg fölött gyakorol: fellázadt indulatoknak soká nem állhat ellen.

Vészek között a szó messze hat, de csak azon irányban, melyben azt a vihar magával viszi, ellene nem.

A tudománynak az legfőbb átka, hogy a mit tanultunk, egészen soha sem felejtethjük el.

Egyik legnagyobb hibája az időnek, hogy haladás közben nincsen semmire kimélettel, s hogy oly sietve fut el a legszebb fejek fölött, mintha nem volna érdemes csak egy perczig megállania.

Az asszony a legtisztább tükörben sem látja soha oly feltűnőleg saját homlokán a redőket, mint barátnéi arczain.

Az emberek nem szokták tekintetbe venni, mi hibáinknak mentségül szolgálhatna; ez igazságtalanságuk főoka.

Nincs szebb emléke nagy férfiaknak azon érzésnél, melyet jobb emberek szívében hagynak magok után.

Vannak pillanatok, midőn e világ hatalmasai elundorodnak az őket környező hódolat előtt, s ellenmondást óhajtának.

Az életnél s vagyonnál nincs bizonytalanabb dolog; hozzájutunk, nem tudjuk, miként? de a megtartás! ebben fekszik a nehézség.

A kormány nyomorultságának a kémselésnél nincs biztosabb jele; ha az uralkodó hatalom érzi, hogy pártolást nem érdemel, minden gondját ellenségei terveinek ismerésére s kijátszására fordítja. Az erényes polgárok a legerkölcstelembek felvigyázata alá kerülnek, s oly kormányrendszer támad, melynek alapja a gyalázat.

Kormányzásra leginkább két tulajdon szükséges: emberismeret s elég erő, hogy parancsolni tudjunk minmagunknak.

Ki az élet tusáiban részt nem vesz, ki az emberek közt idegenként jár, s céljaik után nem versenyezve, utjukban nem áll: az, mint idegenek, minden társaságban csak szíveséget talál.

E földön a szerencsétlenségnek sok nemével találkozunk; két neme van, melynek kínai ellen nincs gyógyszer: annak kínja, ki magasabb hivatást érezve magában, oly helyzetbe állíttatott, hol nemesebb vágyait ki nem elégítheti; s azé, kit viszonyok, vagy a pajzán sorsnak keze, természetes köréből kiragad, s oly viszonyokba helyez, melyekre születésénél fogva nem érez hivatást. Kit e csapások egyike ért, az soha honosnak, soha megelégedettnek nem érezheti magát körében; élte egy hosszú vágyódás, szünetlen küzdés, melyet győzelem reménye nem derít; ki akarna emelkedni nyomorú viszonyaiból, de a társasági élet százezer kötelékein lehetetlen keresztül törnie, — vissza vágyódik aljass, de nyugodtabb körébe, honnan kiragadtatott, de nem bír oda visszatérni; töredékes léte, melyet a sors oly különböző darabokból rakott össze, megnyugtató egészszé nem válik soha.

Noha kevés ember van, ki életében nem érezte volna, hogy a szívnek is vannak szükségei, melyeknek kielégítése nélkül boldogság nem képzelhető: mégis, ha mások helyzetéről hozunk ítéletet, többnyire megfeledkezünk róla.

A szerelemféléltés, mint minden félelem, még kínosabb, ha bizonyos tárgya nincs.

Hány ember vált szerencsétlenné csak azért, mert magát képzelgéseknek átengedé, melyeknek alaptalanságáról, ha rólok nyugodtan gondolkozik, könnyen meggyőződhetett volna.

Minden érzéseinknek meg van költői korszakuk; s a barátság, azon érzés, melylyel a hazához, vagy hivatásunkhoz ragaszkodunk, idővel szinte prózaibbá lesz, de valóbbá is; s ez történik a szerelemmel. A házasság talán soha sem teljesíti azt, mit a szerelem tőle vár. A különbség a kettő között olyan, mint az, mely a korány s a dél között létezik. Ott bájlóbb a színezet, költőibb a kilátás; emez nem képzelhető erős árnyékok nélkül, de vajjon nem melegebb, nem termékenyítőbb-e mind a mellett?

Próza az élet, de szép próza, melyben elég költőiséget találunk, mihelyt egyszer azon meggyőződéshez jutottunk, hogy az egész nem állhat ilyesből.

A férfiú valamint hangban, úgy érzéseiben a nőhöz hasonló magasságra nem emelkedhetik, de az élet öszhangja csak szebbé válik e különbség által.

A meggyőződés, hogy szenvedéseinkben nincs semmi rendkívüli, hogy mind azok, kik az élettől felette sokat íreméltek, velünk hasonló csalódásokon mentek keresztül, csak szomorú vigasztalás, de vigasztalás mind a mellett.

A viszony, melyben két ember egymáshoz áll, nagyrészt azon viszony által határozatik meg, melybe mindketten más tárgyakhoz s emberekhez lépnek.

Nincs talán ország, mely építészeti emlékekben a miénknél szegényebb lenne. Eldődeink többet harczoltak mint építettek, emlékül csatamezőket s nem házakat hagyva reánk, s mi a középkor épületeiből megmaradt, inkább azok iránt, kik ily alacsony s gyenge falakat védelmezni, mint azok iránt, kik e falakat építeni tudták, ébreszt tiszteletet. Az egész országban alig találunk egy uri lakot, mely a középkorban épült volna, s hegyesívvű ablakokkal díszlenék, a középkori regényesség ezen első kellékével, melynek utánzása által a miénk magát oly nevetségessé teszi.

Századunk, vagy jobban mondva, az utolsó tized, mert e nyavalya nálunk még új, lakásai elrendezésében is rendszereket állít fel. Az egyik minden régít elhány; a másik házát a tizenharmadik vagy tizennegyedik század stylusában építi, s bútorozza, oly tökéletesen, hogy az összes középkorban annyira középkorias ház nem lett volna található. Az eredmény mindkét esetben ugyanaz. Őseink az építésnél s bútorozásnál saját szükségüket s ízlésöket követték; akkor ha a házba léptünk, mintegy a család történetét láttuk szemeink előtt: most uri házaink csak az építész, vagy kárpitos ügyességéről tesznek bizonyyságot.

Napjainkban országok s egyes lakok ivadékról ivadékra tökéletes felforgatáson mennek keresztül; csodálkozhatni-e,

ha magunkat sehol otthonosaknak nem érezzük, s mert semmi emléket nem tisztelünk, remény nélkül nézünk a jövőbe?

Prózai korunkban azon villanyosság, mely zaj nélkül telegraphjaink sodronyain átszalad, s a cursust jelenti, több embert sujt le, mint villám, mely dörgésével sziklákat megingat; s én nem tehetek róla, ha képzeletemből embereket teremteni nem tudok, s csak olyanokat írok le, minőket magam is, olvasóim is ismertek; ezeknek nagy része pedig minden rendkívüli események nélkül, szép csendesen válik szerencsétlenné.

Hol a szív határoz, — s egyesek, mint népek életében a pillanatok, melyektől jövőjük függ, csaknem mind ilyenek — ott az által, hogy az ész, valaminek czéltalanságáról vagy veszélyességéről meggyőződ, keveset nyersz. Ha a hajót vész ragadta meg, ugyan mi hasznát veszed mágnes-tűdnek, mely arra int, hogy biztos ösvényedet elhagyád?

Hol mi férfiak hosszú gondolkozás után valamire a legkissebb ürügyöt sem találjuk, ott asszony száz fontosnál fontosabb okot hozhat fel. Ez bájló nemének legnagyobb kiáltása.

Hol két szív egyszer elkezd válni egymástól, a szakadás, mint a jeges hasadéka, minden külső befolyás nélkül is idővel nagyobbá válik.

Kiket a sors feloldhatlan lánczczal összekötött, azonnal megérik a nyügöt, mihelyt egymástól távoznak.

Nincs nő, ki ha érzelmekeket gerjeszt, azt észre ne venné.

Oly érzést, melynek viszonzását még nem is reménylhetjük, bevallani gyengeség.

Miután csaknem mindenki a becset, melylyel egyes dolgok mások előtt bírnak, saját fogalmai szerint itéli meg: miként jusson eszébe, hogy az, mi neki csak időtöltés vala, másnak egész boldogsága lehet?

Van az engedelkenységnek bizonyos neme, melyet jelebb nők minden ellenmondásnál nehezebben tűrnek el.

Jó-e átalán véve, valakit arra emlékeztetni, hogy következetlen, — nem tudom; annyi mindenesetre bizonyos, hogy ily emlékeztetés a legjobb asszony ingerültségének lecsillapítására nem alkalmas eszköz.

Elhatározott egyediségeknek semmi sem kínosabb, mint ha a viszony iránt, melyben valakihez állnak, tisztában nincsenek.

Két ember igen szeretheti egymást, sőt igen jól érezheti magát egymás társaságában, a nélkül, hogy szót váltson.

Vannak pillanatok, midőn, ha életünk boldogsága, ha üdvösségünk egy szónak elhallgatásától függne, kimondanók e szót.

A házi boldogságnak színe minden jól nevelt embernek nélkülözhetlen.

Természetünk oly tökéletlen, hogy belőlünk egy jóra való ördög ép oly kevéssé telnék ki, mint egy csak közép-szerű angyal sem.

Mint a kő, melynek esését első pillanatban gyenge erővel feltarthatjuk, de mely, ha ezt elmulasztjuk, perczenként növekedő súlylyal és sebességgel rohan lefelé, s ellenállhatlan erővel ront, s magával ragad mindent, mivel találkozik: ilyen a nehéz szó, melyet felgerjedésünkben kimondunk. Az első perczen visszavehetjük; rövid ideig még tőlünk függ, hogy hatását enyhítsük; de ha ez elmúlt, hasztalan minden; az egy szó, melyet meggondolatlanul kiejtünk, felszámíthatlan súlylyal ront le egész életünkre, s nincs viszony, mely hatalmának ellenállhatna.

A természet elteríti ködét egész tájak fölött, hóval takarja földünket, mely alatt a vidám zöldnek s virágozásnak nyomai is eltűnnek; azon boldogság fölött, melyet keblünkben hordunk, a természetnek Isten nem ada hatalmat, csak embereknek adta azt. Ki hinné, hogy a virág, mely érzéketlen természetre bízott, biztosabb gyenge tövén, mint boldogságunk, melyet csak érző emberek ronthatnak meg?

A bátorság, mint a félelem, mindig ragadós, s maga a küzdés, a veszélynek érzete, a gyávábbat is indulatba hozza.

Az emberi szívben az öröm s fájdalomnak csak egy bizonyos mennyisége fér meg; ha a kehely egyszer színig telve van, a tenger árhajai átmehetnek rajta s egy cseppel sem fogják nevelni tartalmát; ha a mérleg egyszer elveszti egyensúlyát s a serpenyők egyike bizonyos pontig leebb ment, rakj rá mázsákat, s míg terhe alatt el nem törik, mélyebbre nem nyomhatod le.

Száz szóviták között, melyek e világon naponként kisebb vagy nagyobb közönség előtt több vagy kevesebb zajjal folynak, alig van egy, mely az igazságért vivatnék; az emberek többsége csak azon fáradozik, hogy a többség neki adjon igazságot. Nem az ismeret fájának gyümölcse az, mi után az emberek napjainkban vágyódnak; nagyobb része megelégszik, ha csak másokkal hitetheti el, hogy evett belőle, bár maga jól tudja is, hogy soha a fához nem közelített, oly édes mondhatni: mégis nekem volt igazságom! a valónak feltalálása nem nyújthat szebb élvezetet.

Nincs kinosabb helyzet a világon annál, melyben magát munkás ember látja, midőn betegség vagy más körülmények által nyugalomra kényszerítetik; főképp fiatalabb napjainkban érezzük e kinokat, hol személyes befolyásunkat, melyet egyes dolgok elhatározásában veszünk, sokkal fontosabbnak tartjuk, mint később, s úgy látszik, mintha a világ, vagy legalább azon kör, melyben forgunk, nem mozoghatna, ha mi nem nyúlunk kerekei közé; a szélmalom, mely a nél-

kül, hogy valami kövére töltetett, megindulva, sebes forgásában kigyult, nem lángolhat inkább, mint mi, midőn ifju tetterőnk s mozgékonyságunk más tárgy nélkül, céltalan mozgásban önmagával küzködik.

Vannak, kik szabad választást alig tudnak szuronyok nélkül képzelni. Ha a szabadságot kedvők szerint festhetnék, talán egy bakancsos s vasas közé állítanák az isten asszonyt.

Mély meggyőződésű emberek többnyire elkülönözve állnak, s nem könnyen gyűjthetnek pártot magok körül, mely által veszélyesekké válhatnak. Hatalmas csak az lesz, ki az eltérő érdekek s vélemények közt föl tudja találni a középutat.

Kik vezéricsillagul a szoros logicát tüzik ki magoknak, azokat a sokaság ritkán követé ösvényeiken.

A mi belső becsünket illeti, vannak esetek, hol az a külső helyzettől független marad, s noha szűk körökbe szorítva, a léleknek sok ereje néha elvész, mint a rab szeme sötét falai közt elveszti élességét, természetünknek vannak részei, melyekre helyzetünk hatást nem gyakorol; s nagy szíveket, fellengő gondolatokat találni némelykor a paraszt gubája alatt is; másokra nézve mindenki annyit ér, mennyit hasznukra tehet, nem az akarat, az erő az, a mi bennünk becsültetik.

Bár mit mondjunk, kevés van ki ócsárlásnál, senki, ki dicséretnél, főképp melyet érdemel, közönyösen maradhatna.

A hizelgés, mint tudva van, ha felsőbbektől alsóbbak irányában használtatik, sokkal erősebb fegyver, mint az ellenkező esetben.

Nem csak a művész, az is, ki gyakorlati életre fordítja munkásságát, kénytelen sokszor lemondani legszebb eszméjéről, mert az anyag, melyben dolgoznia kell, ellentáll gondolatának.

A hatalom legboldogítóbb része: hogy aljas indulatokat is nemes célokra használhat, hogy azon szolgai lelkekből, kik minden hatalomnak hizelegnek, a közjó eszközeit csinálhatja. Ha Nero Antoninként célul a birodalom boldogítását tűzi ki, azok között, kik így aljas örömei eszközei valának, nem találtnak-e olyasok, kiket a jövőkor majd a legerényesebb férfiak között említ? A hatalomnak soha nem hiányzottak követői, s ha nemes célokat tűze ki magának, még kevesebbé.

Nem vagyok barátja Lavater tudományának, sőt mielőtt e világon annyi ok van, mi az embert embertársai ellen igaztalanná teszi, szinte félek a tantól, mely bizonyos alaku orrt, szemet vagy szájt egyes rossz tulajdonságok bizonyos jelének hirdetve, a szerencsétlent, kinek a természettől ép ily alaku arcvonalmak jutottak, minden vétke nélkül az emberek gyanuszkodásainak kiteszi; de van valami az emberi arc kifejezésében még is, egy leírhatatlan, de mindenikünkre

egyiránt ható kifejezés, mi bizodalomra vonz, vagy visszaszít, szeretetet vagy borzalmat gerjeszt, már első tekintetre is. A tavasz meleg s az ős hideg napjai, vagy a nyári fürgeteg, nem vonulnak át földünkön a nélkül, hogy nyomokat ne hagynának magok után, s az emberi arcz miként ne tartaná meg azon érzemények, azon szenvedélyek benyomásait, melyek rajta átmentek?

Nincs nagyobb szerencse — mint egy öreg asszony, kivel éltemben sok hosszú órát tölték, mondani szokta — annál: hogy beszélhetünk; s a jámbor öregnek, ki azonban rég nem beszél többé, igaza volt; akár Talleyrandként arra használjuk a szót, hogy gondolatainkat velők eltakarjuk, akár hogy azokat közöljük; nincs, ki főképen azon korban hoi álmunkban beszélgetünk s beszélgetve álmodozunk, nem élvezte volna egész kiterjedésében azon gyönyört, melyet baráti beszélgetés, hol semmi újat nem, de gondolatainkat kedves ajkáról kimondva halljuk, szívünkben gerjeszt.

Botlunk valamennyien, de legkevesebbet ki bátran halad előre; s ez nem az, ki utját maga keresi. Egyáltalában ha eszünkbe jutna néha, mily nagy része ugy nevezett meggyőződéseinknek alapszik jó hiszemünkön, csakhogy, midőn egy közmondássá vált állításunkra építjük okoskodásunkat, nem mondhatjuk, kinek auctoritásán indulunk: nem néznénk le oly büszkén azokra, kik tekintélyeket követnek, s csak addig akarnak, míg szívök vezetőt választá magának.

Minden ember igazságtalan, némelyik mert elvei nincsenek, mások ép ez elvek szigorúsága által.

Valóban szeretni csak erős szív tud.

Kinek ne lennének e világon ellenségei? hol az esprest vörös övétől a bibornok vörös köntöséig, az oskolás gyermek examenen nyert díszjelétől az aranygyapjuig, a legkisebb virágtól melyet kedvesünk, a dicső babérig melyet nemzet ad, nem kaphatunk semmit min szívünk örülhet a nélkül, hogy ráadásként egy pár ellenség ne adatnék hozzá.

Szép, népszerűnek lenni, s főkép ifju korunkban nincs talán semmi, mi után szívünk annyira vágyódnék. Később, midőn tudjuk, hogy azon roppant szeretetkincs, melyet népszerűségünkben birni gondolunk, mily csekély részekből gyűlt össze, s az egészhez, mely oly roppantnak látszék, az egyes szivek mi keveset adának, öremünket elvesztjük a birtokon, melyet talán még több veszte, mint nyert érdeme nélkül.

Az ifjukor legszebb kiváltsága: hogy öröm s fájdalom oly közel fekszenek egymáshoz; később talán éppen annyi, sőt több okunk volna örömrre, de lelkünk elveszti rugósságát, s ha egyszer elszomorodánk, annyi kell vigasztalásunkra, hogy közönségesen ismét új baj ér, még mielőtt a régit felejtettük.

Helenán kívül nincs mi annyira ócsároltatott, s még is oly lángolóan kívántatott volna, mint a népszerűség; s habár az ócsárlásnak nagy része igaz, kevés van, ki miután tíz évig ostromlá a várat, melyben mással tartózkodott, a hívtelent, mint Menelaus, ne fogadná szívesen vissza házához.

Azon boldogság után, melyet kedvesünk látásán érzünk a legnagyobb — mint egy szerelemben megőszült ismerősömtől hallám, — ha bizonyos helyzetekben szívünk bálványával nem találkozunk.

Nagy hízegő a bor, mely mindenkit még inkább megerősít kívánataiban.

Ritka dolgok közé tartozik, hogy két legszebb leány, két legelmésebb férfi, vagy oly ember átalában, ki egymáshoz közel áll, a nagy világban különös hajlandóságot érzének egymáshoz; falun, hol vetélkedésnek helye nincs, ép az ellenkezőt tapasztaljuk, a közel állók egymáshoz simulnak.

Nincs fontosabb pillanat életünkben, mint ebédeink; életnézetünk s gondolatunk legnagyobb része, sőt nem ritkán azon érzemények, melyek emberi természetünket leginkább nemesítik, gyomrunk állapotától függenek, s ki májában szenvedett, mint mi írók szoktunk, át fogja látni Pythagorás és a Braminok egész bölcseségét: midőn erkölcsi philosophiákat a konyhában kezdik. Csudálhatni hogy annyi történetbuvár között, ki korunkban inkább egy új rendszer fölál-

lítása, mint a régi állapot körül fáradozik, még olyan nem támadott, ki a különböző korok s nemzetek élelemszereiben keresé nemünk nagy tetteinek okát, s pedig talán több szerencsével munkálkodhatnék mint azok, kik mindent az éghajlat s fajkülönbségre hoznak vissza.

Mint az első szerelem, úgy az első barátság ott áll éltünk legszebb emlékei között, s bár ez emlék egyszersmind éltünk legkinosabb csalódásait juttatja néha eszünkbe, múltunkban nincs semmi, miért a tudás fájának gyümölcsét, melyet ajkaink megízleltek, oly keserűen átkoznók, minthogy ettől fosztott meg.

A legtöbb s legtartósabb ösmeretségek a száj által törtennek, s pedig nem azért, mert vele beszélünk, de, mert vele eszünk.

A társaság, mely még azon érdemeket is, melyeket valóban birunk, csak ritkán ösmeri el, nem bocsát meg annak, ki tőle még ennél többet kívánt, s majdnem úgy bánik vele, mint uzsorásokkal bánni szoktak, vagy jobban mondva, bánni kellene: mert törvényes kamataival megelégedni nem akar, megfosztják tőkéjétől is.

Éltünk azon korában, melyben az emberek ítéletét még oly valaminek tartjuk, mi után fáradni érdemes, mindnyájan affectálunk.

Minden tömegnél, melynek valamely tárgyról még semmi gondolata nincs, a legjózanabb vagy legostobább azonnal közvéleménynyé válik.

Az ugynevezett „originalis“ emberek faja, mely fájdalom, mindenütt föltalálható, egymáshoz még inkább hasonló, mint mi közönséges emberek.

Vannak társaságok, hol két barátot nem találunk; olyan, hol pár egymást becsületesen gyűlölőre nem akadnánk, talán nincs a világon.

Az idő, úgy hiszik legalább sokan, politicában kétkezéshez vezet, s magam is ismertem több becsületes embert, ki husz éves korában, ha kivántatnék, egy nap alatt a lehető legtökéletesebb alkotmányt szerkesztette volna honunk számára, s később egy kis törvény egyes szavai fölött egész napokig elgondolkozott.

Nagy embereknek közönségesen meg van nagyravágásuk, s ez jó, mert csak ez az közönségesen mi őket nagy tettekre vezeti; nagy férfiaknak meg van sokszor feleségök is, s ez megint jó, mert egy barátom szerint, kinek nevét keresztény szeretetből elhallgatom, csak így gyakorolhatják magokat azon második tulajdonban, mely az emberi nagyság eléréséhez nagy tetteknél nem kevésbbé szükséges: nagyokat túrni panasz nélkül; de hogy nagy férfiak nőinek szinte meg van néha nagyravágásuk, s hogy az sokszor ép

ellenkező irányban működik, mint férjeiknél, — itt fekszik a baj, melynek nem ritkán, dicső név lett már áldozatává.

Elégületlen lelkiismeret, nő, ki férje tetteivel meg nem elégszik, minden földi bajok legnagyobbika, s ki ne iparkodnék, hogy ettől szabaduljon? Szálljatok magatokba olvasóim, s mondjátok meg: nem tettetek-e soha semmit meggyőződéstek ellen, csak hogy azon Jánustemplom ajtai, melyek a házi életben nőitek rózsá ajkai által képviseltetnek, bezáródjanak, s béke legyen birodalmatokban?

Valamint a lomb tavaszkor egyenlő zölden függ ágain, úgy az ember is leginkább őszi napjaiban változtatja színét.

Minden jobb ember életének legfájdalmasabb időszaka az, melyben meggyőződve magas terveink kivihetetlenségéről, egoismusra kényszerítettünk, s kik előbb az egész emberi nemet, vagy legalább hazánkat akartuk boldogítani, vérző kebellet kis szerencsét keresünk önmagunknak.

Valamint nagy körökben semmi sem csalódik könnyebben mint a közvélemény, úgy egy falu szűk korlátai közé szorítva, biztosan építhetünk reá. A színhely nagyságával nőnek a csalódások, kis színpadon csak azon hibák nem vetetnek észre, melyek nem léteznek.

Ötven éves koráig mindenki vagy kibékült, vagy megboszankodék a sokaságra.

Ezer ember közt alig van egy, ki nem épen azon tulajdonokról szólna legtöbbit s legszívesebben, melyeket nem bír, s nem ép azon dolgokra nézve szerezte volna a legtisztább elveket magának, melyekre nézve érzi, hogy oly elvekre szüksége van. Gyávák bátorságról, rossz bírák részrehajlaltságról, önzők a hazáról szólnak legszívesebben.

Az ember oly csudálatos vegyülete jó s rossz tulajdonságoknak, hogy alig van egy, ki sokáig alávaló cél után fáradhatna a nélkül, hogy valami jobb érzemény ne támadna keblében, valamint ritka, kinek nemes indokai közé ne vegyülne előbb utóbb egy kis haszonvágy vagy hiúság, vagy más, ehhez hasonló nemtelenebb anyag is.

Szenvedély ellen csak hasonló szenvedélylyel léphetünk föl sikerrel.

Ó nem gyanítja senki mennyi fájdalom fér meg egy emberi kebelben; nem sejdítjük, mennyi nemes gondolat, mennyi szép s fönséges érzemény rejtezik sokszor még annak keblében is, kinek feje fölött a világ rég eltöré az ítélet pálcáját!

A világ egészen másként mutatkozik, ha azt tőlben meztláb, mintha jó bundában tekintjük, a hölgy szíve-

sebben borúl keblünkre, ha fölötte szép frak, mintha szür takarja.

Bizonyos magasságról tekintve az emberek, nem csak anyagi, hanem szellemi szempontból is, mind oly kicsinyeknek látszanak, s ritka, ki ily helyzetben elég önbecsülést érezene keblében, hogy az egész emberi nemre, általános megvetés nélkül tudna tekinteni.

Ha nem áll is, mint Hegel hiszi, hogy minden a mi van, az jó, legalább minden a mi való, közönségesen valószínű is.

Minden ember, ki többnek akarna látszani, mint a mi-nek önmagát érezi, azon iparkodás által, melylyel kitűzött ideáljait elérni akarja, nevetségessé válik, s a félénk, ki aszszonyok közt párviadalairól beszél, a szegény, ki másodkézből összeszedett rongyokból fényüzést utánoz, mely alatt minden-nünnen szükség tekint ki; a pór, ki hogy nemesnek tartassék, magas ösmeretségeivel kérkedik, s kőbe faragva, színekkel mázolvá, s lenyomva minden kanálra, új czímerét koptatja, gúny s megvetés tárgyaivá válnak, bár mik lennének is egyébiránt érdemeik.

Minden ember fején — Gall szerint — a küzködés organuma (l'organ de combativité) kisebb, nagyobb mértékben kifejlődve található, s ez organum, mely békés századunkban csak szóvitákhoz vezet, sokszor ellentállhatlan hatalmu. Tisztelt olvasónéimra hivatkozom, nem tapasztalták-e ezt — nem magukon, mert hisz erről szó sem lehet — de férjeiken,

rokonaikon? s nem boszankodtak-e, hogy minden szelidségek mellett szóvitázni kénytelenítettek.

Leányok majdnem mind hasonlítanak egymáshoz. Ha kedveseiket kérdezed, csak angyalokat találsz; ha másokkal szólasz (nem mondom ugyan azon társasági körben élő leányokkal vagy anyjaikkal, hanem csak más férfiakkal) jobbadán bizony csak jó, csinos, derék leányok azok nagy részint mind.

Nyugodtan eltűrjük az alávalóságot, szenvedjük, sőt néha kedveljük a legocsmányabb erkölcstelenséget, ha kellemes alakban közelít hozzánk, miért ne volnánk engedékenyek az erény kis hibái iránt? Ha tetszős formákba nem öntetett is, azért senki nem taszítja el magától az aranyat, s nem panaszkodik senki, hogy terhes elhordani vállain.

Minden embernek megvannak szenvedélyei, s azok többnyire annyival ellentállhatlanabbak, mennyivel nemesebb a kutfő, melyből származának.

Mint a természet körében, úgy az emberek között, a legnagyobb vésznek nyomai hamar elenyésznek. A vihar átvonul, a kiáradt folyó visszamegy partjai közé, és ki az egészet tekinti, rövid idő alatt nem is gyanítja az elemek dulásait; csak ha a vidéket, melyben első tekintetre semmi változást nem látunk, részleteiben nézzük meg, akkor vehetni

észre a pusztításokat, miket a fergeteg maga után hagy. Hány letörött ág, mely vagy a földön hever, vagy még tövén függ, de száraz leveleivel hirdeti, hogy törzsének életében többé része nincsen; hány bimbó, mely letöretett, mielőtt felnyilt; hány virág, melynek levelei szétszórattak, mennyi fűszál, melyet az iszap s eső lenyomott, s mely ép oly kevésbé fog felegyenesedni, mint a százados tölgy, melyet a vész hatalmas karja kiforgatott!

Vannak emberek, kik éltök legfontosabb pillanataiban, egyes érzemények vagy általános szenvedélyesség által ragadtatják el magokat. Bizonyos irányban rohanva, melytől sem tanácsa, sem eszöknek jobb belátása által nem hagyják magokat visszatartóztatni, cselekvésök nem annyira szabadakarat, mint benső, majdnem ellenállhatlan szükségnek következése. De vannak mások, kiket nem érzemény, de épen az ronta meg, hogy magokat kizárólag az ész kormányának engedve által, önokoskodásaik fonalából szőtték a hálót, melyből nem lehet többé szabadulniok; kik büszkeségükben nézeteik helyességén nem kétkedve, elnyomva érzelmeik benső szózatát, következésről következésre haladnak tovább, míg végre csalódásukat észreveszik, s ezzel együtt azt is, hogy a követett irány megváltoztatása már nem áll hatalmukban. Mint az érzemény, ugy a tiszta ész emberének, vannak elragadtatás pillanatai.

Az ember külseje egy-része sorsának: az arcz, melylyel a társaságba lépünk, néha részvétet, sokszor elidegenedést szül, s valamint Angliában a tekenős béka hátára iratik a

nap, melyen megöletni s fölemésztetni fog, úgy sok mintegy arczán fölírva hordja végzetét a nélkül, hogy maga is gyanítaná.

Van egy érzelem, a honvágyhoz majdnem hasonló, mely ha éltenek férfi korán túl élt, minden emberi kebelben föl-szólal, s a pálya végéhez közeleget gyermeksége szebb napjaihoz inti vissza; s mennyivel szűkebb körökbe szorúl életünk, mennyivel kevesebb a multban az, mit valóban emlékezetre méltót tevének, vagy tapasztalánk, annyival kedvesebb azon korra emlékeznünk, hol magas föltételeink arra emlékeztetnek: hogy ha nem a kiválasztottak, legalább a meghívottak közé tartozánk mi is.

A vidék, mely nagyszerűsége által bámulatra ragad, ha részleteiben nézed, többnyire szegény; s így jársz az ugynevezett nagyobb emberek közelebbi ismeretségével is; a sík, melynek unalmas egyenlősége fölött szemeid elfáradnak, közelebből nézve annyi termékenységet, annyi egyes szépségeket mutat, hogy szinte elfelejted, mennyire szegénynek látszott az egész; a magas csillagoktól a föld legmélyebb gyomráig, hol rejtett ereken ágazik el az arany, nincs semmi, min az ember gyönyört ne találhatna magának; miért ne keresnők hát e számunkra rejtett kincseket? Miért ne választanánk oly álláspontot, honnan szemeinknek legszebb kilátás nyílik.

A ki a czélt, melyet magának kitűzött, szemmel tartva, magát hozzá minden perczen közelíteni érzi, s azt végre elérheti, — az boldog.

Valami hatása a hizelgésnek meg van mindenikünkre, főképp szónok talán nincs a világon, ki, ha neki az mondatik, hogy beszéde által valakit meggyőzött, kételkedni tudna e vallomáson.

Csak a mult azon egyetlen kulcs, mely által az egyes emberekben találató látszó ellenkezések föloldhatók. Mint a folyónál, ugy többnyire emberi életünkben nem annyira természetünk, mint inkább azon ut, melyen átfutottunk, határoz tisztaságáról — ki ezt figyelemmel végig követé, néha messze távolban, de mindig valahol utjában, fölfogja találni okát, miért zavarosak a folyam habjai? miért veszté tisztaságát az emberi kebel? s csak mert mindentudó — ebben fekszik magyarázata, miként lehet Isten véghetetlenül irgalmas, s igazságos egyszerre.

Valamint a folyó végre nyugodt futásában a tengerbe jut, s a virág, ha az idő, mely illatozására adatott a természettől, lefolyt, habár szellő nem ingatja tövét, a földre sülyed önterhe alatt: ugy az emberi élet vész nélkül is eléri határát.

A halál eszméje csak addig rettentő, mig benne az elválás eszméjével a viszontlátás gondolata nem egyesül.

Minden életpálya szép, s lelkesedéssel haladhatunk mindenikén, melyen azt, kit szívünk szeret, boldoggá tehetjük.

Valamint talán ember nincs, ki a honvágyat nem ismerné, s ha soha hazája határain túl nem lépett is, legalább különös vágyódást nem érzene néha azon hely után, melyen született vagy ifjuságát tölté, úgy ritka, ki főkép ifju korában hazája határain túl nem vágyódott volna.

Az ember- s igazságszeretet, kisebb nagyobb mértékben meg van minden ifjuban, mindenik a jó s nemesek egy kis tőkéjét hozza magával, melyet küzdései közt, később néha elveszt, de melyet egészen nem nélkülözött senki.

Egy szívben, mely szeretni tud, a költő többet talál, mint a világ egész politicájában.

Szerencséje s egyszersmind átka ifju napjainknak: hogy a lehetséges s való közt nem ismerünk különbséget; a boldogság, melyet csak képzetünk teremtett, szívünknek élvezetet nyújt, minőt később való szerencsétől is hasztalan várunk; de midőn valamely bajnak lehetőségéről meggyőződünk, valóságán sem kétkedünk többé, s álmodott bajaink közt ismét véghetetlenül szerencsétleneknek is érezzük magunkat.

Természete szívünknek, nem teljesülhet egy kívánatunk is a nélkül, hogy épen a teljesüles pillanatában a gondolat ne támadna szívünkben: nem lett volna-e jobb más czél felé irányozni kívánatainkat?

A törvényt, melyet Solon athenei polgárainak adott, hogy pártok összeütközésénél senkinek sem szabad közönösen maradni, azt Isten adá minden becsületes embernek.

Erős meggyőződés szavai ellentállhatlanok, s ha annyi ezerek közül, kik mióta földünk forog, létünk titkait új meg új vallások felállításával iparkodtak megmagyarázni, alig van egy, ki legalább néhány hívet ne talált volna; ha minden vallásnak megvoltak prófétái s csudatevői: azon hatalomnak tulajdoníthatjuk ezt, melyet Isten azoknak, kik nem kételkednek, mások fölött adott.

A szerelemnek nem elég, hogy türetek, neki részvétel kell, s ha midőn boldogságunkról szólunk, tulajdon szüléink vállat vonítanak, vagy kétkedő mosolylyal hallgatják szavainkat, a szív minden szeretete mellett magánosan érzi magát, s ha kettős szeretettel szorúl is ily viszonyokban ahhoz, kit választott, nem boldogság, hanem fájdalom érzetében teszi azt. Boldogsághoz csak két lény szükséges, ki egymást megértse, azon mennyei pillanatokban, melyeket kedvesünk karjai között élvezünk, az egész világ hasztalan zúgolódik ellenünk; de nyugodt boldogsághoz, s ez az, mit a házasságban keresünk, két szíven kívül, mely egymást érti, még vajmi sok kell!

A görög allegoria szerint a sphinx föltartóztatá az utast s rejtélyt mondván neki, őt, ha azt föloldani nem volt képes, széttépte. Ez allegoria való még napjainkban is, mindenikünk elébe, midőn az életbe lépünk, rejtély állítatik föl, ki ezt,

mely nem egyéb, mint hivatásunk megértése, föloldani nem tudja, elvesz; ki reá felelni tud, ki magával tisztába jött, hogy hadvezérnek, tudósnak, vagy más egyébnek született, annak jövője biztosítva van. Az emberek többnyire nem azon harcban vesznek el, melyet külviszonyaikkal, hanem abban, melyet önmagukkal küzdenek, s ki ezen túl van, habár lassú léptekkel, de szüntelen haladni fog a pályán, melyet választott, a nélkül, hogy ok volna, miért szerencséjét bámulhatnók.

Nincs senki, ki e világon semmitől sem félne; nincs senki, ki bizonyos tárgyak előtt, melyeknek látásán mások elijednek, nem tartaná meg bátorságát.

Az erényeket úgy értelmezi majdnem mindenikünk, hogy az értelmezés által magát gyakorlóiknak sorából ki ne zárja; mindenki oly morált csinál magának, hogy mellette megélhessen.

Minden aristocratiának megvannak különös jelei, melyek tagjait a tömegtől megkülönböztetik, itt hosszabb körmök, ott inkább tatovírozott arc; egyik hazában, mint a törököknél, zöld, máshol, mint Velenczében, fekete öltözet; néhol egy gomb a süvegen, más helyen szalag a gombházban, vagy fegyver az oldalon, vagy a kézben, mint a régi Perzsáknál bot s rajta alma, lovaikon czafrang vagy magokon egy pávatoll. Ki számíthatná el e jelek s kiváltságok hosszú sorát, melyeknek mindegyike annyi vágynak ébreszt, annyi irigyet s gyűlöletet szül, s melyek az embereket, ha a természeti állapoton túlemelkedtek, azaz — mint néha egy elmés bará-

tom mondani szokta: ha vadállatokból házi állatokká fejlődtek, születésök első órájától az utolsóig, egymástól elválasztják. A természetnek is meg van nemessége, s nemeseinek ő is különös jeleket ad, melyek által kiválasztottjait a tömegben megismerheted. Nem mondom én, hogy a természet oly tökéletesen tudná elérni célját, mint művelődésünk által sikerült, mert kétségen kívül, valamint a természet nemesítési hatalmát soha annyira nem terjesztette ki, hogy mint a chinaiaknál, valakinek már meghalt eldődei, vagy mint máshol, még nem született utódai, egyszerre nemessékké emeltessenek; ugy e megkülönböztető jelekre nézve is csak magasabb civilizációnknak sikerülhetett azon hihetetlen tökély, mely által minden magasabban állított egyedet, mielőtt hintájából kiszállt, szinte jobban ismerünk, mint később. De vannak esetek, hol a természetadta nemesség is ép oly világos jelek által mutatkozik némely egyedeknél.

Ha a szabadságról lemondunk, legalább egyenlőséget kell érte becserélni, hogy magunkat boldogoknak érezhessük.

Igazuk van azoknak, kik a való szerencsét nem külön állásban keresik s azt hiszik, hogy kár annyit fáradni dolgokért, melyek bár elérve, keblünk érzelmeit ép oly kevésé változtathatják, mint a bibor vagy bectelen kötés azon könyv értelmét, mely belé foglaltatott.

Szerény kíváratoknak az épen legszebb jutalmuk e világon, hogy mindig reményekké válnak.

Valamint emberek, úgy sorsunk iránt is csak tapasztalás tesz gyanakodókká.

Orvos s ügyvéd, mindig szegények testén s birtokán próbálják mesterségöket.

Mit orvosság meg nem gyógyít, azt a vas gyógyítja meg, mit a vas nem gyógyít meg, azt meggyógyítja a tűz, — ezen elvet hirdeté az orvosi tudomány egykor; ujabb időben a tudóskar egy lépéssel tovább haladt, s hol az orvosság nem segített, és tűzzel s vassal boldogulni nem lehet, a vízbe ereszti bizodalmanak horgonyát. Ez is csak egy lépés, melyet e tudomány diadalmas útjában előbbre tett, s a víznek a levegőben máris veszedelmes versenytársa támad; míg a hasonszenvi rendszer harmadik s negyedik potentájának — egy csepp tizmilliódrészének — roppant hatása, néme-lyeket csaknem azon gondolatra térít, hogy az orvosság annál jótékonyabb, minél inkább közeledik a semmihez. A haladásnak e részben nincsenek határai; s ha a képzelet, mely napjainkban annyi betegséget teremt, kimerithetlen, hála az égnek! az orvosi tudomány szintén az; és minden képzelt bajnak bizonyosan ezentul is fel fogja találni képzelt orvosságát. — Jelenleg a víz áll első helyen. Az orvosi tudomány neptunicus korszakában áll, s ha különböző nemeire gondolunk a víznek, mely hidegen, forrón, langyosan, tisztán, zavart s iszapos állapotban használtatik; mely oly üdvösen hat, ha izetlen, még üdvösebben, ha sós, s csaknem csodatevő, ha keserű; mely bevéve, felolvasztja, kívülről lemossa, vagy az északi tenger hatalmas hullámzatával elsodorja a betegségi anyagot; ha valamely fürdőhely igazmondó leírásában a betegségek sorozatát olvassuk, melyektől csak ez egy víznek használata által bizonyosan megszabadulhatunk; ha végre egyes asszonyások példáját tekintjük, kiken sem a házi orvos, sem a házi barát segíteni nem tudott, s kik, mi-

után évekig betegeskedve, a fürdőbe küldettek, nem csak maguknak, hanem egész háznépüknek is nagy könnyebbülést szereztek: akkor alig foghatjuk meg, hogy a világon még mindig ennyi beteget találunk; s e ténynek magyarázata talán csak abban kereshető, hogy még napjainkban is találkoznak egyesek, kik ennyi tapasztalás után sem határozhatják el magukat arra, hogy évenként valamely fürdőbe menjenek.

Hála az égnek, a megátalkodottak száma fogyni kezd, s talán eljő a pillanat, midőn valamint azok, kik a himlőoltást visszautasítják, úgy a nem-fürdők is civilisált országokban mindenre ügyelő bölcs hatóságok, a házi csend feltartására évenként — felváltva, a nőt vagy a férjet, hatóságilag fürdőbe küldendik.

Vannak a megkülönböztetésnek sokféle nemei; az eledelek, mikkel az emberek testöket táplálják, alig különböznek annyira, mint azon tárgyak, mikben hiúságuk kielégítést keres; s ha azon dolgokat, mik által egyesek magukat a közönség fölébe emelve gondolják, figyelemmel tekintjük, bámulhatnánk, ha nem látnók, miszerint rákok, csigák, s más ehhez hasonló tárgyak, melyek mintegy természetes undort gerjesztenek, mégis a legfinomabb eledeleknek tartatnak, noha kétségen kívül csak a legnagyobb éhség birható az első embert arra, hogy azokat megizelje. Pedig ki tagadhatja, hogy a hiúság kielégítésére nézve, mivel országokban mindig ehhez hasonló szükség idejében élünk, a megtiszteltetés után vágyók tömege minden arányon kívül felülmulván azon megtiszteltetések számát, melyekben részesíttethetnek. — A dolgoknak ezen állásában a természet főjótéteményei közé számíthatjuk, hogy miként testi táplálékra nézve, nem az

eledelek egy neméhez szorítá az embert, úgy hűségát olykép alkotta, hogy a táplálékoknak legkülönbözőbb neveivel egy-iránt megnyugtathassa étvágyát. Való, vannak emberek, kiket anyagi eledelekre nézve tisztán húsevő állatoknak mondhatnánk, s a hiusági étvágyra nézve ezekkel azokat hasonlíthatjuk össze, kiknek nem is megtiszteltetés az, mi vagy egyszerre, vagy évenként ennyit s ennyit nem jövedelmez; mások ellenben, ártatlan növényemésztők, alig élnek egyébbel, mint zöldséggel; nyájas, jámbor teremtetések, érdemesek, hogy egy sorba álltassanak azokkal, kiket egy ártatlan czim, jel, vagy taps egekig emel, de csak jöjjön szükség, a hús és zöldségemésztő, az, ki jövedelmező, vagy ki csak szépen hangzó megtiszteltetést kíván, nem lesznek válogatók, hanem egyenlő kedvvel fognak nyulni mindenhez, mit kezeikkel elérhetnek, s e tekintetben a természet a hiuságnak gyomraink fölött még nagy elsőséget adott, tudva levén, hogy ez utóbbi, akár ha soká koplaltunk, akár ha szerfölött jól laktunk, könnyen megromlik, s emésztésre alkalmatlanná válik, mire a másiknál alig mondhatni példát.

Mondják, nincs nehezebb dolog, mint embereket észre hozni, s meg lehet, való! Mióta e föld tengelye körül forog s rajta emberek körüljárnak, hány kísérté meg e nehéz feladást! Mint hajó a csalódás habjain lejt el nemünk életén; vannak, kiket a végzet a többiektől elkülönözött, s kik magánosan a partokon állva látják, miként ragadja magával az ellenállhatlan ár társaikat, s felszólítják a haladókat s kéri, hogy szálljanak ingó csónakukról a biztos földre! mit ér? hisz ők nem érzik bárkájok mozdulatát, ők ingatlan alapon képzelik magukat, s elkábult szemeiknek úgy látszik, mintha a partok s ki onnan hozzájuk szólt szaladnának. Sokan voltak,

kik a darab igazságot, melynek magukat birtokában gondolák, oda vetették az élet árjai közé, a kincs lesüljedett, — s mint tengeren az egyes kláris-ág fölött fövenysziget támad: úgy az emberi tévedések legnagyobbjai ily kis részlet igazságokon alapulnak, melyeket századok csalódásai takartak el, — s ki az alapot letevé, sirhatna az épületen, mely fölötté készült.

Nehéz dolog embereket észre hozni; de vannak alkal-
mak, hol őket eszöktől megszabadítani is némi nehézség-
gel jár.

Vannak az emberi életben pillanatok, hol az, ki munkássága céljául dús vagyon szerzését, hatalmat vagy személyes kitüntetést tűzött ki, mélyen érzi iparkodásainak haszontalanságát. A széles út, melyen a szerencse külső adományai után fáradva annyian keresik megelégedésöket, talán simább s kényelmesebb lehet, de eljő a pillanat, hol a rajta haladó annyi fáradtság után még mindig távol céljától, s a körülötte tolongó tömeg által minden lépésében akadályozva, midőn szorongatás között s mégis magánosan találja magát, azon szomorú meggyőződésre jut, hogy a megelégedés, melyet keresett, nem erre fekszik. Ki a sokaságtól elválva, magános utakon törekedik fölfelé, nem hogy fönséges állását bámulja a tömeg, de hogy önmagát emeltebbnek érezhesse; nem hogy sokaktól láttassék, de hogy szemeinek tágasabb kilátás nyiljék; nem mert magasságról uralkodni akar, de mert szabadság után vágyódik: az, habár a kevesektől járt ösvényen néha erejét lankadni érzi, soha annyi keserőséggel nem tekinthet multjára, mint ki helyzetét átgondolva, azon meggyőződésre jutott, hogy egész életének irányát elhibázta.

Az ok, melynél fogva a legildomosabb emberek is az életben annyi ballépést követnek el, abban fekszik, hogy kevés kivétellel, másokról magunk szerint ítélünk, s midőn őket valamire birni akarjuk, csak oly indokokat használunk, melyek magunkra nézve meggyőző erővel bírnak.

A boszú kard, markolat nélkül, minél erősebben sujtunk vele, annál nehezebben sebezzük meg önmagunkat.

Képzelt bajokat semmi sem gyógyít meg biztosabban, mintha valóságos bajba esünk. S a sors többnyire gondoskodik ez orvosságról.

Az asszonyi szív oly különös, a tüskék, melyek közé jutott, erősebben tartják vissza sokszor, mintha a végzet virágok közé fekteté.

Vajjon maga az, hogy a jó annyiszor csalódhatik, a világon a nélkül, hogy szive érzékenységet elvesztené, hogy csalódásait annyi ideig megtarthatja, s mint a bálványzó érzéketlen szobra előtt, úgy az érdemetlen mellett kit szive körülfogott, mind azon magasztos érzeményekkel telhetik el, melyek az embert e föld porán túlemelik, nem teszi-e ép ez boldogságát? Nem ez teszi-e, hogy az élet jó s rossz óráit felszámítva, mindenki meggyőződhetik: miként a mérleg, végre még sem a jók ellen fordul.

Valamely történetphilosóphiában olvastam, nem mondhatom hamarjában melyikben, mert volt idő, hol még nem

tudva, miként az emberek a történetekben, mint minden tudományban, csak azon igazságokat keresik, melyeknek ép hasznát vehetik, sokat foglalatoskodtam ily. tartalmu munkákkal, — valamelyikben tehát a sok között, mondom, olvasám: hogy a phoeniciaiak csak annak köszönheték az előmenetelt, melyet a hajózási tudományban más népek előtt tettek, mert mindazon anyagoknak bőségében voltak, melyek a hajózásra szükségesek. A ki csak egyszer Garacson volt, ez állítás helytelenségéről meggyőződhetett; soha emberek a plasticai művészetekre kedvezőbb helyet nem választhattak volna; a föld mint a legszebb agyag, az egész utca olyan, hogy belőle mintázhatál, sőt a hová léptél, lábad legszebb nyomdoka visszamaradt, úgy hogy mihelyt a föld kiszáradt, rézöntéseket tehetél volna utána; valóságos lelke a sárnak, mint mondani szokták, s mégis szobrászt, sőt még egyetlen egy fazekast sem találhattál a faluban. És aztán higgyen az ember a tudósoknak! Egy öreg ismerősöm van, főőrmester volt egykor az insurrectionál, valahányszor őt Bécs felől kérdi valaki, alázatosan megvallja, hogy ott nem volt; de említse csak Párist, Rómát, Lisabont, Konstantinápolyt, s egész órákig fog szólni az egyes utcákról s piacokról, s a boldog napokról, melyeket ott töltött; úgy látszik, tudósaink néha őt utánozzák; ha a jelen pillanatról, ha az óriási mozgalomról, mely között élünk, szólunk, ők is alázatosan megvallják, hogy nem tudják mit jelent mindaz; de csak menjünk pár századdal vagy ezreddel hátrább, s minden csupa világosság, a legkisebb tettnek legparányibb indeka, az eszmék sorozata, az érzelmek minden következtetései, előttük semmi rejtve nem maradhat. Ha kérdenéd: mi lehet oka, hogy Pharao hét vastag s ép annyi sovány tehénről álmódott? talán volna tudós, ki értekezésben elmondaná az aegyptusi király vacsoráját, melynek ez álom következtetése vala.

Szegény népek! míg éltek, politikusok próbálják rajtatok teoriáikat, s ha meghaltatok, eljő a történetbuvár, s ismét teoriáira használja nehéz éltetőket. Nincs mit irigyleni sorsotokon!

A regényíróknak egy idő óta szokásaik közé tartozik, bájló színekkel festeni a vétket. Mint a lovagregény boldog emlékü korában, az írók egészen új, soha nem létezett közép-kort alkottak képzetökben, csupa hivség — s hősi erényekből összegyártva, hogy az ember — én magam emlékezem gyermekkoromból ily érzeményekre — szinte vágyódott az ököljog boldog időszakai után, s mintegy megvetéssel fordult el pulya századunktól, hol senki várából az átmenő kereskedőket megrohanni nem szokta, s hol a kinpad s boszorkányok elégetésének megszűntével, minden, mi életünkben még költői volt, elenyészett: úgy most a vétek minden nemeinek nyájasan mosolygó képei készítettnek a jámbor közönség számára, oly szépek, oly csábítók, hogy szinte bámulni lehet, miként nem találkoznak többen, kik e képek utánzását tűzik ki maguknak célul. Költők egyéb művészekként, szívesebben választanak maguknak típusokat, minthogy a természetet örök változékonyságában követnék, s ha egyszer egyike a nagyobbaknak bizonyos uton megindult, a többiek utána rohannak, a nélkül, hogy egyéb jutna eszökbe, mint az, miszerint előhőseiknél ez ösvényen hátrább ne maradjanak. Ez az, mit századunkban a művelt világ majdnem minden irodalmaiban is észrevehetünk. — A középkor nem ismert irgalmat gonosztevői ellen, s mégis mennyi van sokszor a vétkesnek életében, mi, habár emberi igazságunk szerint tettét büntetnünk kell, részvétünket, könyörületünket érdemli! Felvilágosodottabb korunk jól tudja ezt, a vad szenvedélyek, melyek eldődeinket kegyetlenségre ragadták, rég elmultak, s

mégis lázas állapotban, rohanva anyagi érdekeinek kielégítése után, korunk részvét nélkül elfordul a szenvedésektől, melyeket socialis viszonyai által előidézett, vagy melyeket legalább, ha ápoló kezeit feléjük terjeszti, enyhíthetne. Nagy írók érezték ezt, s midőn a társaság legundokabb sebeit mérész kezekkel föltakarták, midőn emberi természetünk azon nemes részeire emlékeztetének, melyek a gonosztevő kebléből sem veszhetnek ki soha egészen, midőn figyelmessé tettek, hogy azon undoron kívül, melylyel tetteitől elfordulunk, van még valami, mit a bűnös iránt érezhetünk — szánakozás szerencsétlensége fölött: tettök nemes s tiszteletre méltó vala. — A sokaság érzéketlensége elleni visszahatás lelkesíté őket műveikhez, s épen ezért sokszor — mi minden visszahatásnak szükséges következése — túlmentek első szándékukon, s csakhogy az undort s gyűlölést, melylyel az emberek nem annyira a véték, mint a vétkes ellen viseltettek, enyhítsék, szeretet vagy bámulat tárgyaivá emelték azokat, kik iránt csak sajnálkozást akarának gerjeszteni. S még egyszer mondom, e tett szép s nemes vala. Van az írónak egy magasabb feladása, minthogy bizonyos mennyiség fehér papírt fekete karczolóssal töltsön be, s ki ezt érzi, azt egy pár kedvező bírálat, vagy azon művészi élvezet, melyet művei alkotásában talál, ki nem elégítheti. A költészet kedves játékká aljasul, ha a kor nagy érdekeitől különválva, nem a létező hibák orvoslása, nem az érzelmek nemesítése után fárad. S ki az Istentől nyert tehetségeket, a helyett hogy vele embertársai legszentebb érdekei mellett küzdene, a művészi forma mélyébe elássa, csakhogy valamikép csorbát ne szenvedjen; ki magas helikonokról, félistennek képzelve magát, kora szenvedéseiben csak művészi studiumok tárgyát látja, s mig a föld vérben áll, s az egész emberi nem vajadások között új életnek indul, virágok s a langy esti szellőről énekel: azt

bámulhatjuk hideg magasságában, s irigyelhetjük; tisztelet-s szeretetünket azonban csak az érdemi, kinek Isten szívet adott, hogy embertársai szenvedéseit megérthesse. De ha a költőtől, ki nemes emberi cél után fáradva, hogy erősebben hathasson, azt, mi a művésznak legdrágább, műve szépségét is feláldozá, tiszteletünket meg nem tagadhatjuk, ha bámuljuk az önmegtágadást, melylyel ő, ki keble mélyében gyémántokat találhatott, inkább éles ekével szántotta fel földjét, mert érzé, hogy e munkával ön dicsőségére kevesebbet, de embertársainak hasznára többet tehet, ha az így támadott művek hibáit az érzelemért, melyből származtak, szívesen megbocsátjuk, s megfélelkezünk gyengeségeiről, mert érezzük, hogy mi ellen a kritikus kifogásokat tehetne, azt az embernek bámulni kell, hogy a könyvben nem szép mű, hanem szép emberi tett fekszik előttünk; mit mondjunk a mázolókról, kik minden magasabb cél s indok nélkül e műveket utánózzák, kik romlott képzetökkel gyönyörködve mindenben, mi szörnyű vagy undok, a ganajat s rothadást, mely között amazok illatos virágot találtak, föl vágják, nem a virágért, hanem mert nekik jól esik az ocsmányságokban körülkapargatni; kik a vétekben nem a nemesebb emberi természet mindig fenmaradó töredékeit, hanem az erényben is mindig csak azon aljas indulatokat keresik, melyek szerintök, minden tetteink egyedüli alapját teszik; kik mint Diogenes lámpájával embert, úgy uj szörnyeteget keresnek képzelmök mélyében, s inkább örülnek, ha feltalálták, mintha embertársainak egy uj vigasztaló gondolatot nyujthatnának. Oh ha valaha az oly regényesnek festett zaiványéletet közelebbről látnák, azen éhséget, mocskot s mindennemű nyomort, melyek között e kalandok játszatnak, e hősöknek egész aljasságát, kiknek bátorsága sokszor nem más, mint az akasztófától félelem: a kép más volna, mint melyet adnak!

A regény- s történetírónak legszebb kiváltságai közé tartozik, hogy érdektelen korszakokon átlejtve, csak azt, mit legszebbnek vagy nagyszerűbbnek tart, veszi föl előadásában; miért nem élnék e kiváltsággal, melyet néha az életben is oly nehezen nélkülözünk? Ha a gazda tavaszkor földjét megmunkálta s elvetette, mi jó volna aludva átlejteni az időszakon, mely e pillanat s az aratás között fekszik; s ha életünk regényét bevégeztük, — mert hisz van regénye minden életnek, s a legszárazabb tanárnak voltak napjai, midőn a kevés nedvesség, mi benne vala, pár könyv formájában pergett le arcain, — mi jó volna aludni a rövid ábránd után, mely néha oly unalmas valósághoz vezet! a sors az embertől ez adományt megtagadta, s csak a regény- és történetírónak tartotta fel e kiváltságot személyei számára.

A regény- s történetíró; — a komoly tudományt s deüült művészetet miként mertem egymás mellé állítani? — De valóban oly nagy-e a merény? Kik való, vagy legalább azoknak tartott történeteket azért adnak elő, hogy belőlök többnyire hamis erkölcsi tanokat vonjanak ki, magasabban állanak-e azoknál, kik, hogy bizonyos morális igazságokat jobban elmondhassanak, képzetökben egy történetet alkotnak, mely ép oly valószínű és sokszor ép oly való, mint melyeket történetkönyveinkből tanulunk? Kik a jelen erkölcsök való képét adva, midőn kortársaik jellemét festik, rajta a századokon keresztül viselt lánczok nyomait mutatják, nem intik-e az embereket ugyanarra, mint azok, kik régiség-táraikból a valódi lánczokat mutatják elő, melyeket apáink viseltek? nem intenek-e arra mindketten, hogy őrizkedjünk szolgaságtól? A valónak fölkeresése az, mit a regény- mint történetíró munkássága czéljának kitűz; az előbbi, ha szavai valóságának bebizonyítására az emberi természetre hivatkozhatik, nincs miért pirulnia a tudós előtt, ki minden tényt

tiz írott oklevéllel bizonyítja be. — A történetíró nagy jellem leírásával foglalkozik, — a regényíró néha a mindennapi élet szerényebb köréből választja személyeit; de csakugyan oly nagy-e e különbség? Azon jellemek, melyeket nagyoknak nevezünk, nem koruk s körülményeik által váltak-e azokká? A történetészet egy nagyszerű microscop, hová fordítod, óriásokat látsz, de azért az általad bámult egyén nem válik nagyobbá, s a dicső jellem néha tökéletes képmása annak, mely évekig észrevétlenül melletted állt. Nem tetteinek színhelye, nem a láрма, melylyel föllép, nem a cím, melylyel hivatik, teszi valóban érdekessé az embert; az egyetlen jel, min valóban nagy szíveket a gyáva csoport között, mely nagyságot utánoz, kiismerhetsz, a nagy szerelem, melylyel valamely nemes tárgy iránt eltelt, s a történet marionetjeit, melyekkel az egyes korok eszméit eljátszatja, nem mindig ezekből választja.

É L E T.

Nem ismerek szomorúbban ostobábbat, mint századunk társasági örömeit. Ha a hajdani görög hazájának derült ege alatt az olympi játékoknál, midőn a babérért küzködő ifjakat nézé, kiket játékhősöknek készíte, midőn hallá költőinek halhatatlan dalait, s körütekintve látá nemzetét, mely e helyen összegyülekezett, — s magát akkor meglegedve érezé: nincs mit csodálnunk; — ha az otthonos hollandi, kis termében kevés barátjait összegyűjtve, dohányfellegek közt meleg tűzhelyének, s a kevés, de hív barátoknak, kikkel multjáról szólhat, örül: az is természetes; — de vajjon ha szűk termünket látod s bennök az izzadó csoportot, a komoly képeket, melyekkel a tánczolók bizonyos lépésekben fel s alá tipiskélnek, a szüntelen hajlongást s kényszerített nyájasságot, az izetlen beszélgetéseket semmi fölött, csak hogy épen el ne aludjunk; egy szóval az egész rendbeszedett bohóczságot, e systematisált unalmat, melyből társas vigalmaink állanak; vajjon ha senki nem mondaná, eszedbe jutna-e, hogy kiket látsz, mulatnak? Oh azon társaságnak elvénültnek, érzéketlennek kell lenni, mely ily örömmel meglelégszik.

Ki inséget nem tapasztalt, az nem ismeri az embert egész fenségében; mindazon nagy nevek, melyek történetkönyveinkben állnak, óriási hiuságszülte nagy tetteikkel: mindazon szép szavak, melyeket fensőbb köreinkben annyi-szor hallunk, nem ébreszthetik ez eszmét lelkeinkben. Minden, mit a sokaság bámul, a század magasztal, a jövő Isten-séggként imád; nyugodtan tekintve, mihelyt a nimbust elvevők, melylyel idegen képzelet körülkeríté, csekély- s törpévé válik; csak egy van, mi az embert valóban nagygyá teheti: jósága, s csak szenvedéseink között ismerkedünk meg e tulajdonával. Ha elhagyatva állottunk, remény nélkül, kidasztva egy idegen világba, nem ismerve senkit, kinek nyomorúságunkat panaszolhatnók, kinek ápoló gondviselésére számolhatnánk, s ha egyszerre az idegen csoport közül egy ismeretlen emberarcz lépe elénkbe, nyájasan, mint Isten angyala, tudakolva bajunkat, biztatva vigasztaló szavakkal, kenyerét osztva ha éhezénk, bánatunkat, ha részvét kell, velünk érezve, velünk öntve könnyeket: oh akkor, csak akkor sejdítjük emberi hivatásunkat egész szépségében, s a legnagyobb keserv, melynek vigasztalást már nem is keresünk, enyhül a gondolatnál, hogy valaki van, ki szívesen könnyítene terhünkön.

Oh a gazdag nem gyanítja az óriási szerencsétlenséget, mely évenként egyszer a szegénynek életét veszélybe hozza. Megőrizve az idő kegyetlen érintéseitől, örvendő pattogó kandallójának s otthonossága kényelmeinek, melyeket soha inkább nem éldel, mint e fergetegek napjaiban, mi a tél neki? Oh de a szegény hová forduljon, ha maga az ég elvonta kegyelmét s hidegen boltozik fölötte? mit tegyen e véghetlen éjszakák alatt: hol meredt tagjait tűz nem melegíti, s álmát-

lan szemei előtt csak a szörnyű holnap áll, melynek insége alatt talán egy kedves szív megszakadand!

Az Isten társaságra teremté az embert; nincs szív, mely e földön nem találná rokonát, melyet egy titkos, le nem írható érzet nem vezetne néha embertársához, s kiknek szívei összehangzanak, kiknek gondolatai egy irányt követnek, találkozáskor boldogabbnak érzik magukat. Vannak pillanatok, melyekben a szívnek közlés szükséges; van a bánat s gyönyörnek egy fokozata, melyben szólnunk kell, s nem tagadhatja senki, hogy a társasági örömök természetünkből folynak. De lehet-e társaságnak nevezned azt, mit fensőbb köreinkben látsz? e könnyű csapatot, mely esténként, mint molyok a gyertyavilág körül, összesereglik, egy óráig dong s ismét eloszlik; e sokaságot, hol kettő nem ismeri egymást, hol egy szív nem szólal föl annyi között, hol ha holnap mind sirjaikba szállnának, az egy, ki hátra maradt, hihetőkép nem fogja mondhatni, hogy barátot vesztett; lehet-e társaságnak nevezni e kört, melynek több száz személyeit nem benső szükség, vagy szíveik vonzalma, hanem születésök, birtok vagy épen azon szemtelenség vezetése egymáshoz, melylyel némelyek e körökbe tolakodnak, s végre ott maradnak, inkább mert nem lehetne tőlök szabadulni, mint mert odavalók; e kört, mely kívülről tekintve egy nagy egésznek látszik, s mégis száz különszakadott, a születés és birtok külön fokozatai szerint egymás fölött emelkedő darabokra oszlik; lehet-e társaságnak nevezni végre azt, minek fő-alapja elkülönözés, s gyönyöre nem annyira, hogy valakihez közeledünk, mint inkább, hogy másokat ki lehet zárunk. S ha a polgári körben a társalkodás egy része létednek, s ismerőseid körében, hová magaddal hozhatod hibáidat s erényeidet, magad-

dal a gyönyört s bánatot, melyet épen kebledben hordasz, szívednek jól esik a közlekedés: vajjon termeinkben, hol ezt tenned nem szabad, hol erények helyett szokásokat, ész helyett csak 'elmésséget találsz, hol bánatod s örömed nem érdekel senkit, feltalálhatod-e ezen örömeket?

Nem a szerint mennyit érsz, de mennyinek tudsz látszani — szabatik érdemed; nem az, hogy valamit tevél, de hogy mindent kikerültél, mi az illedelmet s fölvelt szokásokat sértené, teszi, hogy e társaságba fölvétessél; s természetes-e, hogy ily körbe kívánczol; sőt áldozatokat teszesz, csakhogy benn maradhass! Áldozatokat! Oh s mennyi nem kíváztatik tőled? A szerzetes nem ragaszkodik oly szigorún kolostori rendszabályaihoz, mint te azokhoz, melyeket előítéletek elődbe szabának. Vak engedelmességgel teljesíted a legneveztésebb szokást, a legbálgatagabb divatot. Hallgatva eltűröd azon lelki szegénységet, mely kötelességedül tétetik, s melyért minden magasabb eszmét, mely a szűk terem körében meg nem fér, vétekként rejtegetsz, csakhogy ne gyanítsa senki, miként a köznyomoruságban nem osztózál; és szűzesség esküjével lekötve a szerzetes, nem őrzi szívét úgy, mint te minden melegebb érzeménytől. S mennyi önmegtagadás naponként! mennyi alkalmatlanság s gáncs élted minden órájában! Ha kedvesed, ki néked éltét szentel, ennyit kívánna, elhagyod; s im mindezt nyugodtan, örömmel viseled.

S miért? — hogy herczeg A** tánczvigalomra hívjon, hol belépted első pillanatától másnak nem örülsz, mint azon pillanatnak, melyben e tolongásból szabadulnod lehet; hogy gróf B** kinél unalmasabb ember nincs, veled kocsizzék, s nálad hagyja kártyáját; ezek jogaid. Ha színházba mégy,

néha egy vagy más divatos asszony páholyába ülhetsz, s hajgöndörítöd a karzaton meglátva, talán irigylis sorsodat; a naplopók, kik a hol csak vigalom adatik megjelenve, a kapu alatt nézik a felmenőket, ismernek, s a mennyi bérruhás van, leveszi kalapját ha jössz; — ez dicsőséged! Ki hinné, hogy józan ember találkozik, ki ezért csak a legkisebb alkalmatlanságot el akarná túrni, hogy valami oly csekély lehetne, mit ily nyereségért tenni nem vonakodnánk. S mégis talán semmi e világon nem kerestetik állhatatosabb törekvéssel, mint épen e haszontalanságok. Vannak, kik életök céljául nem tűztek ki mást, mint hogy e társaságba felvétessenek; kik évekig gondolkoztak, esdekeltek, csak hogy egy terem ajtai megnyiljanak előttök; kik nem sokallottak semmi fáradságot, csak hogy mint egy fényes körnek utolsói, végre lenéztessenek, minden megalázást nyugodtan elviselve, csak hogy másnap elmondhassák: én is ott valék. A testvér el fogja tagadni testvérét, a barát elhagyni barátját, a fiú szégyenleni atyját, hogy e célhoz érjen. Nincs meggyőződés oly szent, mely ennek föl nem áldoztatnék, nincs érzemény oly nagy, mely ez előtt el nem vesztené hatalmát. S hát van-e valami nagyszerűbben nevetséges, mint ez? — s ha korunknak nagy satiricusa volna, nem lehetne-e joggal elmondania a rómaival: nehéz, satirát nem írni; nehéz, s nehéz volna nem nevetni, ha nem jutna eszünkbe, hogy e bohócságok alatt egy nagy erkölcsi romlás rejtezik.

Arra intjük közönségesen fiatal embereinket, hogy rossz társaságtól óvakodjanak; jobb volna, ha arra intenők, hogy az úgynevezett jótól maradjanak távol. Sima, jó modorú romlottsága a szívnek veszedelmesebb, mint az indulat vadabb, de nagyszerűbb kicsapongásai, melyek között az ember talán néha mélyebbre süllyed, de érezve süllyedését, emelkedésre intetik: míg a nagy világ embere, ki lassan,

észrevétlenül aljasodott, nyomorultsága végfokára érve, minden nemesebb vágyat is elveszte. A szenvedély lángjaiban sok részünk salakká égettetik, de az ércz végre mindig kiválík, s csak annyiaval tisztábbá lesz, mennyivel tovább égett; a nagy világ csillogva s hidegen fogja körül lelkeinket, de mint kéneső az aranyat, felszivja lelkeink nemesebb részeit, a nélkül hogy maga szebbé válnék. A korhely, ha végre mindent éldelt, szívét üresnek, magát haszontalannak érzi a világon, s ha jobbra született, visszatér, mert cél nélkül élni kín; a dandynak vannak céljai; meghivatni gróf X** vagy Y**-hoz, nyerni egy pár fogadást, magáról beszéltetni, szóval: míg egy soiréje marad, melyre meghivatott, vagy egy látogatása, melyet még tennie kellene, nem hiszi magát haszontalannak a világon, s azért az fog maradni mindig.

Látni a czélt maga előtt, látni a zöld ligetet, mely felé zarándokoltunk, hallani távolról a csermely mormogását, érezni a hűs szellőt s az illatot, melyet a virágzó ágak ingadozva elöntenek, ott feküdni az égő homok között, erőtlenül, csak lépésekre a czéltől, s mégis örökre távol, mert lábaink nem bírnak többé, — oh ki ezt nem ismeri, ne panaszkodjék sorsa ellen!

Ha eszünkbe jutna, mik valának legnagyobb következésü tetteinknek indító okai; mi gyenge szellő kelle utunk megváltoztatására, mi kis szikla, hogy szerencsehajónk elmerüljön; ha magunknak megvallanók, mennyiszer mentünk tovább oly utakon, melyeket elejétől fogva roszaknak tartánk, csak mert álszemérem nem engede mást választanunk; mert inkább gyengék s alávalók valánk, minthogy magunk-

tól is megvetett társaságunk által azoknak tartassunk: — nem lennénk oly büszkék.

Hegyhez hasonló az emberi nem. Egy nagy tömeg, mely felszínben különböző, de nem anyagában. Ne kíváncsozz fel virágzó aljadból a csillogó csúcsra, hol örök tél uralkodik, s minden fény, mely körülötted ragyog, csak arra int, mi terméketlen téren állsz.

Szép szokás az az emberek között, hogy néha az éven át, legalább szóval szerencsét kívánnak egymásnak. Mint középkorban az egyház bizonyos napokat rendelt, hol Istenbéke uralkodjék a földön: úgy rendelték apáink bizonyos napokat a szívnek is, hol hosszú gyűlésben fáradvá, legalább nyájas baráti beszédeken örülhessen, s ha már szeretetet találnia nem lehet, legalább bájló csalódását lássa maga körül. Balgatagságnak nevezik sokan e szokást; de ha két bányász találkozik, nem kíván-e szerencsét egymásnak, s nem kiáltnak-e egy köszöntést egymásnak a hajók, ha messze tengeren összefőnek: s mért nem tennék így mi is? Nem vagyunk-e bányászok mi is, kik ez élet sötét aknáiban aranyat keresve, barna kőben dolgozunk; nem vagyunk-e hajósok, kik körülhánnyatva az élet habjain, száz veszély között végre csak egy szerencsét találhatunk — nyugalmat a nagy kikötőben? Legyen áldva, ki e szokást behozá az emberek között.

Álmak kora az ifju kor, s bármi practicus, bármi száraz legyen a tárgy, melyhez fordul: ő költő marad a mindennapi élet iparkodásai között is. Miként tárgy oly csekély nincs,

mely felkelő napjának sugariban nem vetne nagy árnyékot, s érdek nincs oly csekély, mely nem nyomna nehezen élete mérlegében, miután szívét tévé rá: úgy nincs semmi oly nehéz, mit karjaival megragadni, semmi oly fönséges, mihez fölemelkedni nem merne; — legyen asszony, vagy hazája, miért szive feldobog; halhatatlanság vagy egy nyájas tekintet, miután vágyódik: ő hasonló lelkesedéssel fog fölhevülni mindkettőért, mint kinek repkényként sziklát vagy tölgyet adhat helyzete, de soha nem oly tárgyat, melyet keblének egész erejével nem fogna körül.

Emberék a nagy világban órákhoz hasonlóak, melyeknek mindegyike előbb vagy később jár, s csak az, ki a pillanatot napjához tudá irányozni magát, jól. Jaj annak, ki a közönséges órához szabva tetteit, az első lép be valamely terembe; a jól nevelt ember tudja, hogy azon társaságban, hol senki nem dolgozik, mindenkinek kötelessége legalább úgy tettetni magát, mintha nem volna ideje; tudja, hogy azon körben, mely a századról megfejtkezett, el kell feledni az órát is. Kétszer jaj annak, ki, ha nem a kiválasztottak egyike, a nemes társaságot váratta: tudnia kellene, hogy az úgynevezett nagyvilág, mint e közönséges Isten alkotta világunk, csak kevesek örömére teremtetett, s hogy neki, a közembernek, kitünni nem szabad; eléggé boldog, ha csak túretik, s tovább szabad tengődnie. Nevetségessé tette magát s elítéltetett. Csodálkozol! te nem éltél e körökben, s nem tudod, mi könnyű bennök nevetségessé válnod; egy szép tett, melyet elkövetve, megbotlottál; egy szó, nemes felgerjedésben kimondva, de hibásan; maga szerény hallgatásod, örökre tréfa tárgyává tehetnek. Körülötted száz ember forog, kinek más tulajdona nincs, mint hibáid, s ki önösségből keresi gyengesé-

geidet. A társaság egy nagy vígjáték, a színészek külön életet élnek, s színpadukon gúnyolják s nevetik azt, ki talán közü-
lök a legjobbak szerepet játsza; ti a karzaton ültök s az egé-
szen mosolyogtok.

Társaságokban esze csak annak van, ki nem gondolko-
zik, s beszél, mielőtt tudná mit.

Kinos lehet csalódní az emberekben, s miután évekig reménylettünk volna, végre lemondani arról, mit szükséges-
nek gondoltunk, s azért biztosnak tartunk; de e seb is meg-
gyógyult végre, s csak azon forradásoknak egyikét hagyja,
melyeket minden, ki emberismerethez jutott, a szívéen hord;
csak ha kedveseinkben csalódtunk, akkor keseregphetünk méltán;
csak ők találhatnak mindig mérges nyilakkal.

Nem az élet nagy bajai, nem azon törzsúrások, melyekre
a szív egy órában elvérezett, nyomják le legmélyebb le-
lkünket; nem az fáj leginkább, ha földi utunk végre annyi sí-
rokon vezet át, hogy alig haladhatunk. Nagy fájdalma-
knak könyeket adott a végzet, s erőt ellentállásra, vagy gyengesé-
get, hogy mikor kínunk nagyobbra nőtt mint tűrhetnők, meg-
szakadjon a szív. Oh de azon kis bajoknak, azon számtalan
tűszúrásoknak, melyekkel a társaság lelkünket bántja, azon
kis veszteségeknek, melyekből még emlé-
künk sem marad, s melyekből éltünk örömeit garasonként vesz-
tjük el, a nélkül, hogy csak valaki által szánatnánk, ezeknek nincs a ki ellent-
állna, s bármi szilárd lelket ada az ég, bármi keménynek aczé-
lozá a sors szíveinket, e szakadatlanul hulló víz-
cseppek, a követ, melyről a golyó visszapattanna, kivájják elvégre.

Oh ki asszonyt háza belsejében nem látott: nem tudja, mi bájlók lehetnek ők. Ez azon kör, melyet az asszony önma-gának teremt, melyet ő maga éleszt gyöngéd érintésével, s melyben mindig nemesül. Bármilyen mélyen sülyedett az asszony, adj házikört neki, s csodálkozni fogsz, mivé lett; a féreg, mely előbb földön csúszva az átmenő lábaitól tapodtaték, be-fonta magát érzeményinek száz fonalaiba, s most ha látod, egy színes lepke szállong előtted. Szép szándékok s önség-su-gallta tettek közt foly a férfi élete, míg a szerényebb asszony háztüzét oltárrá változtatja, melyet naponként fölszentel ön-áldozatával. Ki önmegtagadást keres: tekintsen egy asszony-szívbe, s többet fog találni, mint Roma s Hellas herosi közt.

Oh én nem ismerek semmit annyira szánakozásra méltót, mint fiatal embert a nagy világban. Ha nevelésén — vagy inkább azon szobadressourán, melyet úgy neveznek — átment s szabadon bocsáttaték: mit lát? Előtte nyitva áll vi-lága: de nem ama nagy világ, melyet Isten teremté milliónyi virág s csillagaival, hol a nyári égen menydörgés, az ágak között csalogányok szólnak; e szép, bájló világ mind azon szeretettel, melyet örömmegve sejdített, azon barátsággal, melyről ifju korában ábrándozott; e világ, melyben pontként eltűnik, s melyben fáradnia kell, hogy valamivé legyen; oh nem! — előtte a terem áll chinai tapétjeivel, száz viaszgyer-tyájával, tüköreivel, zenészeivel; előtte áll ez érzéketlen so-kaság, barátság s szeretet nélkül, — s itt fejlődjék a szív?

Még ha hitet hozna magával! — akkor bízna az asz-szony nyájas tekintetében, s örülne a gondolatnak, hogy sze-

rettetik; akkor örülne úgynevezett barátjai meleg kézszorításának, s az ajánlkozó szívesességnek, melylyel mindenki elébe lép; de ez nem úgy van: ő emberismeretét magával hozza a világba. Nevelői, kik meg nem gondolák, mi rossz szolgálatot tesznek a gyermeknek, kinek ifjú életét azon szomorú tapasztalásokkal keserítik, melyeket nekik is jobb volna felejthetni, jókor emberismeretre taníták őt; ő tudja gyermekségétől fogva mi semmire valók az emberek, s hogy bennök bízni nem lehet; tudja, hogy az asszony csalfa, s hogy, ha csalódni nem akar, legfőlebb érdeket kereshet karjai között, — hová forduljon ez ifju érzelemvágyódó kebelrel?

Kiket lát, kik korához legközelebb állnak, kiket köre leginkább magasztal, szívének ismeretlen nyelven szólnak. Bármilyen rossz volt is nevelése, iskolakönyveiben legalább megvolt az erény tisztelete még, hazájáru tanult, s hogy érte meghalni szép; tanult vallásról s emberszeretetről, s hogy dolgoznunk kell, s áldoznunk embertársainkért; most más erényekről hall. Itt csak a csábító bámultatik, csak a játéknak s feslettségnek van költői oldala; itt minden szabad, mi divatszerű, s minden az, mi a közönség körén, bár rosszban is, túlmegy; mit árt, ha más szenvedé általad, csak te ne únd el magadat; Istennek fognak tartani, ha látják, mennyi áldoztatott örömödnek. — S vajjon az ifju sokáig fog-e ellentállni ez oktatásoknak, nem fogja-e titkolni előbb magasabb érzeményeit, később követni az ösvényt, melyen kívül — mi az ifju kebelnek legszükségesebb, — körének tiszteletét el nem nyerheti? S bámulhatjuk-e, ha, mint társai, ő is előbbutóbb a zoológiára veti magát, s lovakat vesz s kutyákat, s ezeknek adja egész szeretetét, egész barátságát; ha büszkesége az, hogy lovai jobban futnak, vizslái feszesebben állnak; ha nem is vágyódik más kör után, mint melyet istállóiban talál, hol barmai között legalább magasabb lénynek érezheti magát.

Lehet-e rossz néven vennünk, hogy oly szorgosan göndöríti haját keskeny homloka körül, hogy mellényében bízik, csodálatosan fényesített csizmái ragyogásának örvend, s felcífrázva, hogy a világ első szabója nem képzelhetne szebb ideált magának, megleégedett mosolygással tekint körül, mintha gondolná: a belvederi Apolló, kinek Chevreuille vagy Blein nem szabta ruháit, oly szép, mint ő, nem lehet! — Vagy, ha végre ő is egyike akar lenni azon hatalmasoknak, kik minden szépet s nagyot merész ajkakkal porba húznak, sima gyermeki arczczal minden erényt tagadni kezd; ha magát nagynak véli, midőn a legaljasabb érzelmeket affectálja, s félig Istennek, ha megtudta mutatni, hogy az emberi élet, mint az állaté, e föld körén túl nem halad: vajjon őt lehet-e okozni? — Büntetlenül nem lehetünk jobbak, s nem rosszabbak mint a kör, melyben élünk; s ha maga a férfi nehezen áll ellent a közvéleménynek, s ha Spárta ifjai lopni tanultak, mert a törvény engedé: miként lehetne várnunk, hogy ő, ki mindenre inkább vala nevelve, mint lelki szilárdságra, ellent tudna állni?

Ő eléggé büntettetett. — Nincs emberi szív oly nyomorult, melyet mindez sokáig kielégíthetne, s ha egy pár rövid évig örömének mámorában minden magasabb vágy elnémult is, mit tegyen, ha végre e részegség eltűnt? — Oh, s mind azon végetlen örömet, melyet Isten ifju korunknak teremtett, mintha azt akarta volna, hogy a nehéz földi útnak legalább küszöbe szép legyen, hogy legalább egy nyájas emléket vigyünk magunkkal nehéz bajaink közé, — ő nem ismeri! Őt a természet el nem ragadta nyájas csudáival, szemei nem követték soha a leáldozó napot, nem függtek a tiszta égen egyes csillagait várva; neki nem zengtek csalogányok; — ő nem könyezett soha a haza szent nevénel; feldobogó szive nem inté őt soha, hogy keblében is van valami, mi nagy tet-

tekre készül! — S tudja-e ő, mi az, egy asszonyt szeretni? szeretni ifju lelkének egész erejével, keblében hordani képét, s nem merni nevét kimondani, remegni, ha jó, megfélekezni magunkról, ha vele szólunk, éltünket adni egy tekintetért, s mindazon kínzó örömöket, azon keserveket, melyeket a világ kincseért föl nem cserélnénk, a boldogságot, mely szemeinket könyekkel tölti, ismeri-e ő? oh nem — ő mulatott! S nem kell-e hát szánnunk őt? A merészség, melylyel egy steaple-chase-en lovagolt, elég vala őt dícsővé tenni; az idő, melyet öltözködésre szánt, elég egy szebb kitüntetést szerezni magának; az ész, melylyel mások balgaságait utánzá, elég, való tudományok mívelésére; s mégis, — lám, ifjuságában nem vala egy nagy gondolat, melyre visszatekintve, lelke emelkednék!

A magyar nemesség azon része, mely fájdalom! napjainkban mindinkább kihál, s minden hibái s gyöngeségei mellett legalább az által érdemli meg tiszteletünket, hogy eldö-deink szokásait s nemzetiségét tisztán föltartá korunknak, az ősök miveletlenségét, de egyszersmind a hajdankor jószívű egyszerűségét, sok, napjainkban szinte nevetségesnek látszó előítéletét, de velök azon hitet, mely nélkül nemzetiségünk nehéz harcrai között, soha föl nem tarthatta volna magát: hogy a magyar soha eltűnni nem fog e világról. Hogy ezen néposztály érdemei, nemzetiségünk föltartására nézve fölszámíthatlanok, s hogy a jövő gyalázatos hálátlanságot követne el, ha valaha elfelejtené: miként azon nemesebb művelődés ágai, melyeknek gyümölcseit élvezi, csak ez erős tő nedvéből vonták termékenységöket, melybe oltattak, minden kétségen kívül fekszik; de ép oly bizonyos az is, hogy mint az emberi nem történeteiben minden, úgy a magyar ne-

mesi házak, özves érdemeik mellett, a história távolában sokkal nagyszerűbbek- s szebbeknek látszandának, mintha az egészt közéről tekintjük.

A fertálmágnás Magyarországbán egy egészen kivételi, hogy úgy mondjam amphibiális lény, helyzete által a nemesi, vágyai s hajlandósága által a mágnesi renddel összekötve, hely nincs, melyet elemének nem tartana, s ismét nincs hely, melyben magát otthonosnak érzene.

Nyugtalanság nincs, mely őszkor, magyar utaknak, főképp melyek falukon vezetnek át, ellentállhatna.

Ne ítéljünk senki fölött, kit meg nem hallgatánk.

Uri házak gyermekei s cselédei között mindig barátságos viszonyt találunk. Nem is lehet másképp. Emberi gyöngeségeink közé tartozik: szívesen társalkodni olyanokkal, kiket magunk felsőbbeknek tartunk, s kik velünk mégis mint hasonlók, vagy ép úgy bánnak, mintha alattvalóink volnának. Ezen vágy sehol nem találja annyira kielégítését, mint gyermekek s cselédek között. A szolgának jól esik, hogy valakivel, kit nagyságos úrfinak nevez, kinek csizmáit tisztítja, sőt kinek egykor talán bérében álland, tökéletes egyenlőség lábán társalkodhatik, habár az úrfi csak három lábnyi magas volna is; a gyermek örül, hogy végre egy felnőtt, nagybajuszú embert talált, ki vele barátságosan beszélget, miután

apja, anyja s a többiek mind, kiket az úrfi szobákban talál, őt föl sem vevék, vagy legalább mindenesetre csak gyermeknek tartják. Az úrfi s inas tehát szoros barátságba lépnek egymással, melyet számtalan kis titok, melylyel szülék s uraság megcsaltnak, mindinkább nevel, s mely ha néha a szolga elküldetésével végződik, s azon szomorú tapasztalások elsőjét képezi, melyet egyenlőség utáni vágyunkkal a világon tesszünk, azért nem édességnélküli.

Száz eset van a világon, hol az, ki valamely gonosztettet követett, maga mint tanu áll elő más ellen.

Oh, miért vannak törvények, melyeknek szükségéről az ész meg nem győződhetik, s melyeknek teljesítésénél a jobb ember szívét borzadás tölti el!

Minden fájdalom, s főkép azon rossz kedv, mely hozzá oly hasonló, hogy nem ritkán annak tartatik, ha külső okoktól táplálékot nem nyer, enyhülni szokott; s mindenki önszével legjobban föl tudja találni vigasztalását. Barátaink, kik inkább bármi mást túrnek, minthogy jelenlétökben kissé hosszabb képekkel lássanak, s magokat velünk elunják, nem engednek erre időt, s midőn, vagy azon, hogy vigasztaljanak, vagy hogy elszórakozzunk fáradnak, nemcsak disharmoniába jönek érzelmeinkkel, hanem bánatunk ellen küzdve, eszünetet annak védelmére bírják, s a vigasztalásnak egész sükere közönségesen azon meggyőződés: hogy fájdalmunk sokkal nagyobb, mint talán magunk előbb gondoltuk. Ha olvasóim

azon emberekre visszaemlékeznek, kiket egykor barátaiknak neveztek, míg azon nagy reménybankrotnál, melyet mindenikünk tesz, ismerősökké devalváltattak, nem emlékeznek-e sok keserű órára, mely ép ezeknek túlbuzgósága által hosszabbított meg? Ha szomorú vagy, s magad sem tudod miért, hű pajtásod addig fog kérdeni, addig vigasztalni, míg végre eszedbe jut; ha valamely kis kellemetlenség ér, olyan, melly inkább bosszantó mint fájdalmas, s melyet a jövő órában elfelednél, Piladesed annyira fárad még másnap is, hogy felejtsd, annyira dolgozik bajod enyhítésén, mely magától sokkal könnyebben gyógyulna meg, hogy háladatlanság nélkül sem páratlan szeretetét, sem a kellemetlenséget, mely arra okot adott, nem felejtethed. Igaz, ha nagy bajba esel s valósággal segélyre szorúlsz, barátaid e kellemetlen hibát egyszerre le szokták tenni, s ép oly kevésé alkalmatlankodnak szolgálatukkal, mint előbb tűrhetlenek voltak: de nem jut-e eszedbe ilyenkor: mennyivel jobb lett volna, ha e non-interventio elvét előbb kezdik alkalmazni, vagy mindazon jóakaratot, azon számtalan parányi áldozatokat, melyekkel terhedre voltak, ez alkalomra teszik el, s mit szeretetök neked szánt, inkább egyszerre, mint így fillérezve nyújtják, hol a legkisebb összeget nehezebben viselheted el, mint a legnagyobb, mely egyszerre, egy darabban adatik kezédbe. De ki tehet róla! kereskedő században élünk, s nincs mit bámulni, ha azok is, kik látszólag önzés nélkül ragaszkodnak hozzánk, legalább az által nyereszkeskednek rajtunk: hogy a lehető legolcsóbb áron legtöbb köszönetet aratnak, hogy minél kisebb szolgálatokért a lehetőségig sok háladososságot cserélnek be. Kinek az ég barátot adott, kire ez észrevételek nem alkalmazhatók, ki mellé nőt vagy testvért állíta végzete, kinél e gondolatok nem jutnak eszébe, az áldja sorsát, mert bizony a kivételek közé tartozik.

Magyar háziasszony, ki vendéget vár, nem maradhat nyugodtan soha; mint a várparancsnok ön létét a reá bízott erősség feltartásával ugyanazonosítja: úgy a ház s asszony becsülete válhatlan kapcsolatban állnak; s ha az idegen, kit asztalánál fogad, a legkellemetlenebb teremtés volna, ő fáradni s izzadni fog, hogy legalább a malaczpecsenye, melylyel ez tudtára adatik, szép pirosan s izletesen legyen kiszülve. Mennyi gond nem fekszik hát vállain, ha az, kit vár, ép azon fiatal ember, kit leányának szánt. Csak falusi olvasónőim képzelhetik a háziasszony nehéz gondjait, csak ők tudják a legrendezettebb házban is mennyi van, mit alkalomnál helyére állítani, tisztogatni, rendezni kell, a mandolatortának készítése mennyi bajjal jár, mennyi vigyázat szükséges, hogy a pulykapecsenye, e hazai ámorposta, el ne barnuljon, a leves, mely a szakácsné legrejtettebb érzelmeit elárulja, ne sózassék el; egy szóval, minden úgy legyen, mint azt a háziasszony kívánhatja, hogy ha majdan az ebéd vagy vacsora asztalra kerül, s szokás szerint ételt ócsárolni, minden tálnál engedelmet kérni fog, legalább öntudatában mosolygó arczokkal telhesse azt.

Kinek az élet száz örömmel, száz élvezettel kínálkozik, ki a merre néz, valamit talál, miben reményleni, valamit, miután vágyódni lehet, kit nagyravágyása sok lehető célok kivívására int, kit dicséret, fény, népszerűség környékez, bir-e az elég erővel, hogy szívét el ne oszssa ennyi tárgy között?

A felsőbb osztályok, midőn az alsóbbak legaljasabb hibáit magukévá teszik, eléggé leereszkednek; ki vehetné nekik rossz néven, hogy legalább tulajdon hibáikat, minő a büszkeség, másokban túrni nem akarják.

Láttál-e valaha házi boldogságot olvasóm? Ha láttál, vagy azon szerencsések közé tartozol, kik azt élvezik, ha ismered az áldást, melyet kölcsönös szeretet egy család fölött eláraszthat, ha tudod mikép Isten e legfőbb adománya csak tiszta kebelnek juthat e világon, ha meggyőződéled, hogy minden hír s dicsőség melyért fáradunk, mind azon vagyon, melyet oly forrón óhajtunk, nem ér föl örömmel, melyeket kedveseid körében találhatsz; lépj tisztelettel a szeretet legszerényebb lakába is, s kérd Istenedet: hogy vészeit magas tornyok s paloták fölé küldje, de a csöndes lakot, hol a család önalkotott boldogsága között áldja teremtojét, kimélje meg csapásaitól.

Minden körnek megvan nagy embere, mint mai időben civilisált népeknél a kávé, ugy legalább egy nagy férfiú minden társaságnak első szükségeihez tartozik; s valamint e szellemi ital hiányában, ugy, hol valóban kitünő egyediség hiányzik, surrogatumokhoz nyúlunk, mi, ha hozzá szoktunk, ép annyi élvezetet nyújt, és nem oly méreg drága, mi mind a valóságos kávé, mind a nagy emberek főhibája. Valamint azon hadsereg, hol csak egy vezér és csupa közlegények volnának, hivatásának roszul felelne meg, ugy az életben azon ritka legmagasabb helyzeteken kívül, melyeknek elérését kevesen remélhetjük, szükség, hogy számos fokozatok létezzenek, melyekre emelkedni valószínűbb legyen; csak így remélhetjük, hogy azon egyedek is, kiket a sors kisebb színhelyekre állított, nagyravágyásuknak tárgyat lelve, lelkesedéssel teljesítendik kötelességeiket. Ha csak örök hír reménye buzdítaná a katonát bátorságra, az első lövésnél nem sok maradna a harczmezőn; arra, hogy a nagy vezér csatáját megnyerje, szükség, hogy alatta sokan káplár- vagy őrmesterséget reményljenek. S így van az egész világon, hol, bár-

mit beszéljenek is egyes, büszkeségtől elragadt írók, a legnagyobb tények nem egyes nagy, hanem számtalan közepszerű egyediségek által vitettek véghez, s hol minden romlásnak indulna, ha nem lennének sokan kik Caesarként, inkább elsők szülővárosikban, mint Rómában a másodikak.

A gazdának sorsa Isten kezében van, ha ez vetéseire áldást küld, ő nehéz kalászaiv végig tekintve, boldognak érezheti magát, hat napi izzadságának a hetedik nap meghozza jutalmát — a pihenést; élte szűk körökben mozog s épen azért nem fárasztó.

A szives gazdák nemes faja, hála az égnek! nem fogyott ki még e hazában, bármennyi vendég járta s járja is be ez országot, ki a szivességért gúnynyal s ócsárlással fizet.

Az egyesnek szerencséje nem függ mindig a közállományától. Valamint a fecske sokszor romok között rakja fészket, s a minden perczen leomlással fenyegető fal mellett nyugodtan fölneveli kisdedeit; valamint a Vezuv alján rózsák virulnak s szőlők érnek, míg a hegy csucsa olvadt érczet s köveket hány: úgy az egyes nyugodt, megelégedett, sőt boldog lehet a közállomány legnagyobb szenvedései között. A fal ledőlhet s a fészket szétzúzhatja, — a láva arra veszi talán folyását, hol a rózsza és venyige áll, s akkor virág és gyümölcs hamuvá ég; de míg ez nem történt: addig madár, rózsza s venyige, nem sejtve a veszélyt, nyugodtan fejlődnek saját módjuk szerint; — s így az egyes ember békében élvezheti kis szerencséjét, bármi vészek környezik a hazát, melyben él.

Ha van boldogság a világon, ezt a középosztályok körében kereshetjük. Itt a társadalmi élet folyamának közepette vannak egyes habok, melyek a nélkül, hogy csak egyszer is a part szikláihoz ütődnének, lejtenek el utjokon.

Rosz idők, rossz idők akárkinek. Csak úgy van biz az, mint mikor az erdőn vihar megy át. Ha az ember a pusztításon végig néz, azt gondolná, hogy a vész csak a nagy fáknak ártott, csak azokat döntötte le, pedig dehogy ártott csak a nagyobbaknak. Ha a széltörésen végig megyünk, és a kárt közelebbről nézzük, akkor vesszük észre, minden nagy fa mikor lezuhan, mennyi kisebb bokrot és csemetét tört le. Rosz időben a szegény és gazdag ember egyenlően szenved, a különbség csak az, hogy ha a fergeteg egy nagy fát dönt ki, a zaj, melylyel lezuhan, messze hallatszik, és hogy a gyenge recsegést, melylyel a bokor széttörik, senki sem veszi észre.

A házasságban egy kis veszekedés is többet ér, mintha minden fél érzéseit és gondolatjait magába zárja. Ha egyetértést akarunk, az az első feltétel: hogy értsük egymást; s ehhez szükséges hogy szóljunk.

Első szerelmünk kimeríthetetlen tárgya minden költészetnek, kifogyhatatlan aknája az örömek s fájdalmaknak, melyeket emlékeink adnak. — De van egy időszak életünkben, mely akár a boldogságot tekintjük, melyet ad, akár a befolyást, melyet egész jövőnkre gyakorol, még fontosabb, — és ez első barátságunk. Mint a napnak első sugárai csak

fényt s világot terjesztenek, s szelid érintésökkel, mely meleg s nem forró még, egy fűszált sem fonnyasztanak el: ilyen ezen érzés életünkben, — az első, melynek tárgyát magunk választottuk, az egyetlen, melyet semmi sem keserít. Mi világos, mily ragyogó egyszerre minden; mennyi öröm tűnik fel egyszerre előttünk, melynek közelségét, mint a virágot illatából, eddig csak sejdítettük; mennyi hang szólal fel egyszerre keblünkben; mi gazdagoknak, mi szerencséseknek érezzük magunkat!

A dicsvágy egymagában nem boldogít, mint egyáltalában senki sem merítheti egész boldogságát egy forrásból, de a dicsőség gondolata emel s tettekre serkent: ez az, mi által bizonyos helyzetekben, s kitünőbb egyediségeknél a boldogságra szükségessé válik; s a nők nem értik saját érdekeiket, ha abban, mi szerencséjüket biztosítaná, csak szerelmöknek vetélytársát látják. Ha a társaság felsőbb köreiben aránylag oly kevés valóban boldog házassági viszonyt találunk, ennek oka bizonyosan csak a helyzeteknek tulajdonítható. — Míg az, ki mindennapi kenyerét, vagy az élet kényelmeit csak munkája után szerezheti meg, családjában a főindokot találja, mely őt törekvésre serkenti: addig azok, kiknek egyedüli foglalatossága mulatságban áll, családjaikban csak akadályt látnak, mely őket örömeiktől elvonja. A családi kör nyugalma, mely komoly munka után oly jól esik, annak, kit csak élvezet fárasztott el, unalmassá válik; s nem boldogítja senki a kört, melyben önmagát boldognak nem érzi. Jó házassághoz sokkal kevesebb kívántatik, mint közönségesen felteszszük. — Nem szükséges ahhoz: hogy a házastársak között mindenben egyetértés uralkodjék, nem kívántatik jellemök s tehetségeik egyenlősége, sőt még a szerelemnek igen mérsékelt foka is elég; csak egy nélkülözhetlen, s ez az, hogy a fér-

fiúnak épen oly bizonyos munkássági köre legyen, minő az asszonyoknak házában jutott; s kit a sors mindennel megajándékozott, miért mások fáradnak, hol találhatja ezt, ha embertársai javáért, ha kitüntetés, ha dicsőség után nem lelkesül? Ki ily pályára lép, csalódásokra számíthat s elég keserűségre; de ha nagy czélját nem érheté is el: minden uton, mely felfelé vezet, emelkedünk. — Az ut, melyen haladt, látszólag eltávolítá őt kedveseitől, de mint a völgy lakója, ki a tetőre hágva, időről időre visszatekint, s a kedves helyet, honnan kiindult, soha sem veszti szemei előtt: olyan az, ki magasabb czélok után fárad; épen legnagyobb nehézségei között vágyódik leginkább a csendes kör után, melyben majdan megpihen. Ó a szív, mely emelkedik, nem távozik kedveseitől, s midőn nagy czélok után lángolni kezd, nem hül meg azok iránt, kiket előbb szeretett.

Jól nevelt leány a boldogságot, melyet a szalmafedél alatt képzelt, ha az kényelmes pamlagán ízletesen bútorozott szobában jut eszébe, sok philosophiával nélkülözi. Bizonyos körökben az észnek az ugynevezett szerelmi házasságokban is annyi része van, hogy ha a szerelem végre egészen eltűnik is, a földolgok fenmaradnak, és a tapasztalás azt mutatja, hogy épen az ily házasságok a legjobbak. Azon tulajdonok, melyek a szívet meghódítják, lassanként elenyésznek; azok pedig, melyek miatt a hölgy csak eszét követve, magát elhatarozza, mindig becsesbökké válnak szemei előtt; s a szerelemnek idővel úgy is gyengülő lánczeit, a megszokás prózaibb, de évről évre erősebb kötelékei pótolják.

Ki korunkat ismerni kívánja, — s e dolog épen úgy megérdemli a fáradságot, mint Horác és Juvenal korában

megérdemlé — az ne hanyagolja el fürdő-helyeink tanulmányozását. A nyári élet, midőn a természet bájai helyett a város mulatságait keressük, kiegészítése a télnek, melynek zordon napjaiban termeinket virágokkal rakjuk tele, s a gyenge nők többet járnak ki, mint az év bármely szakában. Sehol a fényes jövőt, melyről cosmopolitáink álmodoznak, sehol azon európai miveltséget, melynek jelleme csak minden egyedi jellemek hiányában, melynek dicsősége általánosságában fekszik, annyira megközelítve nem találjuk, mint itt; s ki a Rajna fürdőket bejárta, azon egyenlőséget, mely felé korunkban törekszünk, nem tarthatja többé elérhetlennek. Itt a születés, cím, név nem határoz többé sociális állásunk fölött: a különbség csak a pénzben fekszik; de hisz azon aranykorban, melynek küszöbén állunk, ez nem is lehet más-kép; s lehet-e többet kívánnunk magától az igazságtól, minthogy az bekötött szemmel mérje az embereket, s kik egyenlő mennyiség arannyal lépnek mérő tálaiba, azokat tekintet nélkül személyeikre egyenlőknek tekintse.

Fürdőhelyen könnyebben ismerkedünk, vagy talán épen mert azokat, kikkel érintkezésbe jövünk, egészen nem ismerjük, könnyebben társalkodunk.

Ki ne tartaná érdekesnek a kört, melyben az első helyet ő foglalja el?

Tudják-e az emberek, mi az: oly valakit mulatni, ki többé nem mulattatható? ezt válaszolá Madame Maintenon valakinek, ki fényes helyzetét s a hatalmat, melyet XIV. Lajos fölött gyakorolt, irigyletre méltónak mondá. — Ugy

hiszem, Maintenon asszonyság saját neme között eleget találhatott volna, kik a kínzásnak ezen szelid módját szint úgy ismerék, mint ő.

Gyermek nélkül a ház, bár mennyi kincs legyen benne, üres marad.

Mint a templom-ének, úgy azon szebb harmonia, mely boldog családi körből Isten magasztalására emelkedik, nem teljes s nem emelő, ha belőle a csengő gyermek-hangok hiányzanak.

Ha az ugynevezett nagyvilág szigoru is ítéleteiben, kiengesztelhetlennek nem mondhatni; s ki díszes teremcét esténként kivilágítja, s páratlan franczia szakácsot tart, az, ha a társasággal időnként rosszul áll is, mihelyt akarja, kibékülhet vele.

Nem tudom mit vesztené nemzetünk, ha Pesten egyes termekben kevesebb ember gyűlné össze, kik egy gőzölő theakatlan körül németül beszélnek, s a mult hetek nagy történeteit, a fényes estélyeket, s dicső tánczvigalmakat fentartják emlékezetökben, vagy a jövőre gondolva, azon törik észöket, hogy a bőjt estvéi betöltve legyenek. Egyébiránt nincs mit félni a veszélytől. Nem fognak soha hiányzani oly emberek, kik, ha visit-kártyáikat házról házra hordák, fehér nyakkendőben ebédeltek, és estve valamely teremben magokat és másokat untatták, éjfél után azon öntudattal fekszenek le, hogy a világon fontos, s mindenkiénél magasabb állást foglalnak el.

A házi boldogság olyan, mint a mezőnek szép színe. Távolról mindenik zöldnek látszik, de nagyon közelről nézve, a legszebbiken is elég helyet találunk, hol a dús fű között a kopár föld tűnik ki. Vajjon e miatt mindjárt kétségbe kell-e esnünk? Életünk nem lehet kellemetlenségek nélkül, s a legboldogabb házasságban, már azért, mert a mi egyet ér, azt a másik is érzi, kétszer annyi bajnak kell lenni, csak hogy minden baj, éppen mert ketten viselik, könnyebbé válik, s egyet sem nyom le egészen. Fiatal emberek ezt nem látják által, de az élet végre megtanít mindenkit, hogy miután a világot nem alakíthatja át vágyai szerint, vágyait alakítsa át a világ szerint.

Egy öreg barátom, — szegény jámbor, míg élt mindig azt hittük, sokat beszél, csak most tudjuk mi nagy baj az, hogy annyira elhallgatott, — valahányszor fiatal ember bohóságot követett el, vagy öreg valamely célt, mely után soká fáradott, végre elért, mindig azt szokta mondani: „beh kár hogy nem mint aggok születünk, s visszafelé éljük életünket, az agg koron kezdve, s hideg, téli napjaiból a férfikor derült, s az ifjúság forró napjai felé haladva; ha agg fővel, hideg kebelrel lépünk az életbe, könnyen s olcsóbban nyerünk tapasztalásainkat, s midőn fáradságaink után végre célzt érünk, legalább volna még erő bennünk szerencsénk élvezésére.“ Az öreg, ki majd mindig ily hasznos tárgyakkal foglalkozott legszívesebben, sokat töré fejét e thesis bémbizonyításán, s ha a világ csak oly constitutióval bírna is mint hazánk, kétségen kívül indítványba hozza retrogad rendszerét — de én nem oszthatom véleményét. Meglehet, kevesebb ostobaságot követnénk el, e rendszer mellett, s egyenesebben haladnánk célunk felé, de töröld ki éltedből bohóságodat, vedd

el azon tévedéseket, melyek között haladtál, s csak a cél maga marad, s azon poros, egyenes országut, melyen feléje haladtál — megelégszel-e? Igaz, nem fogsz megbotlani, nem fogsz fölbukni soha, de ha például midőn rókavadászatra készülsz, az elfogott rókat akkor adják kezédbe, mikor épen lóra ülsz — örülni fogsz-e? s nem épen azon botlások s fölbukások lehetősége-e az, mi vadászatodban legtöbb gyönyört ad? A világ, mint dr. Pangloss mondá — legjobb úgy, mint Uristen teremté; igaz sokat tévelygünk, sokat botlunk, sokat esztelenkedünk rajta, de végre e botlás s tévelygés közt nem kiányzanak örömeink, s még nagy kérdés: ki irigyelhetőbb — az-e, kinek léte legédesb gyümölcsöt hozott, de mint a fügét, virág nélkül, vagy kinek bájos, de gyümölcs-telen virágkozás juta osztályrészül? Én az utóbbival tartok, s valahányszor bohóságaim eszembe jutnak, mindig áldom Istenemet, hogy nem teremte józanabbnak. Tizenegy év alatt meddig iskolába jártam, többet tanulhattam volna, s mint juratus sokkal hasznosabban tölthettem volna időmet; de mind azon szép lapdázás s verekedés, séta s pajkosság, és később édes ábrándaim, hová lettek volna, ha rövidebb ideig járok iskolába, s mint juratus többet ülésekbe? Még egyszer mondom: legjobb a világ úgy, mint teremtetett.

Oh vannak boldogok a világon! Ha városaink szegényebb részén, vagy az ország földmivelő tartományain végig megyünk, s a sötét házakat, s a szalmafedelű kunyhókat, melyeket szükség millióknak kényelmetlen lakásul ada, látva, eszünkbe jut, hogy azok között járunk, kiknek az életből csak fáradságai jutottak; ha átgondolva létünk kényelmeit, éltünket összehasonlítjuk a munkás napjaival, s szinte pirulunk hogy azok közé tartozunk mi is, kikért ők annyit, s kik

értök oly keveset tesznek: akkor nem gyanítjuk, mennyi boldogság fekszik e falak sötét borítéka alatt. A gazdagok nem ismerik a szegények örömeit. Felnevelve önösségben, fáradva éledelet után, mely alig elérve, undorodással tölt; küzködve czélokért, melyek nagyobbak, minthogy a szív, bár elérve, magát általok boldognak érzene: ők nem tudják, mi szelid lánczokkal köti szegénység egymáshoz az emberi szíveket, mily közel állnak azok, kiket szükség naponként egymáshoz vezet? Ők nem képzelhetik, mennyi vigasztalást, mi véghetlen örömeket áraszt el lelkeik fölött az egy szerelem, mely nem mint a hit, csak hegyeket tesz által, de az emberi szívről leemeli a nehéz bánat terhét is. Felemelve az emberi lét legmagasb fokára, mint vándor a bérceken, szánakozással nézünk az aljas völgyekre. Láttuk a hegylánczot, mely lát-határunkat mint az ég kéken, és sötéten mint a föld elkeríti, s a messze terjedő völgyet ezüst folyójával, s várost s falut, s egyes lakokat elszórva a mezőn, mi szemünk előtt áll, száz-ezereknek birtoka, s e nagyszerű kép ki nem elégíti vágyteli szívünket. Oh ti szegények — így gondolkozunk magunkban — mi kegyetlenül játszék veletek a végzet, lenézek körötökre, s im szemeim könyekbe lábadnak; e házak, melyeket évek fáradozása után fölépíttetetek, egy pont a völgyben, a mező, melynél egyéb birtokotok nincs, s melyen művelésben éltetek elfoly, egy tenyérnyi folt; e völgy maga, melyből bölcsőtöktől sírotokig túlhaladni nem fogtok, melynél tovább a bércek még tekinteni sem engednek, egy kis üreg a nagy világon, s úgy foly éltetek mint a féregé, mely ha napja leáldozott, halottan leesik leveléről, a nélkül hogy csak sejdítette volna e világ fenséges roppantságát. — Oh de tudod-e te, ki fenn a bércezen állsz, e kis házakban mennyi szív dobog? számolhatod-e mennyi kalász ingadozik e tenyérnyi mezőn? mennyi emlék fér meg e keskeny völgy szűk határai-

ban? Szállj le magasságodról, melyen szemednek határtalan kilátás, de a szívnek semmi sem juthat, mit körülfoghatnál; jer a völgybe s nézz itt körül, s ha majd látod, hogy e nagy láthatáron, melyet szemeid fölülről körülfogának, egy darab föld nincs, mely nem teremne virágokat; ha látod, mennyi öröm fejledezik e körben, melyre megvetéssel tekintél; ha a korlátozott láthatár tulvágó tekintetedet fel az éghez vezette: valld meg, hogy csak ön büszkeséged, mely elfelejté, hogy kis szivednek boldogságra szűk határ kell, okozá szenvedéseidet.

ÁBRÁND.

Itáliában vagy, ott, hol egy ezredes dicsőség emlékei állnak, hol a művészet felhalmozá kincseit, hol a nyelv dalló, az élet egy bájló álommá válik; azon földön állsz, melyről mint gyermek álmodál, melynek nevénel ifju szived egykor fölhevült: tekints körül s éldelj. — Éldelj! — ha romok között a hajdankor nagyszerűsége emelkedik lelked előtt s nem a gondolat, hogy ennyi elmulhatott; ha fényes palota előtt bájló álmidat a koldus rimámkodó kérelmei nem rontják meg, — éldelj, ha tudsz, én csak szomorú érzeményeket találtam.

Láttam Velenczét. Még áll e város, dicső még romlása között; századok üzték fölötté hatalmukat, de ő szép maradt mint a nap, mely ragyogva áll a tenger fölött akkor is, midőn alkonyodik, s fényt hagy maga után. A tenger habozva környékezi palotáit, alapját vészek csapdossák, de az emberi mű fennáll, s az ember emelkedve érzi, hogy hatalma az elemek harcainak dacolni tud; de vajjon nem érzi-e ugyanakkor szívünk, mi gyenge önszenvedélyei ellen? A paloták állnak, de lakóik elköltöztek; a csatornák megmaradtak, de csak itt-ott szakítják félbe egyes evező-ütések a bús

csendet; szent Márk piacza körül még magasán állnak a hajdani respublika építményei, de a nép hiányzik, hiányzik a diadalmi öröm, melylyel a győzelmes doge egykor itt fogadtatott, s a magas érzemény, melylyel a hajdani velencei e földet tapodva, honn érte magát, s mégis a világ legdicsőbb helyén. Minek csak elemek ellen kelle küzködni — fennáll; mi az emberek szenvedélyeivel vítt, szétromlott; a város túlélte népét. — Szomoru egy látvány ez; s az ember, ki egy sir mellett nem mehet el a nélkül, hogy felsohajtva, nemünk mulékonyására emlékeznék: itt, hol egy nemzet ravatala fölött áll, joggal szomorodhatik el annyi ivadék, egy több mint ezredes dicsőség sülyedő emléke fölött; hol mindazon külső pompa, mely körülötte áll, mindazon fény, mely első pillanatban képzetét megragadá, csak arra intik, mi nagy halott fekszik előtte.

Idők jöhetnek, hol, mint Byron mondá, e város tengeri nádként a sós habok közé, honnan eredett, visszasülyed, s Velence egész dicsőségéből talán csak egy rege marad, melyet a halász alkonyatkor társainak elbeszél: hogy itt lenn, a habok alatt egy város áll, melynek egykor hatalmas hercege vala, nagy népe s fényes palotái, s melyet Isten átkában elsülyeszte; a nép hinni fogja a mesét, s lesznek, kik nagy ünnepeken a tenger mélyéből harangozást képzelnek hallani. Mennyi nem tűnt el így a világról? hány név, mely századát felrázá, hangzott el, hány városból nem maradt egy kő; — mint a fa, melyet századok felnövesztenek s rohadva enyészik el sarjadozó utódai alatt: úgy országok; míg végre sötét nyomuk is eltűnt, s a világ történetéből egy rege maradt gyermekek számára, melyen a józan elmosolyodik.

Ki mehetne Olaszországon végig a nélkül, hogy lelkében e gondolatok ébrednének? Velenczétől le Nápolyig, romokat találsz mindenütt. A lesülyedett diadalív, a magas

amphitheatrum, melyet a szétrombolt templom kövei félig eltakarnak, s mögötte a góth egyház sötét falai, s az erős városfalak, melyeket szabadságnak emeltek polgáraik, s melyek, mióta nincs mit őrizniök, dőledeznek, minden a multra int, minden eszedbe juttatja, hogy két nagy kor dőledékein állsz, melyek e határok között külön hosszú életet éltek, külön eszmékért küzködtek, külön nagyságot fejtének ki, — s most örökre elenyésztek. Rómának a világ hódolt, s mi marad belőle romoknál egyéb? századokig küzködött a középkor, s hova lettek eszméi, hova lelkesülése, mely a világot felrázta? S így foly kor kor után; minden új eszme, mely feltámad, elrontja azt, mi előtte létezett, hogy később hasonló módon enyészszék el. Mint a hernyó, mely befonja magát s sötét nyugalomban vesztegel míg órája eljött, s akkor önművét szétrontra, mint lepke emelkedik: ilyen az emberi nemnek élete; minden kornak meg vagyonszeme, melybe magát befonva egy ideig nyugszik; mindenik széttöri végre önalkotta börtönét, mindeniknek meg van emelkedése rövid órája, mely után, mint a lepkévé vált hernyónak, halnia kell. S mi még küzködünk? mi reménylünk ennyi romok fölött, mi bizni merünk öneszméink valóságában, ha visszatekintve látjuk, hogy minden kornak meg van lelkesedése, hogy mindenik egy igazságért küzdött századokig, s mindenik végre átlátá, hogy csalódott! Oh örültség! mely az emberi nem történetét ismerve még nem tudta lemondani. Nézd a lazzaronit te büszke ember, ki léted szűk körével meg nem elégedve, sírodon túl akarnád terjeszteni éltedet; ki egy nevet akarsz hagyni magad után; ki e világból, melyen jobb vala nem élned, kimenni nem akarsz: ő bölcsőbb náladnál! Fölötte tisztán boltozik az ég, a táj virágozva áll körülötte, s ő boldog; föltekint, s rá ezernyi csillagok öntik le fényöket, ő nem ismeri nevöket s a távolságot, melyben egymástól áll-

nak; de látja a ragyogást, s örvend neki, s örvend a virágoknak, melyek körülötte nyiladoznak, s a nagy tengernek, mely morogva álomba szenderíti. Egy narancsfa, melynek gyümölcseit elérheti; a meleg napnak sugárai, s talán egy kevés szerelem, mely keblét emeli, — mi kell egyéb? Nézd őt, ha a nap sugaraitól elvonulva, romok árnyéka alatt elszunnyadt, s mondd, ki józanabb? ő-e, ki árnyéket keres e falak között, vagy te, kinek képzelete a hideg kövön fölhevülve dicsőségről álmodozik? ő-e, ki tudja, hogy ez élet hosszú játékában csak egyes esetek kedvezők, hogy az balgatag, ki a jövőre tekint, vagy más után vágyódik, mint mit épen megragadhat, — vagy te, ki egy világ gondját hordod szűk kebledben, mintha nem volna elég fájdalom önéltedben? ő-e, ki él, élvez, örül; vagy te, ki halhatatlanságról ábrándozol, te, ki önző vagy mint ő, csakhogy balgán abba helyezéd reményidet, mi — elérve bár — nem boldogít.

Oh mert ti a világ bölcsei, kiket magasabb vágyak a tett poros mezőiről elvonának, mit víttatok ki ezredes fáradásaitokkal? Hányszor emelkedék lelkem ifju napjaimban vágygyal nagy neveteknél? Oh szép, így gondolék magamban, távol a világ zajától, egy magas gondolatnak szentelni életét. Az imperator diadalíve ledől, a tribun hatalmas szava elhangzik, s a szivekkel, melyek egykor feldobogának hangjainál, eltűntek a szenvedélyek, melyeket gerjeszte: csak az eszme nem vész el évek változásával; csak a való, melyet a magános gondolkozó feltalált, marad fel századok romjai fölött. Egy emléke a multnak, csirája talán hosszú jövőnek. — Boldog, háromszor boldog, kinek ez juta sorsául.

Boldog! olvasd Faustot, hol nemünknek egyik leg hatalmasabbja szenvedéseit letevé; nézz egyet azon szerencsétlenek közül, kiket a tudásvágy nagy átokként megragadott, kik merészen kinyújtva kezöket az ismeretfa tiltott gyü-

mölcese után, mint emberelődeink, paradicsomukat, ugy azon kis örömet is elveszték, mi még e földön számukra megmaradt; s vajjon kívánczol-e a babér után, mely homlokát keríti; akarsz-e kiválasztva az emberek sorából magánosan állni e világon, eltemetve tudományod hideg falai közé, lemondva élted örömeiről, lemondva minden reményről, barát nélkül, ki bánatodat osztaná míg élsz, egy szív nélkül, mely utánad vágyódnék, ha meghalsz? akarsz-e nem birni e nagy világon semmit, mint tudományodat, e kegyetlen zsarnokot, mely lelkedet szolgájává tévé, s éltedért rejtélyekkel fizet; mely majd véghetlenségével lelkedet elnyomja, majd szűk határait állítva törekvéseid elébe, csak korlátokat mutat; mely Memnon szoborként hajnalkor, midőn hozzája először közelítél, megszólamlott, s most néma az egész napon át.

Oh ti hasztalan fáradtatok, bölcsek, kik a tudomány kemény mezején munkáltatok! bajnokok s törvényhozók, kik a nép boldogításáról álmodtatok! Száz csatában győztek az igazság zászlói alatt, milliók haltak el diadalmaiban, minden eszmének meg volt keresztfája, minden csep tudomány száz emberélet jutalmául adatott, s vajjon boldogabb-e nemünk ennyi áldozat után? mi mást szerze tudományotok, mint kéteyeket, mi mást nyére az emberi nem azon kis szabadsággal, melyet bajnoki kivíttak, mint lánczainak érzetét? s nem szenved-e a többség most mint századok előtt, hogy alig hihetnők a szabadság győzelmeit, ha nehéz sebhelyei nem intenének rá!

Körüljártam egész Európát, Scandinaviától Spanyolországig — Oroszország pusztáitól a szabad brittek szigetéig; a szabadság, az erény s megelégedés hazáját nem lá-

tám seholy; szomorúan egyenlő a világ minden felől, s midőn az Orkney szigetek végsőjéről a nagy Atlanticumon áttekin-
ték, azon gondolattal tértem vissza, hogy jobb távol marad-
nom korunk Eldoradójától, mely a tengeren túl virul, nehogy
az, mit oly szépnak gondolék, meglátva, mint minden egyéb,
elvesztse fényét előttem; jó egy csalódást megtartani ma-
gunknak.

Oh örülj, örülj az életnek, míg más napot nem láttál
eltűnni, mint azt, mely a láthatáron néhány óra után ismét
feljő. S ne hagyja az ég soha megtanulnod, hogy a táj hasz-
talan virágozik, a nap kelte s az alkony hasztalan színezik
egünkét, ha belsők kopáran áll, ha a lélek elveszté meleg
sugárzatát.

Oh ki írhatná le a pillanatokot, hol már nem gondolko-
zunk s még nem álmodunk, s mégis mind kettőből teszünk
valamit; hol a felszabadult képzelet ezer képeket teremt
elénkbe, s szívünkben száz érzemény dadog, melyet rég ki
nem merénk mondani; hol az élet minden bajaival eltűnik
előttünk, s önmultunk oly idegennek látszik, mintha csak
álmodtuk vagy regélni hallottuk volna; lelkünkben bús sej-
dítések vegyülnek reményeinkkel, s oly boldogok vagyunk,
s mégis oly könnyen sírhatnánk! Oh ki írhatja le a pilla-
natokat.

Há az emberi lét sötét óraiban két vészhányt sziv, mint
tengeren két hajó, véletlenül összeütközik, s a hatalmas csapás
alatt a gyengébb széttörve elmerül, ki tehet róla? egy ma-
gasabb hatalom irányozá utjokat, ők barátok valának azért.

Oh a tavasz, melyről őszi ködünk közt ábrándozunk, a gyermekkor, melyről a férfi és agg beszél, nem léteztek soha! s a gyönyör, melylyel ez időszakokra visszatekintünk, csak lelkünk szüleménye, mely az év s élet első szakáról egy szép ideált alkotva magának, oly multba kívánczik vissza, melynek legszebb emlékeit csak álmodá.

Oh mi ez élet egy hosszú ábrándozásnál egyéb, melyben vágytól vágyhoz tántorogva, a szív, csalatva vagy elérve célját, soha nem nyughatik. — Mint gyermekek boldogságról, mint ifjak szerelemről, mint férfiak birtok s hatalomról, mint aggok menyországról ábrándozunk; hol van, ki e nagy világon megvetéssel nézhetne a költőre, s e szűk börtön falaira, melyek közé a végzet által helyeztetett, nem festene legalább szép álmokat.

Oh, ki művésznak tarthatja magát! ki művére tekintve mint a tiszta szűz, midőn Isteni gyermekét ringatá, csak egyszer érezhetné, hogy egy magasabb lény az, mit magzatának nevez, s hogy mit Isten teremte keblébe, ő adá, ő nevelé a világnak! A festő, ki a népet térdelve látja műve előtt; a költő, ki harangként sötét magányba emelkedik a sokaság fölött, önkeblében hordozva nehéz terhét, melylyel megindulva verődni fog, de csak hogy ha csapások alatt felszólalt, hatalmas szavával Istenökhöz vezesse az embereket; kinek lelkében a művészet nagy vágya feltámadott, s ki keblében erőt érez elérésére: oh az! az boldog, a legnagyobb célért iparkodik, s övé a legnagyobb remény e világon.

Nem köztaps szükséges a művésznak, nem szükséges, hogy ifju homlokát babér fogja körül, hogy lelkesedése egy népnél találja viszhangjait; ismeretlenül, nem értve, nem becsülve a közönségtől, lelke nagyra nőhet titokban is, s a mű, melyet alkotott, dicső és fenséges lehet; csak egy szív legyen, mely őt érti, csak egy kebel, melyhez fáradtan simulhat, csak egy lény, kit szeret, mondja ki helybenhagyását, — s ő küzdeni fog, s örülni művének, s ez egy lénynek, ki őt megérté. De kinek ez nincs, ki fáradozásaiért csak gúnyt talál, kit egy szó nem buzdít, egy meleg kézszorítás nem vigasztal, az nem haladhat tovább. Nem csodáztatni, éreztetni kell a műnek, s ki erre nem számolhat, az le fog mondani e világ minden babérjairól.

A természet hű utánzója még nem művész, csak ki képebe önlelkét öntheti át, csak ki benső világának sugárait áraszthatja el möve fölött, hogy mint Isten e nagy világban, úgy teremtésében ő álljon élénkbe; csak kinek színei szókká válnak, melyekkel gondolatait kimondja, csak ki nem hideg tükör, — de tiszta folyóként úgy adja vissza a tárgyakat, hogy képében természetet lásson a néző, ugyan azon formákat, azon színeket, melyekhez szokott, s mégis valamit mit a természetben nem lát, a habok ingadozó folyását, a dobogó szívet a kép alatt; — az művész!

Egyik kedvelt sétálásom Vacluse vala; hol minden a nagy költő szerelmét s dalait hozza vissza emlékezetünkbe.

Tisztán s nyugodtan mint századok előtt, áll a vízmeder magas kőfalai között, melyek meredeken emelkednek körülötte, mintha védenék a helyet, hol egykor egy költő álmo-

dozott. Mindünnen csak sziklákat lát a szem, hátul félkerék fallá egyesülve, a meder két oldalán meredek halmokká hajolva, csak a víztükör fölött zöldel egy fügefá, mintegy képe azon reménynek, mely Petrarka lelkében élt s nem hozza gyümölcsöt, mint nem e fá árnyékos helyén, s még is szép vala, mint zöld ágai e kőpusztaságban. Elöl vizesésekben zúg le a patak, s fenn a bércezen Laura vára áll. S itt ült a dalnok a víz medre mellett, s lenéze a habokra, melyekben az ég tükrözik, s hallá a patak zúgását, de lelkében csak egy gondolat élt — Laura. Most hallgat ő, a szív elhamvadott, s vele fájdalom kereste borostyánja; Laura vára omladékokban áll, s minden, mit a költő szenvedett, egy agg regévé vált; de a gondolat él, él e tájban, melyet képeinek használt, él minden fában, minden kőben.

Még is különös a költő végzete; jövő századokra hagyhatja bánatát, s ha már emlékköve is porrá lett, ezer szemekből könyeket facsarhat, s nem teremthet egy boldog perczet magának. Vagy boldog volt-e az, ki egykor e helyeket sohajtasival tölté? ő, kin k lelkében kettős szerelem lángolt, s kinek sorsa vala, csak kinokat találni mind kettőben, hazáját szétdúlva, Laurát elválasztva örökre esküje által. Vagy boldog valál-e te lángoló Tasso, csak végső órádban is boldog? mikor annyi szenvedés után végre Onufrio klostromában megpihenve, mint a haldokló gladiator, üldözőid zajgó tapsát hallád magad körül végső pillanatidban. Azt beszélík, mosolyogtál, s lelkesült arczaidon az első örömsugár lángola: de vajjon nem egy szörnyű elkeseredésből mosolyogtál-e? s ez öröm nem tölté-e el inkább azért szivedet, mert végadományukat veszed az emberektől, mint mert épen babérod vala? S boldog voltál-e te Rousseau, te Byron, vagy ti százak az ezernyi milliók közül mióta a föld áll, kik egész korotok fájdalmait hordtátok kebletekben, s tán egy örömet nem vi-

gasztalásul. Gyémántok az emberszén között, kiket csak azért teremtett az ég, hogy hideg fényben ragyogjatok, míg boldogabb társaitok melegítő lángok között elenyésztek. — A nép csudál s irigylí sorsotokat, mert lelketek gazdagabb, s magas homlokotokat babér köríté; oh de nem gondolja meg senki azt, hogy az élet mezeje, melyen mások számára annyit arattatok, nektek tarlón állt, s hogy a zöld babér-ág, melyet homlokotokon viseltetek, csak az életfa vég hajtása vala.

Csak a természet szépsége változhatatlan; csak a föld borítja uj zölddel évenként sírjait; csak a nap nem vesztí fényét annyi kinok fölött, nagyszerű nyugalommal haladva véghetlen utján, míg a parányi ember-faj küzködik, gyűlöl, s sírjába száll, hogy a földet, melyen éldelni nem tudott, testével termékenyítse. — S mi küzködünk, s mi halhatatlanságról álmodozunk e sírvilágon, melynek pora egykor élt, s gondolkozott, mint mi, hol minden hely talán nagy tettek tanuja vala, s mindenik csak semmisedésre int. O vanitas vanitatum! —

De ezen föld, mely lábai alatt szüntelen virágozik, s ez ég, melynek napja vég nélkül ragyog utjai fölött, nem adott-e talán vigasztalásul a szegény embernek? amaz, hogy benne pihenjen, — ez, hogy egy reménysugárt öntsön el életére; s e vágy, mely lelkünket e földön túlemeli, s oly kinosan érezteti bilincseinket, nem volna-e jele, hogy hivattatásunk magasabb? A madár is nyugtalanul repked kaliczkájában, ő is nyög kinjai közt, ha erős rostélyai küzködő testét megvérezék; de ha végre ajtaja megnyílik, mint emelkedik akkor az ég felé, mint énekli legszebb dalát szabadsága első pillanataiban. —

Vannak órák, melyekben a hallgató természet elénkbe lép, s a szív mintegy kérdésnek véve nagy hallgatását, beszélni kezd, melyekben elmondja, mit szenvedett, mit remélt, s elveszített: s melyekben minden érzemény végre egy rejtélyes könyben egyesül, melyről alig mondhatnók: boldog, vagy kínos meghatás facsarta-e szemeinkből.

Boldogtalan, ki hinni s szeretni nem tudsz, ég és föld nem enyhithetik bánatodat.

Az emberi nem története szomorú gondolatokkal tölti lelkünket, de ha annyi szenvedések között, e bús világon, hol egy nap nem mulik a nélkül, hogy változásival milliókat szerencséjüktől meg ne fosztana, s mégis évezredek után nemünk ugyanazon kinokat tűri, hol mint egy nagy tapodó-malomban járunk szüntelen s nem haladunk; hol, mint egy pusztaságon, melyet minden felől ég körít, melynek határát minden felől talán virágozás környezi, az emberiség kétségbeesett bizonytalanságban tévelyeg, — a művészet nyomai előttünk mégis soha egészen el nem tűnnek; ha minden korban, minden nemzetnél feltaláljuk az ösztönt, mely a szép s nemes után vágyódva, a legdurvább nyelvnek megadja költészetét; ha látjuk miként nyul kőhöz az ember, miként vegyíti színeit, csak hogy velök gondolatját testesítse, mintha nem volna semmi oly kemény vagy mulékony, mibe lelkét átönteni, mivel képzelmeit fenntartani akarná, — nem örvendetes-e ez? S ha nemünk sorsát látva, látva mi keveset értünk el, szívünk elszomorodik, lehet-e más vigasztalása mint az: hogy mindig egy nemes cél

után fáradánk, hogy kor oly sötét nem vala, melyben a művészet álmoként nem lebegett volna az emberek fölött? Virág a művészet, mely az emberiség fáján fenn reng, s bár mi lombtalannak látszassék a fa, bár mi sötét töve, s görcsösek is ágai, mig ez fenmarad, nem mondhatja senki, hogy tavasza elmúlt, s hogy egykor nem fog hordani gyümölcsöket.

Tágas mező e föld, s kinek egy virágát elhervasztá a forró dél, annak ezer ibolyák nyílnak épen e hervasztó sugar alatt; egy nagy aranyakna, s kinek egy ér be nem tölti vára-kozását, annak a hegy marad teli reményekkel. —

Oh boldog kor! hol még barátot találunk, mert mi is még barátok lehetünk; hol a szív, az élet tengerén még fen-uszva, mindenhez ragaszkodik, hogy fenn maradhasson; hol egész valónk még könyekből áll, s mégis, mint korány-felle-gek, napsugárokkal van eltelve; hol szívünk még ép, mint az Isten alkotá, s hol, mint a művész kezéből jött óránál első napokban, felhúzás- s igazításra még szükség nincsen, hogy jól mutasson. Oh bájló kor! ki hozhat vissza csak egy napot boldog éveidből? Idővel a szív legbüszkébb álmai talán meg-valósulnak, csak az, hogy egykor ily bájlón álmodhatánk, csak az, hogy a szív, mely, miután vele annyi tárgyat meg-ragadtunk, üresen áll, egykor oly kevéssel eltelve boldog lehetett, ez tetszikálmoknak, hihetetlen álmoknak még előttünk.

Mikor a nap egünkön áll, világ tölti el láthatárunkat, a virágtelt mező ragyogó színekben terül előttünk, a lomb

között csillogó sugarok reszketnek, s a merre szemünk néz, csak virágzást lát maga körül; vagy ha a vándort néha homályos erdőn vezetik is át utjai, s ha látja, hogy e ragyogónak látszó világon mégis minden fának, sőt minden illatozó virágnak meg vagyon árnyéka; ha látja, hogy a legkisebb felleg, mely egén átvonul, homályos nyomot hagy mezőin: maga e homály csak inkább tünteti fel az egésznek szépségét, s csak mintegy azért látszik adatva, hogy szemei a fénytől, feje a forróan lesütő napsugaraktól megpihenhessen. S ilyen az ifju élete, szép, s boldogító, hol a szerelem látkörét napként áthatá, szép s boldogító ismét, hol sötét árnyékokat vetett utjaira; de ki irhatná le egyes szépségeit? ragyogott, s eltűnt; s ha később sötét egünkön azon táj, hol lealkonyodott, világosabban áll, s ha mindenfelől cseppek állnak mezőinken: szívünk érzi, hogy nem egészen álmodánk, s hogy az, mi egykor lelkünket mint egy nagy áldás tölté el, egészen még sem tűnhetett el az idő rontó befolyása alatt; miként a templomban, miután az Isteniszolgálat elhallgatott, a tömjénfüst soká áldva fenn lebeg boltjai alatt.

Láttál-e már tiszta csillagos eget oly pillanatban, midőn magadat boldognak érezéd? oh ha nem láttál, nem tudod mi szép e föld, s mi boldogok lehetünk tekéjén. Ha a kaszált rétekről ezer fonnyadó virág végillatja nem lenge körül; ha nem hallád messzűnнен a folyó nyugodt csörgését, s felelted az ágak között a madarakat, ha ébredve felreppennek s új ágakon halkán felszólalnak, mintha nappali dalukat kezdenék, s ismét elhallgatnak; - nem láttad a remegő csillagokat magad fölött, s a fehér tejutat, mely könnyű fellegként nyulik el az égen, habár milliónyi napokból alkotta is az Isten, s akkor, midőn miud ezt hallád, láttad s

érezd, nem valál boldog szerelmed által: nem érthetsz; csak a szerencsés érezheti a természet egész szépségét. S mi, ha még ilyen pillanatokban az éj homályaiból édes hangok szállnak füledhez, ha a dal egy láthatlan folyóként lejt át felgerjedett lelken, s érzeménnyidet elragadja árában; ha az ének ösmert hangjaival egyszerre mult örömidet varázsolja elődbe, s kebledben minden, mit az emlék csak boldogítót adhat, s az érzékek édeset, egy sohajtásban vegyül; gondold magadnak mind ezt egyesítve, s képzel, mi boldog valék. —

E föld oly szegény örömeiben, hogy balgatagság volna elúzni szép álmainkat, ha előre tudnók is, hogy teljesülni nem fognak.

Az épen legszebb tulajdona szeretetünknek, hogy boldogító ereje a síron túl hat; s miként a fa alatt, mely virult s gyümölcsözött, miután kivágatott is, egy új csemetének magva maradt: úgy a szíven, melyet szeretet árnyékoza, kedvesének veszte után mindig marad valami, mi újra kivirít, s a szívet pusztán nem hagyja. Minden eltűnik e világon; a hullám, mely vesztével fenyegeti a szegény hajóst, s a nyájás fuvalom, mely part felé lengeté sajkáját egyformán felejtve tűnnek el: csak a szerelem nyoma nem veszhet el; s miként, míg a lenyugodott nap végsugáraiban pirul a láthatáron, a föld, habár fény nélkül, még el nem sötétedett: úgy létünk nem sötétedik el egészen, míg egy kedves lénynek emléke deríti látkörünket, s ha nem tudjuk is merre visz az ut, melyen haladunk, legalább arra emlékeztetve, honnan indultunk ki, nem engedi, hogy egészen eltévedjünk.

SZERELEM.

Ki nem emlékezik szerelme első napjaira, hol ez egy-szinű élet oly történettelinek látszik, hol szerelme mint egy örömsugár hatá át életét, s ott, hol előbb minden üresnek látszott, egyszerre milliónyi boldogság-atomok mozgának lelke előtt!

A szív tele van előítéletekkel, ha szeret, s fáj, ha csak álmaiban csalódott is.

Tudod-e mi a szerelem? — Lemondani mindenről, kiszakítani szivedből emlékeidet, odavetni szivet, dicsőséget, a világot, egy asszonyért. Egy asszonyért minden reményidet, s érzeni, hogy az asszony való. Érzeni e világ közepette, hol mindenki szenved, hogy boldog vagy; ismerni a csalfa emberek között egy szivet, mely hű fog maradni, tudni egy nyug-pontot, melyen fáradva megpihenhetsz, ajkakát, melyek érted imádkoznak, szemeket, melyek csak néked nyílnak, egy lényt, melynek Istene vagy, mert boldogítád; egy világot, elkülönözve attól, melyben mások élnek, világot, melyben más életet élsz, más örömöket éldelsz, más reményekben gyö-

nyörködöl, s melyet karjaiddal átkulcsolhatsz, mert kedvesedben áll előtted: ez a szerelem!

Oh míg a szerelmet nem ismered, míg szived egy képpel csordultig el nem telt úgy, hogy benne más már helyet nem talál, míg egy arcz a világot nem felejteti el veled, egy mosolygás keservidet, egy köny azt, hogy más boldogságot találhatnál: addig ne átkozd emberi létedet, mert nem tudod, mennyi boldogságot találhatsz benne.

Nem hiszi senki, mennyi öröm mosolyg előnkbe csak egy arczról is, ha magunkat szeretve gondoljuk.

Oh a szívnek nem sok kell, hogy megértse sorsát!

A szív erősebb mint gondolnók, hogy annyi gyönyört érezve, egyszerre meg nem szakad boldogságában.

Mint a korán szent mondásai, olyan a szerelem; kőbe vágjad szavait, vagy szelet papírra írad, talismánod lesz mindig, s áldást hoz rád; a ki szeret, nem lehet boldogtalan, nem lehet nemtelen érzésű soha.

A szív mindenhatónak érzi magát, ha szeret.

Downloaded from <http://ajphaphysocpharm.sagepub.com> at 0000000000000000 on 0000000000000000

29 *

lasztjuk e ritka alkalmat is. Mert nem szeretet-e éltünk egyetlen boldogítója? a fénypont, mely éltünkön átsugárzik, s mint a nap, világot s meleget terjeszt határain, a gyönyörteli percz, mely habár évek szenvedései után feljő, nem mondhatjuk, hogy hasztalan túrtünk, az álom, mely létünk keserőségeit elfelejteti, a láng, melyben valónknak isteni része él s melylyel elvész! S hányszor nem taszítjuk magunktól e kincset? hány kéz nyúlt felénk, melyet el nem fogadánk! Hány szív szólala fel mellettünk, melynek nem felelünk! Talán egy szomorú tapasztalás, mely éltünk szép emlékeit elfelejteté, talán egyetlen egy csalódás, mely szívünkbe kételyek magvát hinté el, vagy éppen egy hiba, egy kis nevetés, melyet abban, ki hozzánk közeledék, észrevevénk: s mi eltaszítjuk a boldogtalant, mintha nem az volna legszebb tulajdona szeretetünknek, hogy mindent tűr, a nélkül, hogy megaláztatnék, minden hibának mentséget talál, a nélkül, hogy önmaga megromlanék. Mit ér, ha később, magányosan állva, az élet vészai között átlátjuk szerencsétlen tévedésünket; ha visszatekintve eszünkbe jut, hogy egykor nem állánk magánosan, hogy a puszta úton, melyen áthaladánk, egy lény nyájasan közelíte hozzánk; ha eszünkbe jut, mi kis áldozatok, mi parányi szolgálatok kellének, hogy boldogítsuk; ha eszünkbe jut, hogy egy lényt ismertünk, kinek sorsát az ég reánk bízta, s kinek szeretet helyett csak kínokat adánk, egy szívet, mely előttünk mint könyv, kitarva állt, s melynek tiszta leveleire áldás helyett mi írák átkot! Mit ér, hogy a szív, megbánva hideg kegyetlenségét, e világtól, melyen érzeményt nem talál, végre egy sírhoz fordul, s most életét adná, ha az, kit egykor magától taszította, még egyszer feléje nyújthatná karjait; hogy csak egy napja, egy órája legyen, melyben szerethesse, melyben hosszú szenvedések után boldogíthassa! Vándorok vagyunk mind, rövid órákra találkozva e rövid pályán, melyen

áthaladni, kevés idő engedtetik, hogy lássuk, ismerjük, szeressük egymást; ha nem használtuk, nem hozza vissza semmi a szívet, mely mellett hidegen elmenénk, nem hozza vissza a pillanatot, melyben boldogíthatánk s nem tevők.

S nem ez-e hivatásunk? Midőn Isten az embert e földre teremté, az egyetlen gondolkozó lényt ez érzéketlen anyag között, gyengén s erőtlenül kitéve minden elemnek, minden megtámadásnak, vajjon nem kényszeríté-e szeretetre, szeretetre azon lény iránt, mely véle rokonságot érez, s panaszló szavát megértheti; szeretetre, mely néki veszélyeiben segédet mutat, melynek gyermekségében feltartását, élte végnapjáig mindent köszönhet, mi e sötét létben boldogító vala? Nem tanít-e szeretetre minden a mit látunk, hallunk, minden a mi körülöttünk él, virul s tenyészik?

Mint a fa, melynek ágain ezer fellegek esője nevelé a zöld lombozatot, melynek növése a föld anyai ereje, a fényes nap ragyogó sugárai, s annyi évnek meleg s hideg érintései kellének, s mely mégis csak kis körre vetheti árnyékát, csak szűk határt takarhat virágzó ágaival: ilyen az ember; az egész világnak köszönheti fejlődését, de keskeny a kör, melyért élnie lehet. Vajjon nem fekszik-e ebben a nagy oktatás, hogy a kis kört, melyre áldó hatalmunkat kiterjeszthetjük, nagyon szeressük; hogy, mert egy egész világnak tartozunk jótéteményeieért, azon keveset, kik hozzánk közel állnak, s kiken kívül az egész világ iránti tartozásunkat másnak nem fizethetjük le, egészen boldogítsuk.

Vannak órák e sötét élet közepette, melyekben átlátjuk, hogy a rege a paradicsomról való lehet még e világon is.

Ki szerelmében csak eszét követi, ki, mielőtt kedvesét megöleli, még számolhata, multat s jövőt el nem felejte föllázadt érzeményei közt: az nem szeretett soha.

Szegény egy teremtés az asszony! Mennyit kíván tőle a társaság, s mi kevés erőt ada szívének a természet. Mily véghetetlenül szerencsétlen, ha utjából csak egyszer is eltért, s mégis mennyi csáb áll körülötte és önmagában, mely őt el téveszti! Az ember szabad, így szólnak philosophjaink: oh de kérdezze azt, ki szeretett, s mosolygani fog e büszke mondan. Kinek szíve hideg önösségben magába vonúl, ki állati éldelet között, vagy tudományok terméketlen munkáival tölté napjait: az talán szabadnak képzelheti magát; mint a szunynyadó rab nem látja börtönének magas falát, s szabadságról álmodozhatik. De ébredjen csak egyszer a szerelem ellentállhatatlan hatalma szívében, s kérdezze: szabadnak érzi-e magát? Kérdezze őt, tud-e parancsolni a világnak, hogy megváltoztatva gépi forgását, érzeményeit ne sértse? kérdezze, tud-e parancsolni önszívének, hogy az, az egyenetlen harczczal felhagyva, e világ rendszabályainak alája vesse önérzeményeit. Van egy scyllája s charibdisé életünknek: a világ ez, s önérzetünk, s egész szabadságunk legfeljebb abban áll, hogy választhatunk e sziklák melyikén akarunk szenvedni hajótörést. Boldog még, kinek lelkébe elég erőt teremté Isten, hogy ezt tehesse, s csak e sziklák egyikébe ütközve, szerencséjének legalább felét menthesse meg.

Adj szerelmet a szívnek, s mi mélyében rejtőzve szunynyadott, a szép s nagy csirája, fejlődni fog meleg érintése

alatt; legyen gondolat, dal, kép vagy tett, mit az ég a kebelbe teremtet, — a szerelem felhozza mélyéből a kincset.

Nem a nap ragyogó sugárai, nem a tavasz illatos virágozása, szerelem kell a kebelnek!

Oh hát mily kincs a szeretet, hogy eltűnve évekig, elvetve, lábbal tapodva, ha végre feltaláljuk ismét, mint a gyémánt, mely elszórva, sárral takartatott, nem veszte egy színt tiszta sugárzatából!

Mi volna halhatatlan bennünk, ha nem azon része lelünknek, mely szeretett.

Azon gyönyör után, melyet a gondolatnál érezünk, hogy kedvesünk mindenét nekünk köszönheti, van-e nagyobb, mint az, hogy mi köszönhetjük neki minden örömeinket. Ha magában a legközyösebb tárgy kedvesünk szerelmére int, ha, mit magunk körül látunk, mindennapi életünk szükségének kielégítése épen úgy, mint mondhatlan boldogságunk attól jönnek, kitől azt pirulás nélkül elfogadhatjuk, mert a köszönet kimeríthetlen kincsét hordjuk keblünkben s érezzük, hogy kinek mindent áldozánk, annak adósai nem lehetünk, van-e nagyobb boldogság a világon mint ez?

E világon nem a tudomány, hanem a szeretet mível csudákat.

A sebekről, melyeket keblünkben szerelem okozott, sokat beszélünk; de nem igazságtalanság-e, hogy a szerelem gyógyító hatalmáról nem emlékezünk panaszaink között; hogy elfelejtjük, miként az érzelem, mely annyi kinok kutforrása lehet, szívünket egyszersmind a világ egyéb szenvedései iránt megedzi, s midőn reánk uj, előbb nem érzett fájdalmakat áraszt, azoktól őriz meg, melyeket egyébként túrnénk.

Kevés tudja, hogy azon gyengeség, melynek kutforrása a szív, erővé válik, mihelyt nem kedveseinek kívánatai, — hanem nagy viszontagsággal kell küzöldnie. Az önző, ki, hol érdeke vagy csak szeszélye úgy kívánná, a mindennapi életben tántoríthatlanul ellenáll kedvese kívánatainak, gyáván enged, ha akarata nagyobb erővel jó összeütközésbe; kinek szívét szerelem lelkesíti, arra a külvilág csapásai nem birnak hatalommal.

Első szerelmünk boldog napjai! ki írhatja le bájaitokat méltó ecsettel? ki mondhatja el azon fájdalmas gyönyört, mely az ifju lelkét eltölti, midőn szívét először erősebben dobogni érzé, s keblét magyarázhatlan sejdítések s ki nem mondható vágy tölti el! Midőn, mint a tenger, mely ha vész közelg, hullámsani kezd, lelkét nem ismert nyugtalanság ragadja meg, s az árnyékos erdő, a mező virágai, barátok, a tudományok, az egész világ nem csillapíthatják a zajt, mely belsejét tölti, s mégis oly boldognak érzi magát, mint eddig életében nem! S ha végre a vész kitört, ha minden vágyait s érzelmeit egy tárgyba pontosítva, ifju lelkének egész hatalmával egy kedves lényt fogott körül; ha egy asszonyt, nem, egy angyalt talált, kit határtalan képzetének kincseivel

fölruházott, s leborulva bálványa előtt, minden gyönyört s bánatot, mindent, mi szörnyű s főséges életünkben, egyszerre, egy pillanatban érezett; ha Istennek s elátkozottnak gondolva magát, egy pillanatban bánat s örömeinek terhe alatt lesüllyedett, s a mi keblét tölti, több, mint hogy magába rejteni, nagyobb, mint hogy kimondani tudná; ki találna szót érzelmeinek?! — — — Boldog napok teli bánatokkal! Mint a nap lenyugodva világos vonalt hágy maga után a láthatár azon része fölött, hol eltűnt: úgy hagyjátok ti ragyogástok világos nyomát életünkön, emlékeitek mint rég elhangzott dálnak kedves hangjai szólalnak fel, s a szív, melyet boldogsággal töltöttetek, megtartja kincseinek egy részét, mint az edény, melybe illatot zártunk; boldogságokat leírni nem fogja senki; egy sohaj, egy köny talán, ez minden, a mit adhatunk; az álom eltűnt s az ébredőnek nincsenek színei, hogy paradicsomát másokkal láttassa.

E kertből szép a kilátás; erdők, vetések, malmok, szőlőhegyek, minden, mi az életre szükséges, e vidéket gazdaggá teszi; de hová fordul tekintetünk legtöbbször? nem a Dunára? Csillogó felszínén lángoló bor nem terem, nem látunk rajta kalászkokat, melyek dús aratást ígérnek, s mégis a szem legszivesebben követi terméketlen futását, s miért? mert a folyó, melyben a lég tükrözik, egy darab kék eget sző a mezőbe. Ilyen a szerelem. Vannak dolgok, melyek hasznosabbnak látszanak, de semmi sincs, mire tekinteni a szívnak oly jól esik.

A csillag nem vágyódik le az emberhez, de azért az ember nem kevésbbé kívánczik fel a csillagokhoz. A hit s re-

ménység a szerelemnek gyermekei; ki ezt bírja, nem ismer többé lehetetlenségeket.

Ha a szív egyszer feltalálta kincsét, nincs ország oly nagy, melyben mind azon fellegrárok, miket képzetében föl-épít, elférnének.

Az asszonyi szívet nem minden férfi ismeri, s nem minden asszony fogja fel, hogy a férfi, ki bizonyos érzelmeket nem bír velök egészen megosztani, sőt ki azokat talán nem is érti, e miatt még nem érzéketlen. A férfi természete szerint mindig tágasabb kört keres magának, s nem értheti a nőt, kit a legdicsőbb cél, ha távol fekszik, hidegen hagy, és ki apróságoknak annyi fontosságot tulajdonít; az asszony szűkebb körében kielégítve érzi magát, és nem érti a férfit, ha az oly dolgokért lelkesül, s oly céloknak áldozza fel magát, melyek tőle távol esnek. Amaz az élet tengerén a véghetlen láthatárt, ez mélyében az egyes gyöngyöket keresi, örökké egymástól távol körökben mozogva, ha őket szerelem nem egyesítené, s ha azon pillanatokban midőn egymást nem értve távoznának, őket a szív nem vezetné ismét egymás karjai közé.

Minden hitnek gyökerei a szívben fekszenek, s ki háttartalanul szeret, annak hite is véghetlen.

A szerelem, mely egészen boldogít, csak a hitnek, csak erős bizodalomnak gyermeke. — A szerelem néha

túlélheti a bizodalmat is, de csak kín az, mit akkor tőle várhatunk.

A hitet, mely a szivbe verte gyökereit, nem oly könnyen irthatni ki.

A nőnek egész szépsége csak a szerelem által nyilvánul. Mint a virágzó fa, melyet a vész megingat, egész körét messze elborítja virágaival, úgy a szépség gazdag kincseit, melyeket a természet a nőnek adott, csak az ismeri egészen, ki őt a szenvedély pillanataiban láthatta.

Ha a virágnak s hölgynek ideje eljött, amaz virágzik, ez szeret.

Van-e ember, ki a boldogságot, melyet a nőnek ő adott, hidegen láthatná?

Mint a nap sugárai a setét helyen melegebbek, úgy a nő szerelme erősebb, hol bánatot talál.

Költő minden sziv mely szeretni tud.

Mint a nap, mely a vidéknek egy részét fénynyel tölti, míg a másikon előbb nem gyanított árnyak támadnak; olyan

a szerelem, itt váratlanul gyönyör, s reménység, ott bánat s aggodalom tűnik föl hatása alatt; minden változik, de minden szebbül.

Mint a nap, bár fellegek takarják, világossága, mint a virág, bár bokrok között, illata által is érezteti jelenlétét: így a szerelemnek nincs szavakra szüksége, hogy nyilatkozzék.

Miként a napsugárok egész hatalmát csak gyújtóüvegen keresztül, úgy a szavakét, csak ha szerető keblen hatnak át, ítéltetjük meg.

Bizonyos érzések kifejezésére könyeinknél nincs egyebünk.

Rég világos a táj, mielőtt a nap fölkel, de habár az első szürkületstől fogva minden világosság csak a naptól jó is: mi felséges pillanat az, mikor e ragyogó csillagzat végre egészen felmerül láthatárunkon, s első sugárait előntve a tájon, a madarat énekre, az embert munkára hívja. Csak e pillanattól kezdve nyeri minden tárgy fényoldalát; a harmat, mely egész éjen át a mezőre szállt, csak most ragyog és gyöngyözik minden levélen és fűszálon, csak most érezzük, hogy új nap kezdődik, s új élethez fogunk. Ilyen azon pillanat, melyben a sziv szerelmének öntudatára jut.

A szerelem megfér az alacsony viskóban szintugy, mint a hercegi palotában; és a hol a szeretet tanyát ütött, a mit a szív boldogítót és legnemesebbet érezhet, nem hiányzik soha.

Szeressetek! e nagy világon csak egy van mi valóban boldogít: szívetek, csak benne keressétek örömeiteket.

A NŐ HIVATÁSA.

Vannak asszonyok, kiknek látásán a szív megnyílik, kiknek körében boldognak érzed magadat s jobbnak, s neme-
sebbnek; asszonyok, kiket mintegy vigasztalásnak teremte
Isten e világ bajai közé, mintegy áldást, hogy boldogítsa-
nak. Oh vannak ily asszonyok; ha a házba lépsz, s mindün-
nen öröm s megelégedés mosolyg elédbe, s minden gyarapúl,
virágzik: az ő művét látod; a lélek ő, mely mindent áthat, s
mindennek éltet ad. — Az élet legnehezebb viszonyait
együtt hordva férjével, ő nem vet meg semmit, még a legki-
sebb házi gondot sem, mint gondoskodására érdemetlent;
nincs semmi oly nagy, mitől visszajedne, semmi oly csekély,
mit elunna, mert mindennek egy nagy célja, a szeretet; —
mintha holdnak alkotta volna a teremő a komoly férfi mellé,
hogy vonzalmát követve, csak körülötte mozogjon, s ha
rejtve is, míg egén nap sugárzik, — feltűnjék, mihelyt éj
lett fölötte, s világára szüksége vagyon.

Ha férfit látsz, ki a nagy világ szűk körében forgo-
lódba, lelkének magas irányát elveszté: a gondolattal vi-
gasztalhatod magadat, hogy benne nem vala semmi, mi őt
magasabbra vezetheté? Nehéz kilépni a körből, melyben
születtünk; de férfinak nem lehetetlen, s kit lelke magasbra
hí, szét fogja törni lánczait, s azon úton haladni, melyre
nem születése, de lelkének természete vezérlé. — Ha a nagy

világ asszonya lép elédbe, kinek hideg keblét soha melegebb érzemény nem rezgé át, — kinek szive nincs, ő nem érdemli szánakozásodat. — De vannak asszonyok, kikről ezt nem mondhatod; asszonyok, kik arra teremtvé, hogy boldogítsanak, szivök minden dobbanásával ellentmondanak az örömnék, mely körülöttük ajánlkozik. Van egy mennyei bélyege a jobb női kebelnek, melyet el nem törölhet a külvilág. Állítsd magasra vagy aljasan, öröm vagy bánat közé: kinek ezt adá végzete, változni nem fog; bármi történjék körülötte, a szív megmarad régi helyén, egyenlőn gyenge s emelkedő, egyenlőn boldog a koldús rongyai között, ha szerelmet találhata, egyenlőn keservteli a hercegnő bíbora alatt, midőn magát elhagyatva látja. S mit tegyen ő e körben? hová forduljon teli keblével? Neki kilépni nem lehet a körből, melyben született; mint a virág, melyet termőföldéhez kötött a végzet, ő sem keresheti máshol szívének kielégülését; s vajjon itt fel fogja-e találni? Ő, ki sejtítve, hogy nemének hivatása nem mulattatni e világon, más után vágyódik; ki át nem tudja látni, hogy minden ösztönök s tulajdonságok között, melyekkel a természet által felruháztatott, csak szíve haszontalan; ő, ki érzi, hogy keble, melyhez eddig senki nem szóla, e kebel, melyet annyian hidegnek s érzéketlennek vádolnak, de mely mint a szikla kemény fölszíne, viszhangot adna, ha szavaddal feléje fordulnál, lángolón tudna szeretni; ki érzé, hogy boldogítani tudna ő is mint mások, hogy szívében is bájló virágzás rejtezik, mely termeinek gyertyavilága alatt nem fejlődhetett, de mely megnyílnék az első meleg szabad sugárnál, — neki mit nyujt társaságunk? Szívének rokonérzet kell — s multság adatik; szíve fáj — s teremről teremre járhat; örvend, — tánczolhat; gond terhel, — menjen a színházba s felejtse; szeret, — száz udvarló tolong körülötte; — s ez fogja-e kielégíteni keblét?

Keseregni látjátok, — oh de ne gondolja senki, hogy e szív nem tudna örvendeni: hervadva áll, de ne képzeljétek, hogy midőn üvegházaitokban alig tarthatja fel törpe létét a czédrus, nem nőne magasra, ha a Libanon rokon földjét foghatnák körül gyökerei; ne mondjátok, hogy vágyai a föld körén túl emelkednek, s hogy szerencsétlenségének oka ő maga, ki kívánatait a valónál magasbra állítá. Neki szabadabb kör kell, más alap, melegebb éghajlat; de nem a földön, csak ott idegen ő, hol áll. Boldogságra teremté az ég őt is; e meleg kebel, mely magányában csak önmagát emészti lángjaival, nem azért adatott, hogy öröm nélkül vesszen el. Adj szerelmet neki, adj kört, melybe magát honosnak érezheti: s e szemek, melyeket eddig csak bánat könnyei áztatának, sírni fognak örömeikben; a szív, mely annyi zaj között nem találta feleletet kérdéseire, föl fog dobogni egy halk sohajtásnál, zajogni egy kedves ajk mosolygásinál. — De szerelem kell e kebelnek, szerelem, s mit az élet egyebet ad, ki nem elégítheti. Értetni akar, eláradó szívét kiönteni egy más kebelbe; — nem ragyogás, neki a nyári nap melege kell, hogy virágozzék.

Oh miért nem lehetne neki ott születnie, hol keble szerethetett, a szerény polgári körben, melynek nyájas örömei után szíve, vágyaiban hivattatását mutatva, évekig sovárgott. Hányszor nem néze fényes termeiből vágyódva a szerény polgári lakra, mely ellenökben áll; ő boldog lehetne körében. Látni egy házi kört, melyre léte boldogságot áraszt; férjet, kit az egész világ gondokkal terhel, de nem annyira, hogy nevének mosolygása nem felejtetné gondjait; a zajgó gyermekesortot, hol minden arczon annyi remény s oly nyájas emlékek mosolyganak az anya elébe; osztani kedveseinek örömeit s gondjait; vigasztalni kisedét ha bábja eltörött, s a férjet, kit életének reménye megcsalt;

túrni mosolygva, ápolni minden szenvedést, megtagadni magától szükségeit, hogy több öröm viruljon kedveseinek útjain; gyűjteni garasonként, hogy a nehezen fölhalmozott kincs, ha ő majdan nem lesz, kedveseit boldogítsa; egyesíteni annyi gyönyört s bánatot, annyi nagyot s csekélyt az egy szerető kebelben, mely néha könyekben árad el, de soha semmit el nem taszít magától, soha nem mondja: elég, többet nem bírok; angyala lenni e kis menyországnak, melyet maga alkotott; áldásként lebegni a nyugodt ház tűzhelye körül, melyet maga alkotott; áldásként lebegni a nyugodt ház tűzhelye körül, melyet áldozatival oltárrá szentele; szeretni, egy szóval, ez az, mi után szíve vágyódik, miről éltenek első perczétől mostanig álmodozott.

Ha vigasztalás kell, ha csatádból nehéz sebekkel tértél meg, csak nyájas asszonyi kezek gyógyíthatják a vérező kebelt. Oh mert van-e férfi, ki életét perczenként fel tudná áldozni, kinek lelkesedésre szüksége nincs, hogy magáról megfeledkezzék? S lám, az asszony tudja mind ezt, s ezért ellentállhatlan hatalma keserveid fölött. Ha barátod van, ki vigasztalásodat czéljául tűzé ki, egyenesen meg fogja támadni keservedet, elő fogja adni okait, jó logikai rendben, szépen összeszedve; mondani fogja, hogy kár keseregned, hogy vesztéséged természetes, hogy magában talán nem is oly nagy, mint képzeléd, hogy máshoz kell fordulnod, más tárgyat választanod a gazdag életből, s ki tudja mit nem; hisz mily fájdalom van oly nagy, melynek azok, kik nem érezék, száz enyhítő okot nem tudnának találni, — s ha barátod mindent elmondott, s kért hogy ne sírj, s férfiaságodra intett, és a terhet még sem emelheté le kebledről: ott hagy s tovább megy. Az asszony nem így tesz. Ő nem kérdez, miért könye-

zél, nem okoskodik, nem küzködik bánatod ellen: de ha arczodon nehéz fellegek vonulnak át, a részvét, melylyel rád néz, enyhíteni fogja keservedet. Bármilyen elzárt légy, szerelme ismerni tanítja lelkületedet, s elkerülve mindent, mi fájhatna, felkeresve, mi kedves, a nyájas kezek mintegy bájkört vonnak körülte, melyben magadat jól érzed. Ha lelkesen egyike azon nehéz pillanatoknak vonul át, melyekben a régi bánat új erőben visszajő, melyekben szívünknek még kedve-seink közeledése is fáj; ő magadra hágy, s legfelebb azon szótlan vigasztalás sugárzik könnytelt szemeiből, hogy veled osztja bánatodat. Ha szívednek valaki kell, kinek sorsodat panaszolhassad: ott van ő, s bár mi okozta bánatodat, ő nem fogja kicsinek találni. Talán nem is érti keservedet, talán a nagy tervek, melyeknek veszte fölött könnyezel, neki hasztalanoknak látszanak; de szenvedél s ő veled könnyezik. Ő nem fordítja másra a beszédet, ha panaszkodol; nem alacsonyítja le azt, mit szeretél; nem rosztalja fájdalmidat; szívednek részvét kell, azt adja. S mind azon kis örömök, melyeket szeretete számodra kigondola, azon nem szűnő gond, melylyel érzelmidet kiméli, azon szelid melegség, melylyel kebledhez simul, s mosolyog ha derültebben, s könnyezik ha komoran lát; azon napok, melyekben nincs egy pillanat, mely nem a tied, s hol nem érzened, hogy szeretve vagy! — Oh a ki multjában ily lényre emlékezhetik, s érzé a nyájas kezek érintését, melyek a kebelnek nehéz terhét részenként levevék, s látá a hosszú csodát, melyet szerelem keblében mívele, s melyért az, ki tevé, nem kíván mást, mint hogy boldog légy, s néha napjában mondjad neki: hogy szereted, hogy szerettedni s boldogíttatni engeded magadat; ki mindezt látta, ismeri, tapasztalta, s nem boldog: az ne panaszkodjék sorsa ellen, mely neki azt adá, mi e földön egyedül boldogító; az angyal mellette állt, csak szív kelle s ő mennyben vala.

Mint a falevél nem válhatik meg az ágtól, melyen fejlődött, a nélkül, hogy földre süllyedve lábbal tapodtatnék; úgy az asszonynak süllyedni kell, mihelyt természetes helyzetéből kilépve, nemének közönséges körén túl emelkedni akar.

Kevés férfi van, ki egy asszonyi életet érthetne; egy remény, mely csalt vagy teljesült, egy lény, mely hív vagy alávaló vala, egy érzemény, mely viszonzottatott, vagy nem, ez minden. Ha külső körülményeit tekinti, nem változott semmi körülötte; ő gazdag, szép, irigylett lehet, minden régi helyén áll, minden egyformán mosolyg, s ő azalatt boldogból szerencsétlenné vált, ő a körben, melyet egykor mennyországnak vélt, pokolban érezheti magát; s miért? — talán maga sem mondhatná. Egy szó kedves ajkaktól mondván, egy tekintet, egy kétely mely örömeit elkieseríti, a világot új színben állítják elébe. Sorsa szívétől függ egészen, s mi volna oly kicsi, mely ha ezt találta, halálos sebet nem ejthetne?

Anyá! oh mily boldogság fekszik e szóban. Mi az asszony gyermek nélkül! vagy több vagy kevesebb szeretetet bírva mindig, mint hogy boldog lehetne; keble majd üresnek érzi magát, majd szinte lesüllyed az érzemény terhe alatt; gyengén s támasz nélkül körülhánnya ezer vészről, nem állhatva ellent a világnak, s nem szive hatalmas vágyának, élte egy hosszú örömtelen küzködés; oh de adj gyermeket neki, s ő nem gyenge már, körülfogva gyermekét nem ingadozik többé az élet vészeiben, egész léte ez egy véghetlen szerelmen alapszik, s erő nincs, mely őt megtántoríthatná. Ha szívét keserv tölti, — nem mosolyg-e gyermeke boldogságot életébe? ha lelkét a mult emlékei bántják, nem

emelkedik-e a jövő bájlón képzele előtt, oly szép s örömteli, mint csak egy anya kívánsági képzelheték? ha hite elveszett, nem tanul-e ismét imádkozni gyermekétől, s reményleni és szeretni? nem nyílik-e új élet napjainak? nem érezheti-e szükségesnek magát e világon, hol ápolása e nyájas gyermeket fel fogja nevelni? s gazdagnak, mert e gyermek az övé, az övé kínjai s boldogsága, gondja s szeretete által; s ha majdan a gyermek felnőtt, s az lett mit tőle anyja reménylett, nem fogja-e vele éldelni egész dicsőségét? — nem fogja-e mondhatni a világnak: kit ti szerettek, csodáltok, magasztaltok, az én gyermekem, — én nem éltem hasztalan.

Oh ha hely volna a világon, hol asszony jó hírét visszanyerhetné!

Nem a szülés, de a szeretet, melylyel gyermekein csügg, alapja az anya igényeinek.

Vigasztalni és imádkozni mindig jól esik a nőnek.

A nő nem csak házi körében, hanem az életben is társa férjének, s csak akkor felelhet meg igazán hivatásának, ha vágyait s küzdelmeit érteni, s bennök részt venni képes.

A gyümölcs közelébb függ össze az ággal, mely azt hordja, mint a törzsszel, melyen termett. De nem ismeri a női szívet, ki azt hiszi, hogy a szerelem, melyet egykor kizárólag birt, kisebbé vált, mióta ez gyermekére is kiterjedt. A láng, mennyivel több tárgyat ragadott meg, annál nagyobbra

nő, de annál több meleget terjeszt minden ponton: s ilyen a női szeretet.

Nem nap-e a szerelem az asszony életében, mely végső perczig egész körét fényes sugárokkal tölti, s még akkor is, midőn láthatárán lehanyatlík, bájló világítása által elfelejteti vele, hogy az éj közelg.

Vehetni-e rossz néven az anyának, ha gyermekét legalább azon kevés évig, míg sorsa tőle függ, egészen boldoggá akarja tenni; s míg jövőjeért mindent feláldozni kész, csak az egyre nem határozhatja el magát, hogy gyermekét egy óráig szomorúan lássa?

Lehet-e anyát arról meggyőzni, hogy gyermeke máshol boldogabb lehetne, mint az ő karjai között?!

A nők nagy része a szerelem kínjait s örömeit, reményét s csalódását legalább kétszer érezi; először ifju korában, később, mikor leányai felnőttek. Sőt a későbbi érzés sokszor még erősebb, szenvedélyesebb. Ugy látszik, mintha a természet az asszonyokat nagyobb mértékben ajándékozta volna meg azon orgánnal, melyet phrenologok combativitásnak neveznek, s mely az embert arra bírja, hogy magát soha egészen legyőzöttnek ne érezze. A férfi, ha szerencséjét többször megkísérté, és a csalódásoknak bizonyos során keresztül ment, visszavonul; a nő a vitával nem hágy fel oly könnyen. Visszaverve tízszer, újra kezdi ostromát, s legalább gyermekének kívánja biztosítani azt, miért ő maga hasztalan küzdött. Mert ha százszor csalódott is, ha az, ki-

nek ő egész szívét adta, arra érdemetlen volt, mindig csak kivételesnek tekinti végzetét. Lehet-e tapasztalás, mely őt arról meggyőzze, hogy a szeretet, melyet szívében hordott, a boldogság, melyre magát oly képesnek érezé, s melynél egyéb után nem vágyódott, e világon fel nem található?

A remények egész boldogságát, az aggodalmak minden kínjait csak a: anyai szív ismeri egészen.

A mondhatlan gyönyört, a keserves bánatot, mely az anyának szívét egyszerre eltölti, midőn gyermekét boldogan látva eszébe jut, hogy e boldogság őt kedvesétől elszakítja; midőn éltének feladását betöltve gondolja, s egyszersmind érzi, hogy gyermekének szerencséje ezentul mástól függ; midőn annyi évnek reményei végre teljesültek, de épen akkor, midőn egész boldogságától meg kell válnia; — oh a legfőbb, legtisztább szeretet egész malasztját s minden kínjait, egy rövid perczben egyesülve, miként azt csak anya érezheti, ki irhatja le?

A jó asszony olyan a háznál, mint a napsugár: semmit sem hoz, és mégis minden gyarapodik alatta.

A boldogsághoz semmi sem szükségesebb, mint hogy életünknek egy meghatározott célja legyen, s a nő azt csak gyermekében találhatja. Ha kisedének arcán élete legszébb emlékei mosolyganak elébe, ha karjai között tartja jövőjének kedves terhét, vagy a kis bölcső mellett édes álmokban ringatja önmagát: nem követel más boldogságot magának; ha ezt nem teheti: a világ minden kincsei elvesztik becsöket szemei előtt.

Nemesebb női kebel soha sem érzéketlen a dicsőség iránt, s megelégszik néha, ha az, kinek szívét adta, nem viszonozza is érzelmeit, de oly magasan áll, hogy szerelmeért mintegy maga előtt igazolva érezheti magát.

Egy anya keblében oly örömek s fájdalmak rejlenek, mikről férfiúnak soha tiszta fogalma nem volt, s miknek ki-mondására a természet az asszonyoknak is csak könyeket adott.

Nincs semmi, mi az embert nagy fájdalmak közepette inkább fenntartaná, mint erős, egy meghatározott cél felé irányzott tevékenység. Az ok, melyért asszonyok a szív legmélyebb sebeit, mikre nézve nálunk férfiaknál sokkal érzékenyebbek, mégis könnyebben viselik el, abban fekszik: mert erős kötelességérzet, mely minden jobb nőnek tulajdona, a látszólag oly gyenge lényt, ha szenvedéseinek már alig állhat ellen, tettere hívja fel. A természet, mely a nőnek több szeretetet adva, őt több veszélynek és fájdalomnak tette ki: az önösség és nyugodt okoskodás helyébe, melyben a férfiú erejét s vigasztalását találja, neki épen a szeretetet adta támaszul, a szeretetet, melynek él, s melyért meghal, mely által boldog, s mely miatt boldogtalan, melyért mindent tesz, és mindent feláldoz, még bánatát is.

Van-e ki a gyermek tagolatlan szavát ezer közül kihallanának, ki őt hónapok, évek múlva ezerek közül kiismerni tudná, ha anyja nem!

A nemesebb asszonyi kebelnek legveszélyesebb, de egyszersmind legszebb tulajdonai közé tartozik, hogy magát kizárólag mindig egynek szenteli.

Szeretni az asszony végzete, ez magas hivatása e földön.

A férfi a küzdés, a tett; legyen bár czélja, melyet magának ifju ereje érzetében kitűzött, a legmagasb, az: hogy az emberiségnek élend; legyen a legalábbvaló önség, boldogsága mindig a külvilágtól függ. Az asszony élete más. Nézzétek őt ifjusága első éveitől, mikor a szív először ébred; arczai először lángolnak, először lobog érzelem tekintetében! ő is czélt keres magának, de nem hír, nem önzés, egy rokonkebel ez, mely boldogíthasson. Remélve s keresve jár körül, így foly a földön szét a repkény mindenfelé terjesztve ágait, mindenfelől virítva, míg egy fát talált; s oh akkor nézzétek, mint ölelé ezer karral támaszát, mint szövő körül legszebb zöldjével, mint emelkedik tövén, hogy levelei a kedvelt lombjával vegyüljenek, s dús koszorúkbán függjenek le ágairól! E fa sorsa a repkénynek, mely állani fog s virulni, míg ő, vele sülyedni s veszni; mert nincs egy ága, nincs egy gyenge hajtása, mely nem függne tövén. S ha e kép nem festheti mindazon vonzalmat s feláldozást, melylyel a hölgy első szerelméhez ragaszkodik, ha képet nem ad mindazon boldogságról, mely szívéen elárad; vajjon hol találunk olyast, mely egy anya érzelmét lefestené! Isten mikor meglátogatá földünket, nem villámok közt tűnt fel az embereknek, nem hegytetőn ragyogó sugároktól körülvéve: ő egy anya karjai között mosolygott a pásztorok adományinak: s ez vala legszebb, legszentebb oltár a világon.

Egy anya! oh ki nem érzé egész értelmét e szónak, kinek nem szökik köny szemébe, ha arra gondol, ki élete első pillanatától őt szeretni meg nem szűnt, ki gyermekörömeinek mindig tudá mosolygani, ki mindig könyet talált, ha kedvese szenvedett! Kinek szívét nem tölti vágy, ha boldog gyermekkorára gondol vissza, hol az egész életből csak anyját ismeré, s oly szépnek képzelé a világot, mert nem tudta

még, hogy szeretni e földön csak anyák tudnak. S nem lát-látok-e őt gyermeke körül, ha mint az isteni gondviselés őrzi magzatát! Gyermeke még nem beszél, de ő érti; érti ha mosolyg, tudja miért könyezik, szerelme mindenható. Mert mi állna ellen, ő nem számol, nem kérdez; ő szeret s feláldozza magát. Élete mit érne, ha gyermeke nem él; mióta anyává lett, magának reményleni nem tud már; új életet kezd, s lelke nem öntestében lakik többé. Arczai elsápadának beteg kedvese fölött; mit bánja ő, ha a beteg arczai kipirultak ismét. Ezer könyet sír, de hogy számolná ezt: hisz gyermeke mosolygott. A fáradság megtörte erejét, s érzi, hogy végórája közelg; de ő elragadtatva örömrésztétől szorítja karjai közé gyermekét, hisz az élni fog. S mikoron végre felnőttünk, mikor lelkünkben száz ki nem mondható vágy ébred, száz remény ostromlá sziveinket olyannyira, hogy éltünk lassúnak látszott: ki érti szívünk legmélyebb rejtélyeit, ki tűrte tapasztalatlan boldogságunkat, melyet annyi bájoló csalódás szebbít meg, ha nem anyánk? — Ő megérté fiát. Miként a kertész, ha magva csak egy levelkét hajta ki, már a faóriást sejdíti a gyenge növényben, úgy ő gyermekjátékinkban a férfiút. S miként örült előre, mi szép terveket alkotott magának, mi nagy jövőndőt feste képzetében, s mikép emelkedék szívünk szerelme jóslatain!

S így áll szeretve s boldogítva a gyermek bölcsesénél az asszony, s így öleli az ifjút élete legszebb napjaiban, s így támogatja a férfit, ha ereje az élet csapásai alatt lankadni kezd. Mert ha mindenki elhagyott, ha legszebb terved romjai fölött állsz reménytelen, a világon ha nincs hely, hol megpihenhetnél: ő nem hagyott el; talán nem érdemelted szerelmét, talán nem értéd, megvetéd hív ragaszkodását: ő el nem hagy; szerencsétlennék nem hívtelen az asszony, s benne bízhatol. — Gyöngének gondolat, de

nézd most, midőn szükséged van reá; mikről nem tud lemondani, mennyit tűrni, milyeneket tenni, s mosolygani szenvedései közt, hogy észre ne vedd, mennyivel tartozol neki; ő nagyobbodott keserveiddel, s ha minden elhagyott: mindeneddé vált.

Szeretni, az asszony hivatása, és ha ritka felel meg ennek, nem ők okai. Nézzétek a rózsát, ha az ősz hideg szele rajta átment, mi marad belőle tövisénél egyéb? s mégis a száraz ágakban még él az erő, mely virágokat teremte, s mely hogy újra kihajtszon, egy meleg nyári napnál nem kívántatnék egyéb; s vajjon az asszonyt, ha százszor csalatva, szeretni megszűnik, ha végre önössé vált ez önös világban, és színleni kezd, mert érezni többé nem mer, kárhóztassuk-e? Az erő, mely egykor szeretni tanítá, még szívében meg nem szűnt, adjátok vissza hitét, s szeretni fog ismét; fektessetek egy gyermeket karjai közé, s angyallá válik; öleljétek meg szerelemben, s érezni fogjátok, hogy a szív még dobogni tud. De ki teszi ezt? ki akarná fölemelni magáig a súlydettet? hiúságtoknak tiszta áldozatok kellenek: mit bánjátok ti a szenvedőt.

S oh, ők szenvednek! ők szenvednek száz meg ezer kint, melyeket mi nem gyanítunk, nem szánunk, s melyek mégis nagyobbak minden szenvedéseinknél. Mert mik a férfi szenvedései? Száz lánczczal függ az életem ő, ő dús reményekben, s bár mennyiszer csalatva, mindig egy új czélt talál magának, mely után fáradhat. Az asszonynak java, egyetlen reménye a szerelem, s hány van, ki ebben nem csalódott? hány, ki ifjúsága álmát valósulva látná, s ki soha nem kérdezte kétségbeesve önmagától: miért élt? S ha netalán megérté a feleletet, ha végre gyanítani kezdé, hogy éltének célja az vala, hogy egy érdemetlennek néhány boldog pillanatot szerezzen; ha átlátá, hogy mind e lángoló

érezmény, mind e feláldozás hasztalan vala, s hogy nem boldogíthatott: vajjon mi vigasztalja őt? — A szabadság, melyet felvilágosult századunk a nőnek engedett? Szabadság? azaz: elhagyottság, — s ez vigasztaljon?

Oh ne irígyeljétek az asszonyt, ki körülvéve hódolótól, ünnepek közt tölti napjait; szegény vigasztalás az öröm vesztett boldogság helyett, s fényes köntöse csak a világ előtt takarhatja szíve mély sebét. Ki tudja mennyit szenved; ki tudja, mily keveset remél ő, s ha szemei szárazak, s ha nem hallja senki sohajtozni, ki tudja, mennyi nem ismert keserv apasztá el könyei forrását, mennyi csalódás tanítá oly hidegen mosolygani? Mert bizonyosan neki is voltak szép napjai egykor; egykor ő is remélt, ő is szeretett. Oh ne irígyeljétek fényét, csak sírpompa ez, melylyel elhült szívét körülveszi, s ezer világ sem melegíti a holtat többé. Ne irígyeljétek, s ne vessétek meg azt, ki sülyedett; ki tudja, mily lángolón érzett, s miket tapasztalt ő; ki tudja, nem mondta volna-e róla is az Úr: neki sok bocsáttatik meg, mert sokat szeretett. Ne vessétek meg a sülyedőt; de ha találtak olyant, ki tisztán halada végig pályáján; kit nem ronthata csábítás, le nem sujthata fájdalom; ha találtak olyant, ki tűrve az élet minden kínjait, sértve legszebb érzeményiben, hivatásának mégis megfelelt: akkor örvendjétek, mert ily asszony a természet remeke.

NEVELÉS.

Vannak, kik a nevelés befolyását tagadják; s ha ez alatt csak az értetik: hogy az ember jellemét önkényünk szerint képezni nem lehet, nincs senki erről inkább meggyőződve mint önmagam, ki mindazon vastag kötetekben, melyek nevelésről irattak, átalános rendszerek helyett, csak oly szabályokat látok, melyek bizonyos jellemű egyedekre alkalmazva sikerhez vezethetnek, de ép azért másoknál a lehetőségig céliránytalanok. Az emberismeret, melyhez a már tökéletesen kifejtett férfinál is csak ritkán juthatunk, gyermeknél, kinek minden tulajdonai még csak csírában rejtődznek, lehetetlen. De valamint azon befolyás, melyet az egyes nevelő növendékére gyakorol, csekély; s valamint nem ritka példa, hogy nevelők fáradozásai oly gyermekeknél, kiknek keblében a szabadság utáni vágy hatalmasabb, ép az ellenkező eredményhez vezetnek, mint melyekre irányozva valának: úgy azon kör, melyben gyermekekből ifjakká nőttünk, természetes hajlamink szerint különböző, de mindig ellentállhatlan befolyást gyakorol jövőnkre; s ha visszatekintünk, nincs közöttünk egy, ki nem érzene, hogy tulajdonainak nagy része azon nevelés által ébresztetett, melyet nem egyes ember, hanem egész társasága, nem bizonyos terv, hanem körülmények adának.

Gyermekek néha a szépnek érzetével születnek, s nem ritkán látjuk, hogy köztök a legszilajabb, ki minden idegentől elbúvik, szép asszonyhoz első pillanatban egész szeretetével fordul; de ha a szépség némely gyermekekre nem bír is hatással, azon természeti ösztön, melynél fogva a gyermek azokat, kik által szerettetik, mindig megismeri, s ép oly ritkán csalódik, midőn ártatlan sejtelmeit követi, mint később élete tapasztalásai után indulva sokszor, erősen él minde-
nikben.

Valamint a morál nem egyes főnséges tettekben, hanem abban áll: hogy éltünk minden tettei bizonyos erkölcsi elvek szerint intéztessenek, úgy a való tudomány is kevés elvek tökéletes fölfogásában s alkalmazásában áll; — s azért minden erővel azon fáradjunk, hogy a gyermek, szűk körre szorítva észbeli munkásságát, sem el ne nyomassék a tárgyak súlya, sem fölületességhez ne szokják sokasága által.

Minden magánosan — azaz más gyermekek társasága nélkül nevelt gyermek, mert csak hasonló társaságában nem élünk egyedül — ábrándozóvá s komolylyá válik.

Az elem, melyben áll, mindig ellenállhatlan befolyást gyakorol, főkép fogékonyabb gyermekekre.

A sokbeszédűség gyermekeknél, kik mindig csak beszélve gondolkoznak, az elmének tevékenységét bizonyítja.

A gyermek nem gyanítja még: mi szomorú anyátlanul állni e világon, hol a szív mindig szerelmet kér, s az anyai keblen kívül nincs hely, hol azt biztosan találhatnak. A gyermeki kebelben, hol annyi öröm megfér, nagy fájdalom helyet nem talál, mint a facsemete a langy nyári esőt gyökerével fölszívja, s a nap meleg sugárai alatt nő, fejlődik, de más nagyobbaktól eltakarva, nem ismeri még a vihar hatalmát, melynek nyugodt rejtekében eleibe nő: úgy az ember, létének bajaival csak később ismerkedik meg.

Tudományunk, melyet az életben szerzünk, úgy is elég öröm árán vásároltatik meg, miért áldoznók föl e kincs megszerzésének, mely után fáradva szívünk elszegényedik, a nélkül, hogy velünk magát gazdagnak érzene — még a gyermek ártatlan örömeit is, éltének ez egyetlen tiszta élvezetét?

Talán legirigylendőbb kiváltsága a gyermeknek, hogy hamarabb felelhet; körülte millió virágok nyiladoznak, — a mult sötét aknáiba miért merülne ő? Körében ezer hang szólal föl, melyre szíve földobog, s miként hallhatná a távolból gyöngén fölszólaló hangokat?

Van valami minden gyermek kebelében, mire a nevelés hatalmát ki nem terjesztheti: a gyermek képzelő tehetsége — s ez az, mitől az út, melyen egykor haladni fog, többnyire függni szokott. Miként a gyümölcs, melyet a fa őszkor hord, azon virágokból fejlődik, melyek tavaszkor ágain illatoztak, úgy fejlődik a férfiúi tett a gyermek könnyű álmaiból, s ki fogja ezeknek kijelölni határait?

Miként a hajós csak miután vészeket ismert, vágyódhatik a kikötő után, úgy az, kit még fürgeteg nem hánya körül — a nyugalom élvezetét nem foghatja meg; s minden ifjunak első szüksége oly kört keresni magának, melyben küszködve erejét megkísérthesse.

Mi készíthetne jobban a vallás oktatásainak elfogadására, mint azon férfiak története, kik először sejdíték a morált, melyet a kereszténység általánossá tett?

Nincs magasabb öröm e világon mint az, mely romlatlan szívét egy valóban nagyszerű tett, vagy ember emlékének átadja; mint minden nép kifejlődése első korszakában: úgy a gyermek félistent lát minden nagy férfiúban.

Valamint az anyagi távolságról csak később támadnak fogalmak, úgy van az a szellemi világban is. A gyermek a mit csak lát, azt egyenlőn közelnek tartja, s bátran terjeszti karjait minden után. Ez életet, hol még azt is, mi úgyszólván mellettünk áll, sokszor csak hosszú kerület után vagy épen nem érhetjük el — ő nem ismeri még; ő nem tudja, hogy a világ tetőire többnyire csak egy oldalról juthatni föl, s hogy mi egynek könnyű, másoknak lehetetlen, s pedig csak azért, mert azon helyről, melyen állnak, út nem vezet a tetőre. A nagy férfi, kit bámul, a gyermeknél egyszersmind példa, mely után törekszik, remény, melynél szíve földobog, ez teszi boldogságát.

Gyermekek között az erény mindig többségben van.

Az ifju csak a viharban hullámzó s nem a csöndes tengernek érzi nagyságát, s erejének érzetében csaták s küzdelmek után vágyódik.

Ki a gyermek képzelő tehetségére hat, az, egész valójának irányt ad.

Nem jó, ha a szülék annyira ragaszkodnak gyermekeikhez, hogy tőlök megválni nem tudnak. Önzés ez is; annál veszélyesebb, mert a szeretet palástjába takarja magát.

Külsőnk soha sincs nagyobb hatással jövőnkre, mint gyermekkorunkban, mikor az első benyomás, melyet reánk az élet tesz, azon módtól függ, a mint az emberek hozzánk közelítenek, s ezt azon hatás határozza meg, melyet mi reájok tevének.

Jaj annak, a ki gyöngéd érzelmekkel durvább körbe lép: szétzúzzák, s nem is gyanítja talán senki, hogy csak sérthető.

Ha szomorú idők vonulnak el valamely család fölött, megmarad azok nyoma a gyermekben is. A kised nem ismeri a nélkülözéseket, miken keresztül megy, nem érti a gondteli tekintetet, melylyel szülei játékát követik; a panaszok, miket hall, a könyvek, miket lát, egyaránt megfoghatlanok előtte; de a szomorú kör, melyben felnőtt, észrevétlenül hat kedélyére,

s a zajos gyermeki vidámság — életünk eme legtisztább boldogsága — az egyetlen, a mit tőlünk senki nem irigyel, jókor eltűnik a gyermeknél, kit szülői gondok között neveltek föl.

Minden hibák s emberi tévedések közt nincs egy, melyet annyira gyűlölnék, mint a játékot; nem szörnyű következéseiért — mért hisz emberi sorsunk, lakolni minden élvezetért; s minden szenvedély, mennyivel több gyönyört nyújt, annyival több veszélyekkel fenyeget: — de mert a játék lelünköt elrontja, s mert nincs semmi, mi rosz tulajdonainkat inkább kifejtene. — Mert mi a játék? Vannak emberek, s voltak az újabb korban nagy írók, kik e hibát, felruházva a költészet szép köntösével, mentegetni akarák; szép a sorssal szembe szállni, így szólnak, szép egész jövőnket egy pillanat eseményétől felfüggeszteni, s ki tudja, mi pompás mondatokat hozva fel állításuk mentegetésére. De vajjon e szenvedély, mely oly költőinek hirdettetik, mi más, mint fősvényesség; alávaló aranyszomj, csak abban különböző attól, mely a vén fukart lelkesíti, hogy meggondolatlanul választá útjait. — De a való játékos, így szólnak ők, nem pénzért játszik, neki csak az izgalom kell, mely eltompult érzékeit felláztat ismét. S vajjon hát az, ki érzni nem tud, kit e világ szépsége meg nem indít, kinek keblét szerelem föl nem melegíti, kit haza vagy hit nem lelkesít, s ki egy halom arany előtt érzékeit felláznadni, keblét lángolni, fejét szédelegni érzi, nem fukar-e? ő, ki előtt az egész világ nem ér fel egy pár arannyal, ki családját elhagyja, kedvesét visszataszítja, sőt az öröm poharát undorodva ellöki magától, csak hogy miután egy hosszú éjen át a zöld asztalnál fáradott, telt zsebekkel térjen haza; s ismét ne éldelje nyereségét, hanem eltegye új játékára, aranyhalma dagály- s apályain függve szemével, s nem ismerve más örömet ezen kívül, — ő nem volna fukar?

Ha fiatal embereket arra intünk, hogy ne játszanak, közönségesen rossz utat szoktunk választani. A játék következe-
seiről szólunk, s hogy növendékünket elijesszük, egy szeren-
csétlen játékos képét állítjuk elébe; megmutatjuk: hogy ha-
ladott fokról fokra mindig tovább, míg végre inség, s a leg-
szörnyebb véték vala első hibájának következése. E mód,
mint nevelésünkben majdnem minden, véleményem szerint
hibás. Veszélyek eszméje fiatal embereknek ámitóbb, mint
elrettentő; mert a szív ifjú korunkban annyira megszokta a
reményt, hogy jövőt festve magának, a valószínűség ellen is
mindig csak a szebb oldalt látja képzetében; s ha végre néha
eszébe jutna is, hogy reményei csalhatnak, erősebbnek gon-
dolja magát, minthogy a baj gondolata előtt elrettenne. A
fiatal embernek egy szerencsés játékost kellene festenünk.
Megkellene mutatnunk a nyomorultat pénzhalmai megett;
halványan ül ott, annyi álmatlan éj után nyer: de a sors ke-
reke ellene fordulhat, s arczain a félelem bélyege áll; évekig
remegett így, s nyert mindig, s mindig remegett, mint a go-
nosztevő pillanatról pillanatra várva elhalasztott büntetését.
S most a koczka ismét hangozott, nézd csak, hogy mosolyog;
e koczka egy család boldogságát temette el, talán egy ember-
élet függ sima felszínén, s ő mosolyog; mit bánja ő? hisz
nyert; hisz aranyhalma ismét növekedett; ha ezersen szenved-
nek, ha minden frankon vér függ, ő örülni fog mégis, hisz ő
is vesztetett volna, ő nem csalt, s ez elég nyomorult lelkiis-
meretének. — Oh ha fiatal embereknek ezt mutatnók, ha meg-
mutatnók, mi önössé válik a legjobbak is játék által, mint ta-
nulunk végre barátink szerencsétlenségén örülni, felejteti
mindent, egy pár arany fölött; talán nem ülnének játszó asz-
talhoz soha életükben.

Száz ember közül, ki azáltal válik szerencsétlenné, mert magát az életben csalatva látja, kilenczvenkilencz csak önmagát csalta meg. Az emberek többsége nem tapasztalások, hanem ábrándjai miatt vesztí el örömét az élethez, s épen azért nem lehet semmi veszélyesebb, mintha fiatal korunkban eleven képzelő tehetséggel oly helyzetbe jövünk, mely ábrándozó hajlamunkat erősíti. — A szülőknek többsége — mert azt hiszi, hogy gyermekök csak addig igazán boldog, míg a világot nem ismeri — távolabbra akarná halasztani e pillanatot; de hasztalan. Kitünőbb egyediségeknél a gyermekséget mesterségesen meghosszabbítani nem lehet. Bármi boldogoknak érezzék magokat ártatlanságukban, eljő az idő, hol a paradicsom közepette csak az ismeret fája gerjeszti még vágyaikat. A leánynak, ha eljő ideje, nincs nagyobb szüksége, mint-hogy a rejtélyes világról, mely előtte fekszik, fogalmat alkosson magának; s bármit tegyünk, nem akadályoztathatjuk meg, hogy e vágnak eleget ne tegyen. Ha a világtól távol tartva nem bír tapasztalással, ábrándjaiból fogja alkotni az életnek képét, s ez a legveszélyesebb; mert a kép, melyet magunknak ifju korunkban a világról alkottunk, minden vágyaink s reményeinknek irányt ad. — Nem azon ártatlan dajkamesék veszélyesek, melyek ellen bölcs paedagogaink annyira buzgólkodnak. A gyermek azon korban, melyben még a mesés világ csodatörténeteinek gyönyörködik, a tárgyakat, melyeket maga körül lát, való minőségükben úgy sem ismerheti meg. Előtte minden csudálatos. A ház, melyben lakik, neki egy egész világ, gyermek-szobája egy roppant terem, s ha Gulliver történeteit nem hallotta is soha, szülői s nevelői óriások lesznek képzeletében. A felhők, melyek között a nap leáldozik, a harmatcseppek, melyek reggel a fűvön csillognak, neki aranypaloták s gyémántos kerteknek látszanak, s minden, mit azáltal, hogy a mesét a gyermekszobából számkivetettük, elér-

hetünk, abban áll, hogy gyermekeinket nagy s egészen ártatlan élvezettől fosztottuk meg. Veszedelemes csak azon mese, melyet később fiatal korunkban az életről szövíünk magunknak.

Az emberek többsége a gyermekek észbeli tehetségeire közönségesen ugyanazon mértéket szokta alkalmazni, mely szerint felnőtt emberekről ítél. Minél közelébb áll a gyermek ismeretekben, ítéleteiben s magaviseletében azokhoz, kik férfi korukat már elérték, annál kitünőbbnek tartják a gyermeket, annál több reménnyel tekintenek reá. Alig ismerék ferdébb nézetet. Igaz, hogy egész életünk csak egy hosszú fejlődés, s a férfinak legkitünőbb tulajdonai a gyermek hajlamaival függnek össze, de az összefüggés olyan, minő a virág s gyümölcs között létezik. Bizonyos gyümölcsöt csak bizonyos virágból várhatunk, de hasonlóság nincs közöttük, sőt legszebb tehetségeink néha a gyermeknél oly alakban mutatkoznak, hogy azok inkább rossz, mint jó tulajdonoknak látszanak. A leghatalmasabb ész csak a gyermek gazdag képzelő tehetségében tűnik fel; a szilárdságot s kitűrést, mely a férfit egykor a legnagyobb célok elérésére képessé teendi, csak makacsságából, a tett-erőt szilajságából, a bátorságot könnyelműségéből vehetjük észre; s ép azon hajlamok s képességek, miknek összege alkotó tehetségünket képezi, a gyermeknél sokszor csak azon szenvedélyben mutatkozik, melylyel mindent, mi kezébe jó, elront. — S lehet-e hát nagyobb képtelenség, mint azoké, kik, mintha a nevelésnek csak az lenne feladata, hogy a gyermekek a háznál lehetőleg kevés alkalmatlanságot okozzanak, — a zajos eleveniséget, melyben csak a gyermekben túláradó életerő nyilatkozik, elnyomni, a gazdag képzeletnek szárnyait elbénítani akarják, fáradva szüntelen, hogy növendékök csöndes és módos, józan

s megfontoló legyen, és végre, miután tiz éves korában a legjobban nevelt gyermeknek mondatott, középszerű és sokszor annál is kisebb emberré válják. Valóban, igazságtalanok vagyunk, ha a chinaiakról, kik gyermekeik lábait fadesszkák közé szorítva, mesterségesen eltörpítik, oly megvető sajnálkozással szólunk. — Mi gyermekeink szellemi s erkölcsi nevelésénél hasonló elvek szerint járunk el, s hasonló eredménnyel, mennyiben minden gond s mesterkélés csak oda vezet, hogy nyomorékokat neveljünk. Mert hisz a mesterkéltnél lényből, kinek gyermekkorában nem engedték, hogy valósággal gyermek legyen, s ki csupa józanság és életbölcselem miatt, már mikor az életbe lépett volna, nem volt valósággal ifju, minden lehet, de valóságos férfiú, ki e büszke névre érdemes lenne, bizonyosan soha.

Mindig károsan hat a gyermekekre, ha kizárólag sokkal idősebbek társaságában él. Vagy nagyon alárendeltnek, vagy főszemélynek érezi magát saját körében. Az első esetben nem tanul akarni, a másokban nem tanulja magát alárendelni; s az életben mindkettő egyiránt szükséges. — Valamint a férfi minden tehetségeit csak társaságban fejtheti ki, ugy mindenek előtt társaságra van szüksége a gyermeknek is, és azt csak kortársai között találhatja fel. Idősebbek soha sem pótolhatják e hiányt, s azon fáradságnak, melylyel magokat a gyermekekkel egy színvonalra állítani akarják, eredménye többnyire csak az, hogy a gyermek, kinek valóságos gyermekek társaságára volna szüksége, valóságos férfit sem lát maga körül. — Mind ezen törekvés, (s korunk, hol csaknem több könyv iratik gyermekek, mint férfiak számára, gazdag ilyenekben) engem azon erőlködésekre emlékeztet, melyekkel mai időben annyian a népiesség után fáradsanak, s büszkébbek

a paraszti kifejezésekre, melyeket nagy nehezen megtanultak, s többnyire helytelenül alkalmaznak, mint arra, hogy talán több karnak doktorai. — E népies s gyermekded előadás a mivel olvasó közönségnek s paedagógoknak nagy élvezetet szerezhet. De a nép a tudort, s a gyermek nevelőjét, ki azon fáradozik, hogy vele egy színvonalra álljon, kevésbé tiszteli, s mind a mellett nem érti jobban. Mert többnyire nem a magyarázat módjától, hanem a tárgynak minőségétől függ, hogy az érthetővé váljék. Az életben, mint a tudományban bizonyos ismeretekhez, csak bizonyos előzmények után juthatunk; s ez az ok, melyért mindig azoktól tanulunk legtöbbet, kik ismeret dolgában nálunknál csak kevéssel állnak magasabban.

Ha tisztán az észbeli tehetségek kifejtését tartjuk is szemünk előtt, a gyermeknél semmi sem pótolhatja ki hasonkoruaknak társaságát. Még nagyobb az elkülönözésnek hatása a jellem s kedély kifejlődésére. Valamint ott, hol az erdő-vágásban hasonlókoru csemeték egy tömött cserjévé nőttek össze, a legtöbb ép fa fejlődik ki, s a magánosan álló fácska, bár látszólag szabadon terjesztheti ágait, minden gond s ápolás mellett ritkán tartja meg épségét: így van a nevelésnél is; a tömött kör, mely a fejlődést látszólag akadályoztatja, szükséges hogy a törzs, mielőtt bizonyos magasságot el nem ért, s meg nem erősödött, a szétágazástól s elgörbüléstől megóvtalmazzassék. A magános, gyermekkorának boldogságát csak félig ismeri, és ritkán fejlődik egészségesen.

A legnagyobb hiba, melyet nevelésnél elkövetünk, az elkényeztetés, s e hiba veszélyesebb, ha erkölcsi, mint ha csak testi tulajdonainkra hat. Miután e világ olyan, minővé Ádám bűne után lett: nem jó, ha a gyermeket oly körben

neveljük, hol magát paradicsomba gondolhatja. Ki gyermekkorában csak szerető embereket látott maga körül, kinek minden kívánságát teljesíték, vagy legalább minden egyes esetben hosszasan magyarázták, miért nem teljesíthető kívánsága, kit, egyszóval, úgy neveltek, hogy mikor az életbe lép, ha bár semmi különös baj nem éri, sőt akkor is, ha a legkedvezőbb körülményekbe jó, — mégis csalatva érezi magát: az nem sok szerencsére számíthat. — Nem fér semmi nehezebben fejünkbe, mint a meggyőződés, hogy e világon oly emberek is élnek, kik nem szeretnek; jó, ha jókor jutunk hozzá. Bizonyos mennyiség keserűségen mindenikünk átmegy; ha a gyermeket egészen megkiméljük, annál több marad későbbre.

Azon elvek, melyeket a nevelésnél korunkban követünk, hibásak, a leghibásabbak, melyeket csak követhetnénk. — A tudomány körében, hol törekvéseinket az észbeli tehetségek minden oldalú kifejtésére és erősítésére kellene fordítanunk, minden fáradtság csak oda irányoztatik, hogy a gyermek a lehető legkönnyebb szerrel, lehető legtöbb ismeretekhez jusson. Hasonlóan járunk el erkölcsi tekintetben. A tanításnál arra törekszünk, hogy a tanulás a gyermeknek nehezére ne essék; az életben arra, hogy a világért ne érje semmi kellemetlenség, mely által a gyermekben szunnyadó rosszabb hajlamok és indulatok kifejlődhetnének. Az eredmény az, hogy nagy mesterséggel oly embereket nevelünk, kiknek azon tudományhoz, melyet fáradtság nélkül szerezhetünk meg, mely tulajdonkép csak az időtöltésnek egy neme, nagy kedvök van, és olyanokat, kiknek mikor az életbe lépnek, rosszabb hajlamaik és indulataik kevésbé fejlődhettek ki, — de kik ép azon tulajdonokat nélkülözik, melyekre az életben legtöbb szükségünk van: kitartást és szilárdságot. — Miután

a kört, melyben a gyermek mozogni fog, nem rendezhetjük el saját kedvünk szerint, s előre látható, hogy élete küzdelem lesz, miként a mienk is az volt: szükséges, hogy őt e küzdelemre előkészítsük; s azon tulajdonok között, melyeket nevelőink tisztán hibáknak tekintenek, vannak olyanok is, melyek az életben ép úgy szükségesek, mint erényeink; s például: a gyermek kiből minden hiuság és nagyravágás, bölcs paedagógaink szerint kiirtatott, alázatos és engedelkeny lehet, de életre való bizonyosan nem lesz; s ha talán nem árt, bizonyosan nem is sokat fog használni embertársainak.

A nevelés nem lehet az élettől különvált valami, s csak akkor felelhet meg céljának, ha a gyermeket azon körrel, melyben élni fog, érintkezésbe hozza. — Rousseau, kit sokan nagy filosofhnak tartanak, de kit én csak nagy bolondnak hiszek, mert fejében még a legokosabb gondolatok is azonnal rögeszmékké válnak: itt is mindent elzavart. A politikában előbb oly népet, oly viszonyokat gondolt ki magának, minő soha sem létezett a világon, s miután minden követ kénye szerint szép egyenlőre faragott, felrakta épületét, mely állítása szerint az államnak egyedüli természetes formája vala, ha bár mióta a világ áll, hasonlóról soha senki sem hallott. — Ily embernek, mikor a nevelésre fordítá gondolatait, csak kicsiség volt, oly viszonyokat képzelni, melyek között a nevelő egész életén át egy gyermek nevelésénél egyébbel nem foglalkodik, s a gyermekekre nevelőjén kívül semmi sem hat. — Agyrém, melynek épen ellenkezője való. A gyermekekre minden hat, s mentül különbözőbbek e hatások, annál inkább várhatjuk, hogy kifejlődése ferde s egyoldalú nem lesz. Az életre csak az élet által neveltetünk, s ki hiszi, hogy a gyer-

meket elvek és szabályok által életrevalóvá képezheti, egy cseppel sem józanabb annál, ki valakit szárazon úszni tanít.

Az erény Aristotelesnek állítása szerint nem egyéb, mint a kellő közép két oly tulajdonság között, melyeknek minde-nike a tulságig kifejlődve, hibává válik; s úgy hiszem, hogy a nagy bölcshoz soha életében ennél okosabbat nem mondott. Valamint a takarékoság nem egyéb, mint kellő közép a fös-vénység és pazarlás között, a vitézség közép a vakmerőség és túlvitt ildomosság között, így van ez minden tulajdona-inkkal. És ha ez áll, s nincs oly tulajdon, mely által ha azt bizonyos ponton túlviszszük, magunkat s másokat szerencsét-lenné nem tehetnénk; ha az erény, melytől egész földi bol-dogságunk függ, nem egyéb, bizonyos mérsékletnél: akkor a nevelésnek főfeladása csak az lehet, hogy a gyermeket min-denben mértéket tartani tanítsa, s ezt túlvitt engedékenységgel által soha sem érhetjük el. Kinek senki sem parancsol, az bizonyosan magának sem fog tudni parancsolni. Az egész nevelési rendszer, mely szerint azt, mit a gyermeknek paran-csolunk, neki előbb megmagyarázzuk, mintha csak akkor kellene engedelmeskedni, ha a követelés igazságáról s cél-szerűségéről meggyőződött, valóságos képtelenség. Ki az életben kötelességeit csak hosszú okoskodás után s akkor tel-jesíti, ha azoknak megszégésére éppen semmi okot sem talál, nem fogja teljesíteni kötelességeit; s ép azért szükséges, hogy a gyermek jókor megszokjon bizonyos dolgokat köte-lességének tekinteni, hogy engedelmeskedni tanuljon okos-kodás nélkül is.

Hogy a gyermek tökéletesen kifejlődjék, mindennek előtt az szükséges, hogy erős gyökeret verhessen; s vajjon

történhetik-e ez, ha éppen gyermekkorában szüntelen változtatva helyzetét, minden körből kiragadtatik, még mielőtt abban teljesen meghonosodhatott volna?

Minden gyermek titkolódzó, s az ifju még inkább az, legalább idősebbek irányában. — Ha nem titkolódzó is tetteiben, ábrándjainak egész világát minden gyermek rejtett kincsként őrzi magában. Félig, mert érzi, hogy azt, mit gondolt, gyermek-társán kívül senkinek igazán megmagyarázni nem tudná; félig, mert egyes dolgok valóságán maga is kétkedik, s mintegy ösztönszerűleg fél, hogy ha azokat közli, legkedvesebb meggyőződéseitől meg fog fosztatni. A gyermek s ifju, éppen azt, mi őt leginkább érdekli, s minden gondolatait elfoglálja, csak pajtásával szokta közölni.

A szülők s nevelők, midőn gyermekeik olvasmányairól ítélnek, ép azon helyzetben vannak, mint a kormányok könyvvizsgálataikkal. A censor nagy figyelemmel kitöröl mindent, mi reá roszul hathatna, s miben ő veszélyes czélzásokat talál, de e czélzások olyanok, melyekről az olvasónak fogalma sincsen, s míg ezek kitöröltetnek, éppen az marad meg, mi a legroszabb hatást gyakorolja. Olyanoknál, kik az életet nem ismerik, főkép gyermekeknél, matematikai könyveken kívül, minden más veszélyes, nem azért, mert belőle gonosz, hanem mert hamis fogalmakat merítenek az életről. Könyvekben a jó emberek mindig jobbak, s szeretetre méltóbbak, a gonoszok sokkal gonoszabbak, mint őket az életben találjuk; s a legjobb nyomtatott erkölcsi kalauz mellett többnyire csak annál inkább térünk el a helyes utról, minél több

bizodalommal követtük azt. Mind ezen szép s tisztán erkölcsi történeteknek befolyása az egyesre, hasonló ahhoz, melyet Plato vagy Morus államregényei egész népek életére gyakorolnak. A szép mese mellett elfelejtjük, hogy az csak mese volt, s lehetetlen czélok után fáradvá vesztegetjük el legjobb időnket. Egy nap közben, melyet az emberek körében töltünk, többet tanulunk az életről, mintha egész könyvtárakat olvasunk keresztül.

Bármilyen csekély azon pozitív hatás, melyet a nevelés ránk gyakorol, negatív befolyása roppant, — s ha a legkövetkezetesebb bánásmód által a gyermeknek egy bizonyos irányt nem adhatunk is, azoknak befolyása, kikkel a gyermek él, csaknem mindig elégséges arra, hogy őt egy bizonyos iránytól eltérítse. Mint a fa, melyre a szomszéd fák egy oldalról árnyékot vetnek, ámbár ez árnyékon kívül növést semmi sem akadályoztatja, ezen oldalon még sem terjeszti szabadon ágait: úgy a leggyengébb, de szüntelen befolyások sokszor elegendők, hogy legszebb tehetségeink kifejlését akadályozzák.

Az élethez, — hol az, ki meleg szerelmet nem érez keblében, valamint való boldogságot nem ismer, úgy semmi valóban nagyot nem vihet véghez, — az embert csak szeretet nevelheti célszerűen.

N É P.

A magyar paraszt emelt fővel jár körül a világon. Ha e népet látom, melynek annyi százados szolgaság meg nem hajtá nyakát, néha az én szívem is büszkén emelkedik, úgy látszik, mintha a nép, mely ennyi elnyomás után még emelt fővel jár, Isten által nem is teremtetethetett volna másra, mint hogy szabad legyen, de ki e népet szerencsésnek hiszi, azért nem ismeri helyzetét. Nem panaszkodik, mert tudja századok óta, hogy szavának hatása nincsen, de azért kevesebbet érzi-e a terheket, melyek vállait nyomják?

Minden társaságnak megvan népszerűsége is, a zsi-ványbandától Rómáig; hol emberek valami cél körül egyesülnek, ki e cél tetteivel előmozdítja, ki az elfogadott elvek mellett lehangosabban nyilatkozik s küzd, elismerést talál társai között, tapsra, koszorúkra, diadalokra számolhat. De hát e nemességen kívül, mely gyűléstermeinket tölti, nem lakik senki e határok között? Ez éljenek felett nincs semmi, mi után nemes szívnek vágyódnia lehetne? És a nép! azon milliók, melyek hallgatva körülünk állnak, e roppant sokaság, mely jótévéinek most csak csendes fohászokban hálálhatja meg fáradozásait, de mely, ha napja eljövend, hangosan kiáltandja bajnokainak nevét: nem érdemli-e, hogy érte fáradjunk?

A szegényeknek nincs miért kételkedni az Úr kegyelmén, hisz Isten fia szegények közül választá apostolait.

Hordozd nyugalommal keresztedet, mint üdvöztőnk.

A népnek nincs szabadsága, s pedig ki a hont vérével védelmezi, nagyobb részt érdemel kincseiből.

A nép, fokenként elvesztve befolyását, polgári jogaitól könnyen megfosztatja magát, s többnyire morgás nélkül eltűri lealázását, melynek, úgy látszik, a természet nem szabott határokat; de ha miután a népet jogaitól megfoszták, azt anyagi nélkülözésekre kényszerítik: akkor a nyomor, e nagy lázító, felzúdul ellenök, s az elnyomás lánczaival többnyire ketté szakítja a törvény kötelékeit is.

Isten a nép fiától a szívet miért tagadta volna meg?

A szív, melyre az egyesnek szenvedése hatással van, nem maradhat hidegen százezerek kínainak szemléletére.

A népben a hitnek oly gazdag kincse van, melyet annyi istentelenség sem méríthete ki.

Hogy vásár után, hol egynek öröme, másnak búsulásra elég oka lehet, az egyik örömeiben, a másik bújában egy pohár borral többet hajt fel: szintoly természetes, mint az, hogy a hol többen egy-egy pohárral többet hajtottak fel, néha egy kis emberséges verekedés is támad. A ki valaha

alföldi vásáron volt, tudja, hogy a sátrak közt sok mindenféle módon mulatnak. Itt egy cigány előtt tíz pár tánczol és kurjongat; ott egy egész banda muzsikál egynek, s ez is búsan vigad, magyar ember módjára, s lehajtott fővel az asztalt veri, míg a klarinétos bármint erőlködjék, sem fújhatja oly keservesen, mint a hogy ő sohajtozik. Néhol egy leányért három legény vetélkedik, s a szomszéd sátorban három leány sem tud egy legényre szert tenni; míg a laczikonyhák előtt egyenként vagy kisebb társaságokban idősebb férfiak ülnek vagy álldogálnak s ízletes falátjaikat nyelik, mosolygással nézve a bohó világot, mely közé talán most is szívesen vegyülnének. Ki nem látta mind ezt, s ki bámulhatja: ha János vagy András gazda most, miután három óra hosszat egyre énekelt, csak rekedt hangon folytatja dalát, vagy hogy a cigány zene, melynek hangszerei reggel szép harmoniában jártak együtt, délután csaknem úgy hangzott, mintha brugó és hegedű összevésztek volna a czimbalommal, és a trombita minden harsogásával sem tudná őket kibékíteni egymással.

Szegény embernek mi köze van a világ dolgaihoz? s mégis, ha királyt koronáznak, ha földesurának fia születik, vagy leányát kiházásítják, ő rivalg örömében leghangosabban; ha csatázni kell, ő ontja vérét s maga sem tudja miért? Mert az embernek örülni s verekedni kell. Ha magának nincs rá oka, kölcsön veszi mástól, s mégis verekedik, s mégis örül.

Ha még most is katona nemzetnek neveztetünk, 1514-ben a magyar csakugyan az volt még. A közönséges hadviselés nemességünket illeté, de a törököktől szüntelen fenyegető veszély, s az egyes nemesek között létező viszongások,

melyeknél minden földesúr parasztjait használá, nem engedék, hogy a katonai szellem népünk bármely osztálya között ki-vesszen. A magyar paraszt, csak ha ekével kelle a mezőn meg-jelenni, vádoltathatott tunyasággal; ha fegyveres megjele-nése kívántatott, nem volt nála serényebb. Ma német, holnap török ellen, — ez volt a váltógazdaság, melyet földmivelőink századokon át legszívesebben űztek. S csaták emléke volt majdnem az egyetlen tárgy, melylyel a parasztkunyhóban, mint uri termekben, a hosszú téli esték unalma elűzetett.

A székely hegyek csak a napsugároktól pirulnak, nem a népek gyávasága miatt.

A törvény sanyarú a föld népe iránt, s mégis mind az, mit ez ró reá, csak legkisebb része szenvedéseinek.

Mint nagy anyagi erővel bíró emberek, úgy a nép is szívesen gyakorolja hatalmát; vannak pillanatok, midőn mintegy szükségét érzi, hogy valamit széttörjön kezei között.

Nehéz pillanatokban, mint egyesek úgy a nép is nem választja, hanem vezetőjének azt fogadja, ki e szerep elvállalására elég bátorsággal bír.

Ne feledjük, hogy azok, kiket a gonosz, a tiltott gyümölcs leszakítására ösztönöz, és kiknek, ha tanácsát követik, a világ minden tudományát és hatalmát igéri, talán éhesek is, és hogy nem annyira fényes vágyak, mint a jelen szükségai által ragadtatnak el. Ismerem a népet, nagyobb része jámbor és szelid. De ugyanazon csepp, mely reggel mint harmat füg-

gött a virágon, este talán mint vészfelleg száll körül, és ha a fergeteg kidühöngte magát, ismét mint tiszta csepp ragyoghat valami fűszálon. A nép mindig érdemes reá, hogy egyesek magokat érte feláldozzák, érdemes már azért is, mert ő szintén annyiszor áldozza fel magát, s annyiszor áldoztatik fel egyeseknek.

A gazda ember szereti vagyonát, de utolsó fillérét megosztaná mással; nem is a jövedelem az minnek örül. Uraknak arról fogalmuk sincs. Ők a pénzre néznek, melyet földjük behozott, nem mivelik maguk, nem ismerik, s azért nem is bírják igazán. Nekik a föld olyan, mint pénzök, vagy házaik, vagy egyéb birtokuk; más az annak, ki a földön lakik, ki azt maga miveli éveken át; az ily ember nemcsak a haszonért, hanem önmagáért is szereti a földet, mert neki szentelte életének nagyobb részét, mert saját homlokaizzadságában szántotta fel, maga vetette el, mert maga aratja le. A paraszt ember földjén nemcsak a termést látja, de a hová fordul, egy-egy emléket, egy-egy reményt, s azért számtalan örömet is, melyről az úrnak fogalma sincs. S így a hová csak néz, valami szép, valami kedves jut eszébe; mintha minden fa és bokor egy régi barát volna, ki a multa emlékeztet, és sok szép órát ígér.

A nép nem érzelgős. Kemény élethez szokva, keményen bánik saját gyermekével is.

Ha elég asszony van a városban, ki, ha rá nézünk, vagy beszélni halljuk, angyalnak látszik, s pedig nem az: miért ne legyen falun itt-amott egy olyan, ki nem néz ki s nem beszél angyalok módjára, de azért mégis az?

Városi ember, ha évekig fáradozott, hogy magának pénzt, befolyást, szóval tekintélyes állást szerezzen, s végre nagy nehezen célját érte, a világért sem mondaná meg senkinek, mit tart magáról; tiltakozik, ha befolyásáról szólnak, s ha pénzt említik, a rossz időket szidja. Városban alig találkozunk ezer ember közt egy, ki magát szerencsésnek vallaná; mindenik felpiperézi magát fájdalomával, csalódásaival, mintha dicsőségére szolgálna, hogy a legkisebb érintésre feljajdul, s igen sokszor megcsalatta magát. A falusi ember tudja, hogy a kinek termése mindig legroszabb a határon, nem is jó gazda: s azért mindenki abban keresi vagyona egyik s talán legfőbb élvezetét, ha azzal a maga idején kérkedhetik is.

Jól jár, ki oly feleséget kap, ki dolgozni is tud, szeretni is.

A szegény mind egyforma. Szabadon választ szíve szerint, s nem kérdi senki, hogy a falu melyik végéről hozza feleségét.

Nézd csak ott a szőlőt, milyen sötét a sövény, s a fák is milyen szárazon állnak, mintha csak arra valók lennének, hogy kivágják, és mégis pár hónap múlva mind kizöldül és virágozik. Minden fának megvan tele, de megvan tavasza is; miért ne lenne nekünk?

Azon lágyságot, azon akarat nélküli hozzánk simulást, mely az asszonyiasság nevezete alatt felsőbb osztályok hölgyeinél oly ellenállhatatlannak tartatik, a népnek test s lélekben erős leányában ne keresse senki. Szívét keményebb anyagból alkotá a természet. Ha férjét veszély környezé, a helyett

hogy remegne, ő vele osztja veszélyeit; ha szenvedőt lát, ő nem sír, de segít; ő nem halványul, nem ájul el a seb előtt, hanem bekötözi; nem sóhajtoz, hanem dolgozik gyermekeiért.

A nép könnyen válik meg életétől, hol napi bére vajmi sokszor nem éri föl a fáradságot, melylyel érte szolgált.

Valamint műveltebb ember, kinek a természet szívet adott, honából kitiltva, soha megelégedettnek nem érezheti magát, s ha a szerencse rá halmozá minden adományát, az idegenek között mindig magánosnak s elhagyottnak érzi magát: úgy ragaszkodnak a nép szegényebb osztályai nemcsak hazájukhoz, de születésök helyéhez. Életök szűkebb körökben foly, s az összes hazának eszméje tőlök közönségesen távolabb fekszik, hogysem azt tisztán felfogni képesek volnának. Az utolsó paraszt szereti hazáját, szereti, mint oly valamit, mit teljesen megfogni s értelmezni nem tudunk, de minek nagysága előtt meghajlunk, s mi iránt magunkat háladatossággal lekötve érezzük, szeretni lehet, — hasonló szeretettel ahhoz, melylyel az ember Isten iránt viseltetik; de a szegény embernek valóságos hazája, az, melyet, ha tőle megfosztatott, szívének semmi nem pótolhat ki.

Isten örökké igazságos, előtte nincs különbség szegények s gazdagok, gyengék s hatalmasok között, ő látja a szíveket.

SZABADSÁG, EGYENLŐSÉG.

Egyenlőknek születünk; Isten e szép földet mindenki hasznára teremte: történjék az ur akarata itt a földön is.

Ha téli vihar a havat, mely a földön fekszik, elseperte: a langyos mező azért még nem virul; a földnek meleg kell, hogy termékenynyé váljék; s ha minden lánczok szét-törtettek, minden teher lehányatott, mégis mindaddig, míg oly valamit nem találhatánk fel, mi valamennyi keblet melegen áthatva, önössége jégkérget felolvaszsa: az emberi nem nyomorult fog maradni. Nem elég, ha törvénykönyveinkből a százados igazságtalanságok nyomai kitörültettek, s ha mindenik rendelése emberszerető szellemben készült: szükséges, hogy az emberek váljanak igazságosakká, máskülönben egyéb formák alatt mindig szenvedni fog a világ.

Isten képmására teremte az embert . . . miként legyen, hogy a világból, mely fölött az ember uralkodik, az isteni igazság örökre kizárva maradjon.

Vesd le magadról a lealázó lánczokat, miket eddig viseltél; hadd el a szolgaság földjét!

Egy új kor küszöbén állunk ; az igazságtalanság kelyhe csordultig telve van, s az emberi nem le fogja rázni százados lánczait.

Az anyagi szabadság, melyért a nép fegyverhez fogott, mind addig el nem érthetik, míg szellemi szabadsága ki nem vívatott.

A harc, melyért annyi ember ontá véré, nem reménytelen. A halottnak arcán meglátszik a végső gondolat, melyel az élettől megvált ; s hol ezerek a szabadságért küzdve veszttek el, a hatalmas eszme, mely kebleiket végső pillanatig áthatá, nem tűnhet el sirjaik fölött. A szabadság küzdelme hosszú, de győzelme biztos.

Épen fölgerjedés pillanataiban szükséges a szilárdság ; ki vészek között csak egy percig enged, megdöntetik.

Az igazság diadalát nem vad erőszak fogja kivívni. A nép szabaddá nem válhatik, míg azt lelki sötétség fogja körül.

Vannak a népek életében pillanatok, midőn egy szó látszólag csudákat mivel ; ha az érzelem, mely ezekben élt, egy által kimondatik, ha a fájdalom közben, melyet százados elnyomás a nép keblében felgyújtott, szomorú panasz helyett valaki végre a szabadság vagy bosszu nagy szavát mondá ki : a gyenge hang teremő szózattá válik. Mint az első nap-sugár, melynek érintése alatt az egész vidék új világításban tűnik fel ; mint szikra sokáig felgyújtott gyúanyag közé, mint a vész első csapásai, melyek a tengert megingaták : úgy világít, úgy gyújt, úgy ráz fel egy szó egész nemzeteket.

A gyűlölségnek rég megérett gyümölcsei a látszólag gyenge érintés alatt lehullanak, s mit a könnyű esti szél magával elragad, minek anyagi hatása száz lépésre alig terjed, a kis emberi szózat magokat hint el, miknek gyökereit századok nem fogják kiirtani.

Csak vétessenek le a terhek, mik a nép vállait igazságtalanul nyomják, s e hon virulni fog, s áldott földünk boldog embereknek leend tanyája.

Midőn Isten ember-elődeinket paradicsomából elűzé: „homlokotok izzadságával fogjátok keresni mindennapi kenyereteket,” ezt mondá nekik; de nem azt: hogy szolgálj lesznek egyik a másiknak, s hogy kenyérért áruba fogják bocsátani meggyőződésöket. Jézus a jeruzsalemi templomból kiűzte a kereskedőket; Istenház az emberi kebel is; az, mit itt hordunk, nem arra való, hogy vele kereskedést űzzünk.

Eljött a nap, midőn a természetelleni különbség, mely embert embertől elválasztott, meg fog szűnni; kiket szeretet összevezetett, azokat üres név s haszontalan címek nem fogják többé elválasztani egymástól.

Az úrnak népe elég ideig túrt; de a gonosznak mérlege telve van.

Isten erőt s türelmet ada nekünk, s mi elviseltük terhünket nyugodtan s ellenmondás nélkül; mi túrtunk, megnyit soha ember nem túrt még; de midőn türelmünk elfogyott, s éghez emelve kezeinket, irgalomért könyörögtünk:

nem adá-e Isten maga e fegyvereket kezeinkbe, hogy kiirtsuk a gazt, mely Istennek szép embervetését eddig elnyomá?

Azt hiszed-e, mert az Isteni igazság rejtélyes utait gyenge emberi eszeddel felfogni nem vagy képes, ez igazság nem létezik? . . . s mert a gonosznak utai simáknak látszanak, s a jobb ember ezer nehézségekkel küzd; mert annak láthatára derült, s ezét sokszor homály fogja körül, — mert az aljasságot sokszor dicsőség, az erényt rágalom várja az emberek között — te az örök igazságon kétkedel? — Várd be a jövőt, s látni fogod, hogy e sima ut a bűnöst csak vesztéhez vezet, — hogy a dicsőség csak azért emelé fel fejét pillanatra, hogy annál inkább érzeni tanulja a szégyent, mely reá később vár. — Várd be a jövőt s az meg fog bosszulni elleneid fölött. A legigazságosabb ügy, a legjobb ember legyőzethetik az élet küzdelmei között; de kik azt legyőzők, nem fogják élvezni diadalukat.

Megengedem, hogy azok, kik most a szabadság elveit leginkább hangoztatják, nem komolyak szándékukban; de vajjon a szó, melyet kimondanak, nem győz-e meg ezereket mind a mellett? . . . s ha a kő akaratunk nélkül, sőt ellene indult is meg, nem fog-e azért mégis oda gördülni, hová azt természetes sulya vonja, elragadva mindent, mi neki ellentállni akarna? . . . Igen, szebb napok közelgenek, s én látni reménylem az időt, hol jelen állapotunk, egy nehéz álomként elvonulva, majdnem hihetetlennek látszandik még azok előtt is, kik egész éltöket benne tölték.

V É G E.

TARTALOM.

	Lap.		Lap.
Előszó	V.	Negyedik levél	108
Báró Eötvös J. életrajza IX.		Ötödik levél	116
Gondolatgyöngyök.		Hatodik levél	124
Vágyam	3	Hetedik levél	130
Jutalmunk	3	Nyolczadik levél	136
Alkonyunk	3	Kilenczedik levél	140
Életünk. I. II.	4	Tizedik levél	149
Vigasz I. II.	4	Tizenegyedik levél	156
Életünk nehézségei	5	Tizenkettedik levél	161
Előítéletek	6	Tizenharmadik levél	166
Érzéketlenség	6	Tizennegyedik levél	172
Boldogság	6	Tizenötödik levél	177
Lemondás	7	Tizenhatodik levél	181
Javak	7	Tizenhetedik levél	186
Hiúság. I. II.	7	Tizennyolczadik levél	195
Szerelem. I. II.	8	Különféle alkalmi iratok.	
Szív és ész	8	Magyar gazdasszonyok 1863	205
Türelem	9	Magyar gazdasszonyok egye-	
Önismeret	9	sülete 1863	209
Szépség	9	Hazai festészetünk s muzeu-	
Élet nyomorúsága	10	munk érdekében. 1863.	212
Tapasztalások. I. II.	10	Az év utolsó napján. 1863.	215
Társaság	11	Ujévre. 1864.	216
Önzés	11	Ujévre. 1865.	218
Önzés büntetése	12	Levél Heckenast Gusztávhoz,	
Szegénység	12	az „Anyák hetilapja” ki-	
Fiatalság	13	adójához	222
Gyermekek	13	Gyöngysorok.	
Nevelés. I.—V.	13	Isten	226
Kitünő emberek. I.—VIII.	15	Haza	233
Nagyság. I. II.	17	Természet	243
Népszerűség	18	Árny és felhő	271
Szabályok. I.—VI.	18	Lélektan	299
Észrevételek. I.—XVI.	20	Ábránd	435
Novella	25	Szerelem	449
Egy gazdasszony levelei.		A nő hivatása	462
Első levél	93	Nevelés	476
Második levél	97	Nép	492
Harmadik levél	102	Szabadság, egyenlőség	499

895.2Eo781
05

